VIII. 7

PRIMJERI
IZ
GRČKE KNJIŽEVNOSTI
U
HRVATSKOM PRIJEVODU.

PRIREDIO

KOLOMAN RAC.

SVJETSKA KNJIŽEVNOST
U HRVATSKIM PRIJEVODIMA,
ŠTO JE IZDAJE KR. HRV.-SLAV.-DALM. ZEMALJSKA VLADA,
ODIO ZA BOGOŠTOVLJE I NASTAVU.
SVEZAK I.

GRČKA KNJIŽEVNOST.

I. IZDANJE SASTAVIO

STJEPAN SENC,
UMIR. RAVNATELJ KR. DONJOGRADSKE GIMNAZIJE ZAGREBAČKE.

II. PRERAĐENO IZDANJE PRIREDIO

KOLOMAN RAC,
PROFESOR KR. DONJOGRADSKE GIMNAZIJE ZAGREBAČKE.

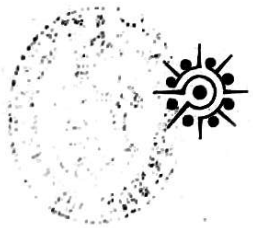

U ZAGREBU.
TROŠAK I NAKLADA KR. HRV.-SLAV.-DALM. ZEM. VLADE.
1909.

STJEPAN SENC,

PRIMJERI

IZ

GRČKE KNJIŽEVNOSTI

U

HRVATSKOM PRIJEVODU.

II. PRERAĐENO IZDANJE PRIREDIO

KOLOMAN RAC,
PROFESOR KR. DONJOGRADSKE GIMNAZIJE ZAGREBAČKE.

U ZAGREBU.
TISAK KR. ZEMALJSKE TISKARE.
1909.

Predgovor.

Izrađujući 2. izdanje »Primjerâ iz grčke književnosti u hrvatskom prijevodu od Stj. Senca« nastojao sam ovamo da, koliko mogu, popunim prazninu, što ju je sam sastavljač 1. izdanja živo osjetio, ali je nije uz najbolju volju mogao radi kratka vremena ukloniti, a onamo da udovoljim potrebama, što su se kod obuke u školi pokazale. Na početku knjige uvrstio sam kratak nacrt književnosti grčke, da se uhvati cjelovita slika razvitka književnoga; na kraju dodao sam tumač a kod pojedinih odlomaka, gdje je ustrebalo, kratak sadržaj. Knjigu sam popunio Hesiodom, Simonidom, Bakhilidom, Pindarom, Eshilom, Euripidom, Herondom i Aristotelom. Aristofanovu Žensku skupštinu zamijenili su Oblaci, Platonova Kritona Fedon i Protagora, Ksenofontove Uspomene nešta iz Povijesti helenske i iz Gospodarstva; iz Tukidida dodao sam dva govora Periklova, karakteristiku Periklovu i poraz atenski na Siciliji, iz Demostena početak i svršetak govora »O vijencu« pa crtanje života Eshinova i ono mjesto, gdje Demosten govori, kako ga je narod izabrao, da govori na grobu onima, koji su pali kod Heroneje. Anakreonta, Herodota i Plutarha sam skratio a Ariona ispustio, jer se i onako drži, da ona pjesma nije od njega. Iz Homera su uvršteni onaki odlomci, koji su znameniti za radnju i za poznavanje tadašnjega domaćeg i javnog života. Prijevod Ilijade i Odiseje ispravio sam prema prijevodu, što ga je dr. T. Maretić izdao u Beogradu, a zborne sam pjesme u Sofoklovoj Antigoni udesio prema izdanju M. Kuzmića. Kod izrađivanja književnoga dijela koristio sam se ponajviše knjigom

dra. A. Musića: Povijest grčke književnosti (Zagreb, Matica hrv. g. 1893. i 1900. u 2 sveske). Znam, da bi za prozu trebalo više primjera i pisaca, ali kako mi je prostor bio usko odmjeren, nijesam se tomu nedostatku mogao ukloniti.

Najposlije zahvaljujem gg. Vl. Dukatu, M. Kuzmiću, dr. T. Maretiću i J. Sarkotiću, što su mi dopustili, da preštampam iz njihovih prijevoda ono, što mi je trebalo.

U Zagrebu, mjeseca lipnja 1908.

Koloman Rac.

Gdje je što?

Predgovor . . . . . V.
Kratak nacrt književnosti grčke 1
Pjesništvo 10
Alkej, H. Badalić 94
Alkman, H. Badalić 100
Anakreont, A. Pavić 97
Arhiloh, H. Badalić 92
Aristofan 179
Oblaci, K. Rac 180
Bakhilid, V. Dukat 102
Eshil 109
Okovani prometej, K. Rac 110
Agamemnon, K. Rac 113
Hoefore, K. Rac 115
Eumenide, K. Rac 121
Esop 94
Seljak i sinovi, Stj. Senc 94
Euripid 165
Medeja, K. Rac 166
Heronda 206
Učitelj, V. Dukat 206
Hesiod, K. Rac 81
Homer 10
Ilijada, dr. T. Maretić 12
Odiseja, dr. T. Maretić 43
Mimnermo, H. Badalić 86
Pindar, K. Rac 105
Sapfa, H. Badalić 95
Semonid, H. Badalić 93
Simonid, K. Rac 101
Sofoklo 125
Antigona, F. Miler 126
Elektra, A. Pavić 161
Solon, H. Badalić i Stj. Senc 87
Teognis, H. Badalić 90
Teokrit 201
Sirakušanke, Stj. Senc 201

Tirtej, H. Badalić 83
Proza 210
Aristotel 288
Poetika, M. Kuzmić 289
Demosten 294
Treći govor protiv Filipa, Stj. Senc 295
O vijencu, Stj. Senc 298
Eshin 308
Protiv Ktesifonta, F. Radanović 309
Herodot 210
Egipatski običaji, dr. A. Musić 211
Aristagora u Sparti, dr. A. Musić 212
Maratonska bitka, dr. A. Musić 213
Zasluge Atenjana za Heladu, dr. A. Musić 216
Leonida u Termopili, dr. A. Musić 219
Temistoklo kod Salamine, dr. A. Musić 224
Isokrat 268
Na zboru, F. Radanović 269
Ksenofont 247
Anabaza, Stj. Senc 247
Povijest helenska, K. Rac 253
Kirupedija, dr. Stj. Bosanac 257
Gospodarstvo, M. Kuzmić 261
Likurg 210
Protiv Leokrata, F. Radanović 311
Lukijan 324
O potvori, dr. A. Musić 324
San ili pijetao, A. Šrabec 326
Diogen i Mausol, dr. A. Musić 330
Platon 272
Fedon, K. Rac 283
Protagora, K. Rac 279
Plutarh 315
Aristid, Stj. Senc 316
Periklo, Stj. Senc 316
Aleksandar Veliki, Stj. Senc 319
Tukidid 228
Govor Periklov uoči rata peloponeskoga, J. Sarkotić 229
Nadgrobni govor, J. Sarkotić 233
Kuga, Stj. Senc 240
Karakteristika Periklova, J. Sarkotić 243
Poraz atenski na Siciliji, K. Rac 245
Tumač 331

Kratak nacrt književnosti grčke.

Jezik grčki pripada grani indoevropskoj a raspada se u narječja, od kojih se u književnosti javlja jonsko, atičko, dorsko i lezbijansko (eolsko). Jonsko se dalje dijeli u staro (epsko) i novo jonsko (Herodot). Narječja književna nijesu čista narodna, već više manje umjetno stvorena. U epu dolaze pored starih jonskih oblika novi, pače eolski, u elegiji pored staroga epskog materinsko narječje svakoga pjesnika, u zbornoj lirici pored dorskoga epsko i eolsko, u tragediji i to u dijalogu pored atičkoga epsko a u pjesmi epsko i dorsko; najčišće se očuvalo domaće narječje u eolskih pjesnika Alkeja i Sapfe i u komediji. Proza je prigrlila narječje novo jonsko i atičko; potonje je postalo službenim jezikom po čitavoj državi Aleksandra Velikoga i njegovih nasljednika. Taj prvi svjetski jezik nije bio čist, već natrunjen osebinama drugih narječja grčkih i barbarizmima.

Književnost je grčka samonikla i pokazuje kao nijedna prirodni razvitak. U njoj se ogleda djetinsko, mladenačko i zrelo doba. Kao što voli dijete pričanje, mladić maštanje a zreo čovjek umovanje, tako susretamo u Grka ep, liriku pa onda dramu i prozu. Veliki su događaji, kao što su perzijski bojevi, vojne Aleksandrove pa vlast rimska i kršćanstvo, utjecali na knjigu. Književnost se dijeli na klasičnu i poklasičnu. Klasična traje do Aleksandra Velikoga a dijeli se: 1. do Homera, 2. do perzijskih bojeva, 3. do Aleksandra (zlatni vijek). U poklasičnoj se knjizi razlikuje: 1. aleksandrijski vijek do Augusta, 2. rimski do cara Justinijana, koji je g. 527. zatvorio filozofsku školu u Ateni; s tim se počinje bizantinska književnost.

Grci su imali narodnu pjesmu epsku i lirsku, iz koje je procvjetala umjetna. Najstarije su pjesme nabožne. Apolonu, bogu pjesme, pjevao se pejan a Dionisu ditiramb. U svjetovne pjesme idu uspavanke, dječje pjesme uz igru, zatim lastavičja, što su je djeca pjevala u proljeću idući sa slikom lastavice od kuće do kuće i moleći darak; bilo je i pjesama svatovskih pa zapjevaka, pjesama u veselu društvu, koračnica i junačkih pjesama, što su ih narodni pjevači u gospodskim dvorima pjevali uz formingu.

Drugo doba nastaje s umjetnim epom, s Homerovom Ilijadom i Odisejom, koje su od svih djela na sav život grčki najviše utjecale. Homer je Grku u vjeri ono, što nama biblija; on utječe na potonje pjesništvo, umjetnost, javni i domaći život; u školi je glavna knjiga, u njemu traži Grk svoje uzore, njemu diže svetinje i kipove kao heroju. Osim pomenuta dva epa držali su Homerovima i himne, ali one nijesu od njega nego od rapsoda, koji su, prije nego će pjevati Homera, zazivali ovakvom himnom — treba je razlikovati od prave lirske himne — boga, čija je bila svetkovina. Isto tako ne pripada Homeru parodija Ilijade »Boj žaba i miša«, nego je nastala u aleksandrijsko doba. Za Homerom su se poveli pjesnici, koji se zovu ciklički, jer su se njihovi epi s Ilijadom i Odisejom i s Hesiodovom Teogonijom sklopili u ciklus, koji je obuhvatao niz pričâ od postanja svijeta do smrti Odisejeve. Pored junačkoga epa razvio se s Hesiodom ep genealoški i didaktički.

Potkraj 8. v. javi se umjetna lirika. Glazba, koja prati lirsku pjesmu, razvije se pod utjecajem Lidije i Frigije. Frigijska frula od šimširova drva zamijeni malu pastirsku sviralicu grčku od trske, a prema lidijskoj pektidi sa 7 žicâ doda Lezbljanin Terpandar grčkoj citari, koja je imala 4 žice, još tri. U lirici se razlikuju dvije glavne vrste: u jednoj ističe pjesnik samo svoja lična čuvstva, strasti i misli, a u drugoj govori iz duše naroda svoga. Prvoj vrsti pripada elegija, epigram, jampska poezija i popijevka, a drugoj dorska, zborna pjesma.

Elegija je svaka pjesma u elegičkom distihu a pjeva se isprva uz frulu, poslije se recituje bez pratnje. Elegija ima bojnih (Tirtej), poučnih (Solon, Teognis), ljubavnih

i tužnih (Mimnermo). Srodan je epigram, pjesnički natpis, obično za grob ili za zavjetni dar, u heksametru ili elegičkom distihu. Najveći epigramski pjesnik jest Simonid Kejanin. Jampska poezija, koja više puta ljuto svom mržnjom napada, razvija se u isto doba kao elegija, samo što ne cvate tako dugo; njom se istakoše Arhiloh, Semonid i Efešanin Hiponaks. Popijevka pjeva ljubav, vino (počašnica) i političku strast; prati je barbit (lira), a napjev udešava sam pjesnik. Ona je eolska (Alkej, Sapfa) i jonska (Anakreont).

Dok popijevku pjeva pojedinac u društvu i izriče lična čuvstva, pjeva zbornu pjesmu cio zbor javno o svetkovinama i slavama, a pjesnik zbori, što je na srcu narodu, koji se skupio da slavi kojega boga, čovjeka ili boga i čovjeka zajedno. Zbor pjeva uz citaru ili frulu a mnogo puta igra. Bogovi se uopće slave himnom, Apolon napose pejanom i hiporhemom (poskočnicom), Dionis ditiramb om; bog i ljepotice, od kojih je sastavljen zbor, što u ophodu pjeva na čast bogu, slave se partenijom, a dobitnik na igrama epinikijom (pobjedničkom pjesmom); trenom (tužaljkom) se žali, a godovno, svadba i druge zgode vladara, plemića i bogataša slave se enkomijom (pohvalom), koja se poslije gozbe pjeva onima, koji su svečanost priredili. Hiporhemom, kod kojega je igranje glavno, može se slaviti i Artemida. Najznamenitiji zborni pjesnici jesu Alkman, Arion iz Metimne na Lezbu, Stešihor iz Himere na Siciliji, Ibik iz Regije u donjoj Italiji pa Simonid, Bakhilid i Pindar.

Potkraj ovoga književnog doba zameće se drama i proza i to povijest i filozofija. Bilo je istina prije toga prozom pisanih zakona, popisa svećenikâ i svećenicâ pa popisa olimpijskih dobitnika, popisa kraljeva i najviših činovnika s dodacima o znamenitim događajima, ali to pripada neumjetnoj prozi.

Treće doba nastaje s bojevima perzijskim. Oko Atene se kupe Grci na obranu svoje otadžbine i slobode. Ona postaje poslije rata pod Periklom središte političkoga i duševnog života. Najveći pjesnici, umjetnici i filozofi nađu se ovdje na okupu. Procvate atička drama i proza. Iz Dionisova bogoštovlja i to iz ditiramba nikne tragedija i satirska igra a iz faličke pjesme komedija. Najveći su tragici Eshil, Sofoklo

*

i Euripid. Poslije peloponeskoga rata poče tragedija propadati, a komedija se doduše mijenja, ali joj snaga ne gine. Po razvitku dijeli se ova u staru, u srednju (od g. 400. do Aleksandra) i novu (do g. 250. pr. Is.). Poslije pada Atene i vlade »tridesetorice« klone se građani razmirica, te potom- ni komedija više ne voli, kao što prije, na pozornicu iznositi državnike i dnevna pitanja javnoga života; krupna šala i prosta igra zbora komičkoga a i sam zbor pomalo se gubi; trijezni 4. v. ne podnosi ni fantastičnosti stare komedije. Komedija u 1. polovici 4. v. vadi građu iz priče, iz epâ i tragedijâ. Ona je parodija epa i tragedije; bogovi postaju obični građani te u svojoj ulozi bude smijeh. Kako je maštanja nestalo, a zamijenilo ga trijezno opažanje, razvijaju se u komediji neka značajna lica: čankoliz, hvastav vojnik, trgovac roblja. Napokon dolazi nova komedija, u kojoj više nema traga zboru, a uzima građu iz realnoga života; glavni joj je predmet ljubav s jednostavnom a duhovitom pletkom. Najveći pjesnik stare komedije, koji uneke pripada i srednjoj, jest Aristofan, srednje Atenjanin Antifan i Aleksis iz Turija (živi u Ateni), koji je bio stric i učitelj Atenjaninu Menandru, glavnom zastupniku nove komedije.

Pod utjecajem drame mijenja se u ovo doba lirika. Kao što ima dramskoga prikazivanja i natjecanja, tako ima sada o mnogim svetkovinama i lirskoga i to u odeju (pjevalištu), što ga je sagradio Periklo. Za lirske pjesnike opremaju bogati građani zborove, suci sude, a pobjednik dobiva osim novaca tronog ili zlatan vijenac. Gdjekoje vrste lirske ginu, a ditiramb postaje lirska drama, u kojoj je glazba glavno a riječi sporedno; glumci, preobučeni kao u tragediji, pjevaju naizmjence sa zborom.

Proza obuhvata povijest, filozofiju i govorništvo. Prvi se početak umjetne proze javlja u Jonjana. Prvi pisci povijesti — zvali su ih logografi t. j. pisci pripovijesti — ili prirodno tumače čudesa pričâ (Kerber, što ga je Heraklo dovukao na ovaj svijet, nije pas podzemski nego zmija, što se zato zvala »Hadov pas«, jer bi svatko poginuo, koga bi ujela) i iz pričâ hoće staru povijest da sklope ili pišu ljetopise i pripovijesti o pojedinim gradovima i narodima ali bez saveza i kritike. Vrijedno je pamtiti Milećanina Hekateja, koji je mnogo putovao te napisao zemljopis Evrope i Azije i dodao zemljovid. Otac prave povijesti jest Doranin Herodot, koji piše novim jonskim narječjem. S Tukididom i Ksenofontom uspinje se pisanje povijesti do vrhunca.

Prethodnici filozofâ jesu sedmorica mudraca: Talet, Bijant, Pitak, Solon, Hilon, Kleobul i Perijandar. Žive oko g. 600. pa kratkim, mudrim rečenicama preporučaju narodu umjerenost i razboritost. Poznata je Solonova: »Ništa previše« i Hilonova: »Spoznaj sebe!« U isto je doba, kaže se, živio Esop, otac basne, koja je puna narodne mudrosti. Kolijevka prave filozofije jest Jonija. Iz Mileta su Talet, Anaksimandar i Anaksimen, koji su prvi pitali, odakle je sve na svijetu. Oni su tražili uzrok svemu u tvari i to Talet u vodi, Anaksimen u zraku a Anaksimandar u nečem beskrajnom.

Pitagora Samljanin, koji je oko g. 530. došao u donju Italiju i ovdje osnovao bratovštinu, kojoj je bio zadatak ćudoredno uzgajati svoje članove na osnovu vjere u besmrtnost i seobu duše, ne traži uzroka u tvari, već u obliku. Vidio je, da se ista stvar prema obliku, što ga dobije, mijenja, a oblik sam o sebi ostaje uvijek; pa jer se oblik (tijelo ima određen broj ploha a ploha određen broj stranica) može izraziti brojevima, zato je držao, da je broj uzrok svemu.

Tvar je zanijekala elejska škola. Osnovao ju je u donjoj Italiji u gradu Eleji Ksenofan iz Kolofona, a glava joj je bio Parmenid iz Eleje. On uči: ako se od stvarî odbije sve, čime se razlikuju, ostaje samo to, da jesu t. j. ostaje apstraktni bitak, koji je uvijek isti; uistinu postoji samo misao (pojam), a tvarni svijet je prividan t. j. predmeti su samo slika naših misli.

Elejcima, koji uče: ono, što jest, ne mijenja se nikad, nasuprot tvrdi Efešanin Heraklit (oko g. 500.): sve se neprestano mijenja; vatra se pretvara u vodu, voda u zemlju, zemlja opet u vodu, voda u vatru.

Između Heraklita i Elejaca posreduje Empedoklo iz Agrigenta (oko g. 450.). Uzima 4 vječna, nepromjenljiva počela: zemlju, vodu, zrak i vatru, pa k tomu dvije sile: ljubav i mržnju. Ljubav sastavlja počela a mržnja ih rastavlja.

Mjesto 4 počela uzima Anaksagora iz Klazomene u Maloj Aziji (rodio se oko g. 500.) bezbroj veoma sitnih čestica, pratvari (homeomerije), od kojih je sve sastavljeno. One se dadu dijeliti, ali se tim ne mijenjaju (zlato ostaje zlato); razlikuju se samo po kakvoći t. j. tvari, boji i okusu. Postajanje nije drugo no sastavljanje i rastavljanje. U m, od kojega je naš um dio, pokrenu nerazlučenu pratvar, i ona se stade vrtjeti i vrtjela se dalje sama. Vrtnjom se odijeli eter (najčišći zrak) i zrak; zrak se zgusnu i pretvori u vodu, zatim u zemlju; od zemlje se odlupiše komadi i usijaše u eteru, i tako sinuše zvijezde. Sunce je usijana gromada, a mjesec je nalik na zemlju. Anaksagora je boravio u Ateni i prijateljevao s Periklom, dok nije morao otići, jer su ga protivnici Periklovi optužili s bezboštva.

Bezbroj česticâ (atomâ) uzeli su i atomisti: Leukip i njegov učenik Demokrit iz Abdere. Atomi se ne dadu dijeliti, po kakvoći su jednaki a oblikom i veličinom različni; odiskona se gibaju i jedan o drugi udaraju, te nastaje vrtlog; srodni se spajaju, i ovako nastaju određeni skupovi atomâ t. j. predmeti; kaos se pretvara u uređen svijet, koji se mijenja, jer se skupovi kidaju i novi sastavljaju.

Filozofi tražeći glavni uzrok svemu protive se jedan drugomu. To opaziše sofisti (mudraci, a filozof znači prijatelj mudrosti), koji su od grada do grada putovali i za plaću učili govorništvo i mudrost, i dođoše do pomisli, da čovjek u tajne prirode ne može prodrijeti, zato se prihvatiše samoga čovjeka. On je po njihovu mišljenju »mjera svemu« t. j. sve je onako, kako se komu čini (što je za jednoga toplo, može za drugoga biti hladno); istine, koja bi za sve ljude vrijedila, nema; istina je puko mnijenje pojedinca, te je zato dosta »slabiju stvar prikazati jačom« t. j. dosta je, da netko drugoga navede, da drži njegovo mnijenje za istinito. Sofisti su učili jednu istu stvar dokazivati i pobijati. Znameniti su Gorgija iz Leontina, Protagora iz Abdere, Hipija iz Elide i Prodiks Keja. Mladi su teoriju o relativnoj istini pojma primijenili na domaći i javni život i učili, da država, zakoni, pravo i ćudoređe, jer su to stvorili pojedinci, ne mogu vrijediti za sve; tim su u mladeži budili sebičnost i prezir prema svema.

Protiv sofista ustade Sofroniskov sin Sokrat iz atičkoga sela Alopeke (g. 469.—399.), koji se isprva bavio očevim zanatom, klesarijom, a poslije prigrlio filozofiju. On je držao um za najbolji dar, što ga čovjek ima; samo se njim dolazi do spoznaje istine i slobode, njega treba slušati i krotiti strasti, koje čovjeku oduzimaju slobodu; tko sebe svlada, znat će vladati i drugima. On se poput sofista prihvaća pojedinca, da mu uzgoji um i ovako stvori dobra građanina, jer ovako će se doći i do najbolje države, u kojoj će vladati um i razbor a ne slijepa sreća i strast. Da bi to postigao, prihvaća se pojma, za koji uči da nije mnijenje nego vječna, nepromjenljiva istina; on je čovjeku mjera a ne obrnuto. Istražuje, što je lijepo i ružno, što li pravedno i nepravedno, pobožno i nepobožno, hrabrost i kukavština i t. d. Uzima iz običnog života primjere, uklanja iz njih sve, što se prema prilikama mijenja, i pridržava zajedničko; tako stvara induktivnu metodu, dolazi do definicije pojma i udara temelj logici. Korisno je samo ono, što za korisno držim um, ne sebično srce; korisno je isto, što dobro. Krepost je znanje pa se da naučiti. Kad ljudi valjano nauče misliti, bit će krepost mjera njihovu radu, a valjana će država nastati, ako se narod odgoji u kreposti, a odgojit će se, ako se odgoji um njegov, i on spozna temeljne pojmove. Sokrat nije ništa pisao a mrzio je na duge govore sofistâ i volio kratka pitanja i kratke odgovore.

Na nauku Sokratovu osnova učenik Sokratov Antisten ciničku školu u Ateni, Euklid megarsku u Megari, Aristip kirensku u Kireni a najveći učenik Sokratov Platon akademičku u Ateni. Antisten uzima za osnov umjerenost i oskudan život Sokratov, Euklid dijalektika Sokratova, Aristip blaženstvo njegovo a traži ga u užitku, samo treba paziti, da užitak ne vlada čovjekom nego čovjek njime. Platon stvori nauku o idejama pretvorivši pojam u biće. Učenik je Platonov Aristotel, osnivač peripatetske škole i najveći filozof grčki.

Procvatu atičkoga govorništva pridonijeli su veoma mnogo sofisti, osobito Jonjanin Gorgija, koji je stvorio književni jezik atički. U govorništvu su se istakla najviše ova desetorica: Antifont, Andokid, Lisija, Isej, Iso-

krat, Eshin, Dinarh, Hiperid, Likurg i Demosten.

S osvajanjem Aleksandrovim nastaje **četvrto doba,** vijek aleksandrijski. Atena mora ustupiti svoje mjesto mladoj suparnici Aleksandriji, koja za kratko vrijeme posta najveći grad. Ptolomejevici dižu u Aleksandriji veliku knjižnicu i muzej (akademiju znanosti i sveučilište sa zvjerinjakom i botaničkim vrtom, s dvoranama za paranje tjelesa i astronomskim opservatorijima). Nije čudo, što nastaje novo doba, doba naučnoga istraživanja i kritike. Književnost nije više narodna; ona se dijeli od naroda, pogotovo u onim gradovima, gdje je bilo barbarâ iz svih krajeva. Piše se samo za dvor i za književnike po zvanju, koji sjede u knjižnici ili u kakvoj školi. Knjiga je u glavnom znanstvena (tumačenje klasika, kritika teksta, metrika, mitologija, povijest književnosti, matematika, fizika, astronomija i medicina), a piše se i gdjekoji ep, učena tragedija, pa elegije, himne, idile, epigrami i romani (u zametku), ali većinom izbija u djelima više vještina i učenost negoli pravo nadahnuće pjesničko. Elegijom je najviše izišao na glas Kalimah iz Kirene, epom »Argonautika« Apolonije iz Aleksandrije, koga su prozvali Rođaninom, jer je na Rodu boravio, idilom daroviti pjesnik Teokrita mimom Heronda. U povijesti se istakao Polibije iz Megalopola, koji je kao talac neko vrijeme boravio u Rimu; glavno mu je djelo povijest rimske države (g. 266.—146.) u 40 knjiga.

U Ateni osnuje Zenon s Kipra filozofsku školu stoičku a Epikur sa Sama epikurovsku; noviju akademičku školu stvori Karnead, koji je g. 156. došao u Rim. Stoici, koji su se prozvali po Pisanom trijemu (stoa), gdje je Zenon u Ateni naučao, pošli su tragom cinikâ i učili, da je krepost jedino dobro a zloća jedino zlo; bez spoznaje ne može biti kreposti, zato može samo mudar biti krepostan; mudrac je uzor savršenstva, samo je on srećan. Epikur uči, da je ugoda jedino dobro a bol jedino zlo; najveća je ugoda duševni mir, za to se hoće kreposti; najveću sreću ima mudrac. Karnead uči, da nema stalnoga znanja, nego je sve više ili manje vjerojatno.

Kad Rim zavlada svijetom, sele Grci ovamo, osobito za vlade Augustove; knjiga živi ondje, gdje joj nije dom, pa i

nema poleta. No ipak je nešta osobito u tom **rimskom** doba, a to je preporod filozofije i govorništva; to dvoje prodire iz škole u svijet. Kao književnici izišli su na glas Plutarh i Lukijan.

Pored književnosti, koja je zadojena klasičnom starinom, javlja se sasvim nova, koja potječe iz drugog vrela — iz kršćanstva, koje će, šireći se naglo, preobraziti svijet. Već se u 3. i 4. v. istakoše Eusebije iz Cezareje u Palestini (otac crkvene povijesti) pa Basilije Veliki iz Neocezareje u Kapadokiji, Gregorije Nasijanski iz Nasijansa u Kapadokiji i najveći crkveni govornik Ivan Hrisostom iz Antiohije. Kad car bizantinski Justinijan zatvori filozofsku školu u Ateni i tim zatrne posljednji tračak duha klasične starine, zavlada potpuno knjiga kršćanska s glavnim sijelom u Bizantu.

Pjesništvo.

Homer.

Pjesnika Ilijade i Odiseje zvali su Grci Homerom. O životu se njegovu ne zna ništa stalno. Kaže se, da je bio slijep i da se sedam gradova otimalo za nj, i svaki htio biti domovinom njegovom. To je bila Smirna, Hij, Kolofon, Itaka, Pil, Argo i Atena. Ovo je otimanje zacijelo nastalo odatle, što su slavni junaci homerski bili rodom iz tih gradova, ili što su ta mjesta inače bila u svezi s pjesništvom homerskim. Tako je na pr. Odisej bio s Itake, Nestor iz Pila, Diomed iz Arga, a u Hiju je živjela pjesnička zadruga, po imenu Homeridi. Sva je prilika, te je Ilijada i Odiseja nastala u Jonjana u Maloj Aziji između god. 900.—700. pr. Is. Odiseja je mnogo mlađa od Ilijade; u njoj se iznose nove misli o bogovima i crtaju mlađe prilike javne i privatne. Stoga može samo Ilijada biti Homerova. Toga su mišljenja bili već aleksandrijski učenjaci Ksenon i Helanik. Potkraj 18. vijeka pokrenu pitanje homersko Nijemac Friedrich August Wolf. On ustvrdi za Ilijadu, da su to bile n a r o d n e pjesme, koje su se naustice širile, a istom ih je u 6. vijeku pr. Is. tiranin atenski Pisistrat skupio i u jedno dao sastaviti, kao što su na pr. Stojan Novaković, a po osnovi Armina Pavića Grga Martić sklopili narodne pjesme o boju na Kosovu u cjelinu. Wolfu Homer nije ime nikakva pjesnika, već znači naprosto »sastavljač«. Budući da ciklički epi, koji su stariji od Pisistrata, pretpostavljaju gotovu Ilijadu i Odiseju, i budući da Herodot, Tukidid, Platon i Aristotel o takovu radu Pisistratovu ne znadu ništa, ne može biti opravdana tvrdnja Wolfova; isto tako nemamo razloga sumnjati, da je

jednom živio pjesnik, koji se zvao Homer. Ne stoji ni tvrdnja, da su to morale biti narodne pjesme, jer tobože pisma nije bilo, a jedan čovjek ne može onoliku silu stihova da pamti. Grci su pismo već oko god. 1.000. poznavali; a najsjajniji dokaz, da nepismeni čovjek može pamtiti i više stihova, nego što ih imadu Ilijada i Odiseja, jest narodni pjevač Mehmed Kolak Kolaković, koji je do 49.000 stihova kazivao u pero za »Maticu hrvatsku«, dakle gotovo jedamput toliko, koliko imadu oba grčka epa zajedno.

Drugi učenjaci drže, da su Ilijada i Odiseja nastale od više manjih e p a: Ilijada od Ahilejide (gnjeva Ahilejeva) i Ilijade (boja pod Trojom), a Odiseja od Telemahije, zatim od boravka Odisejeva kod Feačana i od povratka njegova na Itaku. Treći opet uzimaju, da je isprva bila j e z g r a, oko koje su se s vremenom prikupljali dodaci, te su Ilijada i Odiseja najposlije izišle onolike, kolike su danas. Pod jezgrom pomišljaju neki dva omanja jedinstvena epa Ilijadu i Odiseju a drugi dva skupa suvislih narodnih pjesama.

Radnja Ilijade opseže 51 dan desete godine trojanskoga rata, a radnja Odiseje 40 dana dvadesete godine, otkako Odisej izbiva od kuće. Te pjesme, što su toliko zanosile Grke, pjevali bi narodu o svetkovinama rapsodi, koji bi išli od grada do grada. Za panatenejsku svetkovinu, što ju je u Ateni uveo Pisistrat, odredio je valjada on sam, da rapsodi tom zgodom pjevaju svu Ilijadu i Odiseju i to, gdje jedan stane, treba da drugi nastavi. Rapsodi bi se natjecali; tko bi druge natpjevao, dobio bi nagradu, obično tronog. Oni pjevaju bez citare, sa štapom u ruci i s vijencem na glavi.

Stih je heksametar, sastavljen od šest daktila (_ ⏑ ⏑), koji se osim petoga rado zamjenjuju spondejem (_ _); posljednja je stopa krnja:

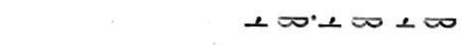

Ilijada.

Preveo T. Maretić.

Prvo pjevanje.

(1.—91., 224.—249., 586.—606.)

Srdžbu, boginjo, pjevaj Ahìleja, Peleju sina,
Pogubnu, koja zada Ahejcima bezbrojne jade,
Snažne je duše mnogih junaka ona k Aídu
Poslala, a njih je samo učinila dà budû plijen
Psima i pticama svima; i tako se Zeusova volja
Vršila, otkad se ono razdvojio u svađi bio
Atrejev sin, junacima kralj, s Ahilejem divnim.
Tko li je svađu i borbu među njima zavrgo dvjema?
Zeusov i Letin sin! Navalio hudu je bolest
Na vojsku on, te ona umarala redom je čeljad,
Jer se razljutio bio na kralja, Atreju sina,
Koji je svećenika pogrdio Hrisa, kad dođe
K lađama ahejskim brzim da kćerku otkupi svoju
Ucjenu golemu noseć, strjelometnog k tom Apolona
Na zlatnoj palici povez držéći i sve Ahejce
Moljaše, najviše dva upravljača ljudska Atrida:
»Sinovi Atrejevi i ostali vi nazuvčari
Ahejski! dali vam bozi, olìmpskî domari, razorit
Prijamov grad i dali, da vratite kući se zdravo!
Dragu mi dajte na otkupe kćer i ucjenu prim'te
Bojeć se Apolona strjelometnog, Zeusova sina!«
Drugi Ahejci svi povladiše tada, da valja
Žrca poštivati tog i ucjenu primiti sjajnu.
Ali Atrejev sin Agamèmnon ne htjede tako,
Nego ga otpusti hudo pridodavši žestoku riječ:
»Kod lađa koritastih da ne vidim više te, starče,
Kod njih da boraviš sada il' opet da dolaziš k njima,
Jer ti palica ne će pomoći nì božjî povez!
Ove na otkupe ne dam; od domovine daleko
U kući našoj će ona u Argosu ostarjet prije.
Odlazi pa me ne draži, da odovud otiđeš čitav!«
Reče, a njega se starac pobòjî i posluša riječ
Te on šuteći ode uz obalu prešumnog mora;

Pa kad već bude daleko, tad moljaše gospoda mnogo
On Apolona, koga ljepokosa porodi Leta:
»Čuj srebrnoluki bože, što Hrisu i presvetu Kilu
Štitiš, koji si moćni gospodar Teneda, čuj me
Smintije! Ako ti hram sagradih ikada mili,
Ili ako ti ikad od bikova pretila stegna
I od koza ti spalih, izvrši ovu mi želju:
Svojim strjelama moje naplati Danajcem suze!«
Takvu molitvu reče, i usliši Feb ga Apòlôn
Te on s visina sađe olimpskih u srcu srdit
Luk na plećima noseć i tulac ozgo i ozdo
Zatvoren; strijele njemu na plećima zveknuše, kad se
Srdit onako makne, a iđaše naličan noći.
Zatim se podaleko posadivši od lađa baci
Med njih strijelu, a luk zazvekeće srebrni strašno.
Najprije gađaše mazge Apolon i pseta brza,
Onda i nâ ljûde same oštro'rtu pusti strijelu,
I tad učestaju gorjet mrtvacâ lomače silne.
Devet su dana božje po vojsci padale strijele,
A dan deseti pozva u skupštinu narod Ahilej;
Tu mu misao Hera bjeloruka u srce metnu,
Jer je u brizi bila za Danajce videć ih mrijet.
Kada se sàberû već i na iskupu kada se nađu,
Onda se digne Ahilej brzonogi ovo im veleć:
»I ako smrti mi utečémo, Atrejev sine,
Mislim, da ćemo kući odavde uzbiti doći,
Kada kuga i rat Ahejce združeno biju.
Nego deder da žrca il' vrača pitamo kojeg
Il' pogađača sanjâ — jer i san od boga jeste —,
Neka nam reče, što li toliko Feb se Apolon
Srdi, da l' hekatombi, da l' zavjetu zabavlja našem,
Ne bi li dim od koza bez mane i od ovaca
Primiti htio te nas obranit od propasti sada.«
Tako im rekavši sjedne Ahilej, i med njima Kalhant
Digne se, Testorov sin, pogađač u ptice prvi.
On je sadašnjost znao, budućnost, prošlost je znao,
On je Ahejcima put pokazivao, kada pod Ilij
Brodiše, vračanjem svojim, što Feb mu je dao Apolon.
Taj im dobro želéći progovori i rekne ovo:

»Veliš mi, ljubimče Zeusov Ahileju, neka vam rečem
Gospoda Apolona strjeljača daljnometnog srdžbu.
Ja ću i reći, ali me čuj i zakuni se meni,
Da ćeš mi besjedom ti i rukom rado pomagat.
Doista mislim, da ću razljutiti čovjeka, što je
Svima Argejcem gospodar, i slušaju svi ga Ahejci.
Ta kralj je jači, kad se na prostoga čovjeka ljuti;
Jer dan ako još isti i priduši svoju ljutinu,
Al' dok ne izvrši gnjeva, u grudima i dalje on ga
Krije. A ti sada ded promisli, da l' ćeš me branit.«
Tad odgovarajuć njemu brzonogi reče Ahilej:
»Ne boj se ništa, već božju izreci odluku, što znaš,
Jer Apolona mi boga, ljubimca Zeusova, kojem
Moliš se, Kalhante, božje kad odluke Danajcem javljaš,
Dokle je mene živa, dok očima gledam po zemlji,
Udarit ne će te nitko kod koritastijeh lađa
Teškom rukom, ma rekao ti Agamemnona samog,
Koji se diči, nad svima Ahejcima najbolji da je.«

Kalhant kaže, da se Apolon srdi radi Hrisa i da treba njemu poslati bez otkupa kćer a Apolonu hekatombu. Agamemnon traži, da mu se namjesto Hrisove kćeri dâ drugi dar. Ahilej se tomu protivi, i svađa se zametne. Agamemnon nabaci, da će Ahileju uzeti robinju Briseidu. Ahilej plane, maši se mača da posiječe Agamemnona, ali ga Atena ostrag za kosu povuče i svjetuje, neka protivnika samo izgrdi. Ahilej je posluša.

Prkosne riječi vikne ne prestavši jošte se ljutit:
»Teška o popilico, u tèbe pasje su oči,
K tome jelenje srce! Usudio nikad se nisi
Oružje metnuvši na se s vojnicima u boj da kreneš
Ni da u zasjedu zađeš s prvacima ahejskim; to ti
Čini se smrt! Po vojsci po ahejskoj širokoj dašto
Mnogo je bolje dare oduzimat, kad ti nasùprot
Tko progovori što! Nitkòvima, izješo kralju,
Vladaš, jer zadnji put sad bi vrijeđo me, Atrejev sine!
Nego ću nešta ti reći i velikom zaklet se kletvom:
Tako mi palice ove, iz koje nikada grane
Nì lišće nicati ne će ni procvast, kad u planini
Njezin ostade panj, ogulila koru je njojzi
I lišće sjekira, a sad u rukama nose je sini
Ahejski, koji su suci i pravicu Zeusovu štite;

Velika to ti je kletva od mene: jednom će veće
Za Ahilejem žudnja sinòvima ahejskim svima
Doći, a ti imat u nevolji pomoći ne ćeš,
Kad od Hektora stanu ljudomore ginut i padat
Mnogi junaci, i tada u tebi će srce se trgat
Od ljutine, što nisi Ahejca najboljeg štovo.«
Tako Pelejev sin izrèče i na zemlju baci
Zlatnijem klincima okovan štap i zatijem sjedne,
A sin se Atrejev srdi na strani drugoj; milorek
Med njima ustade Nestor, govornik jasni iz Pila;
Njemu je od meda slađa sa jezika besjeda tekla.

Nestor ih miri ali ne pomiri. Skupština se raziđe, Agamemnon otpravi kćer Hrisovu i hekatombu a glasnike svoje pošlje, da mu dovedu Briseidu. Ahilej im je preda i zaplače na obali morskoj. Mati Tetida, kći morskoga boga Nereja, izroni iz mora i pita sina za jade; obeća mu, da će ići k Zeusu. Bogovi se baš dese kod Etiopljana na slavi; kad se vrate, ode Tetida na Olimp i nasamo zamoli Zeusa, da joj sina osveti. Zeus se ozlovolji — jer se boji žene Here — ali najposlije obeća.

Reče i obrvama Kronìjôn namagne mrkim,
A ambrosijska kosa koliko se gospodu prosu
S besmrtne glave, sav se potrésê visoki Olimp.

Tetida krene u more, a Zeus zađe među bogove. Hera bi rada znati, što je Zeus Tetidi obrekao. Već se svađa zameće. Sin Hefest ih miri te natoči čašu i pruža majci veleći:

»Strpi se, majko moja, i ako si tužna, pregori,
Čuvaj se, milu tebe da ne vidim jednoć, gdje bije
Zeus olimpski, pomòći od njega ne ću ti moći:
To će me boljet, al' s njime oglédat se vrlo je teško.
Već me je jednoć, kad sam obraniti hotio tebe,
Za nogu zgrabio te me s božànskoga bacio praga;
Čitav sam padao dan; kad zalažaše već sunce,
Padnem na Lemnos, a malo života još bješe u meni,
Onda me Sinćani otud odnesu, gdjeno sam pao.«
Tako joj reče, te se bjeloruka Hera nasmije
I u smijehu uzme iz ruke sinove kondir.
Tad on bozima vječnim natakati slađani nektar
S desne započne strane iz vrča grabeći jednog.
U smijeh udare tada neiskazan blaženi bozi
Gledajući Hefèsta, gdje po kući sopeći brza.

Tako se cio dan do zalaska samog sunčanog
Gostiše bozi, i gozbe premàklo nije se srcu
Podjednake ni Muzâ ni forminge divne, Apolon
Što ju je držao, i Muze na izmjenu pjevahu krasno.
A kad već zađe sjajna sunčana svjetlost, počivat
Onda otidu bozi u dvore svaki u svoje.

Drugo pjevanje.

(87.—101., 109.—141., 211.—225., 229.—231., 235.—270., 394.—404., 410.—429.)

Samo Zeus ne spava, već misli, kako će Ahileja osvetiti. Pozove San i naloži mu, da kaže Agamemnonu, neka sjutra naoruža narod, jer će zauzeti Troju. Agamemnon, kad ga ostavi San, sazove skupštinu a sam otide u vijeće, ispripovijeda starješinama, što mu se usnilo, i kaže da će narodu, kako bi ga iskušao, reći, neka se spremi kući.

Kao iz prostrane kada iz pećine rojevi gusti
Izviru pčela, k tome neprestano dolaze nove,
Proljetnom pò cvijeću u grozdima lete te jedne
Vrve u gomilama ovùdâ a druge onùdâ,
Tako i ahejske čete od brodova i od čadórâ
Grnut u skupštinu sad uz dûboko ugnuti brijeg
Stanu u silnome mnoštvu. Međù njima puče i Kaža,
Glasnica Zeusova, koja u skupštinu gonjaše narod,
I on se skupi; sav skup uzàvrî i zemlja zatùtnjî.
Ljudi kad sjedati stanu, i nastane huk, al' ih mirit
Devet stane glasníkâ povikujuć, neka već bučat
Prestanu i hranjeníke nek Zeusove čuju — vladare.
Jedva sjeđaše narod i prestajaše da huči,
Kad se već posadi sav. Agamèmnon ustane silni
Skeptar držeći, što ga izradio s pomnjom je Hefest;
Na taj se uprvši skeptar Argéjcima prozbori ovo:
»Vitezi danajski mili, oj Areja ubojne sluge,
Zeus me je Kronov sin u zabludu zapleo tešku,
Zeus strahoviti, koji privòlje se, obeća negda
Meni, da tvrdi ću Ilij razorit i tako se vratit,
A sad je smislio zlu mi prijevaru te mi u Argos
Bez slave veli otići izgubivši naroda mnogo.
Tako se valjada hoće premògûćêm gospodu Zeusu,

Koji je tvrđave mnogim gradòvima srušio veće
I još će rušiti, jer je u njèga najveća sila.
Velika to je sramota — i unuci za nju će znati —
Kako Ahejci, takav i tolik narod, ovako
Ratuju udilj a sve bez koristi, kako se bore
S narodom manjim od sèbe, a konca još vidjeti nije.
Da mi Ahejci tvrdu s Trojancima uhvatit vjeru
Hoćemo, te se pođu prebrojiti obadvije vojske,
Da se Trojanci skupe, kolìkô ih ima u gradu,
A da se pòrêđâmo Ahéjci mi u desetke,
I svi deseci sebi po jednog da uzmu Trojanca
Vino da toči, mnogi vinotoče dobili ne bi;
Tòliko ahejskih, velim, sinóva više imade
Negoli Tròjânâcâ po gradu, al' pomoćnikâ
Oni kopljometnih dosta imadu iz mnogih grada;
Tî me uzbijaju, tî mi ne dadu, ako i hoću,
Trojanski grad razorit, u kojem je žitelja mnogo.
Već je godinâ devet od velikog minulo Zeusa,
I već lađe nam truhnu i popucala su uža,
A luda dječica naša i žene čekaju naše
Kod kuće boraveć, a mi dovršiti svojega posla
Nikako ne možemo, zbog kojega dođosmo amo.
Al' sad, kao što velim, učinite dajte ovako:
U lađah bježimo svi u očinsku zemlju, jer Troje
Širokih ulica mi osvojiti ne ćemo nigda!«

Ahejci poteku k lađama da ih rinu u more. Po nagovoru božice Atene uzme ih Odisej ustavljati i u skupštinu vraćati.

Drugi se posade svi i na sjedalih ostanu svojih,
Samo je Tersit jošte blebetalo zanovijeto;
On je u srcu svom uvježbavo neuredne mnoge
Riječi, u vjetar, same nevaljale; s knezovi on se
Svađao, jer je tijem nasmijati htio Argejce.
Ružniji bio je od svih, pod Ilij koji su došli;
Bješe krivonog i hrom na jednu nogu, a pleći
Bjelu mu grbave te se uvijale k prsima, glava
Šiljasta bješe na njemu rijètkôm posuta kosom.
Čovjek Ahileju on i Odiseju najmrži bješe,
Jer ih grđaše često; i tada opet zavrišti,

Na Agamèmnona divnog u grdnju udri. Ahejci
Na nj se ljućahu strašno i zàmjerâhu u duši.
On se prodere sad i kralja grditi stane:
»Što, Agamèmnone, ti sad hoćeš, čega l' ti treba?
Zlata li tebi zar još nedostaje, kog ti Trojanac
Nosi konjokrotac koji iz Troje za ucjenu sina,
Kojega svezana ja dovedem il' drugi Ahejac?
Pokori, srămote, švrće, oj Ahejke a ne Ahejci!
Pođimo u lađah kući a ovoga ostav'mo ovdje,
Neka preživa dare pod Trojom, neka tad vidi,
Da li smo njemu mi na pomòći ili nijesmo!
On je Ahileja, mnogo od sèbe boljeg junaka,
Išo pogrdit i oteo dar, te sada ga ima.
Ali se srditi ne zna Ahilej, on je popustljiv,
Jer bi ga zadnji put sada vrijeđao, Atrejev sine!«
Tako izgrdi tad Agamèmnona, ljudma pastira,
Tersit, al' k njemu brzo pritrči divni Odisej,
Mrko ga pogledav na njga ovako napadne veleć:
»Prestani, Tersite, ludi govòrdžijo, ako i jesi
Zvonki govornik, al' sam s knezòvima svađat se nemoj!
Ne mislim, grđeg da ima od tebe čovjeka drugog,
Kolikogòd ih je s oba Atrída došlo pod Ilij,
Inače kraljeve ne bi obnosio jezikom svojim,
Ne bi ih grdio, nit bi toliko povratak čeko.
Jošte ne znamo pravo, izvršiti kako l' će sve se,
Da l' ćemo dobro il' zlo povratit se ahejski sini.
Stog Agamemnona, ljudma pastira, Atreju sina,
Mirno pogrđuješ, što mu junaci danajski daju
Mnogo darova, pa ga riječma bodljivim ružiš.
Nego ću nešta ti reći, i tako će doista biti:
Ako još jednoć te nađem, gdje luduješ, kakono sada,
Tad na ramènima više Odiseju ne bilo glave
Niti se više ja Telèmahu ocem nazivo,
Ako te ne zgrabim ja i odjeću s tebe ne svučem
Pa te k lađama brzim ne otjeram, ali ćeš plakat,
Jer ću te udarcima izmlatit iz skupštine ružno!«
Rekavši to po plećima on i po leđma Tersita
Udri, sve se previnu, te iz oka bujna mu suza
Ispadne, à zlâtnõg mu od žezla na leđma se ispne

Krvava masnica; tad se bojazljivo posadi Tersit,
Sve ga zabòlî i zbunjen poglédî i utare suzu,
A drugi, sjetni doduše, nasmiju slatko se njemu.

Agamemnon naloži narodu, da se jelom okrijepi i spremi za boj.

Tako im reče, i svi Argejci poviču, ko Not
Kada narupi i kad o visoki brijeg nanese
Vale, o iznosit hrid; ne odustavljaju ga vali
Gonjeni vjetrovima, kad ovdje se rode il' ondje.
Svi se dignu i žurno po lađama brzim se raspu,
Zadime oni iz svih čadórâ i ručati stanu:
Koji kojemu bogu vjekovitom prikaže žrtvu
Moleć se, smrti živ da uteče i vrevi ratnoj.
Tada junákâ kralj Agamèmnon zakolje bika,
Tustoga bika petáka premogućem Kronovu sinu,
I svijeh Ahejaca starješine stane pozivat.
Opkole bika svi i zrnja ječmenog uzmu,
Med njima onda kralj Agamemnon molitvu počne:
»Oj crnooblačni Zeuse, oj predični, najveći bože,
Koji u eteru vlada, — ne zàšlo sunce, ne došla
Tmina, dok Prijamov krov strmòrom ne okrenem čađav
I dok Prijamu vrata ne zapalim gorućim ognjem,
Košulju Hektorovu dok mačem na njegovim grudma
Ne strgam, ne razdrem i dok okò njeg mnoštvo drugóvâ
Ne padne s obrazom u prah, sa zemljom ne sastave zube!«
Tako izrekne, al' mu Kronijon ne htje izvršit;
Klanicu primi doduše, al' umnoži muke mu ljute.
Pošto se pomole oni i ječmom obaspu žrtvu,
Najprije dignu joj vrat pa zakolju, ogule zatim;
Steganâ izrežu onda komade i pretilînõm
Obviju u dva savítka i pokriju mesnim komadma;
Onda na bezlisnatim na glavnjama pripicat stanu
A drob nabodu pa ga nad ognjem žarkim pridrže.
Kada se spale stegna, kad utrobe kušaše oni,
Razrežu i drugo sitno i nataknu zatim na ražnje;
Oprezno speku sve i tada s ražnjeva skinu.

Poslije gozbe pozove Agamemnon narod preko glasnikâ u boj.

Kao pustošnik oganj kad po šumi golemoj gori,
Po svim vrhuncima brdskim, te plamen sja iz daljine,

Tako je i njima, kad su već kretali, s oružja silnog
Svuda sijevao sjaj i kroz eter dopiro k nebu.
Kao na azijskom polju Kaìstrovih okolo voda
Krilatih ptica mnoga lijetati jata kad stanu,
Guske il' labudovi, dugovrate ptice, il' ždrali
Ovud lete i onud i krilma se gizdaju svojim
Te se spuštavaju cikćuć, sve stoji ih po polju jeka —
Tako se mnoge čete od brodova i od šatórâ
Saspu ispred Skamàndra na rávni, a zemlja zatutnji
Strašno od topota konjskih i ljudskih nogu, — i sviju
Bude ih ispred Skamandra na cvjetnome polju množina,
Koliko cvijeća ima u proljeće, koliko lišća.

Treće pjevanje.

(261. — 319.)

Vojske se primaknu. Paris (Aleksandar) stane Ahejce zvati na mejdan. Menelaj izađe da se s njim bije. Prije nego će se oni pobiti, kaže Hektor, da će Helena zapasti onomu, koji pobijedi. Ponuda se prihvati, i glasnici pođu u Troju po kralja Prijama i žrtvu (janjce), da se ugovor sklopi.

Prijam se u kola uspne i uzde potegne natrag,
U kola prekrasna s njim Anténor se također uspne,
Na polje uprave konje brzonoge Skejska kroz vrata.
A kad dođoše već med Trojance i med Ahejce,
Tad na mnogohranu zemlju obojica siđoše s kola
Pa tad u srijedu stupe med Trojce i med Ahejce.
Digne se junački kralj Agamemnon, Odisej se digne
Odmah dosjetljivi, a tad glasnici ponosni svedu
Zaloge vjere tvrde božànskê, smiješaju vino
Oni u vrču i vode na kraljevske naliju ruke.
A sin Atrejev nož povuče od boka onda,
Koji mu višaše vazda uz velike korice mača,
Janjcima odreže dlake sa glave, onda glasnici
Trojanskim podijele boljarom i ahejskim dlake.
Atrid podigne ruke ovako se moleći glasno:
»Najveći, preslavni Zeuse, sa Ide kojino vladaš,
I Sunce, kojeno sve sa nebesa čuješ i motriš,

Zemljo i potoci vi i bogovi, koji pod zemljom
Pokojne kaznite ljude, zakune li tkogod se krivo,
Bud'te svjedoci, bud'te čuvari vjere nam tvrde!
Ako Aleksandro svlada Menelaja, ubije l' njega,
Helena neka mu onda i čitavo ostane blago,
A u brzoplovnim mi u lađama vrat'mo se kući;
Ako plavokosi pak Menelaj Aleksandra svlada,
Onda nek Helenu vrate Trojanci i čitavo blago
I nek naknadu plate Argejcima, kako je pravo,
I med potomcima o tom nek ostane spomen, a Prijam
Ako ne ushtije meni sa svojim sinòvima platit
Naknadu, pošto u boju Aleksandro pogine, onda
Ovdje ću ostati ja i naknade radi vojevat
S njima ću dotle, dogod svršetka ne nađem ratu!«
Reče i janjcima vrat presiječe nemilom mjedi,
Onda ih na zemlju metne, a praćahu jošte se oba
Al' bez života bjehu, jer uzela mjed im je dušu.
Tad u kondire vina iz vrča zagrabe te ga
Izliju pa se molit vjekovitim bozima počnu.
Gdjekoji tad je Ahejac i Trojac reko ovako:
»Najveći, preslavni Zeuse i ostali besmrtni bozi,
Koji od nas prvi prekò vjerê uzrade tvrde,
Nek im ko ovo vino iscuri mozak po zemlji,
Njima i njihovoj djeci, a žene im oteli drugi!«
Tako izreknu, al' im Kronijon ne htje izvršit.
Onda im započne riječ potómak Dardanov Prijam:
»Čujte me, Trojci vi i nazuvčari Ahejci,
Ja u vjetroviti Ilij povratiti sad ću se natrag,
Jer mi ne može srce podnèsti, da očima gledam,
Gdje se s Areju milim Menelajem sinak mi bori;
Zeus-bog znade, a znadu i ostali besmrtni bozi,
Kome je od njih dvaju skončánje suđeno i smrt.«
Reče i u kola junak bogoliki janjiće metne,
Onda se uspne sam i uzde potegne natrag,
U kola prekrasna s njim Antenor se također uspne,
Te se vraćahu natrag obojica u grad u Ilij,
A sin Prijamov Hektor i s njime divni Odisej
Izmjere najprije prostor za mejdan, u kacigu zatim
Mjedenu ždrjebove baciv pomiješaju oni ih u njoj,

Koji će prvi od onih mjedènicu baciti koplje.
Ljudi podignu ruke i bozima stanu se molit.

Iskoči ždrijeb Parisov. U boju nadjača Menelaj i ubio bi Parisa, da ga nije Afrodita maglom obavila i kući odnijela.

Četvrto pjevanje. Bogovi odlučuju, da Troja mora pasti; zato će prva prekršiti ugovor. Atena nagovori Trojanca Pandara, da uvreba Menelaja i ustrijeli. Menelaj dopadne rane, a vojske se spreme za boj. Agamemnon pregleda svoje čete, i bitka se zametne.

Peto pjevanje. Odlikuje se Diomed. On ubije Pandara, rani Afroditina sina Eneju i samu Afroditu, dok se bavi oko ranjenoga sina. Apolon iznese Eneju, a Ares priskoči Trojancima u pomoć; ali i njega rani Diomed. Hera i Atena pomažu Ahejcima.

Šesto pjevanje.

(254.—279., 399.—415., 421.—434., 440.—499.)

Boj jednako bjesni. Vrač Helen nagovori brata Hèktora, neka ide u grad i kaže majci Hèkabi, da ide u hram Atenin i moli u božice pomoć. Mati mu, kad dođe, stisne ruku i reče:

»Dìjete, zašto si došo izišavši iz boja ljutog?
Doista nepomeníci Ahejci pritješnjuju vrlo
Boreć se okolo grada, a tebe je nagnalo amo
Srce, da k Zeusu digneš sa vrha gradskoga ruke.
Ali ded počekaj, da ti donesem medenog slatkog
Vina, da najprije Zeusu i ostalim bozima vječnim
Žrtvuješ a tad i sebe napítkom okrijepiš samog;
Umornu čovjeku snaga veòma raste od vina,
Kako si umoran ti za svoju se boreći svojdbu.«
Hektor sjajnošljemac velji odgovori njojzi ovako:
»Vina, gospođo majko, ne nosi medenog meni,
Slabit me nemoj, da me ne ostavi srce i snaga.
Žacam se gospodu Zeusu da izlijem žarkastog vina
Ruku ne umiv, jer tko se uprljao prašinom, krvlju,
Ne može molit se — ne, crnooblačnom taj Kronijónu.
Nego otiđi u hram pljenjačice ti daj Atene
I njoj kâda ponesi i sakupi starice u hram;
A plašt, koji se tebi u dvorima tvojima čini
Najdražesniji od svih i najveći, najdraži tebi,
Taj ljepokosoj tamo Ateni na koljena metni

Pa joj obećaj zaklat u hramu dvanaest krava
Bijelih, što ne bjehu jošte u jarmu, ne bi l' se gradu
Smilovala i ženam i dječici trojanskoj ludoj,
Ne bi li Tidejevog odvratila sina od Troje,
Jakoga kòpljanîka i ljutoga strahinju ratnog.«

Mati posluša, a Hektor otide k Parisu, izgrdi ga i zovne u boj. Zatim krene u svoj stan da vidi ženu Andromahu i da se s njom oprosti, jer ne zna, hoće li se iz boja vratiti. Ne nađe je kod kuće, već kod Skejskih vrata.

Ona se sastane s njim, a dvorkinja iđaše s njome
Noseć na prsima sina bezazlenog, ludo dijete,
Hektorova ljubimca, zvijezdi lijepoj sličnog.
Hektor je njega zvao Skamandrijem, a Astijànaks
Zvahu ga drugi, jer sam spasavao Hektor je Troju.
Hektor se sinu svome nasmije glednuv ga mučke,
A Andromaha suze lijevajuć pristupi k mužu,
Stisne mu ruku i ovu izustivši besjedu reče:
»Zločane, sa svog ćeš srca postradat, a nije ti žao
Ludoga čeda ni mene sirote; udovica brzo
Ja ću se nazvati tvoja, jer tebe će ubit Ahejci,
Kada odasvud rupe, a mèni bolje bi bilo
Onda pod zemlju zaći, bez tebe kad ostanem, jer ti
Svoje kad nađeš skončanje, tad utjehe imati ne ću
Druge, već tugu, kad oca ni gospođe matere nemam;
Jer mog oca je divni Ahìlej ubio negda
I još je kilički grad visokodvarnu srušio Tebu.
Sedam sam imala brata u dvorima, i svi su oni
Istoga dana u dvor Aídov skupa otìšli,
Jer ih je sve poubijo brzonogi divni Ahilej
Kod sporohodnih krava, bjelorunih i kod ovaca.
A mater moju, koja pod Plakom šumovitim bješe
Kraljica, — nju je amo Ahìlej s ostalim blagom
Doveo, ali je dade na otkup za ucjenu velju;
A nju strjeljačica ubi Artemida u kući oca.
Tako si, Hektore, ti mi i otac i gospođa majka,
Ti si mi brat i mlađahni muž; al' smiluj se sada
I daj ostani ovdje na kuli, udovicom ženu
Svoju ne ostavi sad ni siročetom svoje dijete.

Kod smokve deder ljude uredi, odákle se može
Najlakše u grad unići, osvojit se bedemi mogu.«
Velji sjajnošljemac Hektor ovako prihvati riječ:
»Sve je doista to na umu, ženo, i meni,
Al' ja se Trojaca bojim i Trojanki, kojim se vuku
Haljine, budem li bježo od borbe ko strašljivac kakav;
Ni srce to mi ne da, jer vazda se biti valjanim
Navikoh i među prvim Trojancima borit se hrabro
Stječući veliku slavu i ocu i samome sebi.
Jer znam dobro svojoj u duši i u srcu znadem:
Doći će danak, te će i Ilij propasti sveti
I kralj kopljometnik Prijam i narod Prijama kralja.
Ali ne marim ja i ne žalim Trojce tolìkô
Niti Hekabu samu ni Prijama, trojanskog kralja,
Ni braću svoju, koji valjáni su, kojìh je mnogo,
Ali će u prah pasti od ljutijeh neprijatéljâ, —
Kôliko žalim tebe, mjedènhalja kad te Ahejac
Suzno koji odvede slobode ti uzevši danak.
Kada u Argosu budeš i ûza stân tkala kad budeš
Drugoj i nosila vodu Mesèidskoga îz vrutka
Ili iz Hiperskog — teške od nevolje, siljena mnogo,
Onda će reći tko, kad vidi te, suze gdje roniš:
»»To je Hektora žena, konjòkrotama u boju
On je prednjačio Trojcem, kad Ilij osvajan bješe.««
Tako će reći, a tebe još veća snaći će tuga
Za mužem takvim, da dan robovanja odvrati tebi.
Ali nasuti hum nek prije pokrije mene
Negol' ti jauk čujem, gdje odvlače na silu tebe!«
Reče svijetli Hektor i pruži za sinom ruke,
Ali se uvine sin krasnopòjasnoj dojkinji na grud
I krikne, preplaši on se od pogleda miloga oca,
Mjedi se prestraši on i konjogrivnu spazivši kitu,
Kako se strašno trese na kacigi ozgo na vrhu;
Tome se mili otac nasmije i gospođa majka.
Odmah svijetli Hektor sa glave kacigu skine
Sjajnu, presjajnu, i nju položivši na zemlju sina
Ponjiše miloga svoga u rukama, poljubi njega,
Onda molitvu Zeusu i ostalim bozima rekne:
»Zeuse i ostali bozi, i mojemu podajte sinu,
Predičan među Trojci da bude, kakono i ja,
Snagom da bude dobar i Ilijem krepko da vlada,

Dà reknê tko: »»Valjaniji taj od oca je mnogo,««
Kàd budê iz boja išo i nosio — ubiv dušmána —
Oružje krvavo, te će veselit se mati u duši.«
Tako rekavši metne dijete na ruke miloj
Ženi, a ona se plačuć nasmije, na mirisne grudi
Primi čedo, a mužu, kad opazi, bude je žao,
Rukom je pogladi i riječ izustivši prozbori ovo:
»Neboga ženo, ti mi žalostit se u srcu nemoj
Odviše, jer me nitko k Aídu preko sudbìne
Poslati ne će; a čovjek ni jedan uteko, mislim,
Smrti nije ni junak ni rđa, kad na svijet dođe.
A sad u kuću pođi i svoje poslove gledaj,
Stan i preslicu, i daj zapovjedi, neka za poslom
Idu dvorkinje tvoje! Muškarcima valja vojevat
Svima a najvećma meni, u Iliju što nas imade.«
Tako rekavši šljem konjogrivni uzme sa zemlje
Svijetli Hektor, a žena u dvore pođe mu mila
Često se osvrćuć za njim i bujne roneći suze.
I kući brzo dođe, u kojoj se stanuje zgodno,
Dođe do kuće ona ljudomore Hektora i tu
Mnogo dvorkinjâ nađe i na plač sve ih potâče.

Sedmo pjevanje. Po nagovoru Helenovu zovne Hektor Ahejce na mejdan. Kad nitko ne će da izađe, digne se Menelaj, ali ga ustavi brat Agamemnon. Sada se javi devet junaka, i svaki baci svoj znak u kacigu. Izađe znak Ajantov. Biju se do noći; pa kako ni jedan ne pobijedi, obdare se: Ajant dade Hektoru pojas a Hektor Ajantu mač. Sjutradan sahranjuju mrtve. Ahejci iskopaju oko tabora jarak i podignu bedem. Uvečer strašno grmi.

Osmo pjevanje. Drugi dan zabrani Zeus bogovima zalaziti u boj, jer je namislio osvetiti Ahileja. Sađe s Olimpa i zaputi na Idu da gleda boj. Trojanci i Ahejci biju se. Zeus dosudi pobjedu Trojancima, koji se uvečer utabore pred gradom.

Deveto pjevanje. Agamemnon sazove vijeće i hoće da se kući vrati, ali Diomed i Nestor ne dadu. Nestor ga svjetuje, da se s Ahilejem izmiri. Poslanici zaputе k Ahileju, ali se on ne da nagovoriti.

Deseto pjevanje. Agamemnon ne može da spava te obnoć opet sakupi vijeće. Ono odluči poslati uhodu u tabor trojanski. Javi se Diomed i izabere sebi za druga Odiseja. I Hektor šalje uhodu Dolona. Putem se uhode sretu. Diomed ubije Dolona, pošto mu je on odao sve, kako je u taboru. Došavši u tabor trojanski poubija Diomed nešta ljudi

i kralja tračkoga Resa, a kraljeve lijepe bijele konje svеže Odisej, te ih obojica zajašu i srećno dospiju u svoj tabor.

Jedanaesto pjevanje. Drugi dan se opet biju. Odlikuje se Agamemnon, ali ranjen mora s bojišta. Mnogi junaci ahejski dopadnu ranâ. Nestor moli Patrokla, neka nagovori Ahileja da pomogne, ili neka sam uzme oružje Ahilejevo i ovako uplaši Trojance.

Dvanaesto pjevanje. Trojanci dopru do bedema; a kad Hektor razbije kamenom vrata na bedemu, provale u tabor.

Trinaesto pjevanje. Ahejci uzbiju Hektora, ali on domala opet navali, te se ljuta bitka zametne kod lađâ.

Četrnaesto pjevanje. Hera dolazi na Ida i uspava Zeusa. Tu zgodu upotrijebi Posidon i pomogne Ahejcima. Ajant pogodi kamenom Hektora, te se on obeznani. Ahejci sad otjeraju od lađa Trojance.

Petnaesto pjevanje. Zeus se probudi i razljuti, kad vidi, što se zbilo. Pozove Apolona, da ozdravi Hektora, a Posidonu poruči, da se odmah ukloni s bojišta. Trojanci navale k lađama, i Hektor već hoće da zapali najkrajnju lađu. Ajant brani.

Šesnaesto pjevanje.

(1.—11., 19.—43., 114.—129., 783.—793., 801.—810., 814.—836., 843.—846., 851.—863.)

Oko pokrite lađe dok oni se borahu tako,
A to k Ahileju, ljudî pastiru, stupi Patròklo
Tople lijući suze ko izvir-vodica crna,
Koja sa strmene hridi tamnoteku izlijeva vodu.
Bude ga žao brzom Ahileju, kada ga spazi,
Besjedu započne s njim i krilate prozbori riječi:
»Što si se usplako to, oj Pätroklo, poput ženskića
Ludog, što za majkom trčeć za haljinu hvata je moleć,
Neka ga na ruke uzme, i ustavlja, a njoj je hitnja,
Plačući gleda na nju, dok ne uzme mati ga k sebi:
Takav si i ti suze od obraza lijući grozne.
Reci, ništa ne taji, da oba znademo za sve!«
Teško si uzdišuć ti, oj Patroklo viteže, reko:
»Ahejče jakošću prvi Ahileju, Pelejev sine,
Zamjerit nemoj, jer jad Ahejce pritisnu tolik,
Jer svi junaci, što su dosada prednjačili drugim,
Leže u lađama sad od trojanskih zgođeni ruku.
Tidejev jurve sin Diomed ranjen je jaki,
Kopljanik slavni je ranjen Odisej i Agamemnon.

Okolo njih se bave ljekari sada biljari
Rane im vidajuć, a ti tvrdoglav, Ahileju, jesi!
Takova srdžba mene ne snašla, kakva je tvoja,
Nemili junače ti! Potómcima koristit što ćeš,
Ako ne odvratiš smrt i ruglo od ahejske vojske?
Nije ti vitez Pelej, o čovječe okrutni, otac,
Nije ti Tetida mati, već rodilo sjajno te more
I hridi visoke, kakvo imadeš neljupko srce!
Ako l' se kakvog bojiš u duši proroštva božjeg,
Ako ti gospođa majka od Zeusa je javila štogod,
A ti pusti bar mene i vojsku mirmìdonskû drugu
Meni deder pridruži, da svane danajskom rodu!
Na pleći oružje svoje mi daj, da oružam se njime,
Ne bi l' me držali Trojci za tebe i prestali ne bi l'
Od boja; ahejski ne bi l' odahnuli ubojni sini
Od ratne stiske, ma bio i malen od rata odah.«

Ahilej se privoli, da će mu dati svoje oružje, ali ga opominje, da ne ide predaleko od lađa. Dok se njih dva razgovaraju,

Hektor k Ajantu priđe i velikim prebije mačem
Jasenovo mu koplje pri kraju baš za oštricem,
Naskroz prereže koplje, a Ajant, sin Telamonov,
Krnje u ruci zavrti onako, — a od njeg daleko
Na zemlju mjedeno pade oštrice i učini zvekac.
U srcu uvidi Ajant nezazornom i sav protrnu
S božjijeh djela, jer ratne razbijo je odluke sve im
Visoki gromovnik Zeus i pobjedu davao Trojcem.
Ukloni on se od strijela, te vječiti oganj Trojanci
Na lađu bace, i prospe po njojzi se plam neugašljiv.
Tako se lađa na kraju razgori. Tada se lupiv
U oba boka Ahilej Patroklu započne riječ:
»Diž' se, Patroklo, čedo o Zeusovo, konjiče bojni,
Ja već vidim, gdje lađe u ognju praskaju ljutom!
Samo da Trojci lađe ne osvoje, da se već nema
Pobjeć! Orùžâj se brže, a narod sakupit ja ću!«

Patroklo se oruža, a Ahilej zovne svoje čete na oružje i zatim lijući žrtvu moli Zeusa, da odbije vatru od lađa i da mu Patrokla živa iz boja vrati. Trojanci se uplaše, kad vide Patrokla, jer misle, da je glavom Ahilej. Patroklo ih tjera do grada i hoće da se uspne na zid, ali ga od-

rine Apolon. Sad navali Hektor na Patrokla. Patroklo skoči s kola, pograbi kamen i pogodi u čelo uzdodržu Hektorova Kebrijona; a kad se on mrtav svali, hoće da s njega skine oružje. Hektor skoči s kola i ne da, te se oko Kebrijona zametne boj. Najposlije odvuku Ahejci Kebrijona i oružje skinu.

Tad se Patroklo zaleti na Trojce radeć im o zlu,
Triput zaleti se on na Areja brzoga nalik
Vičući strašno i ubi junaka tri puta devet.
A kad četvrti put se zaleti naličan bogu,
Onda svršetak života, o Pätroklo, osvanu tebi,
Jer se u kreševu ljutom strahoviti sukobi s tobom
Feb Apolon, a nije Patròklo ga u vrevi pozno,
Jer mu ususret dođe magluštinom debelom pokrit;
Stane za njime te ga u široke pleći i leđa
Lupi spustivši ruku, — zavrte se oči Patroklu;
Feb Apolon njemu sa glave kacigu baci.
Koplje Patroklu sve se dugosjeno prebi u ruku
Veliko, teško i čvrsto sa okovom, na tle sa pleći
Lijepo optočen štit sa remenom pade Patroklu,
Gospod mu Zeusov sin Apolon odriješi oklop.
Obumre srce Patroklu, a koljena klonu mu bijela;
On se zapanji tad, a koplje oštro izbliza
Ostrag med pleći njemu u leđa hiti Dardanac
Euforb, Pantojev sin; nadmašio taj je vršnjake
Boreć se s kola i brzo trčeći i mašući kopljem.
Iz tijela jasenovo izvuče koplje, Patrokla
Ne htjede čekat, u borbi bez oružja premda je bio;
A tad udarcem boga i kopljem svladan Patroklo
Utekne među guste drugare od smrti bježeć.
A čim junačinu spazi Patrokla svijetli Hektor,
Oštrim pogođen kopljem gdje uzmiče, onda se k njemu
Kroz bojne redove on približivši rani ga kopljem
Udno slabina odmah te proturi koplje kroz njega.
Sruši se, stane ga jek, Ahejci se rastuže vrlo.
Kao kad savlada lav u boju plahovita vepra,
Koji se prkosa puni na gorskome kose vrhuncu
Oko izvora malog, obojici piti se hoće;
Sav se zasopio vepar, al' napokon lav ga nadjâčâ:
Tako Prijamov sin Menètijevôme sinu,

Koji pogubi mnoge, na koplju izvadi dušu.
Kličući Hektor nad njime progovori krilate riječi:
»Mislio negdje si ti, oj Patroklo, grad naš razorit,
Trojanskim ženama dan slobode si mislio otet
Te otploviti s njima u očinsku u milu zemlju,
Lŭdove, al' njih brane brzonogi konji trčeći
Hektorovi u boju; med Trojcima, koji se rado
Bore, odličan ja sam na koplju, odbijam od njih
Robije dan, a tebe će tu da jastrebi žderu.«
Ranjeni teško ti, oj Patroklo, prozbori njemu:
»Sad ti, Hektore, kličeš veoma, jer su ti dali
Pobjedu Kronov sin i Apolon mene savladav
Lako i sami meni sa pleći oružje skinuv!
Drugo još u srce spravi, što sada mislim ti reći:
Ni sam dugo ne ćeš već živjeti, nego i tebi
Blizu već stoji smrt i sudbina teška, od ruke
Past ćeš Eákovôga potómka Ahileja divnog.«
Kad to izrekne on, skončanje ga pokrije i smrt,
Duša iz udova njemu izleti, ode k Aidu
Udes oplakujuć svoj i ostaviv jakost i mladost.
Njemu već mrtvu riječ progovori svijetli Hektor:
»Što mi proričeš ti, oj Patroklo, pogubu prijeku?
Tko zna, ne će l' Ahilej, ljepokose Tetide sinak,
Prije od mojega pasti od koplja i život izgubit?«
Rekavši to izvuče mjedenicu iz rane koplje
Petom stav na mrtvaca, od koplja ga rine natraške.

Sedamnaesto pjevanje. Oko tijela Patroklova bije se boj, u kojem se odlikuje Menelaj. On ubije Euforba. Hektor skine s Patrokla oružje, a Trojanci hoće da i samo tijelo odvuku. Menelaj pošlje Ahileju glas o nesreći pa s Merijonom digne i nosi Patrokla iz boja. Trojanci se za njima natiskuju.

Osamnaesto pjevanje.

(18.—38., 50.—55., 57.—82., 88.—96., 217.—229., 369.—396., 408.—431., 457.—519., 541.—553., 558.—579., 590.—594., 606.—617.)

Nestorov sin Antiloh javlja Ahileju nesreću:

»Aoh li meni, sine oj Peleja hrabroga, čut ćeš
Glasove tužne, ej nikad dogodilo to da se nije!

Mrtav leži Patroklo bez oružja, sad se okò njeg
Bore, a oružje sam sjajnošljemac Hektor imade.«
  Reče, i crne tuge Ahileja obuzme oblak,
Te on čađavog prâ obadvjema rukama zgrabi
Pa ga saspe po glavi i milo nagrdi lice,
Pepeo crni sjedne na milenu košulju njemu.
Sam se Ahilej velik i golem izvali u prah,
Onda rukama kosu i grdit i čupati stane.
Nato robinje, što ih Ahilej i s njim Patroklo
Nekad zarobiše, ciknu od tuge u srcu i van
Skoče k Ahileju hrabrom, i tući se u prsi stane
Robinja svaka odmah, i svakoj koljena klonu.
S druge pak ridaše strane Antîloh lijući suze,
Ruke Ahileju držeć, a u srcu ovaj je slavnom
Stenjo; Antîloh se bojo, da vrata ne bi Ahilej
Prerezo gvožđem; Ahilej strahovito jaokne, te ga
Gospođa čuje majka u morskoj sjedeć dubljini
Uz starca oca; tad ona zaleleče, i sve se skupe
Nerejke boginje k njoj, što u dubokom bješe ih moru.
Srebrna spilja se napuni njih, i tući se one
Stanu u prsi sve, a Tetida tužnjavu začne:
»Čujte me, sestre vi o Nerejke, da biste dobro
Znale čujući sve, koliko sam u srcu tužna!
Teško nesrećnoj meni, junaka jadnica rodih;
Ja sam uzgojila njega ko biljku u zavojnom vrtu,
Onda u lađama ja ga u uzvitim poslah pod Troju,
Da se s Trojancima bori, al' dočekat ne ću ga više,
Da bi se u dom on u Pelejev vratio ikad.
Dok mi je jošte živ i motri svjetlost sunčànu,
Jadan je, a ja pomòći ne mogu mu k njemu pristupiv.
Al' sad pogledat idem dijete milo i čuti,
Kakva ga snašla je tuga, dok od rata on je daleko.«
  Iz spilje iziđe, kad to izrèče, a s njome i one
Plačući pođu, i val okò njih se morski razbijo.
Kada već one dođu do grudastog trojanskog grada,
Onda uzađu na brijeg po redu, mirmìdonski gdje su
Oko Ahileja brzog povučeni brodovi bili.
Teško je jeco Ahilej, kad k njemu gospođa majka
Stupi i zakukav ljuto sinòvljû rukama glavu

Primi i ridajuć ove progovori krilate riječi:
»Sinko, što plačeš, i kakva u duši snađe te tuga?
Reci, ne taji; ta tebi je Zeus izvršio ono,
Što si ga molio prije, kad k njemu si dignuo ruke,
Da bi uz krme lađènê Ahejci se u stisci našli
Videći, da su bez tebe, da nemila djela pretrpe.«
  Sin brzonogi njoj odgovori jecajuć teško:
»Majko, Olimpljanin to je izvršio dàkako meni,
Ali kakvo mi od tog veselje je, kad mi Patròklo
Pogibe mili? Od sviju drugova častih ga više,
Kòliko glavu svoju; izgùbih ga, Hektor ga ubi,
A sad golemu žalost pretrpjeti i ti imadeš
U srcu za sinom mrtvim, jer dočekat ne ćeš ga, da se
Kući povrati živ, kad ne veli srce ni mèni
Živjeti dulje i biti med ljudima, ako li Hektor
Prije ne izgubi život, kad moje ga pogodi koplje,
I tim ne plati smrt Menètijeva Patròkla.«
  Lijući suze njemu odgovori Tetida zatim:
»Bit ćeš, o sine moj, kratkovječan, kako i veliš,
Jer iza Hektora odmah i tebe čeka sudbina.«

Ahilej ne mari za smrt, samo da mu je osvetiti prijatelja! Mati mu obeća, da će mu od Hefesta donijeti oružje. Zatim izađe Ahilej na jarak, a Atena mu glavu obasja svijetlom.

Onamo stavši vikne, a Palada dalje Atena
Cikne, — pomaganju strašnu med Trojce vrgne Ahilej.
Kao što jasan je glas od trublje, kada zatrubi,
Kada okolo grada dušogubni vrve dušmani:
Tako glas tad potómka Eákova bijaše jasan.
Čujući mjedeni glas potomka Eakova Trojci,
Svima se srce potrese, ljepogrivi njihovi konji
Natrag udare s kolma, jer slućahu tugu u duši.
Strah uzdodrže zgrabi, kad vječiti opaze oganj,
Gdjeno Peleja sinu junačini strašno vrh glave
Gori, što ga Atena zapalila sjajnoka bješe.
Triput na jarku divni Ahilej povikne glasno,
Triput uzmaknu tad pomoćnici slavni i Trojci.

Ahejci srećno donesu mrtva Patrokla u tabor, a Ahilej plače.

Tetida uto dođe srebronoga u dvor Hefèstu,
U dom zvjezdani, vječni med dvorima božjima dični —
Sebi je hromac sam te načinio mjedene dvore —;
Nađe ga, a on se žuri i znoji, uz svoje se vrti
Mjehove; tronoga dvadest u svemu upravo gradi,
Da mu u sobi tvrdoj i ubavoj uza zid stoje;
Ispod nogu im svakom kotače postavi zlatne,
Da mu sami od sebe u društvo bogova idu
Te se vraćaju natrag u dvore, da je divòta.
Dotle su gotovi bili, al' ne bješe na njima uha
Umjetnih još; prilago ih baš i kovo je čavle.
Dok se je trudio umom, vještinom Hefest okò tog,
Tetida dođe k njemu srebronoga; krasna je spazi
Harita, koja na glavi povezaču imaše bijelu,
Slavni je oženjen njom rukotvórac; pred Tetidu stupi,
Stisne joj ruku i ovu izustivši besjedu reče:
»Što te u dvorove naše, dugohaljka Tetida, nosi,
Časna i mila nama? U dvore nam dolaziš slabo.
Nego bliže pristupi, da darove preda te metnem!«
Svijetla boginja to kad izreče, naprijed povede
Tetidu te je na stolac sa srebrnim klincima sjedne,
Na krasni umjetni stolac, i podnožje pod noge metne.
Slavnog vještaka zovne Hefèsta veléći mu riječ:
»Dođi, Hefeste, tebe srebronoga Tetida traži!«
Preslavni odvrati njoj rukotvorac besjedu ovu:
»Časna boginja dična u dvorima mojima to je,
Koja izbavi mene, daleko bolan kad padoh
Po volji matere svoje bezobrazne, koja me hromog
Sakriti htjede; u duši pretrpio tada bih mnogo,
Da me na krilo svoje ne primiše Tetida i s njom
Zavojitog Okèana kći Eurìnoma zvana.
Deder preda nju metni, o Harita, darove krasne,
Dok ja mjehove spravim i svoje oruđe drugo!«
Reče i zasopljen tad se gorostas od nakovnja digne
Hramljuć, a golijeni pod njim se micahu tanke.
Mjehove na stranu metne od ognja a oruđe drugo,
Kojim se trudio bješe, u kovčeg srebrni spravi;
Zatijem obje ruke i lice obriše spužvom,
Košulju nadjene na se i batinu debelu uzev

Othramlje, sluškinje se uz njega, svog gospodara,
Zlatne užurbaju tad, na djevojke nalične žive;
Pamet imadu one u duši, snagu imadu
I glas, a djela radit od bogova umiju vječnih.
Uz gospodara se one uzdahtaše; on dotetùrâ
K Tetidi bliže i sjedne na stolicu blistavu uz nju,
Stisne joj ruku i ovu izustivši besjedu reče:
»Što te u dvorove naše, dugohaljka Tetida, nosi,
Časna i mila nama? U dvore nam dolaziš slabo!
Što si namjerna, kazuj, a duša me nuka izvršit,
Ako izvršiti mogu i ako se dade izvršit.«
Lijući suze njemu odgovori Tetida zatim:
»Ima li, Hefeste bože, olimpska boginja kakva,
Koja bi toliko jada i tuge podnèsla u duši,
Kòliko Kronov sin mimò drugê dade ih meni?
Zato ti koljena grlim, kratkovječnom mojemu sinu
Ne bi li hotio ti udijeliti kacigu i štit,
K tomu nazuvke krasne, spučavaju štono ih kovče,
I još oklop, jer onaj, što imaše, izgubi vjerni
Ubiti drug mu, a on na zemlji žalostan leži.«

Hefest obeća Tetidi oružje i odmah se dade na posao. Najprije načini štit i na njemu razne slike.

Najprije načini zemlju, nebesa načini, more
I sunce neumorno i mjesec načini puni,
Zatim zvijezde sve po nebesima prosute cijelim,
Snažnoga Orijona, Plejáde i k tomu Hijáde,
Medvjeda, kog još zovu i Kola, koji se vrti
Na mjestu istome sveđ, Orijona neprestano motri,
On u Okèanu od svih zvijezda se ne kupa nikad.
Zatijem učini dva na štitu lijepa grada
Smrtnijeh ljudi, te gozbe i svadbe bjehu u jednom;
Svati vođahu mlade iz njihovih soba po gradu
Uz svjetlost zûbljî, i pjesme svatòvskê se oriše mnoge;
U kolu igrajući okretali su se momci,
Sviralâ, formingâ tu razlijegala se je jeka,
Žene se čuđahu svaka kod predvraća svoga stojeći.
Mnoštvo naroda bješe na trgu; tu se je svađa
Rodila: čovjeka dva se krvarine svađahu radi

Za ubîjenog nekog; govorio jedan je ljudma,
Sve da je dao, a drugi nijeko, da primio nije;
Oba željahu oni pred obranim prekinut kmetom
Raspru, a narod je jednom i drugome viko pomažuć.
Narod su mirili ondje glasnici, starješine pak su
Sjedile svetom u krugu, na glatkome svaki kamènu
Skeptre glasnogrlih držeć glasnikâ u rukama svojim,
S njima se dižuć jedan iza drugog zborahu pravdu.
Zlatna talenta dva u srijèdi med njima bjehu,
Da budu onom, tko pravdu među njima najbolje rekne.
Okolo drugoga grada u oružju sjajući vojske
Ležahu dvije, a miso u duši im dvostruka bješe:
Ili razoriti grad, il' na dvoje sve podijelit,
Štogod mileni grad imaća u sèbi imade.
Ali ih ne slušahu unutra, već zasjedu tajno
Spremahu. Mile žene i djeca luda na zidu
Stajahu braneći njega, i slabi stajahu starci;
Iz grada iziđu oni, a Arej i Palada bjehu
Pred njima, oboje zlatni, i haljine na njima zlatne;
Krasni, veliki bjehu u oružju, kakono bozi,
I očevîdnî, a ljudi izà njîh bijahu manji.
Načini plodnu njivu i ornicu buhavnu zatim
Široku, trojačenu; orača bilo je mnoštvo
Tu i okretalo jarme, te gonilo amo i tamo.
Kad bi okrenuli već i na kraj kada bi došli,
Onda bi k njima čovjek pristupo i medenog slatkog
Vina im davao vrč, te okretali oni duž brazda
Opet bi hoteći na kraj da dođu prostrane njive;
Ona se crnjaše ostrag i oranoj bijaše nalik,
Ako i bijaše zlatna, — divota doista bješe.
Onda načini polje i visoki usjev na njemu.
Tu su žnjetvari želi držeći srpove oštre,
Na zemlju rukovedi po brazdama padahu guste
Jedne, a druge slamom vezači vezahu ondje,
A podalèko pod hrastom glasnici spremahu jela
Velikog zaklavši vola i uza nj se bavljahu; žene
Sipahu bijelo brašno i ljudma činjahu ručak.
Onda vinograd krasan i zlatan grozdova prepun
Načini Hefest, sve se po njemu crniše grozdi,

A na srebrnom kolju uzvijale loze se uvis.
Na obje strane jamu od čelika načini Hefest,
Okolo plot od kalaja; staza jedna je bila,
Jedina, kojom su išli berači trgajuć grožđe.
Djevojke nosiše mlade i nestašni momci porèd njih
Slatko medeno grožđe u košarama pletènîm.
A u sredîni je dječak među njima udaro svima
Ljupko u formingu zvonku i Linovu pjevao milu
Pjesmu nježnijem glasom, a oni po njegovoj pjesmi
Igrajuć, ijučuć, kličuć i skakućuć pratiše njega.
Onda izradi stado ravnorogih goveda Hefest.
Od zlata načinjena i kalaja goveda bjehu;
Uzduž žubor-rijeke iz obora išla su mučuć
Na pašu goveda tâ baš pored šaša, štono se njiše.
Četiri s govedima pastira zlatna su išla,
A s pastirima devet brzonogih iđaše pasa.
Onda preslavni još rukotvórac izdjela kolo
Slično onome, kakvo u Knosu, širokom gradu,
Nekada Arijadni ljepokosoj načini Dedal.
Rukama tu se držéći za članke igrahu momci,
Igrahu djevojke tu, što kući goveda stječu.
Onda veliku silnu okèansku načini vodu
S kraja uz obod štita, što čvrsto bijaše složen.
Veliki teški kad načini štit Ahîleju Hefest,
Onda mu načini oklop, što blistaše jače od ognja,
Načini teški mu šljem, što stoji čvrsto na čelu,
Krasni, umjetni šljem i kitu namjesti zlatnu
Na nj i nazuvkè još od kalaja načini mekog.
Pošto oružje sve rukotvórac preslavni svrši,
Uzme pa pred noge majci Ahilejevoj ga metne;
Ona kakono jastrijeb s Olimpa snježnog poleti
Noseći sinu svom od Hefesta oružje sjajno.

Devetnaesto pjevanje. Ujutru preda Tetida sinu oružje. On sazove skupštinu i izmiri se s Agamemnonom, koji mu vrati Briseidu s mnogo darova. Vojska, prije nego će poći u boj, ruča. Kad se Ahilej popne na bojna kola, proriče mu konj Ksant ljudskim glasom skoru smrt.

Dvadeseto pjevanje. Zeus dopusti bozima, da se biju, za koga tko hoće. Posidon, Hermo, Hefest, Hera i Atena priskoče Ahejcima, a Ares, Apolon, Artemida, Leta i Afrodita Trojancima. Ahilej siječe Trojance i tjera ih prema gradu.

Dvadeset prvo pjevanje. Jedni navale k rijeci Skamandru, i sva se sila u njoj utopi. Bog rijeke se razljuti; pa kad Ahilej srne u vodu, nabuja, te bi Ahilej zaglavio, da nije Hefest vatrom stao paliti vodenoga boga. Voda spadne, a Ahilej poteče za Trojancima. Oni umaknu u grad.

Dvadeset drugo pjevanje.

(260.—267., 290.—301., 304.—313., 317.—348., 396.—409.)

Napolju ostane samo Hektor, premda su i njega otac i mati sa zida zvali u grad. Kad se približi Ahilej, prepadne se Hektor i nagne u bijeg. Ahilej ga goni oko grada, dogod se Atena ne pretvori u Hektorova brata Dejfoba i potakne Hektora, da stane i da se ogleda. Hektor stane i kaže Ahileju, da će, ubije li ga, predati tijelo njegovo s oružjem Ahejcima, a tako neka i on učini.

Mrko pogledav njega Ahilej brzonogi reče:
»Nemoj mi, Hektore mrski, govorit o ugovòru!
Kao što tvrde vjere med ljudma i lavima nema,
Kao što složna janjci i vuci nemaju srca,
Nego će jedan drugom neprestano misliti o zlu,
Tako ljubavi nema ni meni s tobom, te nama
Nema dvojici vjere, dok jedan ne padne od nas
I ne zasiti krvlju štitonosnog Areja bojca.«

Ahilej nato baci koplje, ali promaši. Atena mu donese koplje i dade u ruku. Zatim izmetne koplje Hektor.

I on Ahilejev štit po sredini pogodi dobro,
Ali se koplje odbi daleko. Hektor se nato
Razgnjevi, gdje mu je koplje iz ruke izletjelo zalud,
Stane pokunjen drugog jasènova nemajuć koplja;
Vikne Dejfoba brata bjelòštitnîka od njega
Ištući dugo koplje, al' Dejfoba ne bješe blizu.
Onda se dosjeti Hektor u duši i rekne ovo:
»Ao, doista mene već zovnuše bogovi u smrt!
Ja sam mislio, da je uz mene viteški Dejfob,
Ali je on u gradu; Atena prevari mene.
Huda je jurve mi smrt u blizini, nije daleko,
Ali bez borbe lje i bez slave poginut ne ću,
Veliko djelo ću svršit, i unuci za to će znati!«
Tako rekavši mač povuče mjedeni oštri;
Vine se stisnuvši se ko orao, ptić iz visinâ,

Koji se na polje znade zaletjet kroz oblake crne,
Janje da ugrabi nježno il' zeca, plašljivo zvijere:
Tako se vine i Hektor sjajnošljemac mašući mačem.
Al' i Ahilej nasrnu, i divljeg mu gnjeva se srce
Napuni, prsi krasnim i umjetnim zaštiti štitom.
Kako večérnjača šeće med zvjezdama u doba gluho,
Koja je najljepša od svih zvijezda na nebu drugih:
Tako se oštro sjalo oštrice, što ga Ahilej
Desnicom vrćaše o zlu konjokroti Hektoru misleć,
Krasnu mu gledajuć kožu, kud najprije mogo bi ranit.
Mjedeno oružje krasno pokrivalo kožu mu dobro,
Što ga s jakoga skinu Patròkla, pošto ga ubi;
Al' se viđaše mjesto, gdje kosti ključne s raménâ
Uz grlo drže vrat, gdje životu najbliža smrt je;
Tudijer suparnika probode kopljem Ahilej,
I rt kopljani odmah kroz mekani iziđe vrat mu;
Ali mjedeno teško ne pròbi koplje dušnjáke,
Te je mogao još Ahileju riječ odvratit.
U prah se smota Hektor, Ahilej se podiči divni:
»Hektore, ti si se negdje Patrokla odiruć nado,
Zdrav da ćeš ostat za mene ne mareć, kad udaljen bijah,
Ludove! Ali sam ja za njime mnogo još bolji
Subojnik ostao njegov kod prostranih lađa i tebi
Koljena sada razglobih, a tebe će ptice povlačit
Sramotno i psi, a onog sahranit će ahejski sini.«
Teško ranjeni Hektor sjajnošljemac odvrati njemu:
»Molim te, tako t' života i koljena roditéljâ
Tvojijeh, kod lađa mene ne ostavi ahejskih, da me
Trgaju psi, već mjedi i zlata dovoljno primi,
Darove, što će ti dati i otac i gospođa majka,
A kući tijelo moje povrati, da me Trojanci
I trojske žene mrtva sagorjeti uzmognu ognjem!«

Ahilej ne će da o tom čuje, već izvuče koplje, s mrtvaca skine oružje i uzme nagrđivati mrtvo tijelo.

Žile na obje noge od pete dò gležnja njemu
Probuši divni Ahilej i volujski remen uvede,
Priveže za kola njega i ostavi, da mu se glava
Vuče. U kola uđe i oružje digнuvši slavno
Ošine konje, da trče, i oni hoćko polete.

Povlačeni se Hektor zaprašio, mrka se njemu
Rasula kosa, a glava u prahu se njegova našla
Nekad dražesna, a tad dušmanima dade je Zeus-bog,
Neka nagrde nju u njegovoj očinskoj zemlji.
Tako se Hektoru sva uprljala glava u prahu,
A mati čupajuć kosu daleko bijeli veo
Baci i ugledav sina glasovito zakuka vrlo.
I mili otac tužno zaleleče i sav po gradu
Čitavom stane narod lelekati, kukati stane.

Jauk čuje Andromaha i pohiti na kulu; pa kad vidi nesreću, obeznani se. Osvijestivši se udari u plač.

Dvadeset treće pjevanje. Ahilej, dovezavši se u tabor, plače Patrokla. On mu se obnoć u snu ukaže i zamoli, da mu tijelo sahrani. Sjutradan ga Ahilej metne na lomaču i spali; zatim metne kosti u žaru i naspe grob. Poslije pogreba priredi igre u slavu pokojniku. Utrkuju se na kolima, biju se na šake, rvu se, trče, bore se oružjem, bacaju kolut, strijeljaju s luka i umeću se kopljem.

Dvadeset četvrto pjevanje.

(477.—487., 493.—495., 498.—326., 543.—544., 547.—595., 710.—726., 741.—804.)

Ahilej svaki dan u zoru preže konje pod kola, veže Hektora ostrag za kola i vuče oko groba Patroklova. Najposlije se bozima sažali, te Zeus preko glasnice Iride poruči Tetidi, neka kaže sinu, da Hektora vrati Prijamu; isto tako javi Prijamu, da ide po sina. Tetida izvrši zapovijed, a Ahilej se pokori. Prijam spremi u kola krasnih darova, zatim izlije žrtvu Zeusu, uspne se s glasnikom svojim na kola i krene. Zeus pošlje Herma, neka ih odvede u tabor, da ih nitko ne opazi. Uto se spusti mrak. Hermo se pridruži putnicima i odvede ih do kolibe Ahilejeve.

Unide veliki Prijam, a oni ne opaze; starac
Obujmi koljena divnog Ahileja, poljubi njemu
Ruke ljudomorne, koje sinóvâ mu ubiše mnogo.
Kao što kada grozna grjehota čovjeka stisne,
Koji na dòmu ubiv junaka ù drugi narod
K bogatom čovjeku dođe, i čude se, koji ga vide;
Tako se začudi divni Ahilej Prijama spaziv,
Svi se začude drugi i jedan pogleda drugog.
Njega moleći Prijam bogoliki rekne mu riječ:

»Sjeti se oca svoga, Ahileju bozima slični,
Starca, kako sam i ja, na pragu starosti hude.
Al' ja prejadan jesam; porodih u širokoj Troji
Vrlo dobrih sinóvâ, a sada mi nema ni jednog.
Ja sam ih imo pedeset, kad ahejski dođoše sini.
Mnogima nalet je Arej razglobio koljena njima,
A kog jedinog imah, te branjaše i grad nam i nas,
Tog tî nedavno ubi, kad branjaše svoju domáju,
Hektora. K lađama zato i dolazim ahejskim sada
Njega otkupit od tebe i golemu ucjenu nosim.
A ti se bogova boj, Ahileju, smiluj se na me
Oca se sjetivši svoga; od njega jadniji ja sam,
Koji podnesoh, što nije pozèmljâr ni jedan, te pružih
Ruke k ustima onom junaku, što sina mi ubi.«
Reče te pobudi žudnju u njemu, za ocem da plače,
Za ruku starca primiv Ahilej malo ga rine.
Od njih se dvojice jedan ljudomore Hektora sjeti
I tužno plakaše savit Ahileju pred noge divnom,
A svog sad plakaše oca Ahilej a sad Patròkla
Plakaše, te plač njihov po čitavu stane čadòru.
A kad jauka već se Ahilej nadovolji divni,
Te mu plakanja želja iz udova, iz srca ode,
Sa svog digne se stolca i podigne za ruku starca
Glavu mu sijedu žaleć i sijedu njegovu bradu,
Besjedu započne s njim i krilate prozbori riječi:
»Jadniče, doista zla si pretrpio mnogo u duši!
Kako si k ahejskim sam se usudio lađama doći
Na oči čovjeku onom, što mnoge valjane sine
Tebi posmicah već? U tebe je gvozdeno srce!
Nego na stolac se deder posadi i u srcu jade
Pustimo neka se smire, i ako turovni jesmo;
Jer strahoviti plač pomòći ništa nam ne će.
Tako već besmrtni bozi odrediše ljudima jadnim,
Neka žive u tuzi, a sami bèz brîgâ jesu.
Čujemo, starče, i za te, da nekada srećan si bio;
A kad ti nebeski bozi bijedu dadoše ovu,
Oko zidóvâ ti bitke i ljudska krvoprolića
Jednako traju, al' trpi, bez prestanka ne plač' u duši;
Jer ne ćeš sebi pomoći za vrlijem tugujuć sinom

Nit ćeš ga dići, već zlo dogodit bi moglo se tebi.«
Njemu odgovori zatim starina bogoliki Prijam:
»Ne sjedaj mene na stolac, oj gojenče Zeusov, dok Hektor
Još u čadoru leži nesàhrânjen, već daj na otkup
Brže, da očma ga vidim, i ucjenu primi od mène
Mnogu, koju ti nosim. Naslađuj se njom i povrati
U kraj se očinski svoj, na živòtu kada si mene
Pustio mojem, da gledam još ì dulje svjetlost sunčànû!«
Njega pogleda mrko Ahilej brzonogi veleć:
»Nemoj me dražiti, starče, ta i sam sam nakan ti divnog
Hektora na otkup dati; od Zeusa mi glasnica došla
Mati je, koja me rodi, starìnê morskoga kćerka.
Pa i za tèbe znadem, o Prijame, ne možeš tajit,
Da te je k lađama bog ka brzijem doveo neki;
Jer se u vojsku ne bi čovjek u naponu, snazi
Doći usudio, jer bi stražari spazili njega,
Niti bi zasunaka od vrátâ odrivo lako.
Zato mi nemoj sad uzbunjivati tugama srce,
Da te ne usmrtim u svom čadòru, ako i jesi
Sada pribjegar ti, da Zeusov ne prestupim nalog!«
Reče, i njega se starac poboji te posluša riječ,
A sin Pelejev tad iz čadòra poskoči ko lav;
Ne skoči sam, već i dva drugara pođu za njime:
Vitez Autòmedont jedno i Alkim drugo; Ahilej
Iza mrtvog Patrokla od sviju ih voljaše drugâ.
Od kola oni mazgòve i konje stanu otprezat,
Starčeva oni glasnika, vikača uvedu i onda
Posade njega na stolac, za Hektora ucjenu silnu
Iz kola s naplacima sa krasnijem uzimat stanu;
Ostave tkanine dvije i košulju sašitu krasno,
Nek tim ogrne mrca i dade ga voziti kući.
Robinje zovne Ahilej te oprat im, namazat reče
Mrca i na stranu metnut, da Prijam ne vidi sina;
U srcu turovnu možda uzdržati mogao ne bi
Gnjeva opaziv sina, Ahileju srce bi dirn'o,
Te bi ga ubio on, prestupio Zeusov bi nalog.
Kada već robinje mrca okupaju, namažu uljem,
Onda ga tkaninom krasnom i košuljom ogrnu one;
Sam ga Ahilej digne, na nosila tada ga metne,

Na kola izdjelana drugári metnu ga zatim.
Onda zajeca on i drugara po imenu zovne:
»Nemoj se na me ti, oj Patroklo, srdit, kad doznaš
U Aidovu domu, da Hektora divnoga milom
Ocu na otkup dadoh, kad ucjenu dade mi krasnu;
I to ću s tobom ja podijèliti, kako i valja.«

Ahilej se vrati u kolibu i pogosti Prijama. Prijam ga zamoli, da 11 dana, dok ne sahrane Hektora, ne zameće boja. Ahilej mu to obeća, i oni odu na počinak. Dođe Hermo zabrinut, da se starcu što ne dogodi, i probudi ga, te krenu na put. Hermo ga izvede iz tabora i vrati se na Olimp. Narod dočeka Prijama na vratima gradskim.

Prve se čupati stanu za njime gospođa majka
I mila žena skočiv ka kolima točkova krasnih,
Glavu njegovu držeć, a opkoli narod ih plačuć.
Čitav bi oni dan do zalaska samog sunčànôg
Plakali Hektora mrtvog pred vratima, ridali za njim,
Da im iz kola nije ovako rekao starac:
»Pustite mazge mi proći a nasitit onda se plača
Možete, kada kući dovezem Hektora mrtvog!«
Reče, te oni se rastupe svi i propuste kola.
Kad već u dvorove slavne uvezu mrca, na odar
Metnu ga provrtani, pjevače postave uza nj
Tužnjave započinjáče, i nàrîcâhu pjevači
Tužaljku plačnu, a žene izà njîh jecati stanu;
Od njih Andromaha prva bjeloruka tužnjavu počne
Držeć u rukama svojim ljudomore Hektora glavu:
»Mlad sa života si pošo, oj mužu! Udovicu mene
U kući ostavljaš ti; dijete nam ludo je jošte.
I roditèljima plač neizrečen si zado i tugu,
Hektore! A ja tužit i jâdovat najvećma imam,
Jer mi umiruć nijesi sa odra pružio ruke,
Ni reko mudru mi riječ nijesi, da bih se vazda
Sjećala nje po danu, po noći roneći suze.«
Tako plačući reče, a za njom jecahu žene,
Onda tužnjavu tužnu međù njima Hekaba počne:
»Hektore, mojemu srcu od sviju draži sinóvâ,
Dok si mi živio ti, i bozima bio si mio,
Ali se brinjahu za te u čàsu također smrtnom.
Druge je sinove moje, kad kojega uhvati od njih,

Preko trepètljivôg mora prodavao brzi Ahilej
Na otok Samos il' Imbros il' Lemnos, koji se puši;
Al' kad iz tebe je život dugò'rtôm uzeo mjeđu,
Okolo groba druga Patrokla je, kog mu tî ubi,
Tebe potezo, al' onog ni tako probudio nije.
A sad mi rosan i svjež u dvorima, Hektore, ležiš;
Onome sličan si sad, srebrnoluki kog je Apolon
Ubio blagim svojim strjelama došavši k njemu.«
Tako plačući reče i tužnjavu pobudi dugu.
Onda Helena treća među njima tužnjavu počne:
»Hektore mojemu srcu od sviju djevera draži,
Muž je bogoliki moj Alèksândro, koji je mene
Doveo nekad u Troju. Ej prije da umrla budem!
Već bo je evo meni i dvadeset godina sada,
Kako otiđoh odándê i ostavih svoju domaju,
Ali od tebe zle i pogrdne besjede ne čuh,
Nego kad bi me tko u dvorima karao drugi,
Djever il' jetrva koja krasnohaljka, zaova koja
Ili svekrva — svekar ko otac blag mi je vazda —,
Karat me dao nijesi, već branio vazda si mene.
Zato i tebe plačem i sebe jadnicu tužna,
Jer sad nitko mi više u Troji širokoj nije
Blag ni prijatelj dobar, i zgražaju svi se od mene.«
Tako plačući reče, i narod bezbrojni za njom
Stenjaše. Ljudima Prijam starìna besjedu reče:
»U grad vozite drva, oj Trojci, ništa se bojat
Zasjede argejske guste sad ne treba, jer je Ahilej
Šaljuć me od lađâ crnih ovako rekao meni:
Prije pakostit ne će, dok dvanajsta ne dođe zora.«
Tako im reče, te konje i mazge upregnu oni
U kola pa se brzo pred Trojom kupiti stanu.
Devet su dana drvâ dovozili golemu silu;
A kad se vidjelo svijeta već deseta pomoli zora,
Onda roneći suze iznèsû Hektora smjelog,
Navrh lomače metnu mrtvaca i zapale vatru.
Kad se ranoranka zora ružoprsta pomoli veće,
Onda se probudi narod pred lomačom Hektora dičnog.
Kad se saberu već i na iskupu kada se nađu,
Najprije žarkastim vinom ugasiše lomaču oni

Svu, kolìkô doségnu silovita vatra, a zatim
Braća i drugovi uzmu sakupljati bijele kosti
Ridajuć, bujne im suze niz obraze padahu svima.
Pošto ih skupe, onda u kovčeg metnu ih zlatni,
Bagrenim pòkrôvcima i tankima pokriju kovčeg;
U jamu ìskopânu tad metnuše njega i ozgo
Kamenja velikog gusto naslagaše. Zatim Trojanci
Grobni nasuše hum i postave svuda stražare,
Da nazuvčári ne bi Ahejci navalili prije.
A kad nasuše, tad se i vratiše. Onda se oni
Lijepo sakupe svi i gostiše slavnom se gozbom
Svi u dvorima Zeusu gojénca Prijama kralja.
Tako je slavio narod konjokrote Hektora daću.

Odiseja.

Preveo T. Maretić.

Prvo pjevanje.

(1.—22., 25.—69., 74.—155.)

Kazuj mi, Muzo, o onom o provrtnom čovjeku, što se
Sveti trojanski grad razorivši mnogo naluto,
Grade je vidio mnoge i spoznao ljudske je ćudi,
Mnoge je na moru jade pretrpio u srcu svojem
Za svoj se mučeći život, za povratak svojih drugova.
Al' njih ni tako — spasti želeći ih — ne spase ipak,
Jer smrt nađoše sami zbog drskoga svoga grijeha
Jesti idući stado, budàle, Hiperijona
Helija, koji je dan povraćenja uzeo njima.
I nama o tom svemu pripovjedi, Zeusova kćeri!
Koji se prijekoj smrti izmakoše, oni su doma
Onda već bili svi ukloniv se ratu i moru,
Samo je njega željnog i povratka svojeg i žene
Držala gospođa nimfa Kalipsa u prostranoj spilji,
Boginja ùzorita, želeći, muž da joj bude.
Ali kad minuše ljeta, te ona godina dođe,
Koje bogovi njemu odrediše povratak doma
Na otok itački — ni tu med milima svojima buduć

On se ne presta mučit — tad bozima bude ga žao,
Al' Posidonu ne; i bogoliki dok se Odisej
U zemlju ne vrati svoju, na njèga se srđaše ljuto.
Med Etiopce on je zaputio daleke bio,
Tamo da volujsku on hekatombu i janjeću primi.
Tu se veselio sjedeć i časteć se, à drugî bozi
Tada se skupili bjehu u dvorima Zeusa olimpskog.
Med njima otac ljudi i bogova započne riječ,
Jer se nezazornog sjeti Egìsta u srcu svojem,
Kog Agamemnonov sin daleko glasoviti Orest
Ubi, — i njega se sjetiv progovori bozima vječnim:
»Aj koliko se tuže na bogove smrtnici ljudi
Govoreć, od nas zla da dolaze, à jade sami
Spremaju preko sudbine grijehom i drskoću sebi!
Tako se preko sudbine Egìsto Atrídovôm ženom
Vjenčanom oženi, a njeg na povratku njegovu ubi
Znajući, da će i sam zaglaviti, jer smo mu rekli
Poslav skoroteču mi oštrovidnog Hermiju k njemu,
Neka se ne ženi njom i njenog ne ubija muža,
Jer od Orèsta sina Atridu će osveta doći,
Kad on u napon dođe i zemlje se svoje užèlî.
Tako mu Hermija reče, al' nije ga mogo odvratit
Dobro mu misleć, te za sve Egìsto kazan pretrplje.«
Sjàjnôka boginja njemu Atena odgovori ovo:
»Oče Kronide naš, nad vladarima vladaru prvi,
I pravo jeste, što onaj sad mrtav po zasluzi leži,
I drugi pogini tako, tko učini takovo štogod.
Al' za Odisejem hrabrim u meni kida se srce,
Nesrećnik od prijateljâ daleko nevolje pati
Dugo na ostrvu već oblìvenôm odsvud, sredina
Gdjeno je morska, a na tom šumovitom ostrvu stanom
Ljutoga Atlanta kći se nastanila; dûbine morske
Tome su poznate sve, on stupove dugačke drži,
Koji razdvajaju nebo od zemlje. Kći mu jadnika
Sveđer ustavlja plačnog Odiseja, sveđer riječma
Mami ga ona ljupkim i umiljatima, ne bi l'
Smetnuo Itaku s uma, — al' umrijet pripravan on je,
Kŏliko želi, i dim da vidi, gdje se od zemlje
Njegove uvis diže. I tvoje, Zeuse olimpski,

Zar se ne kreće srce? Odisej zar ti ugađo
Nije kod argejskih lađa na širokom trojanskom polju
Prinoseć žrtve? Ta gnjevan na njèga što si toliko?«
Njoj odgovarajuć Zeus nebesa oblačitelj reče:
»Čedo, kakva ti riječ iz ograde zubne izmàče?
Gdje bih zaboravit ja Odiseja mogo božanskog,
Koji je umom od ljudi odvojio! Žrtvovo on je
Obilno bozima vječnim, vladarima širokog neba.
Al' neprestano na nj se zemljomični srdi Posidon
Radi Kiklopa, kome Odisej je izbio oko.
Otad Odiseja udilj zemljotres Posidon od zemlje
Odgoni njegove rodne daleko, al' ubit ga ne će.
Nego se ovdje mi dogovòrimo sad, da Odisej
Vrati se u zemlju svoju! Okanit će gnjeva se svoga
I sam Posidon, jer ne će i dalje srdit se moći
Svima bozima vječnim uz prkos, prekò voljê njihne.«
Sjajnoka boginja njemu Atena odgovori ovo:
»Oče Kronide naš, nad vladarima vladaru prvi,
Ako je blaženim milo odlučiti bozima, da se
Vrati u kuću svoju Odisej umni, a ono
Na Ogigiju mi skoroteču sad provođača
Hermiju pošljimo odmah, nek ide ljepokosoj nimfi
On nepromjènitu volju objaviti povratka radi,
Da se mukotrpni veće Odisej povratiti ima;
A ja ću sama poći na Itaku, te ću mu sina
Boljma potaći i ulit junaštvo mu u srce, pa nek
U skup sazove Ahejce dugovlase ì neka svima
Zaprijeti proscima, što mu bez prestanka sabite ovce
Kolju, sporohodne k tome krivoroge njegove vole.
Ja ću ù Spârtu poslat i Pilos pjeskoviti njega,
Neka propitkuje milog za oca, ne bi li čuo,
Ne bi li tako slavu i diku med ljudima steko.«
Reče i na noge sveže Atena potplate krasne,
Zlatne, ambròsîjskê, koji po vodi i beskrajnoj zemlji
Jednako nosiše nju, baš vjetar ko da je nosi;
Koplje ubojno uzme s oštricem od mjedi ljute,
Veliko, teško i čvrsto; junakâ redove bije
Njime, na koje se kći silnovitog naljuti oca.
Vinuv se boginja gori olimpskoj niz glavice ode

I na itačkom polju kod predvraća kraljevskog stane,
Dvora Odisejeva na pragu s kopljem u ruci,
Slična se učini strancu: čelovođi Tafljanâ Mentu.
Junačke prosce ondje zatèčê, pred vratima oni
Mećući kocke srce vesele svoje veseljem
Sjedeć na goveđih kožah, a goveda ubiše sami;
S brzijem slugama prosce glasnici zajedno dvore,
U krčázima jedni miješaju vodu i vino,
Rupčastim spužvama drugi očišćaju stolove te ih
Namještaju, a neki obìlato meso sijeku.
Boginju prvi od svih bogoliki spazi Telemah;
On se med proscima bio posadio u srcu bolan
Dičnoga oca na umu držéći, ne će li doći
On odáklê te prosce razagnati po kući svojoj
I čast kraljevsku dobit i dvorima svojim zavladat.
Sjedeći u toj misli med proscima spazi Atenu,
Upravo k predvraću pođe u duši srdit, što dugo
Stranac pri vratima čeka, i odmah pristupi k njojzi,
Za ruku primi je desnu i koplje joj mjedeno uzme,
Besjedu započne s njom i prozbori krilate riječi:
»Zdravo da si, o stranče! počastit ćemo te, već daj
Najed' se prije, pak ćeš kazivati onda, što želiš.«
Reče joj pa je povede, i za njim pođe Atena;
Pa kad se u kući oni u visokoj oboje nađu,
Koplje, koje mu bješe u ruci, nasloni uz stup
Visoki spremnice glatke za kòplje, gdjeno su mnoga
Koplja mukòtrpnîka Odiseja stajala bila;
K stolici krasnoj Atenu povede i umjetnoj te je
Posadi na nju platno razastrv, pod nogama bješe
Podnožje; sebi Telemah privuče šaren naslonjač
Podalje od prosaca, med prkosnom čeljadi ručak
Strancu da omrzo ne bi naljutiv se na vrevu onu;
Tu ga naumi pitat za oca, koga mu nema.
Služkinja ù krâsnôm, zlatnom ibríku, na srebrnom što je
Kotliću stajao, vode donese gostu, da ruke
Opere, zatijem ona protégnu trpezu glatku.
Časna ključarica hljeba donese i postavi, k tome
I druga jela metne ponudajuć, čega se našlo;
Mesa svakakvog pune mesosječa plitice uzme

Te ga i postavi njima i dade zlatne im čaše;
Jedan oglàsnîk okò njîh obilazeć točaše vino.
Uto u kuću udu i junački prosci; po redu
Na naslonjače sjednu i stolice oni, a vodu
Stanu glasnici tada lijevati na ruke njima,
Hljeba u košarama naslagaše robinje mnogo,
A dječaci vrče do vrha napune vinom.
Rukama posegnu tada za gotovim jelima oni.
I kad namire već za pićem i za jelom žudnju,
Onda im na druga opet veselja pomisli duša,
Pomisli na pjesmu, igru, jer i to pripada gozbi.
Prekrasnu citaru tada oglasnik u ruke pruži
Femiju, koji je pjesme med proscima nagonjen pjevo.
Tada zacîliknê pjevač i pjevati lijepo stane.

Telemah zapodjene s Atenom razgovor, a ona ga svjetuje, da sazove skupštinu i potuži se na prosce, što mu izjedaju kuću, i da krene k Nestoru u Pil i k Menelaju u Spartu; možda će od njih što doznati za oca, jer su se nedavno vratili kući. Na rastanku odleti Atena kao ptica, a Telemah razabere, da je to bio bog. Uto dođe večer, prosci se raziđu, a Telemah otide na počinak.

Drûgo pjevanje. Telemah pozove preko glasnikâ narod u skupštinu i zaište, da se prosci okane kuće njegove i da mu dadu lađu, jer je namislio poći u Pil i Spartu da pita za oca. Ne postigne ništa. Kad se skupština raziđe, zaputi Telemah na obalu i pomoli se Ateni. Ona mu dođe u slici Itačanina Mentora i obreče, da će mu dobaviti lađu i s njim poći na put. Telemah došavši kući naredi svojoj staroj bajilji Eurikleji, da mu jela i pila spremi za put i da o tom ne kaže ništa majci. Atena sakupi momčad, dobije lađu u Noemona, i uvečer otplove.

Treće pjevanje. Kad ujutru stignu u Pil, zateku Nestora pred gradom, gdje žrtvuje Posidonu i s narodom se časti. On ih lijepo dočeka ali ne zna Telemahu ništa novo kazati o Odiseju, već ga puti, da ide do Menelaja. Uvečer, prije nego će Piljani u grad, otide Atena stvorivši se orlom. Nestor je prepozna i obreče, da će joj žrtvovati junicu. Telemah prenoći u kući Nestorovoj. Sjutradan zakolje Nestor Ateni junicu, a poslije žrtve odveze se Telemah s Nestorovim sinom Pisistratom u Spartu, kamo stignu drugi dan uvečer.

Četvrto pjevanje. Menelaj upravo slavi svadbu: ženi sina i udaje kćer. Lijepo primi i ugosti došljake pa ih zajedno s Helenom zabavlja pripovijedajući o djelima Odisejevim. Drugi dan pita Telemah Menelaja za oca svoga, a on mu kaže, da se putem u Egiptu namjerio na morskoga boga Proteja, koji mu je među inim kazivao i to, da Odisej boravi kod Kalipse. — Kad prosci vide, da je Telemah otputovao, za-

vezu se u more i stanu ga kod jednoga otoka čekati, da ga ubiju. Penelopa saznavši, što smjeraju prosci, moli Atenu, da odvrati nesreću, a ona joj pošalje utješan san.

Peto pjevanje.

(59.—91., 278.—312.)

Zeus pošalje glasnika svoga Herma Kalipsi, da joj kaže, neka Odiseja otpravi kući. On stigne pećini Kalipsinoj i nju zateče unutra.

Veliki goraše plamen na ognjištu, i blagovònje
Kedra i kleke, što se cijepati daje, po svemu
Ostrvu iđaše tom; unutra pjevaše ona
Krasno i ŭza stân tkaše držeći zlaćeni čunak.
Okolo njezine spilje rascvàla sva se je šuma,
I tu je rasla topola i joha i mirisni čempres;
Po tom su drveću ptice počivale dugijeh krila:
Sove, zatim sokòli i jezične pomorske vrane,
Kojeno misle samo na morske poslove svoje.
Okolo prostrane spilje razgranio bio se ondje
Bujan čokot, na kojem obîlatî višahu grozdi.
Četiri tečahu vrela po redu bistricom vodom,
Jedno uz drugo bjehu, al' putem svojijem svako.
Okolo livade bjehu mekotravne ljubicâ pune
I petrusína. Kada bi tko od besmrtnih došo
Bogova, motrio to bi i godilo sve bi mu srcu.
Tu skoroteča stavši provodač gledati stane,
A pošto on to sve u duši razgleda svojoj,
Onda u spilju uđe u široku, — i čim ga spazi
Boginja uzorita Kalipsa, odmah ga pozna,
Jer se med sobom dobro poznavaju besmrtni bozi,
Makar od drugih gdjegod daleko prebivo.
Ali Odiseja ondje junačinu ne nađe s njome,
Jer on sjeđaše morskoj na obali po običáju
Suzama, jecanjem, bolom raskidajuć srce u sebi,
Na trepetljivo more poglédo je roneći suze.
Boginja uzorita Kalipsa Hermiju tada
Na sjajni blistavi stolac posadivši zapita ovo:
»Čemu si došao k meni, zlatoštapni Hermija, kojeg
Častim i ljubim ja, a rijedak si polaznik meni?

Što si nakan, govori, a duša me nuka izvršit,
Ako izvršiti mogu i ako se dade izvršit.
Nego bliže pristupi, da gozbinu preda te metnem.«

Hermo se okrijepi ambrozijom i nektarom, reče joj onda, po što je došao, i odleti. Odisej gradi čamac; pa kad ga zgotovi, dade mu Kalipsa jela i pila i povoljan vjetar na put.

Tako po pučini on sedamnaest brođaše dana,
A osamnajsti već se sjenovita pomole brda
Feačke zemlje odándê, odáklê mu najbliže bješe:
Ko štit ona se njemu na plavetnom učine moru.
Kad li Zemljotresac jaki s daleka sa Solimskih brda
Od Etiopljana iduć Odiseja opazi, jer se
Učini njemu na brodu, te u srcu ljutit sve više
Mahnuvši glavom ovo progovori svojemu srcu:
»Ao, drugačije bozi Odiseju smisliše udes,
Dokle boravljah ja u zemlji etiopskoj! Eto
Već se je feačkoj zemlji približio, otkle mu sudba
Daje, da utekne zamki bijede, koja ga snašla.
Nego sad velim: ja ću po nevolji njega se nagnat.«
Reče i oblake skupi Posidon i rukama zgrabiv
Ostve uzmuti more; od svakakvih vjetrova digne
On tad oluje sve te zajedno zemlju i more
Pokrije oblacima; s nebesa i noć se spusti.
Podjedno padnu Euro i Noto ì ljûtî Zefir
I s njima Borej, rođen u eteru, valjajuć vale.
Tada koljena klonu Odiseju ì milô srce,
On se ozlovolji i svom progovori junačkom srcu:
»Jadna li mene, što će zadèsit još napokon mene?
Sada se bojim, da nije prorekla boginja pravo,
Koja mi reče, da ću na pučini trpjeti jade,
Prije negoli dođem u očinsku zemlju, i sada
Sve se izvršuje to! Oblačine kakve li stere
Po nebu širokom Zeus! Uzmućuje more; oluje
Svakakvih vjetrova gone. Sad prijeka me smrt zacijelo
Čeka. Blaženi triput i četir'put Danajci oni,
Na polju širokom trojskom što padoše ljubeć Atride!
O da poginuh i ja, sudbina da me je snašla
Onaj dan, kad Trojanci veòma mnogi na mene
Kraj Pelijóna mrtva mjedòkôvna bacahu koplja!

Časno bih sahranjen bio, Ahejci bi glas mi raznesli,
A sad je suđeno meni, da kukavnom poginem smrću!«

U nevolji mu božica Leukoteja poda svoj rubac s glave i kaže mu, neka ga sveže pod prsi i skoči u vodu; ona će mu biti u pomoć. Odisej u strahu posluša istom onda, kad mu je Posidon razbio čamac. Srećno ispliva na otok feački, zađe u grm, legne na suho lišće, potrpa se njim i usne.

Šesto pjevanje.

(48.—50., 56.—126., 149.—161., 170.—197., 227.—262., 273.—315.)

Atena pođe u dvor feačkoga kralja Alkinoja, stupi u sobu, gdje je spavala kći kraljeva Nausikaja, i slična jednoj vršnjakinji njezinoj opomenu je, da je doba, da prljavo rublje opere; ta udaja joj je blizu, a ne mari, da su joj haljine čiste.

Brzo se pomoli zora ljepotrona, djevojku ona
Od sna Nausikaju zbudi krasnohaljku, koja se odmah
Začudi svojemu snu, k roditèljima u kuću pođe.
Stade uz dragoga oca Nausikaja ì reknê njemu:
»Mileni babo, ne bi l' zapregnuti kola mi dao,
Visoka kola s dobrim kotačima, da u rijèku
Odjeću pođem prati dragocjenu, prljavu veće?
Ta i tebi je dika, da haljine čiste imadeš
Na svom tijelu, kada s prvácima vijećaš vijeće;
U kući svojoj jošte petoricu imaš sinóvâ,
Dva su ti oženjena, a trojica mladošću cvatu,
Oni uvijek hoće da u kolo u čistu idu
Opranom odijèlu, a mèni sve to je briga.«
Tako mu reče, jer bješe je stid pred ocem spomenut
Udaju cvjetnu, al' otac razùmje i ovo joj reče:
»Proste ti bile mazge od mène ì drugô, kćerko;
Odlazi, već će ti sluge zapregnuti visoka kola
S dobrim kotačima, još je i košara na njima ozgo.«
Reče te slugama vikne, i poslušaše ga oni.
Sluge spremahu kola s kotačima krasnijem vani.
Iz sobe djevojka onda iznese haljine sjajne
Pa ih postavi sama u glađena kola, a tada
Mati spravljaše jela u kòvčeg, obilno svega,
Naspravlja svakakvih jela i prismoka, natoči jošte

Vina u mijeh kozji. Tad nà kola uzađe djeva,
Mati joj žitkoga ulja u bočici zlatnoj podáde,
Da se namaže njim i njezine dvorkinje s njome.
Ona uhvati bič i uzde poprimi sjajne,
Ošine mazge, da trče, i one otopoću brzo
I udilj pružene nju i ruho nosiše njeno,
Ali ne bješe sama, — i dvorkinje iđahu za njom.
Došavši one veće do prekrasne one rijèke,
Gdje su bile vode za pranje, koje su vazda
Tekle lijepom vodom i prale prljavost svaku, —
Do tih došavši voda otpregoše od kola mazge
Pa ih pognaju, neka virôvitom potoku uz brijeg
Griskaju medenu travu; tad iz kola rukama one
Uzevši sva odijela donesu ih dò crnê vode
Pa se natjecat stanu u jamama gazeć ih brzo.
A kad operu veće i prljavost očiste svaku,
Onda rasprostru redom uz morsku obalu ruho,
Gdje je najviše voda kamenčiće spirala k brijegu.
Kad se okupaju same i namažu blistavim uljem,
Onda ručati one uz obalu potoka uzmu,
Dok im haljine svojom toplinom ne osuši sunce.
Kad se Nausikaja jela i robinje nasite njene,
Onda se loptati stanu povèzače zbacivši s glavâ,
I bjeloruka njima Nausikaja pjevati počne.
Kao strjeljačica kada Artèmida niz brdo stupa,
Niz Erimàntskû li goru, niz tajgetske l' putove duge,
Pa se veseli vepre i košute loveći brze,
A s njom također tu egidonoše Zeusa se kćeri
Poljske igraju Nimfe, te Leti se srce vesèlî,
Kako Artèmida čelom i glavom nadvisuje sve njih —
Nju je prepoznati lako, a i druge sve su lijèpe —
Tako je nêudâta nadvisila dvorkinje djeva.
Al' kad hoćaše već povratiti natrag se kući
I upregnuti mazge i složiti haljine krasne,
Sjajnoka boginja tad se Atena domisli ovom:
Neka se zbudi Odisej, ljepoliku djevu da vidi,
Pa da u feački grad odvèla ona bi njega.
Kraljevna u to loptu za jednom dvorkinjom baci;
Lopta ne pogodi ove, već u vir duboki padne.

Glasno djevojke ciknu, i zbudi se divni Odisej
Pa on u duši svojoj i u srcu mišljaše sjedeć:
»Aoh li meni, kamo, u čiju dođoh li zemlju!
Jesu li opaki ljudi i divlji bez pravice svake
Ili su gostima radi il' boje l' se bogova srcem?
Kao da mi je glas prozujio djevički tanki,
Glas ko nimfâ, koje po gorskim vrhuncima strmim
I kod izvora rijeka i travnijeh stanuju luka?
Ili sam možda blizu kod ljudi s ljudskijem glasom?
Nego ću pogledat sam, otići ću i sve promòtrit.«

Odisej izađe iz grma i progovori izdaleka Nausikaji:

»Grlim ti koljena, gospo, il' boginja ti si il' žena;
Jesi l' od boginja koja, što žive u širokom nebu,
Zeusa te velikog kćeri Artèmidi nalazim sličnu
I po obrazu tvom i visini pa i po stasu.
Ako l' si òd smrtnîh ljudi, na zemlji kojino žive,
Triput ti blaženi onda i otac i gospođa majka,
Triput ti blažena braća! jer uvijek njima se svima
Od veselja srce razblažuje s tebe veòma,
Kada te mladicu takvu koračati û kolo vide.
Najblaženiji opet od svíjû onaj će biti,
Koji te darima ospe i u kuću svoju poyèdê.
Jer još ne vidjeh nikad ni ženu ni čovjeka kojeg,
Koji bi takav bio, — obuzima čudo me motreć.
Iza dvadeset dana izvúkoh se iz mora jučer,
A dotada me val i silòviti nosiše vjetri
Od Ogigije zemlje, a sada ovamo bog me
Baci, i ovdje da se natrpim, jer ne mislim, da ću
Prestati trpjet, kad mnogo dosudiše prije mi bozi.
Nego se, gospođo, smiluj, jer k tebi evo me prvoj,
Dolazim mnogo muka pretrpjev, kad nitko mi nije
Poznat od ljudi, što žive u gradu i u polju ovom.
Grad mi pokaži i dronjak obući kakav mi dajder,
Ili u što si rublje zamatala dolazeć amo.
Dali ti bogovi sve, što žudiš u srcu svome,
Dali ti kuću i muža i njega učinili s tobom
Lijepo složna. Jer ništa ni bolje nì ljepšê nema,
Nego kada složni u mislima u kući žive

Muž i žena i time rastužuju svoje dušmane
A razveseljuju dobre; a najviše doznaju sami.«
Njemu Nausikaja nato bjeloruka prozbori ovo:
»Tuđinče, ti se meni ne činiš rđav ni luđak,
A Olimpljanin Zeus udjeljuje ljudima sreću
Dobrim i opakim sam po svojoj svakomu volji;
On je dao i tèbi, te valja ti trpjeti svašta.
A kad si do grada našeg i na zemlju došao našu,
Ne će haljina tebi nedostat nit ičega, štogod
Izmučen namjernik treba pribjegar da mu se dade.
Ja ću ti grad pokazat i reći ti naroda ime:
Ovom u gradu i zemlji u ovoj Feačani žive,
A ja junačine kći sam Alkìnoja — sila i snaga
Naroda feačkoga u ruci je mojega oca.«

Nausikaja zovne dvorkinje, koje su se razbjegle, i naloži im, da tuđincu dadu haljinu i ulja. Odisej se okupa.

Kada se opere sasvim i namaže sjajnijem uljem,
Odjeću ogrne, koju od nëudâtê je djeve
Dobio. Zeusova kći ga Atena učini većim,
Učini krupnijim vidjet a s glave spusti mu gustu
Kosu, koja je bila perùnici cvijetu slična.
Kao kad čovjek vješt oko srebra obljeva zlato,
Kog je naučio Hefest i Palada s njime Atena
Umještvo svako, te on izrađuje dražesna djela,
Tako Odiseja obli Atena milotom po glavi
I po plèćima, te on dalèko na obali sjedne
Sjajuć ljepotom, sjajuć milotom, i motraše njega
Djeva te dvorkinjama ljepokosim prozbori ona:
»Čujte me dvorkinje moje bjeloruke, dà kâžêm nešto.
Jamačno s voljom sviju olìmpskîh bogova vječnih
Čovjek je došao taj u bogoliki feački narod;
On se je meni prije pričinjao upravo ružan,
A sad je bozima sličan, vladárima širokog neba.
Ej da se muž moj takav nazòvê, dà budê takav
I da stanuje ovdje, da ovdje ostati hoće!
Nego, dvorkinje, dajte tudincu jela i pića!«
Reče, a besjedu one i čuše i pokore njoj se

I Odiseju one donèsû jela i pića.
A tad stradálac divni Odisej pijaše željno,
Jeđaše željno, jer nije već davno kušao hrane.
Tad se Nausikaja, djeva bjeloruka, domisli ovom:
Složi sve odijèlo i ù kola lijepa metne,
Mazge kopita krepkih upregnuvši u kola sjedne,
Poticat stane junaka i ovo izustivši reče:
»Diž' se, tuđinče, sada i pođimo u grad, da tèbe
U kuću hrabroga oca dovedem, a u njoj ti velim
Da ćeš poznati od svih Feačana prve boljare.
Nego učini ovako — ta mislim, pametan da si —:
Dokle budemo polja i tegove gazili ljudske,
Dotle slijedi brzo i mazge ì kola moja
S mojijem dvorkinjama, a voditi ja ću vas putem.
No kad stupimo u grad, oko kog su visoki zidi,
Opadanja se bojim neugodnog, da oblagívo
Ne bi me tko, jer veòma su svi u ovome polju
Nàpržice, te tkogod rđaviji mogo bi reći:
»»Kakav to lijep i visok tuđinac Nausìkaju prati?
Gdje l' je naišla na nj? Zacijèlo muž će joj biti.
Valjada iz lađe koga od dalekih ljudi je ona,
Kad je zabludio, k sebi dovèla, ta blizu ih nema.
Il' je izmòlila ona, te mnogo žuđeni bog joj
Dođe s neba i kod nje prebívati uvijek on će.
Bolje je, što je sama zaputila za mužem, te ga
Našla, al' òdrugud kud, kad Feáčane prezire ona
Po polju feačkome, gdje mnoga gospoda je prose.««
Tako će svijet govorit, a mèni bi bila sramòta.
I ja bih zamjerila, da tako učini druga,
Koja dragome ocu prekò voljê ì drâgôj majci
Prije udaje javne med momke zalazi kakve.
Brže poslušaj mene, o tuđinče, pa ćeš od oca
Moga dobiti pratnju i moći ćeš vratit se kući.
Blizu puta ćeš gaj od jagnjédâ svijetli Atenin
Naći, gdje izvire vrutak, a okolo livada stoji;
Tu ti je mojega oca imánje i vrt je cvjetni
Od grada tako daleko, da čovjek može doviknut.
Tamo se daj posadi i počekaj časak, dok u grad
Dođemo djevojke mi i k očinim stignemo dvorma.

Pa kad mislio budeš, da dođosmo veće do dvórâ,
Onda u feački grad okreni ì pîtâj ondje,
Gdje su junačine dvori Alkinoja, mojega oca.
Lako ti ih je poznat, odvèsti bi moglo te ludo
Do njih dijète, jer dvori Feačana drugih nijèsu
Sagrađeni ko dvori Alkinoja viteza što su.
A kad u kući već i u dvorištu nađeš se, onda
Prođi dvoranu brzo i k mojoj materi gledaj
Dà dôđêš; ona će sjedit pri ognjištu uz vatru žarku
Bagreno predivo sučuć, — divota je vidjet ga samo,
Uprta o stup, a ostrag izà njê robinje sjede.
Oca mojega tamo prijèstô do matere stoji,
Otac vino pije na njèmu ko besmrtnik kakav.
Njega mimóđi ti, al' objèručkê koljena primi
Matere naše, da bi već ugledo dan povraćenja
Te se veselio brzo, i ako si baš izdalèka.
Onda se nadaj drage zamotriti svoje i vratit
U dom se uređen svoj i u zemlju očinsku svoju!«

Nausikaja krene u grad, a Odisej se pomoli Ateni, da se smiluje na nj.

Sedmo pjevanje.

(14.—26., 84.—102., 112.—121., 127.—131., 133.—154., 178.—195., 199.—203., 207.—227.)

Uto se digne Odisej da u grad pođe. Atena
Gustom ga zavije maglom Odiseju misleći dobro,
Da ga junačina koji Feačanin sastao ne bi
Pa ga izgrdio ružno i pito ga, koji je čovjek.
I kad htijaše on da u grad dražesni stupi,
Onda se boginja s njime Atena sjajnoka sretne
Mlađahnoj djevojci slična s krčágom u ruci. I ona
Stane uz njèga tad, i Odisej je upita divni:
»Ne bi l' me, dijete, ti k junaka Alkinoja kući
Htjela odvèsti, koji med ljudima kraljuje ovdje?
Ja sam mučenik, ja sam tuđinac i dolazim amo
Iz daljînê, zemlje iz daleke; nikog od ljudi
Ja ne poznajem, što ih u gradu i zemlji je ovoj.«

Atena odvede Odiseja do dvora Alkinojeva, i on stupi u trijem.

Kakono sunce sja il' mjesec, upravo tako
Dom je junačine kralja Alkinoja visoki sjao.
Mjedeni su se zidi protezali sa obje strane
Od praga pa sve do konca, a optok bješe od stakla;
Tvrdu su kuću vrata iznutra zaklapala zlatna.
Srebrni dovratnici u mjedenom stajahu pragu,
Gornji je prag od srebra, biočug je od zlata bio.
Na obje strane zlatna i srebrna bijahu pseta,
Koja je bio Hefest načinio s umom, vještînôm,
Da dom junačini ona Alkinoju čuvaju te da
Besmrtna budu i da ne ostare u dan ni jedan.
Uza zid stolci sa strana obíjû stajahu redom
Od praga pa sve do konca, a na tijem stolcima bjehu
Prostrti umjetni sazi i tanki, rukotvori ženski.
Naroda feačkoga čelovođe sjedile tu su
Jeduć i pijuć, čega bez prekida imahu vazda.
Krasno na izrađenih na podnožjih zlatni dječaci
Stajahu tu držeći u rukama goruće zublje,
Gostima čitavu noć u dvorma svijètleći tako.
Bašča od četiri jutra imade blizu do vrata
Izvan dvorišta, a plot oko nje je sa strane obje;
Tu su visoka stabla izrasla brsnata mnoga,
Kruške i sladuni tu i jabuke s plodima krasnim
I smokve slatke cvatu i masline brsnate k tome.
Od voća svega se tog ne premiče zimi ni ljeti
Ništa, nit ikada gine, cijelu godinu traje.
Zefir uvijek duše, te rastu i bujaju stabla.
Kruška za kruškom zori, za jabukom jabuka zori,
Jedan za drugim grozd i jedna za drugom smokva.
Nakraj voćnjaka toga u redu su gredice pune
Svakog povrća, kojim cijelu se godinu kite.
Dva su izvora u tom u voćnjaku, jedan po njemu
Svemu se lije, a drugi u dvorištu pod pragom teče
Prema visokoj kući, gdje ljudi crpaju vodu.
Stavši Odisej, divni stradálac, gledaše sve to;
A kad razgleda sve u duši, onda će brzo
On prekò praga stupit u kraljevsku kuću unutra.
U kući feačke on čelovođe mudre zateče,

Gdje skoroteči bogu oštrovidnom liju iz vrča;
Njemu lijahu zadnjem, kad nà san bi mislili veće.
Kroz kuću stane koračat Odisej, divni stradálac,
Silnom ogrnut maglom, u koju ga zavi Atena,
Dokle ne dođe glavom k Areti, k Alkinoju kralju.
Tada Areti Odisej objèručkê koljena primi,
I tad se istom maglà sa njega raspe božànskâ.
Svi tad umuknu mukom junaka u kući spaziv
Te se divljahu motreć. Odisej zamoli tada:
»Evo, Areta, kćeri Reksénora, sličnoga bogu,
Grlim tvojemu mužu i tebi koljena patnik
I tim gostima tvojim; blagòdat im bogovi dali
Za života i svaki u domu dječici svojoj
Ostavio imútak i narodnu svu darovnìnu.
Al' mi sigurajte pratnju, da kući vratim se brže,
Jer već odavno trpim od svojih udaljen dragih.«
Tako rekav Odisej u pepeo k ognjištu sjedne
Blizu plamena, i svi umúčê i svi ušútê.

Alkinoj posadi Odiseja na stolac i pogosti ga.

I tad progovori snažni Alkinoje jednom glasniku:
»Ded, Pontònoje, vino u vrču smìješâj, pa ga
Po kući svima dijèli, da možemo gromovnom Zeusu
Izliti žrtvu, koji pribjegare čestite prati.«
Tako mu reče, i vino Pontònoje medeno smiješa
I on razdijeli vrče natočivši žrtvenog vina.
Pa kad ga izliju i kad po svojoj se napiju volji,
Tada Alkinoje njima progovori i rekne ovo:
»Čujte me sada vi, čelovođe feačke mudre,
Neka vam reknem, na što u grudma me nagoni srce.
Vi sad od gozbe ove na počinak idete doma,
U zoru sjutra više starješina sakupit valja,
Te ćemo gosta u dvoru počastit, prikazati krasne
Bozima klanice a tad na opremu svi ćemo mislit,
Gost da bi ovaj svake bez nevolje i muke svake
S opremom našom došo u svoju očinsku zemlju
Te se veselio brzo, i ako je baš izdaleka,
Da mu se ne zbude zlo na putu il' nesreća kakva.
Ako li to je koji s nebesa besmrtnik došo,

Onda nam valjada nešto namišljaju bozi učinit;
Jer nam se bozi vazda ukazuju vidljivi, kad se
Preslavne spremamo njima prikazat mi hekatòmbe;
Kod nas se časte oni i s nama, gdjegod smo, sjede.«
Odgovarajuć njemu Odisej dosjetljivi reče:
»Drugo štogoder misli, Alkinoje, jer ja nijèsam
Bèsmrtnîcima sličan, vladarima širokog neba
Uzrastom nî stasom svojim, već smrtnijem sličan sam ljudma.

Koje znadete ljude, veòma mnogo da zálâ
Podnose, s njima bih svoje ispòredit mogao jade.
Još bih vam mogao više kazivat nevolje svoje,
Koje li sve pretrpjeh po odredbi bogova dosad,
Nego mi dajte da se navečeram jadnik ovaki;
Veće se psine nije od želuca rodilo mrskog,
Koji čovjeku nikad zaboravit ne da za sèbe,
Niti onome, koji u tuzi muči se muka.
I ja sam tako jadan u duši svojoj, al' jela
Želudac jednako traži i pića te čini, da ništa
Ne mislim, štogod pretrpjeh, i napunit samo se hoće.
Nego se upomol zore požurite pa ćete mene
Nesrećnika u moju dovèsti očinsku zemlju,
Koji se napatih mnogo. Kad ugledam svoje imanje,
Sluge i veliki dom i visoki, — pa nek i umrem!«
Tako im reče, i svi povlađujuć reku, tuđinca
Toga da na put treba opremit, jer pravo je reko.

Gosti izliju žrtvu i raziđu se, a Areta prepozna na došljaku odijelo, što ga je sama satkala, i zapita ga, odakle je on i tko mu je dao odjeću. Odisej pripovijeda, kako je s Ogigije doputovao. Zatim odu na počinak.

Osmo pjevanje.

(165.—208., 212.—222., 229.—255., 372.—397., 457.—531.)

Sjutradan sazove Alkinoj skupštinu i zaište, da se opremi lađa, koja će tuđinca odvesti kući; i pozove k sebi na gozbu gospodu i momčad, koja će opremiti lađu. Momčad rine lađu u more i priredi je za put pa se onda skupi u dvoru kraljevskom. Dovedu i slijepa pjevača Demodoka. On dvaput zapjeva, a svaki put zastre Odisej lice haljinom, jer su mu suze potekle. Zatim pozove Alkinoj goste na trg, da gledaju igre. Utrkuju se, rvu se, skaču, bacaju kolut i biju se na šake. Sin Alkinojev Eurijal rekne Odiseju, da i on pokuša; i uvrijedi ga veleći, da je prije nalik na trgovca negoli na junaka.

Mrko ga gledne Odisej dosjetljivi ì reknê ovo:
»Tuđinče, ne reče pravo; na čovjeka drskog si nalik!
Tako bogovi svima ne davaju ljudima svojih
Ljupkih darôvâ ni duše ni uzrasta nì zbora dičnog.
Jedan je junak licem neugledan svojim, al' štogod
Govori on, udjeljuje bog milotu mu, i svi
Ljudi ga motre s veseljem; on govori postidno, milo,
Govori sigurno, on je u skupštini odličan ljudskoj,
A kad prolazi gradom, tad motre ga ljudi ko boga.
Drugi je spoljašnošću na vječite bogove nalik,
Al' ne zaodješe bozi milotom besjede njemu.
Tako je spoljašnost tebi preodlična, nit bi te mogo
Bog načiniti bolje, a umom si svojijem praznov!
Ti si u grudima mojim uzbunio srce mi, kad si
Bezredne riječi reko. Nijesam borbama nevješt,
Kao što govoriš ti, već mislim, med prvima da bjeh,
Dok sam se u godine i ù šake uzdao svoje.
Al' sad me nevolje i zla obuzimlju, sila pretrpjeh
U bitke junačke mnoge i vale ulazeć mučne;
Nego ću, ako i mnogo nastradah, zaći u borbu,
Jer si me ujeo riječju i zadio njome si mene.«
Reče i skočiv onako u plaštu uhvati kolut,
Veći i deblji kolut i krupniji, nego je bio,
Kojim se metahu prije Feačani. Kolut Odisej
Dobro zavitla pa ga iz ruke žilave baci,
I kamen zvizne; Feáci brodari na glasu, što dugim
Veslaju veslima, tada na zemljicu popadnu redom.
Kôliko padne kamen iz ruke odletjevši brzo,
Preskoči biljege sve. A Atena čovjeku slična
Postavi znake i ovu izustivši prozbori riječ:
»Tvoj bi, tuđinče, znak i slijepac poznao svaki,
On bi ga napipo, jer ga u gomili s drugima nema,
Nego je najdalje on; za ovu ne boj se borbu,
Ne će ga nikoji dostić Feačanin niti prebacit.«
Toj se povèselî riječi Odisej, divni stradálac,
Videć, gdje mu je jedan u borbi prijatelj dobar,

I on s lakšijem srcem Feačanom prozbori ovo:
»Dete ga dostignite, o momci! Za čas ću, mislim,
Drugi dobaciti kolut il' dòtamo ili još dalje.
Kojega nagoni srce i duša od drugih sviju,
Neka se ogleda sa mnom — razljútiste vi me veòma —
Ili u šakanju sad il' u rvanju ili u trku,
Ne marim, dođite svi, Laòdamanta izuzev,
Koji me gosti, a s milim domaćinom tko bi se rvo?
Drugog ne odbijam nikog, ne prezirem drugoga nikog,
Nego ga vidjeti hoću i ogledat s njime se želim.
Kakovih borbi ima med ljudma, nijèsam im nevješt:
Glatkim umijem lukom da upravljam, kao što treba,
Prvi bih čovjeka mogo u gomili dušmanske vojske
Ja pogodit i svalit, drugóvâ baš oko sebe
Mnoštvo da imam, i da junake gađaju oni.
Jedini mene je od svih nadstrijeliti mogo Filòktêt
Na polju trojanskom, kad smo strijeljali mi se Ahejci.
A od ostalih sviju valjaniji ì boljî ja sam,
Kakvi su smrtnici danas na zemlji, krušac što jedu.
A sa starijim ja se junacima borio ne bih.
Kopljem hitati znam kolìkô drugi ni strijelom,
Samo se bojim, da bi Feačanin mogo me koji
Trkom natrčat, jer odveć nagrdiše mnogi me vali,
Te se i izmučih njima, jer njege mi u lađi mojoj
Ne bješe obilne, te mi koljena klecati staše.«
Tako reče, i svi umúčê i svi ušútê,
Samo Alkinoje njemu ovako prihvati riječ:
»Kada među nama ti, o tuđinče, govoriš milo
Te nam junaštvo hoćeš pokazati, koje te prati,
Srdeć se, što te ovaj u borištu podraži čovjek;
Nikakav čovjek tvoga junáštva kudio ne bi,
Koji pameću svojom govoriti znade, što valja.
Nego poslušaj sada i mène, da poslije možeš
Kazati vitezu drugom; u dvorima kada se svojim
Gostio budeš sa ženom i djecom, koju imadeš,
Sjeti se našeg junaštva, i kakve li ì nama Zeus je
Dao vještine redom otácâ òd našîh veće.
Pesničari nijesmo nezazorni a ni rvači,
Nego nogama brzo trčimo, lađari smo prvi;

Vazda nam draga je gozba i citara i kolo, te smo
Preoblačit se radi i kupat se toplo i spavat.«

Alkinoj dade iz dvora pjevaču donijeti citaru. Pjevač zapjeva o ljubavi Afrodite i Aresa, a mladež igra. Najposlije pozove Alkinoj svoja dva sina Laodamanta i Halija, da igraju.

I njih u ruke uzmu obojica crvenu loptu
Lijepu, koju je bio načinio Polibos vješti;
Dò tâmnîh oblaka nju nabacivo je jedan savinuv
Unatrag sebe, a drugi od zemlje skočivši uvis
Brzo je hvataše, prije no na tle nogama stane.
Pošto se ogledaju u bacanju upravnom lopte,
Onda igrati uzmu po zemlji mnogohranoj oba
Sitno izmjenjujuć noge; mladići pljeskahu drugi,
Koji u igrištu stahu, i tako urnebes nasta.
Tada Alkinoju divni Odisej progovori ovo:
»Silni Alkinoje kralju, med ljudima odlični svima,
Ti si se hvalio sam, da imaš prve igrače —
Sve je doista tako; obuzima čudo me motreć.«
Snažni se ì čilî na tu Alkinoj povèselî riječ
I on radoveslim odmah Feačanom prozbori ovo:
»Čujte me sada vi, čelòvođe feačke mudre,
Meni se čini ovaj tuđinac razuman vrlo.
Nego gostinski dar da dámo mu, kako valjade!
Predičnih ima knezóvâ po narodu dvanaest, koji
Vladaju narodom, a ja među njima trinajsti jesam;
Svaki nas njemu plašt nek dade oprani, čisti,
Košulju i k tom po jedan skupòcjenî talenat zlatni.
Dajmo mu brže sve to donesimo, neka imade
Sve to u ruci tuđinac, nek veseo k večeri pođe.
A nek Eurìjal sad udobròvoljî besjedom njega,
Pa još i darom, jer kako valjade, govorio nije.«
Tako im reče, i svi povlađujuć odrede svi to,
I svaki odmah pošlje glasnika po darove kući.

Eurijal mu dade mač, a glasnici donesu silu darova u dvor kraljevski. Areta daruje Odiseju lijep kovčeg, u koji pored darova, što su ih Feačani dali, metne i svoje.

A Nausikaja tada božanske puna ljepote
Staše kraj dovratnika od dvorane gradene tvrdo,

Očima gledaše svojim Odiseja diveć se njemu,
Besjedu započne s njim i progovori krilate riječi:
»Zdravo, o goste! kad jednoć u zemlji očinskoj budeš,
Sjeti se mene, jer spas zahvaliti prvoj mi imaš.«
Njoj odgovarajuć ovo Odisej dosjetljivi reče:
»O Nausikaja, kćeri Alkinoja junačkog kralja,
Herin gromovni muž udijèlio Zeus mi, da tako
Vratim se kući i jednoć da ugledam dan povraćenja!
Tad ću i tamo tebe ko boginju slaviti kakvu
Uvijek, svaki dan, jer, djevojko, ti si me spasla.«
Reče i sjedne tad uz Alkinoja kralja na stolac.
Komade dijeljahu mesa i vino miješahu sluge.
Glasnik među njih dođe i milog pjevača dovede,
Kojega častiše ljudi, Demòdoka; med goste njega
Sjedne usrĕd sredînê i o stup ga nasloni visok.
Tad oglasniku ovo Odisej dosjetljivi reče
Odrezav komad od hrpta — a ostane jošte mu veći —
Komad bjelozubog vepra u masti obavit bujnoj:
»Ovo, glasniče, meso pjevaču Demòdoku predaj,
Neka ga jede; i ja ugoditi želim mu jadnik,
Jer su kod ljudi svih pozemljárâ pjevači u časti
I u poštenju; jer Muza naučila pjevati njih je
Pjesme; ta sve pleme pjeváčâ njojzi je milo.«
Tako reče, a glasnik odnesav Demodoku metne
Vitezu û rûke to; on primi i veseo bude.
Rukama posegnu tada za gotovim jelima oni,
I kad namire već za pićem i za jelom žudnju,
Onda Demodoku ovo Odisej dosjetljivi reče:
»Tebe, Demodoče, više od ikojeg čovjeka slavim,
Il' te je Zeusova kći naučila pjevati Muza
Ili Apolon, jer pjevaš sudbinu ahejsku krasno,
Što su učinili, što su pretrpjeli muka Ahejci,
Ko da si vidio sam, očevica ko da si čuo.
Nego nastavi pjesmu o građenju drvenog konja,
Kojeg je s pomoću bio Atene načinio Epej,
Pa ga u tvrđavu divni Odisej lukavo spravi
Napuniv njega mnoštvom junaka, što rasuše Ilij;
Ako ispjevaš, kako valjade, pjesmu mi o tom,
Onda ću svuda med ljudma kazivat svima, da imaš

Od boga nekoga blagog, te umiješ pjevati divno.«
Reče —, i zapjeva pjesmu Demodok potaknut bogom;
Odande zapjeva, kako Argejci u pokrite lađe
Stupiše, kako zatim otploviše bacivši oganj
Tad na čadòre i kako na zborištu trojanskom neki
Oko Odiseja dičnog u konju sakriti bjehu,
Jer u tvrđavu sami odvukoše konja Trojanci.
Tako je stajao konj, i mješovito zborahu mnogo
Sjedeći okolo njega; vijèće im trostruko bješe:
Ili da šuplje drvo rasijeku nemilom mjedi
Il' da ga na vrh povuku i nìz vrlêti ga sruše
Ili da veliki dar za blaženje bogova bude,
Pa se poslije tako izvršiti doista šćaše,
Jer je suđeno bilo, da propadnu, kada u gradu
Bude drveni konj a u njèmu argejski prvi
Svi junaci noseć Trojancima pogubu i smrt.
Pjevaše, kako grad razoriše ahejski sini
Sasuvši se iz konja, izìšâv iz zasjede šuplje.
Pjevaše, kako je, gdje l' je plijènio ovaj il' onaj
Strmeni grad, a Odisej ko Arej kako je išo
S naličnim bogu junakom Menèlajem k Dejfoba dvoru;
U najžešći se boj zaletio ondje al' opet
S pomoću viteške on Atene pridobi i tu.
O tom pjevaše pjevač božànskî, al' se Odisej
Sav rastápo, i suze pod očma mu kvašahu lice.
Ko što kad žena plače obujmljujuć miloga muža,
Koji je pred gradom svojim, pred narodom čitavim pao
Od grada svoga i djece uzbijajuć nemili danak;
Žena vidjevši njega, gdje umire, gdje se još praća,
Nariče glasno i pada na njèga, a otrag izà njê
Kopljima tuku nju po leđima i po ramen'ma
I u ropstvo je vode a na muku i na bijèdu,
Njojzi propada lice od nevolje same i tuge:
Tako je ronio tužno Odisej iz očiju suze.

Alkinoj spazi, da plače, pa ga zapita, odakle je, kako se zove, kuda je lutao i što plače.

Deveto pjevanje.

(447.—460., 506.—536.)

Odisej kaže, tko je, i stane pripovijedati, kako je krenuo iz Troje, došao u Trakiju i tu u boju s Kikoncima izgubio mnogo drugova. Na daljem putu zateče ga oluja i odnese u zemlju Lotofagâ. Tkogod je okusio slatkoga lotosa, nije htio da se vrati k lađama; on ih silom dovuče i otplovi. Sad stignu u divlju zemlju jednookih Kiklopa, u pećinu diva Polifema. Uvečer dođe div sa stadom i pojede dva druga Odisejeva, a to učini i ujutru. Kad podnoć opet zađe div sa stadom u pećinu i povečera dva druga, opije ga Odisej vinom, što ga je s lađe ponio, i kaže, da se zove Nitko. Div zaspi, a Odisej užari zašiljen kolac i ispali divu oko. Div bijesan izađe pred pećinu i stane dozivati druge Kiklope vičući, da ga ubija Nitko. Oni pomisle, da je poludio, i ostave ga. Odisej sveže po tri ovna a srednjemu priveže pod trbuh po jednoga druga; sam se objesi o najvećega. Div stoji na izlazu iz pećine i pipa stado po hrptu, ne bi li koga napipao. Posljednji izađe ovan s Odisejem.

Jaki Polifem dirne i njega ì reknê ovo:
»Dragi moj praze, što mi ovako iz spilje ideš
Zadnji od sviju ovaca? Zaostajat vičan nijesi,
Nego najprvi od njih cvijetke po livadi paseš
Široko stupajući i na vodu dolaziš prvi,
Prvi se navečer žuriš da u staju dođeš što prije,
A sad najzadnji ideš! I tebi je valjada žao
Oka tvog gospodara, gdje rđa oslijepi mene
S jadnim druzima svojim. Savlado je dušu mi vinom
N i t k o; al' velim, da svojoj uklonio nije se smrti!
Ej da misliti znaš, da uzgòvorîš, onda bi meni
Rekao, kud li se on od mojega uklanja gnjeva;
Onda bih ubio njega, a njegov bi pò spilji svuda
Tekao mozak po zemlji; odlanulo istom bi onda
Mojemu srcu od zala, što učini Nitković N i t k o.«

Odisej odriješi drugove i izdaleka s lađe dovikne Polifemu, da je on Odisej.

Tako mu viknem, a on zalelekne te se ozòvê:
»Ajme, proroštvo sada starodavno snalazi mene!
Bio je ovdje vrač među nama vr'o i visok,
Telem, Eurimov sin, u vračanju vještak na glasu.
Ostario je ovdje u kiklopskoj vračajuć zemlji.
On je proreko jednoć, dogoditi da će se meni,

Te ću očinji vid od Odiseja ruke izgubit.
Ali krasan junak i velik — vazda se nadah
Da će ovamo doći i snagom opasan veljom;
A to je malen i slab čovjéčac, nitković pravi,
Koji mi izbi oko savladavši prije me vinom.
Nego ovamo dođi, Odiseju, darove da ti
Gostinske dam, da navedem Zemljotresa, dà dâ ti pratnju;
Jer sam mu sin, a njemu je čast, gdje otac je meni.
Htjedne li, on će me sam izliječiti à drugi nitko,
Nikoji blaženi bog nit čovjek ikoji smrtni.«
Tako mi reče, a ja ovako mu prihvatim riječ:
»Ej da mogu te tako živòta lišit i duše
Pa te poslati dolje u dvore Aídove, ko što
Ne će Zemljotres ti sâm izliječiti izbito oko!«
Tako mu rečem, a on k nebesima zvjezdanim ruke
Uvis podigne tad Posidóna gospoda moleć:
»Čuj me, oj Pösidône, zemljomični mrkijeh vlasa!
Ne daj, Odisej da se gradobija povrati kući,
Sin Laertov Odisej, — na Itaci njemu su dvori,
Ali suđeno je li, da drage ugleda svoje,
U dom da uređen svoj i u zemlju očinsku dođe,
Kasno, u zo čas došo pogùbîvši čitavo društvo,
Na lađi došao tuđoj i u kući našao tugu!«
Tako se pomoli, pa ga mrkovlasi usliši otac.

Div baci golem kamen i malo nije pogodio lađu. Odisej brzo otplovi s drugovima.

D e s e t o p j e v a n j e. Dođu kralju vjetrova Eolu. On ih pogosti i dade Odiseju na put mijeh, u kojem su bili zavezani svi vjetrovi osim Zefira, koji ih je imao na Itaku odnijeti. Itaci napomol zaspi Odisej, a drugovi pomisle, da je u mijehu blaga, pa ga odriješe. Vjetrovi navale i odnesu ih natrag na otok Eolov. Eol ih otjera, jer mora da su teški grješnici. Sad dospiju k ljudožderima Lestrigoncima, koji im unište 11 lađa. S jednom uteku i stignu na otok Kirkin. Dvadesetak drugova zađe Kirki u dvor. Ona ih pretvori u krmke. Jedan se izbavi i sve javi Odiseju. Uz pomoć boga Herma, koji Odiseju dade za ustuk nekakvu travu, prisili Odisej Kirku, te je drugovima njegovim vratila oblik ljudski. Tu ostanu godinu dana; a prije nego će dalje, nagovori Kirka Odiseja, da ide u podzemni svijet, jer će ondje od tebanskoga vrača Tiresije doznati budućnost.

J e d a n a e s t o p j e v a n j e. Doplove u Okean i stanu u zemlji Kimerana, gdje je vječna magla i noć. Sađu u Had. Po naputku Kirkinu

iskopa Odisej jamu, pomoli se dušama i zakolje nad jamom crna ovna i ovcu. Sad navale duše da piju, ali im Odisej trgnuvši mač ne da, dok se ne napije duša Tiresijina. Tiresija se napije i kaže mu, da se čuva Helijevih goveda; jer ako u njih dirne, izgubit će sve drugove i kasno se a na tuđoj lađi vratiti kući. Za Tiresijom pije krv mati Odisejeva i duše mnogih junakinja i junaka. Mati mu kazuje, kako je kod kuće. Dolazi i Agamemnon, Ahilej, Patroklo i Ajant. Odisej vidi Mina, gdje sudi mrtvima, Tantala, gdje stoji u vodi pod rodnim drvećem, i Sisifa, gdje uz brdo valja golem kamen. Napokon se vrati k lađi.

Dvanaesto pjevanje. Stignu opet Kirki. Ona puti Odiseja, kako će se očuvati od pjevačicâ Sirena pa od Skile i Haribde; opomene ga, neka se ne takne govedâ Helijevih. Odisej srećno prođe kraj Sirena, a Skila mu ugrabi šest drugova Na otoku Trinakiji zakolju drugovi njegovi nekoliko goveda Helijevih, premda im je to Odisej zabranio. Helije se potuži Zeusu, a Zeus mu obeća, da će grješnike strijelom na moru uništiti. Tako se zbi. Samo se Odisej izbavi i prispije na Ogigiju.

Trinaesto pjevanje. Tako pripovijedaše Odisej doživljaje svoje u dvoru Alkinojevu. Gospoda ga ponovo obdare darima i onda odu na počinak. Drugi dan uvečer poslije žrtve i gozbe oprosti se Odisej, i lađa krene. Putem usne Odisej. U zoru stignu na Itaku, iznesu Odiseja i darove mu na obalu pa se vrate. Kad su bili blizu otoka feačkoga, pretvori ih zajedno s lađom Posidon u hrid i to za kazan, jer su vozili Odiseja. Kad su to Feačani s obale opazili, sjeti se Alkinoj, da mu je otac nekad rekao, da će im to Posidon učiniti, jer svakoga pribjegara otpremaju kući. Dok se Feačani mole i žrtvuju Posidonu, probudi se Odisej ali nije znao, gdje je, dogod mu nije rekla Atena i raspršala maglu, kojom ga je prije obavila. Atena spremi darove Odisejeve u pećinu a njega pretvori u stara prosjaka, da ga ne bi Itačani prepoznali.

Četrnaesto pjevanje.

(1.—13., 21.—54.)

A Odisej tada iz luke po kamenoj stazi
Brdom šumovitim pođe, gdje njemu bješe Atena
Za svinjara divnog naznačila, koji imutak
Čuvaše najviše od svih Odiseja divnoga slûgâ.
Njega u pretkućju nađe, gdje sjedi — tu mu je stajo
Sagrađen visoki obor — na zaštićenome mjestu.
Obor se naokolo protezao lijep i velik,
Svinjar ga svinjama sam je sazidao, dok je gospodar
Bio daleko; sve kradom od gospođe, starca Laèrta,
Kamenjem dovlačenim sazido, okružio divljim
Kruškama; kolje je čvrsto i gusto bez prekida zabo

Uširi udulj izvana ogulivši s drveta koru.
Velika četiri psa ko zvjerovi uvijek ondje
Ležahu, a njih je svinjar othranio, glava pastírâ.
Prema nogama baš udešavo je potplate svinjar
Režuć ih iz kože krasne iz volujske; svi su pastiri
Pošli kud koji, i to sa svinjama trojica skupa,
Četvrtoga je pak pastira, kako je moro,
Poslao, krmka u grad da prkosnim proscima nosi,
Da ga zakolju oni i dušu da zasite mesom.
Odmah Odiseja psi laveždžije opaze glasni
Pa se lajući na njga zalete, ali Odisej
Lukavo sjedne i štap iz ruke na zemlju pusti;
I tu bi grdno Odisej kod obora svojeg nastrado,
Ali svinjar hitro poteče nogama brzim
I van iz predvraća mune, iz ruke mu ispadne koža
Te on poviče na pse, kud kojega rastjera baciv
Na njih kamenja mnogo i prozbori tad gospodaru:
»Starče, umalo psi nijesu rastrgli tebe
Iznenada, a na me sramota teška bi pala;
Ta i onako me bozi obdariše jadom i tugom,
Jer za bogolikim sveđ gospodarom jadujuć, tužeć
Sjedim i svinje hranim i žirim debele, da ih
Drugi izjedaju, a on gospodar negdje se klati
Željan jela po gradu i zemlji svijeta tuđeg,
Ako još živi on i motri svjetlost sunčanu.
Nego hajde, o starče, u moju kolibu sa mnom,
Hljebom i vinom unutra da dušu zasitiš svoju,
Da mi se kažeš, tko si i kôlikê prepati muke.«
Tada ga divni svinjar povede u kolibu svoju
Pa ga posadi u njoj i nastre gustoga granja,
Bradate divlje koze na zemlji raširi kožu;
Na njoj je spavao sam, a gusta i velika bješe.
Dočeku tom se Odisej povèselî ì reknê ovo:
»Zeus ti podao sve i ostali besmrtni bozi,
Što sam najvećma želiš, kad mene veselo primi!«

Svinjar Eumej zakolje dva odojka i počasti Odiseja. Zatim ga pita, tko je, a Odisej svašta izmišlja. Dođu s paše svinjari, te svi skupa večeraju. Poslije večere sprema Eumej Odiseju postelju od kožicâ uz vatru

*

i daje mu jedinu svoju struku, da se njom pokrije; a sam izađe da čuva svinje. Odisej se toj brizi svinjarovoj veseli.

Petnaesto pjevanje. Telemah se vraća i srećno umakne zasjedi prosaca. Kad stigne na Itaku, pošalje drugove svoje u grad a sam zaputi k Eumeju.

Šesnaesto pjevanje.

(1.—29., 40.—48., 202.—224.)

A u kolibi tad su Odisej ì dîvnî svinjar
U zoru vatru zapaliv pripremali doručak te su
Sa čopòrima svinja pastire otpremili; uto
Dođe Telemah, a psi laveždžije glasni okò njeg
Ne lajuć vijahu repom. Odisej opazi divni
Pse, gdje vijaju repom, i začuje òd nogû bahat,
Odmah Eumeju on progovori krilate riječi:
»Eumeju, k tebi sad zacijelo prijatelj ide
Ili poznanik drugi, jer eto ne laju psi ti,
Nego vijaju repom, i dobro koračanje čujem.«
Još i ne svrši riječ, kad mili na predvraću sin mu
Stane, a svinjar skoči u nenadnom čudu, i njemu
Ispadnu sudi iz ruku, što njima zabavljen bješe
Žarkasto miješajuć vino. Ususret on gospodaru
Pođe, ljubne mu glavu i obje krasne mu oči
I ruke obje mu ljubne, i suza kane mu bujna.
Kako u ljubavi otac dočekuje dragoga sina,
Koji mu deseto ljeto iz zemlje je daleke došo,
Tako bogolikog tada Telemaha svinjar je divni
Grlio, ljubio svega, ko iz smrti pobjego da je.
Stane ga jauk, pa mu progovori krilate riječi:
»Tu li si, sunašce drago, Telemaše! više nijesam
Mislio vidjeti tebe, otišao kako si u Pil.
Nego, dijete drago, unidi, da se veselim
U srcu motreći tebe, kad dolaziš baš iz tuđine.
Na polje često ti ne dolaziš medju pastire,
Već si u gradu vazda, — tolìkô je duši ti milo
Gledati, što li četa prosaca mrskijeh radi!«

Telemah pita svinjara za majku svoju, da li se već udala. Svinjar mu odvrati, da jednako noći i dane plače.

Tako mu reče i koplje iz ruke mu mjedeno primi.
Kameni prag prestupiv Telemah u kolibu uđe,
A sa stolice otac Odisej se ukloni njemu,
Ali mu ne da Telemah da ustane nego mu reče:
»Sjedi, o tuđinče, mi ćemo već u oboru našem
I drugdje stolice naći; posaditi ima me tkogod.«
Tako mu reče, i tada Odisej ustupivši sjedne,
A granja zelenog svinjar Telemahu nastre, odozgo
Postavi runo, i na to Odisejev posadi sin se.

Poslije doručka uzme se Telemah razgovarati s Odisejem i otpravi Eumeja k materi u grad, neka javi, da joj se sin vratio. Eumej otide, a Atena u slici lijepe žene zovne Odiseja napolje i vrati mu pređašnji oblik. Ovaki uniđe Odisej u kolibu i kaže sinu, da je on otac njegov. Telemah ne vjeruje, a Odisej progovori:

»Nije, Telemaše, pravo, da preveć se čudiš i diviš
Svojemu milom ocu, kad ovdje pred tobom stoji!
Ne će ti drugi više Odisej ovamo doći!
Evo kakav sam, takav natrpjev se te se nalutav
Iza dvadeset ljeta na postojbinu se vratih.
Posao to je Atene pljenjačice, koja ovakvog
Evo učini mene po svojoj volji — jer može —,
Sada me čini nalik na prosjaka a sad me opet
Slična čini mladiću obučenu odjećom krasnom.
Lako je bozima, koji u širokom vladaju nebu,
Čovjeka kojeg sada ukrasit a sada nagrdit.«
Tako rekavši sjedne Odisej, te se Telemah
Rasplače lijući suze obujmivši vrijednog oca.
I sad snađe njih obojicu želja da plaču;
Oni plakahu glasno, nemilije negoli ptice
Orli il' jastrebovi krivonokti, kojim su ptiće
Izvadili seljaci, a ne bjehu još poletari:
Ispod obrva tako i oni ronjahu suze
Žalosno, pa bi im svjetlost sunčana, gdje ridahu, zašla,
Da svom ocu nije Telemah rekao brzo:
»Oče o dragi, na kakvoj dovezoše lađi te amo
Pomorci? Što se oni ponosiše, kojeg su roda?
Jer mi se misliti ne da, da do nas si došao pješke.«

Kad mu kaže, da su ga Feačani dovezli, uzmu se dogovarati, kako će prosce poubijati. Eumej javivši Penelopi, kako mu je Telemah nalo-

žio, vrati se podnoć. Međutim je Atena već opet Odiseja pretvorila u prosjaka.

Sedamnaesto pjevanje. Drugi dan ujutru krene Telemah u grad. Kazuje materi, gdje je sve bio i što je čuo. Dok u kući Odisejevoj prosci spremaju gozbu, dovede ovamo Eumej Odiseja. Stari pas Argo prepozna gospodara svoga Odiseja, koji uzme oko prosaca prosjačiti. Antinoj baci u Odiseja podnožje i pogodi ga; to mu drugi prosci zamjere, a Penelopa ga prokune, kad to sazna. Ona pozove prosjaka k sebi u sobu, ne bi li što za muža svoga doznala; a on joj poruči, neka ga uvečer u dvorani čeka, jer se boji prosca. Eumej se vrati u obor.

Osamnaesto pjevanje.

(1.—31., 76.—107.)

Uto i prosjak dođe potucalo, koji po gradu
Itačkom prošaše sveđ i na glasu s pomamna bješe
Trbuha, jer je htio bez prestanka piti i jesti.
Ne bješe ni jak ni snažan, al' likom bijaše golem;
Arnej se imenom zvaše, na porodu gospođa majka
Tako je nazvala njega, al' Irom zvaše ga mladež,
Jer je raznosio glase, kad tkogod bi poslo ga kamo.
On Odiseja htjede iz njegove protjerat kuće,
Dražit ga stane i ove progovori krilate riječi:
»Miči se s predvraća, starče, jer za noge bit ćeš odvučen;
Ne vidiš, kako mi svi već namiguju te me slobòdê,
Da te odavde odvučem, al' stidim se. Nego se diži,
Svađe da ne bude odmah i rvanja med nama dvjema.«
Mrko ga gledne Odisej dosjetljivi i rekne ovo:
»Čovječe, ja ne činim ti zla i ne govorim ništa,
Ne marim, ako ti tko podade zagrabiv mnogo.
Ovog je praga dosta obojici, potrebno nije,
Poradi tuđega blaga da zavidiš; čini se, i ti
Da si tucak ko i ja, a bogovi dijele blago.
Na šake nemoj me odveć pozivat, razljutit bi mene
Mogao tim, i ako sam star, okaljat bih znao
Usne ti i grudi krvlju. Mirovat još više bih mogo
Sjutra, jer mislim, da se navratiti drugi put ne ćeš
U dom Odiseja, sina Laèrtova, nikada više.«
Tucak se nato Ir razljutiv odgovori ovo:
»Aj koliko se taj razblebètao, prljavac, sličan

Starici uz peć! Ja bih zlostaviti mogao njega,
Objema rukama njega istući i na zemlju zube
Sve mu iz čeljusti izbit ko vepru, što usjeve grize.
Paši se sada, da nas i ovi obojicu vide,
Gdje se borimo. A kako ćeš ti po'rvat se s mlađim?

Prosci ih uckaju obećavajući nagradu. Kad Ir ugleda mišice Odisejeve, uplaši se.

Silom ga opašu sluge i zatijem njega dovedu,
Uplašena, sve meso na udima drhtaše njemu.
Grdnu izusti riječ Antinoje i rekne njemu:
»Ne bilo, hvališo, tebe! Ej rodio da se nijesi,
Ako od ovoga dršćeš i njega strašno se bojiš,
Ovoga starca, kog je savladala teška bijeda.
Nego ću nešto ti reći, i tako će doista biti:
Ako nadvlada on te bude jači od tebe,
Ja ću te u lađu crnu uvalit i nà kopno poslat
Kralju ću Ehetu tad, zatiraču smrtnijeh ljudi,
Da ti odreže nos i ušesa nemilom mjedi.«
Reče, i koljena Iru još jači poduzme drhat,
U sredinu ga isprate, — tad obadva podignu šake.
Onda se zamislio Odisej, divni stradalac,
Bi li ga udarcem odmah oborio, uzo mu život,
Il' bi ga udrio lako i na zemlju svalio samo;
I misleć tako smisli, da ovo bolje će biti:
Udrit ga lako, da se Ahejci dovili ne bi.
Tada se ispruže oni obojica; u rame desno
Lupi Odiseja Ir, a ovaj pod uho njega
U vrat i kost mu slomi, te navre mu odmah niz usta
Crvena krv, te zajàučê on i u prašinu padne,
O zemlju nogama lupi i pobije zube; a prosci
Ponosni dignu ruke i poginut šćahu od smijeha.
Za noge zgrabivši Ira Odisej od predvraća njega
U dvor do vrata trijema odvuče, te ga u dvoru
Nasloni ûza zîd i štap u njegove metnuvši ruke
Besjedu započne s njim i krilate prozbori riječi:
»Sjedi ovdje i pse od sebe ĭ svînje tjeraj,
Nemoj tuđincima više ni prosjakom zapovijedat,
Kakav si kukavac, da te bijeda ne snađe veća!«

Penelopa sađe sa dvije dvorkinje među prosce i prigovori sinu, što je po drugi put dao pogrditi starca. Zatim se vrati u svoju odaju, a prosci se istom podnoć raziđu.

Devetnaesto pjevanje.

(203.—260., 350.—391., 467.—486.)

Obnoć uklone Telemah i Odisej sve oružje iz dvorane, da se prosci u nevolji ne bi njime koristili. Kad Telemah ode na počinak, dođe u dvoranu Penelopa s dvorkinjama i zapita Odiseja, tko je i odakle. On svašta izmišlja.

Tako gradaše laži Odisej istini slične,
Lice Penelopi sve se rastapalo roneći suze.
Kao što kada se snijeg na visokim brdima topi,
Što ga je nasuo Zefir, a poslije rastapa Euro,
Te od topljenja snijega rijeke bujaju tada:
Tako se lijepa lica rastapala njena od suza;
Uz nju bio je muž, a ona ga plakaše, te se
Od srca sažali žena Odiseju lelečuć za njim;
Ali njegove oči ko rogovi ili ko gvožđe
Između trepavicâ i ne trenu, i suze svoje
Lukavo krijaše on. Penelopa kad se već ljuto
Naplače, prihvati riječ ovako počevši zborit:
»Mislim te okušat sada, o tuđinče, jesi li zbilja
U kući svojoj ondje ugostio mojega muža
S druzima njegovijem bogolikim, kako mi veliš.
Reci mi, kakvo je on odijelo imo na sebi,
Kakav je bio, i kakvi drugari pratiše njega.«
Njoj odgovarajuć ovo Odisej dosjetljivi reče:
»Teško je iza tolikôg, o ženo, vremena reći,
Jerbo dvadeset veće imade godina tome,
Što je otišo on odbrodiv od moje domaje.
Al' ću ti opet reći, koliko mi dohvaća pamet:
Vunenu crvenu struku Odisej je imao divni,
Dvogubu; pređica zlatna na njegovoj bijaše struci
S dvojakim cjevčicama, a naprvo umjetni nakit:
Prednjim nogama pas držéći pjegavo lane
Ščepo ga, a još se ono praćàkâ, — i svi se zlatnim
Zvjerima divljahu tima, gdje onaj je ščepao lane

Te ga davi, a ono praćaka se hoteći pobjeć.
Na Odiseju jošte i košulju opazih sjajnu,
Košulju takvu, kakva na suhu je kožica lûku,
Tako je bila tanúšna a sjala se kakono sunce;
Doista mnogo je ženâ Odiseja motrilo s čudom.
Drugo u srce spravi, što sada mislim ti reći:
Ne znam, da li je tako obučen već kod kuće bio,
Il' mu je koji drug darivo, kad šćaše odbrodit,
Ili prijatelj glavni, jer mnogima bješe Odisej
Mio; ta slični njemu Ahejci bjehu rijetki.
Ja mu mjedeni mač i dvogubu haljinu dadoh
Lijepu, crvenu, k tome i košulju s optokom dah mu;
Onda sa čašću njega u pokritu otpravih lađu.
S njime je išo i glasnik od njega stariji malo;
Kakav bijaše taj, pripovjedit i to ću tebi:
Pleća je bio okrúglîh, crnomanjast i guste kose,
Ime mu bješe Eurìbat; Odisej nad ostale drûge
Njega čašćaše sve, jer znaše mu u svem ugodit.«
Reče i pobudi tim u Penelope žudnju da plače
Ljuće, kad razbere znake, što sigurno njojzi Odisej
Reče; i pošto se ona izàtog naplače sita,
Onda zboriti poče ovako Odiseju ona:
»Odsad ćeš, tuđinče, ti, što dosad si bio bijedan,
U kući mojoj biti u časti i drag ćeš biti,
Jer ja sama mu to odijelo, koje si reko,
Složih, iz komore dah mu i pređicu sjajnu pribodoh,
Nakit neka mu bude. Al' dočekat više ga ne ću,
Da bi se vratio kući u očinsku u zemlju milu.
U lađi koritastoj Odisej je nesrećom svojom
Pošao zlosrećni grad nepomènik vidjeti Ilij!«

Odisej je tješi i veli, da joj je muž kod Tesproćana i da će se doskora kući vratiti. Penelopa se obraduje pa naloži sluškinjama, da mu spreme krevet i operu noge. Odisej zamoli, da ga opere kakva starica; a Penelopa će na to:

»Nikad, o tuđinče dragi, toliko razuman nije
Iz daljine mi draži tuđinac u kuću došo,
Kao što razumno ti i veoma pametno zboriš.
Staricu imam u domu, što pametno misliti znade,
Koja je nesrećnika odgojila, hranila onog;

Ta će ti oprati noge, i ako slabašna jeste.
Nego ustani daj, Eurìklija mudra, i podi
Tvog gospodara vršnjaku da opereš noge, jer takve
Negdje su ruke veće Odiseju, takve su noge;
Brzo samrtni ljudi u nevolji živeći stare.«
Tako reče, a baka objeručke sakrije lice,
Suze odroni tople i tužnu prozbori riječ:
»Jaoh za tobom meni, ah nesrećnoj, sinko! Od ljudi
Svijeh je najviše Zeus zamrzio na te, a bio
Sveđ bogobõjazan ti si! Tolìkô gromovnom Zeusu
Izbranih hekatomba i pretilih stegana nitko
Ko ti sažgao nije! I molio ti si se njemu,
Krasnu da dočekaš starost i svijetlog odgojiš sina;
A on je samome tebi uskratio dan povraćenja!
Tako u tudem svijetu i njemu negdje se žene
Rugahu, kada je kome u dvorove došao slavne,
Kako se ove kuje podruguju, tuđinče, tobom.
Ti se sramotiti od njih i grditi ne daš i zato
Ne puštaš, da te peru, te meni Penelopa, mudra
Kći Ikarija, to je naložila, a ja je slušam.
Zato ću noge ti oprat Penelopi za volju mudroj,
A i tebi, jer srce u grudma se mojim od tuge
Buni; al' besjedu čuj, što sada tebi ću reći:
Mnogi su izmučeni tuđinci ovamo došli,
Ali ne mislim, da sam i jednog Odiseju slična
Vidjela, kako si ti po uzrastu, nogama, glasu.«
Njoj odgovarajuć ovo Odisej dosjetljivi reče:
»I drugi, starice, tako kazivaju, koji nas oba
Vidješe očima svojim, i vele, da nalik smo vrlo
Jedan na drugog, ko što valjano govoriš i ti.«
Tako joj reče, i baka za kotlom sjajnim se maši,
Iz kog je noge prala, — i vode nalije mnogo
Hladne a zatijem tople dodade; i tada Odisej
Sjedne od ognjišta dalje i nă strânu se okrénu
Tamnu misleć u duši, da ne bi primiv mu nogu
Poznala baka požíljak, da ne bi na vidjelo došlo.
Starica spustivši ruku požiljak Odiseju primi
Pa ga taknuvši pozna i odmah ispusti nogu;
Golijen u kotao padne, i kotao mjedeni zvekne

Te se na stranu nagne, i voda se izlije iz njeg.
Starici zajedno radost i tuga obuzme dušu,
Oči se napune suzâ, i besjeda zapne joj bujna.
Onda Odiseja primi za podbradak te će mu reći:
»Ti si, Odiseju, to, oj milo čedo! Nijèsam
Mogla te poznati, dok te ne opipah, svog gospodara.«
Reče i pogleda odmah Penelopu očima svojim
Hoteć joj natuknut, da je u domu muž joj već mili,
Ali Penelopa nije ni vidjeti a ni razumjet
Mogla, jer joj pamet Atena odvrnu; — Odisej
Za grlo desnicom primi Eurikliju à drugôm rukom
Bliže je pritegne k sebi i ovu gukne joj riječ:
»Majo, zašto me hoćeš pogubiti? Ta ti si mene
Hranila svojim na grudma, i sada mnogo pretrpjev
Iza dvadeset ljeta u očinskoj evo me zemlji!
Nego kad u dušu dade ti bog, da mene poznadeš,
A ti sad šuti, da nitko u domu ovom ne sazna!«

Starica mu opere noge, a Penelopa ispripovijeda, kako joj se usnilo, da joj je orao podavio guske i onda rekao, da su guske prosci, a on njezin muž; ona će, kaže, sjutra iznijeti luk i dvanaest sjekira, pa tko strijeli kroz njih, kao što je znao Odisej, za njega će poći, jer vidi, da će prosci inače sinu njezinu prosuti sav imutak. To odobri Odisej, a Penelopa ode na počinak.

Dvadeseto pjevanje. Odisej ne može usnuti, već misli na osvetu. Napokon zaspi, a probudi ga plač Penelopin. Ujutru se sprema gozba. Prosci namisle ubiti Telemaha.

Dvadeset prvo pjevanje. Penelopa iznese pred prosce luk i dvanaest sjekira, da se natječu. Telemah ih redom u dvorani namjesti. Uto izađe Odisej u dvorište, otkrije se Eumeju i vjernomu kravaru Filetiju, koji su bili dognali pečenke za gozbu, i naloži im, da pozatvaraju dvorišna vrata. Zatim se vrati u dvoranu. Kad prosci ne mogu da luka napnu, uzme ga preko volje njihove Odisej, napne i prostrijeli sjekire. Još prije toga dade Telemah zatvoriti vrata od dvorane.

Dvadeset drugo pjevanje. Sad ustrijeli Odisej Antinoja i kaže, tko je. Uz pomoć Atene, Telemaha pa vjernih sluga Eumeja i Filetija ubije prosce i zapovjedi družini, da iznese mrtve i očisti kuću. Zatim pogubi nevjernu družinu i zapali sumpora, da prokadi i očisti kuću. Vjerne sluškinje pozdrave gospodara.

Dvadeset treće pjevanje.

(1.—19., 25.—48., 54.—57., 78.—101., 104.—114., 173.—217., 225.—227., 230.—231.)

Starica ijučuć ode Eurìklija ù sobe gornje
Kraljici javiti, da je u domu čovjek joj mili;
Sve joj koljena dršću, poskakuju noge joj same.
Čelo glave joj stane i ovu joj prozbori riječ:
»Diži se, dìjete drago, Penèlopa, očima svojim
Ono da ugledaš sad, što očekuješ od srca svèdni.
Tu je Odisej u domu u svojemu, kasno doduše,
Junačke prosce je sve poubijao, koji mu kuću
Potiraše i dobro izjedaše, gnjetoše sina.«
A njoj Penelopa mudra ovako prihvati riječ:
»Majo, bogovi tebe zaludiše, kojino mogu
Luda učinit i onog, veòma koji je mudar.
Nesmotrenika pak urazumit bogovi znadu;
Oni i tebe sad zaslijepiše, pametnu negda.
Što mi se rugaš, majo, mukotrpnici u duši
Te mi dojavljuješ krivo i mene budiš izà sna
Slatkoga, što mi je oči zaklopio í njih zavezo?
Jer još zaspala tako nijèsam, otkako Odìsej
Pođe zlosrećni grad nepomènîk vidjeti Ilij.«
Njoj Eurìklija tada progovori dadilja mila:
»Ja se ne rugam tebi, oj dìjete drago, već u svom
Domu doista jeste Odisej, kako ti rekoh;
Onaj tuđinac je on, što u kući grđahu svi ga,
A Telemah je znao već davno, on da je ovdje,
Ali je pametno mučo i tajio očine misli.«
Tako Penelopi reče, a ona sa postelje skoči
Radosna te se svije okò njê i odroni suzu;
Besjedu započne s njom i krilate prozbori riječi:
»Deder mi reci pravo, o majko mila, — Odisej
Da li se doista doma povratio, kako mi veliš.
Kako je on na prosce navalio bestidne šakom
Sam budući, a njih na gomile bijaše vazda?«
Njoj Eurìklija tada progovori dadilja mila:
»Ne vidjeh niti saznah, već jecanje onih sam čula,
Koje je smicao on. U srijedi složene dobro

Sobe sjeđasmo mi u strahu kod zaprtih vrata,
Kadli iz sobe mene pozove sin tvoj Telemah,
Kojeg je otac nato i poslao k meni; i došav
Nađoh Odiseja, a on med mrtvima pobitim stoji;
Oni okolo njega po zemlji ležahu tvrdoj
Jedan na drugom, i ti u duši bi vesela bila
Videć ga, gdje se je ko lav uprljo u krvi i prahu.
Sada davnašnja evo izvršila želja se tvoja:
Živ ti je došao on, na ognjištu svom je i tebe
Nalazi u kući ì sîna svog i svima se proscem,
Koji mi pâkostiše, osvetio u kući svojoj.
Nego hajde, i sámê za okladu evo ti mene,
Ako te prevarim, ti me pogubi najgorom smrti!«
Mudra Penelopa njoj ovako odgovori na to:
»Odluke bogova vječnih dokučiti teško je tebi,
Majo draga, koliko i jesi pametna, vješta.
Nego k milomu ipak otiđimo mojemu sinu,
Mrtve da vidim prosce i onoga, koji ih ubi.«
Reče i siđe nato Penelopa ìz sôbâ gornjih
Mnogo misleći, bi li zdalèka pitala muža.
Pa kad Penelopa uđe preko praga kamenog veće,
Prema Odiseju ona uz oganj se posadi žarki,
Uz drugi zid; a uz stup Odisej visoki sjedeć
Strmo gleda i sve očekuje, hoće l' mu štogod
Snažna kazati žena, kad očima ugleda njega.
Ona mučaše dugo i sjeđaše, čudo je snađe;
Sada bi poznala njega po obličju njegovu jasno,
Sad ga poznala ne bi, jer bijaše ružno odjeven.
Tada izusti riječ Telemah ì kâžê njojzi:
»Mati, nemati moja, alà si neljupka srca!
Što se daleko držiš od oca? Zašto uz njega
Ne sjedneš ovdje? Razbirat i pitat zašto li ne ćeš?
Drugoj ženi ne bi podneslo srce da sjedi.«
Mudra Penelopa njemu ovako prihvati riječ:
»Čudi se, dìjete moje, u grudma mojima srce,
Te ja ne mogu riječ izustiti, pitat ne mogu
Niti pogledat mogu u lice. Ako je zbilja
Ovo Odisej te se povratio kući, upòznat
Mi se možemo dvoje još i bolje, znake imámo
Nas dvoje tajne, kojih ne poznaju nikako drugi.«
Reče, i nato se divni stradálac Odisej nasmije

I on Telemahu odmah progovori krilate riječi:
»Pusti, Telemaše, majku, u dvorani neka me pita,
Neka me kuša, jer će upòznat još ì bolje mene.«
Mudra Penelopa njemu ovako prihvati riječ:
»Ohola, čovječe čudni, nijesam niti se čudim,
Ja ne prezirem tebe i znadem, kakav si bio,
Na dugovesloj lađi od Itake kada si pošo.
Izvan ložnice dajde tvrde i, koju je negda
Sam načinio, krevet, Eurinoma, nabij mu, nastri!
Kada mu krevet van iznesete nabiti, tad na nj
Metnite runa i struke i jastuke čiste i sjajne!«
Reče kušajuć muža. Odisej ozlovolji tad se
I on vrloj svojoj ovako progovori ženi:
»Ženo, doista vrlo srdobolnu rekla si riječ!
Tko je postelju moju kud drugamo prenio? To bi
Muka i vještome bila, već ako došao ne bi
Sam bog pa je lako po svojoj maknuo volji.
Al' nje lako ne bi ni jedan krenuo smrtnik
Živi ni onaj, tko je u naponu, jer znak imade
Umjetna postelja ta, što načinih je ja, a ne drugi.
Među ogradom grm je dugoliste masline rasto
Te se razgranio potlje i rascvo, raširio ko stup.
Okolo masline sobu sagrádih te je dovrših,
Kamenjem gustim obzidah, načinih joj i svod odozgo,
Jaka zglobljena vrata izàtog u duvar metnem,
Onda okrešem kosu dugolistoj maslini onoj
Pa sve od korijenja panj opsiječem i ugladim među,
Ugladim vješto i dobro i mjerilom izmjerim pravo,
Krevetu načinim nogu od njèga i izbušim svrdlom
I počnem graditi krevet odátlê, dok ga ne svrših;
Zatim bjelòkošću, zlatom i srebrom iskitim krevet.
Eto ti znak izrèkoh; al' sada ne znam, o ženo,
Je li mi na mjestu krevet na svojemu, il' mu je tkogod
Posjeko maslinov panj i premjestio ga drugud.«
Tako joj izrekne, a njoj i koljena i srce klonu,
Kada razbere sve, što Odisej joj sigurno reče.
Ona zaplače, k njemu poleti i savije ruke
Okolo vrata njemu i poljubi glavu mu veleć:
»Nemoj se srditi na me, Odiseju, koji si bio

Mudriji od svih ljudi, al' bozi nam dadoše bijedu.
Zavideć nama oni ne pustiše, mladosti da se
Namladujemo skupa, da starosti dođemo na prag.
A ti se nemoj ljutit na mène, zamjerit nemoj,
Jer je uvijek moje u grudima strepilo srce,
K meni da ne bi došo i prevario me tkogod
Svojim riječma, jer mnogi o làži rade i o zlu.
Ali kad si mi sad očevîdnê rekao znake
Kreveta našega, kojih ni jedan vidio nije
Smrtnik osim mene i tèbe i dvorkinje jedne,
Sada vjerujem tebi, i ako sam pretvrda srca.«
Reče i pobudi tim u Odiseja želju da plače.

Odisej zatim ukratko ispripovijeda doživljaje svoje. Sjutradan otide na selo k ocu Laertu.

Dvadeset četvrto pjevanje.

(226.—238., 241.—273., 280.—289., 302.—304., 309.—330.)

Duše poubijanih prosaca vodi Hermo u podzemni svijet. Odisej dođe k ocu.

Samo je uređenom u voćnjaku svojega oca
Našo, gdje okapa sâd; na njemu je košulja ružna
Prljava, iskrpljena, privezo od volujske kože
Nazuvke iskrpljene uz golijeni bojeć se ogrepst.
Zbog trnja ima na rùkû rukavice; ozgo na glavi
Kapu od kozje kože imade, — a tuga mu raste.
Kada divni stradalac Odisej ugleda njega,
Gdjeno ga bije starost, a u srcu veliku tugu
Ima, pod krušku stane pod visoku roneći suze.
Onda se zamisli on u duši i u srcu svojem,
Bi li sad ogrlio, poljubio oca i njemu
Kazao, kako je došo u očinsku vrativ se zemlju,
Il' bi ga pitao prije i okušo sa svijeh strana.
Tako misleći divni Odisej usúsret mu pođe;
Starac je baš okopavao sâd i oborio glavu.
Svijetli pristupi tada mu sin i besjedu reče:
»Nasljedovati vrtu, o starče, umiješ dobro,
Njeguješ sve, i ništa u vrtu bèz njegê nije,

Nî sâd ni smokva nije ni maslina, nije ni loza
Ni kruška nije ni jedna ni gredica bez njege tvoje.
Nego ću nešto ti reć, al' u duši nemoj se srdit:
Ti si bez njege sam, u starôsti jadnoj si svojoj
Uprljan sav i obučen si zlo, obučen si ružno.
Radi lijènosti tvoj te gospodar ne pušta tako
Bez njege; ništa se, starče, na tèbi ne pomalja ropsko
Ni lik ni veličina, jer kralju naličan ti si
Takvome, koji sit i okupan u meku spava,
Kakono i jeste pravo, da ljudma starijem bude.
Nego mi deder kazuj i reci mi istinu pravu:
Čiji si sluga ti, nad čijim li nastojiš vrtom?
Daj odgovori mi pravo, da znadem, što te sad pitam:
Jesmo li doista došli na Itaku, kako mi reče
Čovjek, s kojim se sastah, kad dolažah amo, al' nije
Bio veoma ugôdljiv, jer nije se hotio sklonit,
Da mi iskaže sve i mène da sasluša, kad ga
Pitah za prijatelja glavnoga da li mi živi
Ili je umr'o već i boravi on kod Aída.
Ja ću ti reći, a ti me čuj i u srcu pamti:
Nekad na postojbini pogostio čovjeka ja sam,
Koji mi došo je u dom i ôdondâ drugi mi nije
Iz daljînê draži tuđinac u kuću došo.
On se je dičio, da je sa Itake rodom, i k tome
Reče, Arkisijev sin Laèrto da mu je otac.
Ja ga u kuću svoju dovèdoh pa ga ugôstih,
Usrdno ja ga častih, jer obilna bijaše kuća,
Gostinskijem ga darma obdárih, kako valjade.«
Nato mu njegov otac odgovori roneći suze:
»U zemlju došo si onu, za koju tuđinče pitaš,
Ali bijesni njom i bezakoni vladaju ljudi!
Zalud si bezbrojne dare poklonio, darovo onom;
Jer da živa ga budeš u itačkom našao polju,
On bi ti lijepo dare i doček vratio mili
Pa te opremio, kako zaslužuje gostitelj prvi.
Nego mi deder kazuj i reci mi istinu pravu:
Koja je godina, da si ugostio nesrećnog onog
Glavnoga prijatelja a mojega zlosrećnog sina?«
Odgovarajuć njemu Odisej dosjetljivi reče:

»Baš ću ti, starče, sve po pravici kazati pravoj.
Evo je sada već peta Odiseju godina ovo,
Što je otišo on odbrodiv od moje domâjê,
Zlosrećnik! Srećne se ptice na desnoj pokazaše strani
Njemu, i ja se njima vesèlêći opravih njega,
Te on veselo ode. U duši se nadasmo tada
Dočekívat se još i darívat se darima sjajnim.«
Reče, i crne tuge Laerta obuzme oblak,
Te on čađavog prâ obadvjèma rukama zgrabi
Pa ga uzdišuć tužno po glavi sijedoj saspe.
To Odiseja dirne u duši i njega u nòsu
Nešto zabridi ljuto, kad pogleda miloga oca,
Skoči i poljubi njega, okò njeg se savi veléći:
»Ja sam ti evo onaj, za kojega pitaš, oj oče!
Iza dvadeset ljeta u očinskoj evo me zemlji.
Nego prestani plakat i jaukat roneći suze,
Jer ću ti reći: nama požúrit se prijeka je sila,
U kući našoj sam sve poubijao prosce, za grdnje
Sveteći se njima srdòbôlne, za sva zločinstva.«
Njemu Laerto nato odgovori ì reknê ovo:
»Ako si doista sin moj Odisej i dolaziš amo,
Reci mi znak očevîdnî, da njime uvjeriš mene!«

Odisej pokaže požiljak, i oni odu u kuću na ručak. U gradu se skupi rod ubijenih prosaca i krene na Odiseja. Boj se zametne, Atena priskoči Odiseju, a Zeus gromom rastavi stranke. Izmire se.

Hesiod.

Mlađi je od Homera. Živi valjada potkraj 8. v. pr. Is. Rodio se u beotskom selu Askri podno Helikona, kamo se otac njegov doselio iz Kime u Maloj Aziji. Poslije smrti očeve stanu se braća Hesiod i Perso pravdati radi baštine, te Perso podmiti suce i dobije bolji dio. Perso je, čini se, prosuo imutak i htio opet na sud, da istrgne štogod bratu. Hesiod ga nato u didaktičkom epu »Djela i dani« opomene, da radi i štedi, jer će se samo ovako oteti bijedi. Osim toga puti pjesnik u tom djelu ratara, kako i kada treba da radi koji posao; kaže, koje je doba najzgodnije za plovidbu, i pominje srećne i nesrećne dane u mjesecu. Osim drugih djela, o kojima se sumnja

jesu li od njega, imamo genealoški ep »Teogoniju«, u kojem pjeva o postanju svijeta, o vladi Uranovoj i Zeusovoj, i priča, od kojega boga potječe koji bog. Hesiod je, čini se, umr'o u Lokridi.

Iz „Djela i dana".

(274.—292., 298.—302., 311.—313., 320.—326., 618.—640.)

Perso, ti sebi to deder u srce svoje usadi,
Slušajde pravdu i s uma smetni nasilje sasvim!
Jer ovakov ti zakon ljudima dade Kronìjôn:
Neka ribe i zvjerad i ptice krilate jedna
Proždire drugu, kad već pravde među njima nema.
Ljudma pak podade pravdu, što je kud i kamo dobro
Najveće. Znade li pravdu tkogod i zbori je rado,
Njemu ti gromovnik Zeus blagodati obilje daje;
S voljom zakùnê l' se kao svjedok tko zakletvom krivom,
Slaže l' i pogaziv pravdu teškim se ogriješi grijehom,
Tomu ti za njim sve jadnije ostaje koljeno, a rod
Čovjeka, komu je zakletva sveta, sve srećniji raste.

Ludače Perso, govorit ću dobro misleći po te.
Zloće ćeš zaista pune pregršti nagrabit lako;
Gladak je put i veòma nablizu desi se ona.
A pred vrlinu znoj su besmrtni stavili bozi,
Dalek, strmenit puteljak te do nje onamo vodi
I od početka kršovit; ali kad dospiješ na vrh,
Laka je poslije ona, bila i ïnâče teška.

Pa na pameti mi imaj uvijek naputak ovaj:
Radide, Perso, rode mi divni, eda bi na te
Mrzila glad, a časna te voljela Demetra s krasnim
Vijencem na glavi i tvoju kolibu punila hranom!
Glad bo doista sasvim pristaje čovjeku lijenu.

Raditi nije sramota, već nerad je prava sramota.
Budeš li radio, brzo će lijenčina zavidjet tebi
Bogatu; a za bogatsvom krepost stupá i slava.

Bolje je blago, što bog dâ, negoli oteto što je.
Zgrne li rukama tkogod sve na silu obilje silno,
Ili ga jezikom svojim naplijeni — tako to biva
Obično, kadno dobitak pamet ljudima bistru
Zaslijepi, a stid svaki bestidnost gušiti stane —,
Lako ti bogovi njega satru i unište kuću
Čovjeku takvu, a sreća ga malo vremena prati.

Ako li želja za burnom obuzme plovidbom tebe,
Lađâ nemoj ti više držati na sinjem moru,
Kad već jedamput Plejade od Orijonove snage
Silne bježati stanu i u more zapadat tamno,
Pa kojekàkî se onda vjetrovi dúhati nadmu.
Lađu na suho izvuci, utvrdi je kamenjem dobro
Svuda, da vjetrovâ sili odoli, vlagom što dušu;
Izgrabi vodu, da od kiše Zeusove ne strune ona!
Opremu svu, što na njoj je, u kuću spremide svoju,
I valjano ti složi jedra s moroplovne lađe,
Lijepo rađeno kormilo nad dimom objesi onda!
A sam proljetnu plovidbu čekaj, dok ona ti dođe,
Onda brzicu si lađu rini u more, tovar
Za nju zgodan priredi, dobitka da kući doneseš,
Kao moj što je otac i tvoj, ludače Perso,
Plovio na lađi svijetom, poštena tražio kruha.
On i ovamo jednoć stiže, a prebrodi silnom
Půčinôm na lađi crnoj i ostavi eolsku Kimu.
Nije bježao od sreće, blaga i bogatstva, nego
Od siromaštva ljuta, Zeus što ga ljudima daje.
Pod Helikonom u selu se naseli jadnom, u Askri,
Zima gdje ljuta je, ljeto nemilo, ugodno ništa.

Preveo K. Rac.

Tirtej.

Živio je u 7. vijeku pr. Is. u vrijeme drugoga mesenskog rata. Pjesme njegove odaju pravoga Spartanca. To su koračnice i elegije. Koračnice je uz frulu pjevala vojska, kad je stupala u boj, a bile su sastavljene u anapestima (⏑⏑–). Ele-

*

gije su dvojake: jednima, što se zovu Eunomija (zakonitost), mirio je Spartance, kad od provala Mesenjana nijesu mogli obrađivati tamošnja polja svoja te su se stali buniti i tražiti, da im se iznova zemlja porazdijeli; u drugima, što se zovu Opomene, poticao je na hrabrost a odvraćao od kukavštine. Elegije su Spartanci rado pjevali, pogotovo u taboru. Ispjevane su u elegičkom distihu, koji je sastavljen od heksametra i pentametra:

⏑ ⏓ ⏑ ⏓ ⏑ ⏓ ⏑ ⏓ ⏑ ⏑ ⏓
⏑ ⏓ ⏑ ⏓ ⏑ ‖ ⏑ ⏓ ⏑ ⏑ ⏓

1.

Tă mrijeti je dično, u prvom poginuv redu,
Tko je čestit muž, za svoj se boreći dom.
Ali nada sve je jadno prosjačiti svijetom tuđim
Ostaviv rođeni grad, plodni svoj očinski kraj,
S dragom majkom tumarat, sa starcem ocem i sitnom
Dječicom trpjeti jad, ženi zadavati bol.
Takav je muž, ma došo kudgod, na omrazu svima,
Tišti ga nevolje trh, uboški položaj ljut;
Takav sramoti i rod a obraz pošteni ruži,
Prati ga prijekor i sram, svako ga progoni zlo.
Ako li tako prognanik muž ne nalazi zemlje,
Niti ga čeka čast, obzir il' ĭ milost gdje,
Onda se zā zemlju tu, za dječicu borimo svoju,
Budi nam slatka i smrt život ne štedeći drag!
Dede, mladići, svi na skupu hrabro se bijte,
Niti vam godio bijeg, niti vas hvatao strah;
Nego raspalite grud i junačkog pođite srca,
Žrtvujte život svoj bijuć s junacima boj;
Starije muževe pak, u kojih slaba je snaga, —
Nemojte ostavit njih, dati se u ružni bijeg!
Tă sramota je to, da u prvom poginuv redu
Pred mladićima sprijed stariji polegne muž,
Što već bijelu ima vlas i sijedu bradu,
Kako hrabreni duh izdiše srušen u prah,
Kako krvavu grud zakriljuje rukama dragim —
Ružno je za oči to, zazoran prizor je taj —,

Kako je tijelom nag; mladićima pristaje sve to,
Dok im je mladosti cvijet ljubaznom dražešću svjež.
Takog mladića će častiti muž, a ljubiti žene,
Krasan je, dok je živ, još je i u smrti lijep.

2.

Nit bih pomenuo kad, nit štovao ikojeg muža,
Ni što je nogama brz, ni što je šakanju vješt,
Makar imao baš veličinu i snagu Kiklópā,
A da trčati zna brže no Borejev dah,
Makar bio mu stas ugledniji no u Titona,
Bio bogatiji on od Mida, Kinir li kralj,
Makar bio kralj od Pelopa Tantalskog veći,
Bio mu govor ko med, kakav je Adrastov zbor,
Makar slava ga sva do bojovne resila snage —,
Nikad to nije muž vrstan za junački boj,
Ako se ne bi usudio krv i kreševo gledat
I primaknuvši grud dušmanu zadati strah.
Krepost je to i nagrada najbolja, najljepša od svih,
Kojom se ponosi muž stekav je, dok je još mlad.
To je jednako dično po grad i cijeli narod,
Ako junački tko u prednji pokroči red,
Postojan, čvrst a sramotni bijeg na umu ne drži,
Ne žali život svoj hrabru izlažući grud,
Te mu srčana riječ drugara potiče bojnog:
Takav je valjani muž vrstan za junački boj,
Brzo će razbiti on dušmānā redove divlje,
Hitro odlučiti kob, boja uzdržati val.
Tko pak u prvi pokroči red te padne u boju
Proslaviv narod i grad, miloga oca i dom,
I kroz pupčasti štit i oklop bude proboden,
Te mu je ranjena grud, rane zadobivši sprijed,
Za njim jednako žale mladići i stariji ljudi,
Čeznjom se rastače sav rascviljen rođeni grad;
Tomu i grob i djeca su čast med ljudima svagda,
I od dječice rod, potonje pleme mu sve.
Njemu slava i sjaj ni ime ne pogiba dično,
Nego je besmrtan taj, makar ga pokriva hum,

Koga je hrabra junaka i borca za dječicu milu
I za rodeni grad Ares pogubio ljut.
Ako li izbjegne kob dalekodohitne smrti,
Vrati se u svoj dom stekavši pobjede dar,
Svi ga jednako štuju mladići i stariji ljudi,
I mnogu okušav slast ide u podzemni svijet;
Bude li star, građanstvo se sve tad za njega brine
Niti mu dira u čast niti u pravicu tko;
Svi na stolcu mladići, vršnjaci i stariji ljudi,
Gdjegod se ukaže on, s mjesta mu miču se rad.
Takvoj kreposti dakle na vršak prispjeti dični
Nek uznastoji muž ljubeći pogubni rat!

Preveo H. Badalić.

Mimnermo.

Rodom je iz Kolofona u Maloj Aziji a živi potkraj 7. v. pr. Is. Elegija mu je ljubavna i tužna, a bilo ih je, koje su odisale bojnim duhom. Pjesnik tuži, što je mladost kratka, te je prvi poznati pjesnik svjetske boli. U tom su se za njim poveli aleksandrijski elegici, od kojih su ga neki više cijenili nego samoga Homera.

1.

Mi ko nježni cvijet, što cvjetnjasto porodi doba,
Proljetni blaži ga dah, sunca ga podiže žar, —
Poput njega nam kratak čas tek mladosti cvijetak
Cvate, dokle nam grud ne zna za dobro ni zlo.
Ali eto nas skoro Suđenice okruže crne:
Jedna nam nosi dar: nemoćne starosti trh,
A druga daruje smrt; ta tako kratko nam traje
Mladosti slatke plod sjajnim pod sunašcem svud!
Kad pak prispije kraj i ovoga krasnoga doba,
Bolje je odmah mrijet, negoli živjeti još;
Jer se mnoga zla u duši rađaju: jednom
Propada očinski dom, tišti ga uboštva jad.
Jedan dječice nema a za njom najviše čezne,
I čeznuće ga to prati i na drugi svijet.

Drugi opet bol dušogubnu trpi, te nema
Čovjeka ikojeg gdje, komu ne naudi Zeus.

2.

Odmah mi tijelom znoj poteče od glave do pete,
Grozan me uhvati strah gledajuć mladosti cvijet,
Kako je lijep i drag, — o samo da zaduže bude!
Ali je kratak mu traj, prolazi brzo ko san
Slatke mladosti čar, a odmah strašna i ružna
Starost preuzme vlast, visi nad glavom ko mač;
Mrska je ona i tužna a neznatnim učini muža,
Bistri mu otima vid, oštri zasjenjuje um.

Preveo H. Badalić.

Solon.

On je Atenjanin iz ugledne, stare, kraljevske porodice Kodrove. U mladosti putuje svijetom po trgovini i steče imutka. Vrativši se nađe razdor među plemstvom i pukom, a Salaminu je Ateni otela Megara. Solon ohrabri elegijom narod, te Atena osvoji Salaminu. Puk je bio zadužen, a plemstvo ga gnjelo i za dug prodavalo u roblje. God. 594. izaberu Atenjani Solona za arhonta, te on riješi dužnike duga, prodane vrati u domovinu i ustav preuredi. Pod starost putuje opet. Spjevao je elegiju Salaminu, od koje imamo samo odlomak (br. 1.), zatim elegije Opomene Atenjanima (br. 2. i 3.) i Opomene samomu sebi, pa jambe. U »Opomenama samomu sebi« iznosi svoje misli o životu: čovjek ne smije prevršiti, mora biti sa sudbinom svojom zadovoljan, trpjeti nevolje i kloniti se nepravde, koju bogovi prije ili poslije kazne. Jambi su ispjevani što u trohejima (_⏑), što opet u jampskom trimetru (br. 4.):

⏑–⏑–⏑–⏑–

Na jedan metar idu dva jamba.

1.

Sâm sam ko glasnik sa Salamine željene došo
Mjesto govora svog pjesmu da zapjevam sad.
Bio bih radije tad s Folegandra ili Sikina,
Postojbina mi to bila, ne atenski grad,
Jer će se brzo med ljudma ovako širiti riječ:
»Atičanin je taj, što Salaminu ti da!«
Hajdemo u Salaminu, da junački branimo otok
Željeni i k tomu od sebe da turnemo rug!

Preveo St. Senc.

2.

Nikada ne će pasti naš grad po Zeusovoj sudbi,
Blaženi bogovi svi istog su mišljenja tog:
Njemu je kći premogućeg oca, Palas Atena,
Velikòdušnî štit, šireći ruke nad njim;
Ali će plemstvo veliki grad da uništi sámo,
Bezumljem svladano sve, želeć si bogatsvo steć;
Vođam je pučkim nepravedan um, a oni će skoro
Poradi drzosti zle trpjeti veliki jad,
Jer ne umiju ponos uspregnuti niti uživat
Sadašnje radosti slast općene gozbe uz mir.
Ponos rodi drzost, kad pridođe velika sreća;
Oni ne štede tad božju ni narodnu stvar,
Nego lupeški kradu sa sviju natežući strana
Niti će čuvati znat Pravde božanstvene red,
Koja šuteći zna za sadašnjost, znade i prošlost
Pa će i u svoj čas doći da odmazdi sve.
Eto već nam grad neizbježna zarazi rana,
Brzo ga ima stić teškog robovanja dan,
Štono potiče bunu i rat oda sna što budi,
Koji mnogima zna milu pogubiti dob;
Jer od neprijatéljâ se odmah u sukobu ratnom,
Što je rovarima drag, mili pritješnjuje grad.
Takva se kod kuće zbivaju zla; siromasi pak mnogi
Među narod tuđ u stran prodadu se kraj,
Te ih okuju tu u gadne okove ropske,
Podnose svakoje zlo, ropstvo ih čemerno tre.

Tako općeno zlo u svačiju zalazi kuću,
Dvorišna vrata mu hod ustavit ne mogu već.
Visoki preskoči zid i svakoga posvuda nađe,
Makar se sakrio tko kući u posljednji kut.
To mi duša veli, da učim Atenjane svoje,
Kako bezakonja drač najvećma uništi grad;
A gdje vlada red, tu sve se pokazuje složno,
Tu će brzo zle stignuti okova moć.
Red ublažuje divlje, uništuje ponos pa drzost
Krši, zamete trag u klici ludosti svoj,
Ispravlja krivični sud i obijest suzbija ljudsku,
Brani neslozi uć pod mirni građanski krov,
Ružnoj svađi zaustavlja gnjev, a sve je pod njime
Čovjeku srećnomu raj, najljepša sloga i sklad.

3.

Puku dadoh toliku moć, kolika je dosta,
Nit mu oduzeh čast, niti joj dodadoh što;
Drugi pak imahu vlast i bogatstvom bijahu divni,
Za njih se pobrinuh ja, s pravdom da imaju sve:
Stadoh držeći štit među jednima i među drugim,
Nitko da nikomu zla činiti ne bude jak.

4.

Svjedočit može to pred sudom vremena
Najveća mati olimpskijeh bogova,
Najbolja, Zemlja crna, s koje nekada
Na mnogi način skidoh teške uknjižbe;
Što robovaše nekoć, sad je slobodna.
Povratih mnoge u Atenu, božji grad,
Što bjehu rasprodani: jedan s nepravdom,
A drugi s pravdom; jedni već od nevolje
Govorili su tamno, jezik atički
Zaboravili tumarajuć kojekud;
A onim, što su ropstvo tu podnosili
Nepodobno, gospárâ već se bojali,
Slobodu dadoh. Tako vlašću vrhovnom
Uskladiv nasilje i pravdu jednako,

Izradih i izvedoh, kako obećah.
A zakone svim jedne, dobrima i zlim,
Za svakoga urediv istu pravicu,
Napisah. Ali da je drugi kakav muž,
Nepravedan i lakom, badalj uzeo,
Taj ne bi puka zadržo ni smirio,
Dok zbuniv ne bi pobro s mlijeka povlaku.

Preveo H. Badalić.

Teognis.

Rodom je iz Megare a živi potkraj 6. v. pr. Is. U to se doba podiže puk megarski na gospodu, istjera ih i oduzme im imutak. Teognis kao plemić, koji je bio protiv demokratâ, mora u tuđinu. Boravi na Siciliji, Eubeji i u Sparti. Poslije nadvladaju gospoda demokrate i vrate se u Megaru. Solon se u građanskim razmiricama digao nad stranke i mirio ih kao sudac; zato mu je pjesma mirna i vedra, dok je Teognisova gorka i strastvena, jer pjesnik pristaje uz jednu stranku i za nju se dušom i tijelom bori. Sačuvala se zbirka od preko 1.000 stihova, ali to su samo izvaci ili bolje skup gnomâ iz Teognisovih elegija; a ima tu stihova i iz Tirteja, Mimnerma i Solona.

Da mi je mladosti cvijet i da me ljubi Apolon,
Letin sin, i Zeus, besmrtnih bogova kralj,
Te bih mogao život provodit bez nevolje svake
Mladošću, obiljem svim vazda veseleći grud!

Nemoj me sjećati zla: pretrpjeh ti, što i Odisej,
Koji izbjegav Had u velji dođe svoj dom
Te je Penelope prosce pogubio hrabrena srca,
Prag obranio svoj, ženi sačuvao čast;
Ona dočeka njega kod dragog ostajuć sina,
Dok joj se ne vrati muž u sjajno iskićen dom.

Nada jedina još med ljudima božica živi,
Ostale odoše sve sjajni u olimpski stan:
Ode tamo i Vjera, božanstvo veliko, ode
Čednost i dražesti tri, zemlja ih ne vidje već.

Sad med ljudima već ne postoji prisega vjerna,
Niti poštuje tko besmrtnih bogova vlast;
Pobožnih ljudi je rod iščeznuo, niti je pravda
Komu na umu još niti pobožnosti glas.
Ali dokle si živ i svijetlo sunčano dok gledaš,
Štujući bogova vlast Nadom se tješiti znaj!
Moli se bozima sveđ, i paleći pretila stegna
Prvu ćeš žrtvu dat Nadi i posljednju njoj.
Vazda se dobro čuvaj lukavštine opakih ljudi,
Kojima bogova moć deveta briga je tek,
Pa na tuđe blago upravljaju sve svoje misli,
Rđavi skrivajuć čin pod dičnu kakovu riječ!

Imaš li dobra druga, ne pusti ga tražeći drugog:
Takav je postupak lud, opakih ljudi je svjet.

Niti želim blaga nit molim, već da je meni
Živjeti o malo čem, nemati nikakva zla.

Evo kako ćeš djeci naspravljati najbolje blago:
Zatraži l' vrijednik te što, a ti mu, brate, i daj.

Razbor, brate, ko najljepši dar podjeljuju bozi
Ljudima: on ti je jak svačemu uhvatit kraj.
Blago si tom, tko njega imade, što više vrijedi
Nego oholosti jar, obijesti pogubne bič:
Zlo je oholost i obijest, što više — još gore je od zla;
Iz toga, brate, znaj, zloća se porađa sva.

Brate, bogova boj se i štuj ih; to će ti muža
Odvraćat od djela zla, bezbožnu sustavljat riječ.

Ja, kad umrem, ne želim na kraljevskom ležati odru,
Nego dokle sam živ, dobro da užijem ja;
Na mrtvacu je drač sve jedno ko najljepši sazi,
Bio mu odar tvrd ili će biti mu mek.

Ništa, brate, od gnjeva nepravedno nije ti više,
Štetu ti zadaje gnjev, kukavnu srcu je slast.

Ništa, brate, slađe na svijetu no čestita žena:
Tomu sam svjedok ja, to mi potvrdio ti!

Preveo H. Badalić.

Arhiloh.

Rodio se na otoku Paru i bio je ugledna roda. Kad mu je otac vodio zemljake na Tas da ih tamo naseli, pošao je i on. Život, koji zahvata sredinu 7. v. pr. Is., bio mu je buran i nesrećan. Kad se s Tasa vratio, a zaručnica se njegova Neobula, kći Likambova, udala za drugoga, udari na nju i na oca joj ljutim pjesmama i najmi se nekuda u vojnike. Najposlije se vrati kući i pogine u boju s Nakšanima. On je pjevao e l e g i j e, h i m n e, j a m b e i e p o d e. Najviše je izašao na glas satiričkim pjesmama: jambima i epodama. Cijenili su ga, koliko Homera. Rapsodi su pjesme njegove javno pjevali. On je stvorio satiričku pjesmu, u kojoj je sad umiljat, sad oštar. Stih je jampski dotjerao, te ga je drama prihvatila. U epodama se dulji jampski stih izmjenjuje s kraćim (v. posljednji odlomak). Za Arhilohom su se povodili mnogi pjesnici a među njima i rimski pjesnik Horacije.

Vojnik u službi sam ja Enijalija, silna vladara,
Al' i u Múzâ se dar dobro razumijem ja.
Pečen u koplju mi kruh, u koplju mi ismarsko vino,
Kopljem se podbočim ja, kadgođer želja me pit.

Bogovima sve izruči: često oni podižu
Iz nevolje ljude, štono na crnome leže tlu,
Često opet obaraju, tko se digne visoko
I u prah ga ruše; onda mnogo prouzroče zla:
Čovjek luta proseć hranu kojekuda kao lud.

Likàmbe oče, ta što sada reče to?
Tko tebi tako smuti um?
Ta ti si prije stajo čvrst i jak, a sad
Građanstvu bit ćeš rug i smijeh!

Preveo H. Badalić.

Semonid.

On je Samljanin a zove se Amorginac, jer je sa zemljacima iz Sama pošao u novo naselje na otok Amorg. Mlađi je od Arhiloha a pripada 7. v. pr. Is. Pjevao je e l e g i j e i j a m b e. Jampske se pjesme njegove razlikuju od Arhilohovih, što ne udaraju na pojedina lica, već na opće prilike (na ženski svijet) i što su prožete filozofskim razmatranjem; a od Solonovih su odvojile tim, što su, kao što i Arhilohove, satiričke, dok u Solona nema satire.

Oj sinko, svemu, što postoji, sudbu Zeus
Gromovnik drži, njom upravlja po volji:
U ljúdî nema uma, nego prolazni
Ko nijemo stado živimo i ne znajuć,
Svršetak kakav svakom kani dati bog.
A pouzdanje, ludu nadu goji svak
Zaludu nastojeći: jedni čekaju,
Da dođe dan, a drugi duge godine.
Ta nema toga, tko od ljudi ne misli
Bogataš biti do godine blagom svim:
Al' ovog jadna starost prije pretekne
No dođe k cilju, onog teške bolesti
Uništuju, a druge Ares savlada,
Pa tad ih Had pod crnu šalje zemljicu.
A drugi, ne mogući drukč'je živjeti,
Po burnu moru brode, pa ih vjetrovi
I vali grimiznoga mora pogube.
A opet drugi — grozno! — sebe objese
I sami sebi otmu svijetlo sunčevo.
E tako svagdje zlo! Ta trista poguba
I bezbroj tuga, jada neizrečenih:
Sve snađe ljude. Al' da mene slušaju,
Mi ne bi u zlo srtali i ne bi baš
Na jade vazda misleć sebe mučili.

Preveo H. Badalić.

Esop.

Za njega se kaže da je živio u 6. v. pr. Is. i da je otac basne. Priča se, da je bio Frižanin i rob u Samljanina Jadmona, i da su ga ubili u Delfima, jer je tobože pronevjerio darove Kresove. S vremenom se svaka basna pripisivala Esopu. Basne su isprva bile prozom sastavljene, u 3. v. posl. Is. pretočio ih je Babrije u stihove, a poslije su se opet u prozu vraćale.

Seljak i sinovi.

(Iz Babrijeva zbornika.)

U davno doba bio čovjek jako star,
A imo mnogo djece, kojoj od brige —
Jer već mu skoro ima kucnut smrtni čas —
Zapovjedi on, ako ima štapova
Gdje svežanj, nek donesu. I donesu ga.
»Ded pokušajte, sinci moji, silom svom
Prelomit štape svezane u svežanj taj!«
Al' ne mogahu. — »Dete dakle po jedan
Sad kušajte!« — Kad svaki lako slomljen bi,
»Oj djeco«, reče, »tako, ako budete
Med sobom složni, nitko ne će nigda vam
Moć škodit, makar bog zna kako bio jak;
A ako svaki sebi bude volio,
Tad proć će svaki ko što pojedini štap!«
U bratskoj slozi najbolje je ljudima,
Jer i slabiće ona uvis podiže.

Preveo St. Senc.

Alkej.

Živi oko god. 600. pr. Is. Rodio se u Mitileni na Lezbu a bio plemić. Borio se s ostalom gospodom protiv demokratskih tirana. Kad su tirani bili protjerani, izabere narod trijeznoga Pitaka, da mu bude ono,što Solon u Ateni; a kad su se gospoda digla i na Pitaka, istjera ih narod. Alkej se potucao svijetom i dospio ća u Egipat. Najposlije se izmiri s Pitakom, te je, sva je prilika, živio do smrti u Mitileni. Pjevao je popijevke: političke (prvi odlomak, bura — razmirice građanske), ljubavne i počašnice (drugi odlomak). Svega je bilo 10 knjiga, a sad imamo nešto malo odlomaka. Za Alkejem se povodio Horacije. Popijevka je obično u strofe razdijeljena, a u stihu se izmjenjuju daktili (_⏑⏑) i troheji (_⏑). Od Alkeja potječe strofa alkejska:

⏑ | _ ⏑ _ ⏑ _ ⏑ ⏑ _ ⏑ (dva puta)
⏑ | _ ⏑ _ ⏑ _ ⏑ _
_ ⏑ ⏑ _ ⏑ ⏑ _ ⏑ _

Ne pojmim pravca burnijem vjetrima:
Čas s jedne strane vali se valjaju,
Čas s druge; a mi u sredini
Plovimo na crnom brodu morem
U ljutoj buri stradajuć nevoljno,
Jer već od vode hoće da tone brod,
A jadra sva su razderana,
Velike krpe već vise od njih:
Ne drže uža.

Ne valja dušu tjerati u žalost,
Ta jadeći se kakav će bit nam prid?
Oj Bakho, dajde vina amo:
Tuzi je najbolji melem vino.

Preveo H. Badalić.

Sapfa.

Ona je vršnjakinja Alkejeva. Rodom je valjada iz Eresa na Lezbu a živjela u Mitileni. Udala se za Kerliku s otoka Andra i imala kćer Kleidu. Ona je plemkinja te je zato, kao što i Alkej, morala od kuće bježati. Jedno vrijeme proboravi na Siciliji, onda se vrati. Oko nje su se kupile djevojke, koje je učila pjevati i svirati. Neke je svom dušom voljela. Tu je ljubav opjevala u popijevkama. Osim toga je pjevala himne i epitalamije. Epitalamijama se najviše proslavila. To su pjesme, što su se mladijencima prvu večer pjevale pred vratima odaje njihove. Nekad je bilo 9 knjiga pjesama, a sad

imamo samo jednu potpunu pjesmu (br. 1.). Sapfu su zvali desetom Muzom, ženskim Homerom i pijerijskom pčelom, a Mitilenjani su kovali novac sa slikom njezinom. Na nju su se ugledali i rimski pjesnici Katul i Horacije. Od nje polazi strofa sapfinska:

⏑ – ⏑ – ⏑ – ⏑ – (tri puta)
⏑ – ⏑ –

1.

Šarotrona besmrtna Afrodita,
Mudro čedo Zeusovo, ja te molim:
Nemoj tugom, nemoj mi jadom, gôspo,
Srca ubijat!
Nego doði, ako si kada jurve
Izdaleka čula mi molbu, pa si
Ostavivši očevu kuću došla
S kolima zlatnim,
Te su krasni vrapci te, divna sprega,
Hitro ponad zemljice crne vukli,
Vijuć krila grimizna s neba su te
Vozili zrakom,
Brzo došli: ti si me onda, diko,
S blagim smiješkom besmrtna lica svoga
Pitat znala, što mi je opet, što te
Opeta zovem,
Što bih htjela ludomu srcu mome
Da mi bude? Koju bi opet rado
Vezom svoje ljubavi grlit, tko te,
Sapfa, žalosti?
Ako bježi, brzo će tebe tražit,
Ako l' dara ne prima, dat će ona,
Ako l' tebe ne ljubi, smjesta će te
Pod silu ljubit.
Doði i sad, izbavi teškog jada
Dušu moju, ispuni, što mi eto
Želi srce, ispuni, pa mi sama
Štitnica budi!

2.

Čini mi se bozima sličan onaj
Muž, što smije naprema tebi sjedit
Te izblíza slušati tebe, kako
Ljubazno zboriš,
Pa se smiješiš slađahno, što je meni
Sve u grudi stravilo srce miljem:
Čim te vidjeh samo za časak, glas mi
U grlu zape,
Jezik mi zanijemio, pa me tihi
Po svem tijelu ljubavni oganj prođe,
Nit već vidim očima nit šta čujem:
Uši mi šúmê,
Teški znoj mi teče sa čela, dršćem
Sva ko prut, a žuća sam nego trava;
Čini mi se, zamalo te bih bila
Umrla jadna!

Preveo H. Badalić.

Anakreont.

Osim Eoljana Alkeja i Sapfe izišao je na glas popijevkom i Jonjanin Anakreont iz Teja u Maloj Aziji. Živi u 6. v. pr. Is. Sretamo ga na Samu, gdje tiraninu Polikratu zaslađuje pjesmom gozbu. Poslije smrti Polikratove desi se kod Pisistratova sina Hiparha u Ateni. Od 5 knjiga pjesama sačuvalo se samo odlomaka. To su p o p i j e v k e ljubavne i počašnice, a ima i h i m n â, e l e g i j â i e p i g r a m â. Pjesma Anakreontova nije strastvena, kao što Sapfina, već umiljata i dražesna. Zato su potonji pjesnici rado pjevali na način njegov, te se sačuvala čitava zbirka ovakih pjesmica pod imenom Anakreontovim (v. br. 1.—9.).

1. Lira.

Atride ću da pjevam,
O Kadmu ću da pjevam;
Al' s barbita mi strune,
Gle, samu ljubav ječe.
Promijenih jednom žice
I svu promijenih liru,
Da uz nju slavna djela
Junaka Hrelja pjevam.
Al' s lire opet žice
Otpijevahu mi ljubav.
Oj s bogom zauvijeke
Junaci, jere lira
Tek samu ljubav pjeva!

2. Različni bojevi.

Tebanjanâ ti vojne,
On bojeve pod Trojom,
Ja svoje ropstvo pjevam.
Ne zàsužnji me konjik
Ni pješak niti lađe,
Već vojska druga, nova,
Iz očiju me bijuć.

3. Gnijezdo Erâ.

Ti lasto, ptico draga,
Svakoga ljeta dođeš
I ljeti gnijezdo gradiš
A zimi opet odeš
Il' k Nilu il' u Memfis.
A u mom srcu udilj
Bog Ero gnijezdo gradi.
Tek jedan počne pršat,
Već drugi, gle, dozrijeva,
A pomalja se treći.
Cvrk jogunastih ptica
Zaglušuje mi uši.
Gle, nejake još Ere
Odrasliji ti hrane;
A čim odrastu ovi,
Mah opet druge legu.
Ded, otkle tomu pomoć?
Jer te tolike Ere
Ne mogu vikom splašit.

4. Bezbrižnost.

Kad rujno pijem vince,
Počivaju mi brige.
Što da se plačem, trudim,
Što brigama da koljem?
Umrijet ću, da i ne ću:
Što da se svijetom mučim?
Daj, pijmo dakle vino,
Dar lijepog boga Bakha,
Jer pijuć rujno vince
Počivaju nam brige.

5. Ruži.

Ružu, cvijetak boga Era,
S Dionisom sadružimo;
Ružom, cvijetom lijepa lišća,
Okitivši glave svoje
Pijmo slatko smijući se,
Ružo, krasni, lijepi cvijete!

Ružo, plode ti proljeća,
Ružo, bozim' mio cvijete,
Ružo, kojom sin Kiterkin
Kiti lijepu svoju kosu
S Haritama plešuć kolo.
Kitite me, uz liru ću
Oko tvoga, Bakho, hrama
Sa djevojkom tanka struka,
Vijencem ruža oko glave
Ovjenčan u kolu igrat.

6. Proljeće.

Viď, proljeće jedva svanu,
Već Harite beru ruže;
Vidi, kako morski vali
Neburkani vjetrom biju,
Kako roni ptica pliska,
Kako ždrali zrakom kruže!
Prosjalo je sunce žarko,
Sjene oblaka se miču,
I sinuše djela ljudska.
Usjevi su zemlji dika,
Procvao je plod masline,
Loza se zaodjenula;
Privlačeći lozu, lišće,
Grozdat pun se plod pomalja.

7. Cvrčku.

Blažen li si, cvrče mili,
Kad sa vrha vita drvlja
Napojiv se malo rose
Kao kakav kralju poješ.
Tvoje ti je svekoliko,
Štogod vidiš tuj u polju,
Čimgod rodi koje doba.
Težaku si drag i mio,
Jer ne udiš ni kojemu.
U časti te ljudi drže,
Oj vjesniče žarkog ljeta;
Boginje te Muze ljube,
I Feb tebe isti ljubi,
Što ti pjesme dar udijeli.
Starost nikad te ne tišti,
Mudri, zemljorodni pijevče;
Ne znaš za bol, bez krvi si,
Ravan bogu gotovo si!

8. Pohod boga Era.

U ponoćno jednom doba,
Kada Medvjed — Zvijezda velja
Oko ruke Bota krenu,
I rod ljudski veće u snu
Trudan sav ti počivaše,
Tad mi Ero došav pred prag
Stade moja vrata biti.
»Tko si?« rekoh, »tko to lupa
I iz slatkog sna me budi?«
A Ero mi reče: »Otpri!
Dječak sam ti, ne boj me se,
Pokiso sam, smilujde se,
Ne znam puta tamnom noći!«
Ja se smilih na te glase
Te upaliv luč potečem,
Otprem i dječaka spazim:
Na ramenu nosi svome
Lûk, tobolac i krioca.
Posadim ga kraj ognjišta
Pa mu rukom ruke topim
A sa kose tarem vlagu.
A on, kad ga pusti zima,

»Nude«, reče, »da kušamo
Ovaj lûk moj, da li mi se
Okvašena skvari struna.«
Nape lûk svoj i rani me
Usred srca kano žalcem
Pa pociknuv stane skakat
I reče mi: »Raduj mi se,
Neozlijeđen lûk je osto,
Al' je bóno srce tvoje!«

9. Ero ranjen.

Eog Ero među ružam,
Gle, pčelu, gdjeno počiva,
Ne zapazi, i ona
U nježni prst ga bocnu.
On bijuć dlane jaukne;
Pa trčeć, pršuć krilma
Kiterki lijepoj dođe.
»Ah umrijeh, majko!« viče
»Ah umrijeh, pogiboh ti!
Joj! zmija mala s krilma,
Seljaci kažu pčela,
U prst me, majko, bocnu!«
A ona: »Ako žalac
Od pčele tako boli,
Koliko, sinko, bole
Tek s tvoga luka žalci!«

Preveo A. Pavić.

Alkman.

Rodom je iz Sarda u Lidiji a bio rob u nekoga Spartanca. Poslije se dostao slobode i pjesmom se toliko proslavio, te su ga Spartanci držali za svoga najboljeg pjesnika. Živi negdje sredinom 7. v. a pjeva pejane, hiporheme (poskočnice), ljubavne pjesme i partenije. Najviše je izišao na glas partenijama. Svih je pjesama bilo 6 knjiga. U jednom se odlomku riše noćna tišina.

Tiho spavaju glavice gorske i doline,
Pusti žali i grebeni,
Spava travka i crv, što ga crna hrani zemlja,
Zvjerovi brdski spavaju i sitne pčele,
I nemani sinjem u dubokom moru,
Spava u šumi gustoj
Ptičâ krilatica rod.

Preveo H. Badalić.

Simonid.

On je Jonjanin iz grada Julisa na otoku Keju. Rodio se sredinom 6. v. pr. Is. Boravio je zajedno s Anakreontom na dvoru Hiparhovu u Ateni. Poslije otiđe u Tesaliju, najprije u Kranon na dvor Skopadâ a onda u Larisu na dvor Aleuadâ. U vrijeme perzijskih bojeva desi se opet u Ateni i pjeva u slavu palima. Napokon ga vidimo u tiranâ na Siciliji, osobito na dvoru sirakuskom, gdje se sastao s Pindarom. U Sirakusi je i pokopan g. 468. S njim nastaje za liriku grčku doba cvjetanja i savršenstva. Veoma je plodan pjesnik, ali su osim epigrama došli do nas sami odlomci. Pjevao je i elegije u slavu junacima maratonskim, salaminskim i platejskim, i gotovo sve vrste zborne lirike. Najviše se proslavio enkomijama a dotjerao je epinikije i trene. U odlomku tuži Danaja, koju je otac Akrisije, argivski kralj, zatvorio u kovčeg s djetetom i bacio u more, jer mu je proročište proreklo, da će od unuka poginuti.

Kad u kovčegu ležeć umjetnome
Nju sve nošaše dah vjetra i voda, valovi burni,
Lišce tad suzicom okvašeno podiđe groza,
Rukom si Perseja zagrli milom, reče: »Dijete,
Kako li patim, a ti mi spavaš
I u dječjoj nebrizi u kovčegu snivaš
Nemilu, čavlima zbitu,
A noć bez tračka svijetla i crni te zatvora mrak!
Nad kosicom tvojom val ti juri, ali
Briga tebe za vodu duboku, za vjetrova šum,
Gdje u skrletnom tu
Počivaš biljcu lice prisloniv̌si o lice!
Al' strahota da je strahotom ti,
Plaho bi ti uho priklonilo riječi mojoj!
Nude spavaj, djetešce, spavaj i ti, more!
Spavaj, vječna mi nevoljo!
A mijena od tebe, oče Zeuse, nekakva
Svanula! Ali što drskijem molim ja
Zborom mimo pravdu, dajde prosti mi!«

Preveo K. Rac.

Bakhilid.

On je nećak Simonidov i Kejanin. Sa svojim ujakom boravi na dvoru sirakuskom i tu se takmi s istim Pindarom, kojega najposlije istisne. No poslije smrti njihove dosudi sva starina prvo mjesto Pindaru, jer je Bakhilid doduše gladak i mio, ali pjesničkom snagom zaostaje za Pindarom. Kaže se, da su ga Kejani — ne zna se, zašto — prognali, te je završio život negdje u Peloponesu Pjevao je z b o r n e pjesme a osim toga p o č a š n i c e, l j u b a v n e p j e s m e i e p i g r a m e. Sačuvalo se nekoliko potpunih pjesama. Otisnuta pjesma slavi pobjedu, što ju je tiraninu sirakuskomu Hijeronu g. 476. u Olimpiji stekao jahaći konj Ferenik. Kod same se slave pjevala pjesma Pindarova, a Bakhilid je Hijeronu s Keja poslao za pozdrav pjesmu. Sastavljena je u t r i j a d i t. j. u skupinama od tri strofe: od strofe, antistrofe i epode; dvije su jednake a treća drukčija. Taj je oblik uveo pjesnik S t e s i h o r.

1. Kneže dol[illegible]tnjî, vođo
Sirakuse konjogojne,
Znam, da si najpodobniji
Sudit slađani darak Muzâ,
ljubicom
Ovjenčanih, između
Pozemljarâ; izbiv brigu
Iz srca pravednog amo
Misô priklòni pjesmi,
Što ti je, ispjevanu s pomoću
Haritâ
Niskopojasih, s rodnog
Ostrva u grad tvoj slavni
Šalje stranac, slùžbenîk
Priznani Muze Uranije,
Zlatnim načelkom kićene.
Iz sveg glasa hoću da
2. Kličuć hvalim Hijèrona,
Nalik na orla, što mrkim
Krilima vedri sijeće
Zrak, širokovladnog Zeusa
gromovníka
Vjesnik, krepak sa snage
Svoje i hrabar; pred njime
Plašljivo poniču glavom
Ptice jasnoga grla.
Vršci bregóvâ golemih njega
ne priječe
Niti talasi bučni
Nemirnog mora; po beskrajnom
Kaosu on se mjeri
S brzim Zefirom — oku ljudskom
Dobro je poznat po perju
Svome glatkom i tankom.
Tako i meni sada je put
3. nespriječen, da
Vašu opjevam krepost,
Ponosni sinci Dinòmenovi —
vas, što
Vjènčâvâše tamnokosa
Nika i Ares, kom su
Grudi od mjedi. U dobru radu
bog ne
Susto! Pobjedu Fèreníka,
Konja riđokosog — on je
Prvi stigo na žalu
Alfeja bučnog — zlatòprsta
ugleda
1. Zora u presvetoj Piti.
Zemlje se tàknûvši smjelo
Tvrdim, da nigdje još njemu
Prašina uzvitlana od bržih
konja
Nije sakrila mete.
Hitar je poput Boreja,
Na svog goniča pazeći,
Poteko, novi pljesak
Stječuć i slâvu Hijèronu gostinskome.
Blago onom, kom svega
Izobila bog dade i
Život miran da teče
Budeći zavist, jer nitko od
Pozemljârâ ne može
Svagda zvati se srećan.
2. Nekad je, kako se priča,
Pobjednički gradòborac,
Čedo Zeusa svjetličara,
U dvor Persefone zašo vitkonoge;
Sina grozne Ehidne,
Psa bjelozuba, htio je
On iz Hada da dogna na
Svijetlo. Mrtvačke bijedne
Duše stiže na žalu Kokita —
ima ih
Kako i lišća, kad ga
Vjetar ovcogojne Ide niz
Obronak goni svijetli.
Nad svim se dušam' istícala
Sjenka kopljòmetnog diva,
Protaònova čeda.
Njega čim opazi srčani junak
3. Alkmenin
Sin, u odori sjajnoj,
Trže jasnòzvučnu s luka tetivu, strijelu
Uze zatim oštrò'rtu
Prìdigâvši s tobolca
Zaklop. No k njemu Melèagrova pristupi
Duša i dobro ga poznavši
Prozbori mu: »Sine Diva
Velikoga, stani i
Srdžbu svoju utaži; nemoj
uzalud
Strijelom da gađaš iz ruku
1. Oštrom u duše mrtvijeh
Ljudi! Ta zar ih se bojiš?«
Tako mu reče, a čudom se začudiv
Amfitrijónov porod
Odvrati: »Tko od bogova
Ili od smrtnih rodi to
Čedo? U kojoj l' zemlji?«
Tko li ga ubi? Možda ga
krasnopòjasna
Hera protiva mene
Šalje da stradam? Čuvaj me,
Palada s plavom kosom!«
Njemu Melèagar plačući
Govori: »Teško je srdžbu
Odvraćat božju ljudma
Pozemljarima. Kušo je
2. Otac moj, kònjanik Enej,
Srdžbu utažit nakitom
Ovjenčane Artemide prìnosêći
Žrtava; mnoge koze,

Volove mnoge rumena
Hrpta zakla bjelorukoj.
Al' ona nèštedice
Pridrža djevica gnjev i golema posla
Vepra, drska u borbi,
Krasni u Kalidon; tamo je
Snagom se ràzmećûći
Kido zubima lozu, klao
Stada i ljude, gdjegod bi
Koga našo na putu.
3. Strašnoj u borbi se ogledasmo junački
Sinci Helenâ kroz šest
Dana bez prekida s njime, a kad je demon
Snage prido Etolcima,
Tužne tad, što ih bijesno
Sikćući pogubi vepar, sahranismo;
Bjehu to Ankej i Agèlaj,
Ponajbolji od junačke
Braće moje, štono ga
Alteja Eneju rodi u dvorima.
1. Tako je kobni stigo nas
Udes, no još ne odusta
Letino divlje dijete
Svoje od srdžbe; oko rutave kože
Planu žestoki boj sa
Hrabrim Kuretima. Ovdje
S drugima mnogim Ifikla
Smakoh pa Afareta,
Majčinu braću, brzonoge; Aresov bijes
Ne mari birat, ima l'
Gdjegod miloga roda; slijepo
Udara gvožđe tvrdo
U red dušmánâ, smrt i zator
Noseći jednako svima,
Kada to odredi bog.
Na to zaboravi mati 2.
Moja zlosretnja propast mi
Zasnova hudu — nevoljna
Žena, kleto dijete Testijevo. Iz
Šarene vadeć skrinje
Cjepku brzòmornu baci
U vatru suznih očiju:
Cjepku, što ju je kob
Meni odredila ciljem života. Baš sam
Sinu Daìpilovu,
Hrabrom Klimenu, odoru
Skido s nezazornoga
Tijela, pred kulom ga stigavši —
Dok su ostali u grad
Stojni, drevni u Pleuron,
U bijeg nagli — kada mi 3.
klonu srce milo,
Slabost me spopade — jao!
S posljednjim dahom od zlatne se, krasne dijeleć
Mladosti udarih u plač.«
Samo je jednom, kažu,
Amfitrijonov porod, junak bez straha,
Plako — plačuć je tada jadni
Udes Melèagrov slušo.
Njemu odvraćajući
Reče: »Blažen je, tko se ne rodi nikad
Niti ugleda sunčeva 1.
Svijetla. Al' što nam pomaže
Ridanje pusto? Treba da
Kažem rad'je, što sam zakanio činit.
Ima l' koja u dvoru

Eneja, Aresu milog,
Kćerka neudata, tebi
Slična obličjem svojim?
Nju bih dičnom volio uzeti ženom.«
Duša smjelog bojnika
Hrabrog Melèagra nato
Reče: »Osta u dvoru
Djeva Dejanira bijela
Vrata, ne vikla jošte
Zamkam' Kipride zlatnim.«
2. Ustavi prekrasna kola,
Muzo Kalìopa svijetlih
Ruku — pjesmom podičide
Kronovca Diva, vladara Olimpa, i
Alfej, vječnu rijeku, i
Pelopsku snagu i Pisu,
Gdje je Fèrenîk stekavši
Palmu nogama brzim
Sirakusu s krasnijem kulama ovjenčo
Slavom, noseći listak
Sreće Hijèronu dičnom!
Koga hvalim, istini
Za volju hvalim, jer mene se
Ne hvata zavist, kada je
Smrtnik odista srećan.
Beotski ovo je drevni rekao 3.
pjevač,
Hesijod, sluga Muzâ,
Kome su besmrtni podali čast i među
Smrtnijem rasturili slavu.
Vjerujem pouzdano,
Da će biti Hijèronu hvala moja
Vodiljom njegova puta, jer
Onijem čvrsti ostaje temelj,
Koje najveći otac
Zeus-bog od povreda brani i čuva.

Preveo V. Dukat.

Pindar.

On je najveći lirik grčki. Rodio se g. 520. pr. Is. u beotskom selu Kinoskefali kod Tebe. Po ocu je potomak stare dorske porodice. Kako je slavio pobjednike u igrama olimpijskim, pitijskim, nemejskim i istmijskim, upoznao se s mnogim odličnim porodicama i na mahove boravio kod njih, jer je sam ravnao slavom, što ju je grad i rod prireñivao pobjedniku, kad se kući vraćao. Tako boravi g. 476. kod Hijerona u Sirakusi. No on ne ostaje nigdje dugo, jer voli živjeti sebi nego drugima. Umr'o je u Argu negdje g. 441. u 80. godini. Njegova je rada bilo 17 knjiga. Pjevao je sve vrste z b o r n e lirike, ali su se osim odlomaka sačuvale samo 4 knjige e p i n i k i j â olimpijskih, pitijskih, nemejskih i istmijskih. Bogove idealizira;

čovjek mu je san sjene, ali je život ipak sladak, kad ga zraka Zeusova obasja; u državi voli stegu i red, a za običan život vrijede mu zapovijedi: štuj boga, slušaj roditelje, budi pravedan, blag i iskren, a ni u čemu ne prevrši! On s malo riječi kaže mnogo; pun je jedrih misli i sabitih slika. Otisnuta pjesma slavi pobjedu Hijeronovu g. 476., koju je i Bakhilid prodičio.

1. Ponajbolja je voda, a zlato silno ti, ko što
Žarke vatre sjaj obnoć, na srijedi sja bogatstva dičnog;
Ako l' igre pjevati,
Drago srce mi, žudiš,
Više nemoj od sunca
Topliju da tražiš zvijezdu, drugu sjajnu, za dana gdje nebom pustijem,
Niti ćemo igre pjevat ljepše od olimpijskih,
Mnogoglasni odakle pjev se vije pjesniku
Oko duše, da proslavi
Kronu sina stigavši bogatome,
Sretnom ognjištu Hijerónovu.
2. A na Sìcîliji on, punoj jabukâ, žezlo
Pravde drži i bere sa sviju vrlinâ cvijet;
Ali on ti sjajem sja
I u glazbe krasoti,
Što za stolom milim je
Često puta zabava nama. Nego dorsku citaru de s klina dohvati,
Ako u srce te išta brigom dirnu preslatkom
Ljepota i Pise i onoga Ferènika,
Uz Alfej kadano poteče
I u trku obost se ne dade, a
Steče pobjedu gospodaru svom,
3. Sirakuskome vitezu kralju; a njemu ti slava svijetli
Svud po junačkome lidskog Pelopa naselju.
Silni tog Posìdôn zavolje zemljòdržac,
Kada čistijeh ono iz naćvicâ njeg podiže Prelja,
A bjelòkost presjajna mu pleće krasila.
Čudesâ je doista sila —, gdjekada
Istinu ljudima glas prelazi.
Priče, šarijem štono se lažima kite, zaslijepit znadu.
1. A milota, što svaku slast stvara čovjeku smrtnom,

Neistinu ti u ruho istine odjene često
I cijenu poda joj,
Al' su pozniji dani
Svedȍ svjedoci najbolji.
Nego zborit čovjeku treba o božanstvu lijepo; ta manji grijeh je.
Sine Tantalov, sad ne ću, ko što stari, slavit te:
Tvoj otac na Sìpil kad mili pozva bogove
Na čast čestitu, da im se
Već za gozbu oduži gozbom, slavni
Tebe Trozubnik tada ugrabi.
2. Žudnja srce mu obuze, pa te na kolim' zlatnim
Slavnom poveze Zeusu u dvorove visoke; a tu
U vrijeme potonje
I Ganìmêd se nađe,
Zeusu istu dà vršî
Službu. Pa kad nestalo te, a majci ljudi, tražeć te svud, ne dovedoše,
Tajno odmah reče netko zavidnih od susjeda,
Da u vodu od vatre vrelu su i prevrelu
Nožem srezali tebe, ud
Po ud, i na stolove napokon ti
Meso razdali pa te izjeli.
3. A od blaženih teško mi lakomim koga zvat, od tog žacam se;
Nagrada zla često klevetnika ti dopadne.
Ako kog smrtnika ôlimpskî počastiše
Gospodari, to bijaše Tantal taj; al' velike sreće
Podnijet ne uzmogne, već kazan teška ga
Za obijest zahvati: otac ozgora
Nad njim objesi hrid omašnu;
Nju vijek želi on s glave da ukloni, â radost mu se gubi.
1. I životom bez prekida živi jadnim, bijednim,
Uz tri muke on četvrtu muči, jer ukrade bozim'
Nektar i ambrosiju,
Po čem besmrtnost dobi,
I vršnjacima ih dȃ,
S njime što su pili. Al' nada l' se tko, bogu da će sakrit čin svoj, vara se.
Toga radi besmrtnici natrag opet sina mu
Med ljûde, vijeka kratka rod, povratiše.

U cvijetu kad mladosti
Malje, crna bradica osula ga,
Nà udaju se spravne sjeti on
2. Hipodàmije predične, Pisijanca od oca
Ne bi l' steko je. Do mora sinjega noću sâm pođe,
Vikat stane šumnoga
Trozubnika, a on mu
Blizu k nozi pristupi.
Njemu reče: »Ako su, Pôsidône, Kiprankini mili dari šta ti
U volji, de koplje zadrž' mjedeno Enòmaju
A mene brzim kolima povezide
U Elèju! Daj pobjedu!
Ta junakâ trinaest prosaca on
Ubi, udaju kćeri odgađa.
3. Al' slabića ti čovjeka opasnost velika ne će uhvatit.
Komu umrijet je, zašt' da uludo bez slave
Starost, sve u mraku kutreć, kûsâ lijepog
Bez užitka i jednoga? Nego ću izići u borbu
Ovu, a ti dobrom daj me srećom poprati!«
I tako on reče, a riječi ne bjehu
Zalud. Njemu bog sad dičeći ga
Zlatna podade kola i krilate konje si neumorne.
1. Snagu uze Enomaju a za drúgu si djevu;
Ona sinóvâ, sve srcem junakâ, vladara šest rodi.
I sad žrtvom, klanicom
Krasnom, on se sveđ časti
Uz tok vode Alfeja
A u grobu slavnome blizu žrtvenika, kamo svijeta grne sila sva.
Pelopovim trkalištem slava sja Olîmpiji
Daleko; brzina se nogû tu, cvijet jakosti,
Smionosti trud natječe,
A vedrina slađana pobjedniku
Žiće, ostali vijek, okupi —
2. Sve rad igre. A sreća, što vazda traje, dân na dan,
Svakom smrtniku je najveća. Slavom ovjenčat je meni
Njega, pjesmom viteškom,
Onim eolskim pjevom.
Nadam se, ni jednoga
Gospodara mudrijeg umom, silom k jednu silnijeg među
ljudima.

Sada, ne ću slavne pjesme kiticama proslavit.
Bog, zaštitnik, Hîjerône, tvoj za želje se
Tvoje brine i na njih on
Misli; pa ne ostavi l' tebe skoro,
Još ću, nadam se, slađu pobjedu,
3. Brza slaviti kola i naći ću pjesmi si vrelo, zgodan put,
Stigav Kron'ju na vidíku. A strjelicu
Meni nad sve silnu Muza snagom krijepi.
Drugi drugim su veliki, ali moć se popinje kralju
Navrh vrha. Ne gledajde više dalje kud!
Visoko ti stupao to vrijeme sad,
A ja se dotle sve družio
S pobjednicima, među Helenima svud i svud umom slavan!

Preveo K. Rac.

Eshil.

Potječe iz plemićke porodice. Rodio se negdje g. 525. pr. Is. u Eleusini, sijelu eleusinskih misterijâ. Borio se u perzijskim bojevima. Na poziv tiranina sirakuskoga Hijerona pođe na Siciliju, gdje je tri puta boravio; kad je ondje treći put bio, umrije u Geli g. 456. Rano se dao na pisanje d r a m â a napisao neko 70 t r a g e d i j a i 20 s a t i r s k i h i g a r a; pjevao j e i e l e g i j e i e p i g r a m e. Tragedijâ imamo sedam, a među njima je i jedina potpuno sačuvana trilogija O r e s t i j a: Â g a m e m n o n, H o e f o r e i E u m e n i d e. Njom je pjesnik dobio g. 458. prvu nagradu. Vrijedno je još pamtiti O k o v a n o g a P r o m e t e j a i P e r z i j a n c e (slavi se pobjeda kod Salamine). Kad je Eshil g. 485. prvi put dobio prvu nagradu, počeo je uvoditi novosti: drugoga glumca, lijepo odijelo glumačko, pozorišnu slikariju i savršenije sprave. Poslije prihvaća od Sofokla trećega glumca, zbor od 15 lica i druge osobine Sofoklove. Prvu nagradu stekao je za života 13 puta. Drame su njegove Atenjani toliko cijenili, te su se i poslije smrti njegove prikazivale i prvu dobit dobivale. Eshil dovodi često bogove na pozornicu, te oni izravno pokreću radnjom; zato i nema podrobnoga crtanja značaja. Dijalog je sastavljen u jampskom trimetru, a zborne pjesme u raznovrsnim metrima.

Iz „Okovanoga Prometeja".

(88.—113., 436.—506.)

Moć i Sila dovuku na Kavkaz Prometeja i nalože Hefestu, da ga prikuje, jer je ukrao vatru i dao ljudima. Hefest se isprva krati, ali najposlije prikuje Prometeja uspravo o stijenu. Kad mučitelji odu, zaziva Prometej, koji dosad nije u mukama ni pisnuo, sile prirodne, da vide, što mu učini Zeus:

Nebeski zrače, vjetrovi lakokrili,
Oj rijekâ izvori i morskih talasa
Ti igro beskrajna, oj zemljo, majko sveg,
Vas zovem pa i sunca, što sve vidi, krug:
Ded gleđ'te, kako od bogova pati bog!
Ta gledajte, kakvim li mukama
Ja kidan trpjet ću tisuće
Sad godina! Takve mi iznađe
Taj mladi gospodar blaženih,
Gle, verige grdne!
Oh, uzdišem s ove sad nevolje
I buduće, hoće li ikada
Osvanuti mukama ovim kraj.
Al' što to govorim? Unàprijed na vlas znam
Sve, što će biti; preko nade ne će me
Ni jedan stići jad. A udes suđeni
Što lakše treba snosit, kad već znadeš, moć
Sudbine krute da je neodoljiva.
Al' niti mogu šutjet nit ne šutjeti
O ovoj nesreći. Smrtniku podah dar
Pa bijedom zato ovom jadan sapet sam.
U narteku ja kradom iskru ugrabih
Te vatre, koja ljudma učiteljicom
Vještine svake svanu — pomoć velika.
Za takve grijehe moram kazan trpjeti
Pod vědrim nebom okovima prikovan!

Začuje šum, kao da leti jato ptica. Stigne zbor vilâ Okeanidâ na krilatim kolima. Čule su jek gvožđa te su namolile oca, da ih pusti od kuće; žao im je Prometeja i boje se još gorega, jer on prkosi Zeusu. Prometej im pripovijeda, kako je on jedini od Titana pristao uz Zeusa, kad se on s Kronom otimao o kraljevstvo nebesko. Uz pomoć je njegovu Zeus bacio

u Tartar Krona i Titane a sad mu tako naplaćuje. Zeus je htio zatrti rod ljudski i nov stvoriti, a on se njemu protivio i izbavio čovjeka davši mu vatru, izvor znanja i umjenja. Zato trpi, i još ga čekaju gore muke. Sad dođe Okean, otac Okeanida, na krilatu konju i svjetuje Prometeja. da popusti Zeusu, i nuđa mu se, da će ga kod Zeusa zagovarati. Prometej ne prihvaća ponude, već ga opominje, neka što prije otide, jer bi se mogao žaleći njega Zeusu zamjeriti. Okean odleti. Zbor oplakuje jade Prometejeve. Nato će Prometej:

Ne sudite, od prkosa i obijesti
Da šutjeh ja, već tuga srce para mi,
Kad sebe vidim, gle, ovako zgažena!
Pa opet bozima, tim novim, zapravo
Tko drugi negoli ja, časti podijeli?
Al' o tom šutim; ta vi znate —, ne marim
Kazivat vam. No ljudske čujte nevolje
Sad, kako l' čovjeka, gdje prije bješe glup,
Obdarih umom, dijelak dadoh razbora!
Al' kazat ne ću, da ga grdnjom pogrdim,
Već darom svojim da dobrotu dokažem.
On prvo gledajuć zaludu gledaše;
I slušaše, al' neču, već ko slika sna
On dugo, dugo vremena sve miješaše
Bez glávê. Nit je znao, što je zidan dom
I suncem obasjan nit što drvodjelja.
Prebivao pod zemljom, ko što brzac mrav,
Po zakucima tamnih, mračnih pećina.
Pa nije stalna znao znaka nikakva
Nit zimi niti pramaljeću cvjetnome
Nit rodnom ljetu, već je bez pameti on
Sve radio, dogŏd mu zvijezdâ izlaza
I zalaza ne kazah, tajnu veliku.
Pa onda broj mu otkrih, izum najveći,
I pisma sastav; dadoh pamet — majku tu
Duhovitu i svega stvoriteljicu.
I prvi ja u jaram bika uhvatih,
A on se igu poda; uzdi pokorna
Zapregoh konja pod kola, smrtniku da
U poslu tešku tijelom bude zamjena,
Dă, konja — ures, gizdu sjajnog bogatstva.
I nitko drugi nego ja moroplovku

Mornaru stvorih ladu s krilma prtenim.
Iznađoh jadan iznašašća takova
Smrtniku a sam nemam misli, kojom bi
Sad nevolje se ove oslobodio.

Zbor. Zlo grdno tebe stiže, um te ostavi,
Kolèbâš se, te klonu kao liječnik slab,
Kad bolest srva ga; i za se ne možeš
Pronaći, kakvim da se lijekom izliječiš.

Prometej. Kad drugo čuješ, većma ćeš se čuditi
Vještinam', sredstvim', kakvim sve se dosjetih.
Najznatnije je: kad je tko obolio,
Nit štogod jest ni mazat ni pit nemaše
Za svoje zdravlje, nego bez lijeka je
Sve venuo, dogŏd mu ne pokazah ja
Mijèšânje ljekarijâ spasonosnih;
A tim se od svake on brani bolesti.
I proroštvo udesih, mnogo načina:
Razabrah prvi iz sna, što se doista
Dogodit mora; glase mu tajnovite
I znake, što ih putem sreta, objasnih.
I pomno pticama ja krivih panča let
Rasudih, da li sreću ili nesreću
Po svojoj nose prirodi, i kakav je
U koje život; kakva li među njima
Nenavist, ljubav, život vlada zadružan;
Pa kako glatka treba da je utroba
I koje boje žuč, da bude bozima
Veselje; koja li ljepota jetrima
Šarolikim. I ude salom zavite,
Dugàčko spaliv bedro k znanju sakritu
Dovedoh čovjeka i znake ognjene
Pokazah slijepcu, što ih prije ne vidje.
Dă, tako je. Pa onda tko će kazati,
Blagodat da je onu, što se ljudima
Pod zemljom dolje krije: bakar, željezo,
Pa srebro, zlato —, prije mene našao?
Znam stalno: nitko doli luda hvastava.
S riječî malo ukratko sve skupa čuj:
Sve umjeće su ljudma od Prométeja.

Preveo K. Rac.

Zbor se čudi Prometeju i nada se, da će se on riješiti okova i biti ravan Zeusu. Prometej odvraća, da se usudu nitko, ni Zeus, oteti ne može. Zbor pita, ne će li Zeus dovijek vladati. Prometej zna to, ali ne će tajne da oda. Dolazi Ija s rogovima na glavi. Kći je kralja argivskoga Inaha; zavolio ju je Zeus, a proročište svjetova ocu njezinu, da je iz kuće otjera, jer će mu inače bog munjom cijelo koljeno zatrti. Tako tumara svijetom rogata, luda, progonjena groznom prikazom, sjenom stookoga pastira Arga, sina Zemljina. Prometej joj kaže, da će se u Egiptu smiriti i ozdraviti, a Zeus će postradati od jedne ženidbe, jer će ga sin iz toga braka svrgnuti; spasti ga može samo on (Prometej), ako se riješi okova, a riješit će ga pozni potomak Ijin (Heraklo). Iju popadne ludilo, i ona otrči. Na zapovijed Zeusovu dolazi Hermo i oholo traži, da mu Prometej kaže tajnu. Prometej ne će, makar mu Hermo prijeti, da će ga Zeus munjom strovaliti u dubinu, te će se istom poslije duga vremena vratiti na svijetlo, a orao će mu trgati jetra. Zbor moli Prometeja, da popusti, ali on ne popušta, već svjetuje zboru, neka se ukloni, da ne nastrada. Zbor ostaje. Zemlja se potrese, more uzbjesni, munje sijevaju, gromovi pucaju, a stijena s Prometejem propadne.

Iz „Agamemnona".

(1.—38.)

Noć je. Na krovu kraljevske palače Agamemnonove leži stražar poduprvši se o lakte i gleda, hoće li planuti vitiljača, znak, da je Troja pala. On govori sam sobom:

Jest, molim bogove, da mukâ ovih me
Riješe, ove duge straže godišnje.
Atridima na krovu ležim kao pas
Podbočiv se, te noćnih zvijezdâ znam već roj —,
Vladare sjajne, na nebu što s' ističu
I zimu, ljeto ljudima navješćuju.
I sada evo pazim ja na zublje znak,
Plam vatre, što će donijet iz Troje glas —
O padu vijest. To srce žensko nalaže,
Na nadi štono snove snuje junačke.
Pa dok mi vjetar bije, kiša kvasi log,
A san mu ne će ù pohode dà idê —
Pa gdje će? Strah mu, drug moj, diše naprotiv
I ne da vjedjâ meni sklopit tvrdim snom —,
Pa kad se pjevat sjetim il' pjevucati
I pjesmom od sna tražim lijeka, obrane,

Tad stenjuć plačem ovog doma nesreću,
Gdje ne vlada ko prije glavar najbolji.
Ej sada da mi srećom dođe mukam' kraj,
I kroz mrak sine vatra, radosti mi glas! (Vitiljača plane.)
Oj zdravo krijese noćni, svjetlost danju ti
Oglašuješ i mnogog kola igranje
U Argu ovoj sada sreći za volju!
Haj, haj!
Agamèmnonovoj ženi jasno javit ću,
Sa kreveta da s' brže digne ī klikom
U dvorima da klicat stane, svijetlo to
Pozdravljajući, ako pade doista
Grad Ilij, kako sjajuć javlja krijesa sjaj.
I sam ću za se prvi kolo igrat ja.
Gospode sreća za me igra dobra je,
Tri puta po šest dõnese mi straža ta.
Oj kad bi se gospodar kuće vratio,
I ja se rukom ruke drage takao!
Al' šutim o drugom, jer jezik veže mi
Bič strašan; kuća sama da progovori,
Najjasnije bi kazala. Ta znade l' tko,
Razumije me; ne zna l', volim kanit se.

Preveo K. Rac.

Stražar otide, a dođe zbor staraca Argivljana i tuži se, da je deset godina proteklo, otkako su Atridi krenuli pod Troju. Iz dvora stupi Klitemnestra i žrtvuje. Zbor od nje sazna, da je Troja pala; pa kad kraljica otide, hvali on Zeusu, što je kaznio Parisa, ali kaže, da narod mrmlja i mrzi na Atride, što su toliku krv radi jedne žene prolili; on ne vjeruje glasu, dogod ne stigne glasnik i javi dolazak Agamemnonov. Dolazi Agamemnon na svečanim kolima s pratnjom i robljem, među kojim se desi i proročica Kasandra, kći Prijamova; on pozdravlja grad i bogove. Kraljica ga poziva, da grimiznim sagovima pođe u kuću. On nerado pristaje, jer drži, da bi takva gizda mogla u bogova pobuditi gnjev. Zamoli ženu, da lijepo sreta Kasandru, i onda uniđe u dvor. Kraljica otprativši muža vrati se i pozove Kasandru u kuću, ali ona nijemo stoji i ne miče se; a kad kraljica otide, kazuje u proročkom zanosu, kako će Agamemnon sada od žene poginuti a do njega i ona (Kasandra); njega će osvetiti sin Orest. Zatim poleti u kuću, odakle se domala čuje zapomaganje. Izlazi Klitemnestra i opravdava zločin svoj, a zbor žali kralja svoga. Kad se pokaže i Egist, zaprijeti mu zbor osvetom Orestovom; i došlo bi do krvi, da Klitemnestra ne odvede Egista u dvor.

Iz „Hoeforâ."

(22.—151., 182.—262.)

Orest i Pilad stoje pred dvorom kraljevskim na grobu Agamemnonovu. Izlazi Elektra, sestra Orestova, sa zborom, zarobljenim Trojankama, što nose žrtvu na grob; odatle ime tragediji. Orest i Pilad zaklone se. Zbor zapjeva ulaznu pjesmu:

1. strofa. Iz dvora stigoh, šalju me
S ljevanicom, a ruka ljuto odrije me.
Crvènî s' obraz, do krvi ga nokat
Brazdama izrani, išara sad,
Dok srcu mom je kroz sav vijek hrana plač.
I u krpe se raspara
Od bólâ tkanje laneno —
Plašt na prsima,
Odijelo, kud s grozne
Zgode pali udarci.
1. antistr. I Febo, jasni sanjâ vrač
Tom domu — sve se kosa ježi —, za sna on,
Ljutinom dišući, iznutra s groze
U doba ponoćno podiže krik;
U gospojine ljuto srnu odaje.
I pouzdani od boga
Tumači sna tog rekoše:
Strašno ljuti se
I srdi pod zemljom
On na svoje ubice.
2. strofa. Ovàkovu miloštu nemilu, lijek nesreći —
Ao, mati zemljo! —
Ište pa me šalje
Bogu mrska žena, al'
Tu me riječ izustit strah.
Ta otkle kaki spas, kad na tle pade krv?
Ah, crna tugo — ognjište!
Ah, dvora onog zatore!
Bez tračka svijetla — čovjeku
Strahota — tama pritište
Dvore smrću gospode.
2. antistr. A štovanje presilno, nestrto, neodoljivo

*

Puku uhom, srcem
Nekad prodiraše
A sad gine. Zato je
Gdjekog takve sreće strah,
Pa bila bog i više no bog ljudima.
I smjesta spazi pravde sud
Trag jasni krivcu očitu;
A krije l' se u sumraku,
To s vremenom ga čeka jad;
Neke nôć štiti crna.

3. strofa. Krv, što je jednom popi zemlja hranilja,
Ne ïstrê s' — vriježi se umorstvo, osveta.
A bolan grijeh ti
Krivca sve zaluđuje
I bujnom buji nevoljom.

3. antistr. U stanu nevjestinu nema zaklona
Zločincu; makar da se sliju rijeke sve
U jedno korito,
Zalud — s ruke ljagu, krv
Svom vodom lje ne opraše!

Epoda. A meni — ta bozi me pod silu
Preseliše, očinskome domu
Ispòd krova odvedoše u ropstvo —
I dobro i zlo
Preko srca hvalit je
U žiću tom ropskom, gdje me gorka guši žalost.
Plačem ispod haljine
Gospodara s hude sreće, i
Od tuge tajne srce zebe me.

Elektra. Oj žene robinje, vi dvora reduše,
Kad stigoste ko pratnja radi molitve
Sad ove, savjetnice pri tom budite!
Pa na grob lijuć žrtvu ovu za dušu
Što dobra da ja reknem, kako ocu svom
Da s' pomolim? Da nosim, bi li rekla, to
Od majke, žene drage mužu dragome?
Il' molila — u ljudi to je običaj —,
Nek vrati onima, što šalju žrtvu tu,
Baš milo za drago, dar vrijedan onog zla?

I nemam snage, ne znam, što bih zborila,
Ovakvu žrtvu ocu na grob lijući.
Il' muče ružno, ko što otac pogibe,
Ljevanicu da lijem, zemlji nàpitak,
I odem a ne osvrnem se, iza se
Vrč baciv, ko kad okajnicu pošlje tko?
U ovoj, drage, odluci pomozite!
Ta jedna nam je, držim, mržnja u kući.
Ne krîjte s kakva straha ništa u srcu,
Jer što je suđeno, to čeka slobodna
I onog, koga tuđa ruka pritište!
De kazuj, ako od tog nešta bolje znaš!

Zbor. Grob oca tvoga štujem kao žrtvenik,
Po duši zato riječ — ta išteš — kazat ću.

Elektra. Onako kazuj, kako štuješ ocu grob!

Zbor. Ti lijuć želi želje dobre milima!

Elektra. Pa koga da od dragih evo pomenem?

Zbor. Ta prvo sebe i, kom Egist mrzak je.

Elektra. Pa za se, za te dakle da se pomolim?

Zbor. Ti sama to po znanju svom prosudi sad!

Elektra. Pa koga drugog da još dodam kolu tom?

Zbor. Ma Oresta se sjeti, makar nije tu!

Elektra. Tâ valja, pravo si me opomenula.

Zbor. Pa krivcima, krv na pameti imajuć —

Elektra. A što da želim? Kazuj, puti nevještu!

Zbor. Bog neki ili smrtnik njima dà dôđê —

Elektra. Ko sudac, bi li rekla, ili osvetnik?

Zbor. Tko krvlju, reci kratko, krv će smiriti.

Elektra. Pa je l' mi pravo tako molit bogove?

Zbor. A zašt' ne, zlo da vratiš protivniku svom?

Elektra. O glasniče ti gore, dolje najveći,
Pomozi, Hermo podzemni, i molitvu
Doglasi dolje, da je čuju bogovi
Pod zemljom, ti svjedoci krvi očeve,
Pa ova Zemlja sama, što sve rađa i
Od svôga ploda sjeme prima nanovo!
I lijuć ovu mrtvima ljevanicu
Ja zovem oca, zborim: na me smiluj se,
Na Oresta mi milog! Užem lađu nam

Priveži domu, jer se mi potucamo
Sad od matere prodani, a Egista
Za mûža uze, krvi tvojoj sukrivca!
I ja sam kao robinja, a Orest je
Sa dobra protjeran, dok oni bez mjere
O tvojoj muci silno živu raskošno.
A molim ti se, Orest amo u dobar
Da stigne čas! I ti me, oče, usliši:
Daj meni samoj, od matere da bude
Poštenije mi srce, ruka skromnija!
To nama želim ja, a protivnicima —,
Da tvoj im, oče, ukaže se osvetnik
I ubojice ubiv mazdom odmazdi.
To uplećem po srijedi lijepe molitve
I za njih takvom molitvom se molim zlom.
A nama blagoslov ti šalji s bozima,
Sa Zemljom i sa pobjednicom Pravicom!
I žrtvu ovu lijem s takvim željama,
A vama ju je jaukom sad okitit
Ko cvijećem pjesmu pokojniku pjevajuć.

Zbor pjeva, a Elektra lijući žrtvu opazi na grobu uvojak kose svojoj sličan i drži, da je Orestov. Zbor umukne, a Elektra progovori:

U meni zaključa krv, srce zbuni se,
I kao strijela ošinu me, prorazi;
Iz očiju mi vrele suze padaju,
Bujice grozne ja ne mogu ustavit,
Gdje ovaj spazih uvojak. Ta kako za nj
Da pomislim, da drugog kog je iz grada?
Al' ne odreza ga ni ona ubica,
Dă, mati moja, što spram djece opaku
Ćud ima, kakva imenu ne pristaje.
No kako da ja odrješito ustvrdim,
Da ovo mi je nakit od najmilijeg
Smrtnika Oresta? Al' nada dira me.
Ah!
Ej glasom dragim da ko glasnik prozbori,
U sumnji da se ne bih sad kolebala,
Već sigurna da viticu il' odbacim,

Sa mrske ako glave odrezana je,
Il' ako od roda je, sa mnom dà žalî —
Za nakit grobu tom, a na čast ocu mom!
Pa stope su mi drugi dokaz zaista,
Tê pete, obris stopala — sve na dlaku
Sa stopama se mojim mjerom pokriva.
A muka mi je, nestaje mi pameti;
Jer dvojih tu se nogu dese tragovi
Od samog i od suputnika jednoga.
Al' zazvat ćemo bogove, jer znadu to,
Oluja kakva naokolo goni nas
Baš ko brodare; nego ako nam se spast,
Od zrnca sićušna će izrast velik panj (Orest se pokaže.)

Orest. Zahvaljuj bozim', molitva se ispunja;
I moli se, za rukom drugo da pođe!

Elektra. A što sam sada od bogova postigla?

Orest. Ti ono ugleda, što želiš odavna.

Elektra. Pa ti mi znaš, smrtnika kojeg zvala sam?

Orest. Znam, da se mnogo čudiš, diviš Orestu.

Elektra. A ded, po čemu mi se želja ispuni?

Orest. Ma ja sam! Ne traž' prijatelja boljega!

Elektra. Zar oko mene, stranče, pleteš prijevaru?

Orest. Sam protiv sebe dakle onda pletkarim.

Elektra. Al' nesreći se mojoj hoćeš da rugaš.

Orest. I svojoj dakle, ako tvojoj ikako.

Elektra. Bi l' držala, da s' ovo gradiš Orestom?

Orest. I mene gledaš samog, a ne pòznâš me!
A vidjev bratske evo kose odrezak
I motreć stopa mojih trag, veseljem se
Ti zănese, sve misleć, mene da vidiš.
Kovrčak vidi bratov, amo stavi ga,
Gdje odrezah ga! Tvojoj kosi sličan je.
Gle ovo tkanje, tvoje ruke posao!
Ti brdom sabi, zvjerinjem ga iskiti:
No svladaj se, ne prèdâj srca radosti,
Jer znaj, da kivan na nas rod je najdraži!

Elektra. Oj mila pojavo, ti za me četvero
U sebi kriješ; ocem mi je tebe zvat,
I ljubav mi ko k majci — s pravom mrzim ja

Na samu —, a i ljubav k sestri rođenoj,
Toj žrtvi groznoj, bije za te u srcu;
A vjeran bješe brat, kad meni nosiš čast.

Zbor. O brigo preslatka ti domu oca svog,
Ti puna suzâ nado spasu koljena,
U snagu uzdajuć se dom ćeš oca svog
Zadobit. Samo bila Sila uza te
I Pravda i Zeus treći, od svih najveći!

Orest. Oj Zeuse, Zeuse, bud' svjedokom svemu tom,
Gle porod, štono starog orla izgubi!
U savijenim kolutima ljutice
On guje izdahnu. Siročad natašte
Glad mori, jer nijesu dosta jaki još
U gnijezdo lov donosit, ko što otac im.
I mene tako i tu, mislim Elektru,
Ti možeš vidjeti — bez oca koljeno;
Izagnaše nas obadvoje iz doma.
A zatareš li mlade oca, žrca svog
I štovatelja silnog, otkle primat ćeš
Iz ruke isto takve počast bogatu?
Jer ako orlu orliće ti satareš,
Smrtniku ne ćeš moći znake sigurne
Slat, nit će, stari ako sav se osuši
Panj, u dan žrtve on ti svetit žrtvenik!
Pomozi, od niska visoko digni dom,
Duboko štono, tako s' čini, pade sad!

Preveo K. Rac.

Dogovaraju se, kako će izvršiti osvetu, koju je Orestu sam Apolon naložio. Zatim odu svi osim zbora, koji pjeva o zločinu Klitemnestrinu i skoroj osveti. Orest i Pilad dođu kao putnici pred dvor i pitaju, gdje je kraljica ili kralj. Izide Klitemnestra, i Orest joj javi, da nosi u žari pepeo mrtva Oresta. Ona žali sina, ali su joj opet stranci dobro došli, te zapovijeda pratnji svojoj, da ih odvede u kuću i pogosti, a ona će se s kraljem posavjetovati o nesreći. Zbor, kad svi odu, zaziva Herma u pomoć. Dadilja Orestova izlazi i ide na zapovijed kraljičinu po Egista. Kad Egist stupi u dvor, ubijaju ga. Sluga istrči i javi smrt Egistovu. Izide i Klitemnestra da čuje, što se zbilo. Dođe Orest pa je odvede u kuću i ubije. Vrata se rastvore, i vide se mrtvaci pokriti istom haljinom, što ju je imao na sebi Agamemnon, kad su ga u kupelji smakli. Oresta peče savjest, što je mater ubio; vidi Erinije te mahnit otrči. Zbor želi, da bi ga koji bog uzeo pod okrilje svoje.

Iz „Eumenida".

(1.—142.)

Hram delfijski. Starica Pitija izlazi, opirući se o štap, iz stana svoga, ide pred glavna vrata hrama i, prije nego će unići, obavlja molitvu:

Med bozim' klanjat ću se evo najprije
I molit Zemlji, proročici prvoj, a
Za njóme Temidi, što druga za majkom
Na prijesto — tako kažu — sjede proročki,
Pa treća milom a ne silom zasjede
Kći Zemlje Feba, druga opet Titanka,
A ona Febu preda to ko krsni dar.
I on se imenom po báki prozvao.
Pa jèzêrce on i Del kršni ostavi,
Na Paladinu stade žalu brodarskom
I dođe u kraj ovaj, sijelo parnasko;
A isprate ga, silno njemu štovanje
Iskažu sinci Hefestovi, krčeć put
I òd krajinê divlje gradeć pitomu.
Kad stiže, svom ga dušom uzme narod sav,
Na čelu mu gospodar Delfo, štovati.
A Zeus mu darom proročkim duh obdari,
Ko vrača četvrtog na prijesto posadi,
Te Zeusa oca prorokom je Loksija.
Tim bozima se prvo molim molitvom
A zatim riječma Paladu u predvorju
Ja pozdravljam i slavim vile koričkoj
U stijeni dupkoj, gdje se ptice gnijezde a
Božanstva borave — kraj drži, sjećam se,
Bog bučni, otkad s bakhama se podiže
I Penteju ko zecu kakvu spremi smrt —,
Pa vrutak Plistov i moć Posidonovu
I višnjeg Zeusa, što sve vrši, zazivam;
Na tronog ću ko proročica onda sjest.
I sad mi većma blagoslovom korake,
No ikad, pratili! Pa ima l' Grkâ tu,
Po ždrijebu redom išli! To je običaj;
Jer kako bog me puti, tako proričem.
Dâ, strašno l' kazat, strašno okom pogledat!

(Uniđe, za čas izleti prestravljena i obadvjema se rukama uštapi.)

Iz Loksijina doma ono vrati me,
Bez snage sam, ne mogu krokom kročiti,
Već rukam', ne brzinom nogu srćem ja.
Strah satre staricu. Ta kao dijete je.
Do iskićenog svetišta se dovučem
I čovjeka ja bogu mrska uočim
Do središta, gdje s' utječe, a s ruku mu
Krv kaplje, i on drži trgnut krvav mač
I maslinovu grančicu, što izrast zna
Visoko; a nju smjerno kiti vunica
Dugačka, bijelo runo. Pa ovako ću
Ja jasno kazat. Čudan sjedi ženski zbor
I spava pred tim čovjekom na stolcima.
Ne ženske, već Gorgone mislim; ali ni
Gorgonskom opet liku nijesu ravne mi.
Već vidjeh jednom ženska bića na slici,
Gdje ručak grabe Fineju, al' ove su
Bez krilâ nâ poglêd pa crne, u svem baš
Strahovite. A hrču groznim hrkanjem,
Iz očiju im teče voda odurna.
Odijelo im je, s kakvim nitko ne smije
Ni pred kip božji, a ni pod krov ljudima.
Ovakva roda, društva nijesam vidjela,
Ni zemlje, što se takim diči plemenom
I bèz štetê ga hrani, s muke ne stenjuć.
A sada dalje nek se brine za dom taj
Sam Loksija gospodar, silni mogućnik!
Ta ljekar, prorok, gatač — sve to baš je on
I drugima još svima doma svetitelj.

Otide u svoj stan. Vidi se hram iznutra. Sprijed stoji Apolon, do njega Hermo; a pred Apolonom kleči Orest. U dnu oko središta, na kojem leži grančica Orestova, spavaju na stolcima Erinije.

Apolon. Ne, ne ću izdat! Dovijek ću ti čuvar bit,
Pa bio blizu tebe, il' daleko gdje;
Dušmáni mene tvoji ne će smekšati!
I snom sad bijesne evo vidiš svladane;
Onemogle su od sna grdne djevojke,
Te stare kćeri Noći; nitko nikada
Njih, niti bog ni čovjek ni zvijer, ne ljubi.

A rodile se rad zla, kad prebivaju
Pod zemljom dolje u zlu mraku, Tartaru,
A mrzi na njih svijet i bozi olimpski.
Al' opet bježi, nemoj duhom klonuti!
Jer ako i dalekim kopnom prodeš ti
I zemlju, kuda lutaš, pustiš, tebe će
Preko mora i mjestâ gonit oblitih.
Ovakvom mukom dosita se mučeći
Ne kloni, nego pođi u grad Paladin
Pa sjedni, rukama kip stari zagrli!
Za ove ćemo ondje naći sudije
I riječi, melem blagi, — naći pomoći,
I sasvim ćeš se muka ovih riješiti.
Ta ja te sklonih, mater da si ubiješ.

Orest. Oj Apolone, Gospode moj, znadeš ti,
Što pravo je; pa kada znaš, i marit znaj!
A da će dobro bit, to jamči tvoja moć.

Apolon. To pamti! Nek ti srcem strah ne oblada!
A ti ga, brate, krvi oca jednoga,
Moj Hermo, čuvaj! Vjeran bud' mu pratilac —
Ta tako zovu te — i pribjegara mi
Tog pazi! A glasnikâ svetost štiti Zeus,
Kad srećom, dobrom pratnjom, prate čovjeka.

(Hermo odlazi s Orestom lijevo, a Apolon zamakne u hram.)

Duh Klitemnestrin (na vratu se vide rane).
Dâ, spavajte! Hej, na što mi, kad spavate?
Pa mene vi ovako odnemariste!
I drugi vrijede zakoni: jer ubih ja,
Bez prekida me grdnjom grde pokojni,
I u sramoti potucam se — javno vam
Ja velim: krivnjom krive me najgroznijom —,
Pa za me, gdje od dragih takvu prepatih
Strahotu, ne ljuti se baš ni jedan bog,
A mater ubojnica ruka pogubi! (Zbunovođi)
Al' gledaj rane ove duhom svojim! Jer
Kad oko spava, duh nam jasno progleda,
Dok obdan on daleko vidjet ne može.
Jest, mnogoga se moga vi nalizaste,
Ljevanicâ bez vina, trijezna blaženja,

I svete gozbe spremah obnoć na vatri,
Na ognjištu, kad bogu se ni jednome
Ne žrtvuje. I sve to vidim zgaženo.
A on ko lane srnu, ode netragom,
Dă, lakim skokom isred mreže uskoči
I silnim on se rugom vama naruga.
Ma čujte! Ta o duši svojoj zborim ja!
Osvijestite se, podzemne oj božice,
Jer u snu sad vas zovem ja — Klitemnestra.
(Zbor zastenje.)
Dă, stenjite! Daleko momak zamače,
Jer prijatelje druge, neg' ja, ima on!
(Zbor zastenje.)
Ej tvrdo spavaš, jad moj tebe ne dira,
A Oresta ubilca majke nestade! (Zbor zaječi.)
Ti ječiš, spiš! Zar ne ćeš brže ustati?
A što je posao tvoj, negol' gradit zlo? (Zbor zaječi.)
San, k tomu trud, ti silni vjerni drugovi
Strahovitoj toj zmiji snagu skršiše.

Zbor (zastenje dvaput, a zborovođa u snu govori).

Ded hvataj, hvataj, hvataj, hvataj, pazide!

Klitemnestra. Zvijer u snu goniš, štekćeš kao lovski pas,
I misao te na trud nikad ne mine.
Što radiš? Diž' se! Nek te umor ne svlada,
I sân ne prevari! Na umu drž' mi jad!
Nek srce pravedan ti gane prigovor,
Jer on je kao ostan kakav razumu!
Pa hajde, na njeg dahom dahni krvavim
I mori hakom, vatrom svoje utrobe,
I goni, ništi potjerom sad drugi put!

(Duha nestane, zborovođa se prene i Erinije redom jedna drugu bude.)

Zbor. Ej búdi, búdi ovu ti, a tebe ja!
Spiš? Ustaj, sanak otjeraj, da vidimo,
Od ove igre hoće l' zalud biti što!

Preveo K. Rac.

Erinije prigovaraju Apolonu, što im je oteo Oresta. Apolon ih tjera iz hrama. Pozorište se izmijeni. Orest grli u hramu Ateninu na akropoli atenskoj kip božičin, a za njim stignu Erinije. Dolazi Atena na kolima, sasluša stranke i kaže, da će im suditi 12 građana atenskih, a taj će sud (areopag) unapredak uvijek suditi za krv. Božica za čas dovede suce.

Erinije tuže Oresta, a brani ga Apolon. Nato glasuju suci kamečcima, i glasovi se raspolove. Sada položi Atena svoj kamečak za Oresta, i tako se izbavi tuženik. Erinije planu, proklinju Atiku i prijete, da će je zatrti. Atena ih miri veleći, da će im Atenjani dati naselje, štovati ih kao „Eumenide“ (Milostive) i prinositi žrtve. Erinije se umire, a Atena pozove građanke, da ih isprate u novo naselje njihovo, u gaj na brežuljku Kolonu.

Sofoklo.

Rodio se oko g. 495. pr. Is. u atičkom mjestu Kolonu Hipiju. Otac, koji je imao tvornicu oružja, dao je sina valjano obrazovati. Dječak je bio vješt glazbi i gimnastici; kad je dječački zbor pjesmom slavio pobjedu salaminsku (g. 480.), Sofoklo je njemu bio na čelu. Da je pjesnik bio imućan i ugledan, vidi se odatle, što su ga Atenjani birali za blagajnika savezničke blagajne i dvaput za vojvodu; a bio je i svećenik liječničkoga boga Alkona. S Eshilom se lijepo pazio a mlađega Euripida štovao. Na dvorove u tuđinu nije nikad išao. Umr'o je g. 405. i to, čini se, naglom smrću. Građani su ga poslije smrti štovali kao heroja pod imenom »Deksion«; njemu, Eshilu i Euripidu podigoše kipove u kazalištu a njihova djela pohraniše u državnom arkivu. Sofoklo je napisao preko 100 drama: tragedija i satirskih igara; prvu dobit stekao je 20 puta a treću nikad. Sačuvalo se 7 tragedija: Ajant, Antigona, Elektra, Edip kralj, Trahinjanke, Filoktet i Edip na Kolonu. U trilogiju ne veže, kao što Eshil, tragedije, po priči i radnji tijesno vezane, već je svaka za se zaobljena cjelina te s drugima nije u savezu. Radnjom pokreće slobodna volja čovječja, po kojoj zapadaju lica u suđenu im nesreću. Pjesnik potanko crta značaj licâ. Čovjeka idealizira, a bog se javlja samo kao »deus ex machina« (Heraklo u »Filoktetu«), da riješi dramski čvor, ako se inače bez štete po značaj lica ne da riješiti. To je prihvatio od Euripida.

Antigona.

Čin prvi.

Zora puca. Antigona stoji pred kraljevskim dvorom u Tebi, domala izađe njena sestra Ismena.

Antigona. Ismena dušo, rođena mi sestrice,
Ej znaš li za zlo koje, što rad Edipa
Od Zeusa nama živim još ne dopade?
Ta ništa nije jadna, ništa pogubna
Ni ružna niti sramotna, u nesreći
Što tvojoj a i mojoj ja ne ugledah.
Baš opet sada kakvu, kažu, zapovijed
Poglavar cijelom puku gradskom proglasi?
Ne dôču l', što je? ili ne znaš, da se zlo
Od nèprijatêljâ našim sprema milima?
Ismena. Glas nikakav, Antigona, o milima
Ni ugodan ni tužan otad ne stiže,
Kad obadvije brata dva izgubismo,
Što u dan jedan dvojom rukom padoše.
A počem noćas ode vojska argivska,
Za mene nema ništa, što bi većma me
Unesrećiti moglo ili usrećit.
Antigona. To znađah dobro pa te zato dvoru sad
Pred vrata pozvah, da me čuješ nasamo.
Ismena. A što je? Vidim, nešto te uzbudilo.
Antigona. Zar ne, da Kreont naše braće jednomu
Čast groba poda, al' je drugom uskrati?
Etèokla je — kaže svijet — po zakonu
I pravu svetom û zemlju sahranio,
Nek carstvo mrtvih njega dolje poštuje;
A Poliníka, koji jadno pogibe
— Ovako da je građanom proglasio —
Da nitko ne zagrebe i ne oplače,
Već da ga slasne hrane željnim pticama
Bez suza, groba slatkim plijenom ostave.
Sve ovo, vele, Kreont dobri tebi je,
A rekla bih, i meni baš oglasio.
I ovamo on ide, da to svakomu,
Tko ne zna, jasno proglasi, i mnogo mu

Do toga jest; jer tko bi se ogriješio,
Pod kamenjem u gradu toga čeka smrt!
To tako je, a mahom ćeš pokazati,
Da l' plemkinjom se rodi ili izrodom.
Ismena. Pa kad je tako, bôna, šta bih tome ja
Pomògla il' odmògla nama zâ uhâr?
Antigona. Da l' sa mnom, gledaj, trud ćeš, muku dijeliti.
Ismena. Što ti to smisli? Kakvo strašno djelo to?
Antigona. Mrtvaca da li hoćeš sa mnom smiriti?
Ismena. Zar mnîš sahranit ga sproć javne zabrane?
Antigona. Ta moj je i tvoj — hoću, ako ne ćeš ti,
Jer ne bih, da mi vele: izda brata svog.
Ismena. Sad, jadnice, gdje Kreont to zabranio?
Antigona. Od mojeg on sprečavat mene ne smije.
Ismena. Vaj meni! pomisli na oca, sestrice,
Što neslavno i omrzao propade,
Sam svoja otkri bezdjela i izbode
Sam svojom rukom oči sebi obadvije.
Pa zatim mati si i žena — dvoja riječ —
Pletenom zamkom život sramno ukide.
A treće brata nam se dva pogubiše,
Jadnici, u dan isti jedan drugomu
Smrt jednu svojim rukama priredîše.
Sad nâs dvije same ostasmo, i najgora
Nas čeka smrt, silníku ako prkoseć
Sad pogazimo njegvu moćnu odluku.
I valja mislit: ženske smo se rodile,
Te s glavom nam se muškom nije boriti;
Pa zato, kad već jači nama vladaju,
I ovo nam je slušat i još bolnije.
Ja dakle moleć, da mi oni oproste,
Pod zemljom koji jesu, što me sila tre,
Pokorit ću se onima, što drže vlast;
Jer preko silâ pregnut nije pametno.
Antigona. Ne tražim više; ni kad bi mi htjela sad
Pomagat, to mi ne bi bilo poćudno.
A misli, što te volja, shranit ću ga ja;
I to kad svršim, smrti rad' se podvrgoh.
S njim ljubljena počivat ću, sa ljubljenim

Počiniv sveti grijeh. A treba dulje se
Da podzemnikom svidam no zemnicima.
Jer tamo dovijek ću bit. A slobodno
Ti prezri, što je časno samim bozima!
Ismena. Ne prezirem ja ništa, što je časno, al'
Nijesam jaka, građanom da prkosim.
Antigona. Ovako ti se brani, ja sad polazim,
Da grobni naspem humak bratu slatkome.
Ismena. Vaj meni jadnoj, kako li me za te strah!
Antigona. Ne strepi za me! Traži svojoj glavi spas!
Ismena. Unaprijed nikom bar ne odaj djela svog,
Već tajom daj ga taji, jednako ću ja!
Antigona. Ah tuži samo! Mučeć bit ćeš mrža mi,
No ako djelo moje svima doglasiš.
Ismena. Spram smrti hladne kako vrela ti je grud!
Antigona. Al' znadem: onom, kom se moram, milim se.
Ismena. A da l' ćeš moć? Jer tražiš, što bit ne može.
Antigona. Ne mogu l', djela ću se svog okaniti.
Ismena. Na nemožno ne valja težit nikako.
Antigona. Zamrzit ću te, ako tako govoriš,
I s pravom bit ćeš mrska bratu mrtvomu.
Al' pusti samo mene i moj nerazum,
Strahote te da prepatim. Jer podnijela
Štogŏd, smrt časna bit će djelu nagrada.
Ismena. Pa idi, kad te volja! Nego to mi znaj:
Bez uma ideš, al' si mila milima.

(Otidu, a zbor starješina tebanskih dolazi.)

Pjesma ulazna.

1. strofa. Zrako sunčeva najljepša ti,
Što je sedmorih vrata Teba
Dosad ugleda! Svanu l' jednom,
Zjeno danka nam zlaćenoga,
Preko Dirkine sinu vode!
Ti Argivca, bjeloštita
Muža, svega u oružju,
Trkom u bijeg natjera,
Uzdom snažno potrésâv.
Polinik njega podiže

I na kraj'nu našu dovede
Rad svadnje, a on ko orao,
Pokriven snježanim kreljutma
Kriješteć doletje u naš kraj
A s mnogim oružjem
I kacigama grivatim.
1. antistr. Ponad krovova postavi se,
Vrata sedmora naokolo
Kopljem obzinu ubojitim,
Ali ode, prije no krv mu
Naša nasiti ždralje i žar
Zublje kulama zapali
Vijenac. Takva za leđima
Zveka jeknu od Aresa,
Zmaju ljutome muka.
Na hvalu jezika ohola
Zeus mržnjom mrzi presilnom,
Pa vidjev, gdje s' bujica primiče
Sa zlâtom, zvekom, prezirom,
Sam mahnu munjom, sruši ga,
Kad navrh zida on
Već htjede kliknut: pobjeda!
2. strofa. Tako on oboren poljubi tvrdu zemljicu,
Vatru kad noseći pomaman navalom
Bijesnom ono dojuri, ko
Bure da ga nosio bijes.
Jedne strijele peri onamo,
Ovamo druge na druge sipa
Silni pomoćnik Ares u boju
I razgoni ljude.
A sedam se vođa na sedmorim
Poréda vratim' i oružja
Plijen pobjedniku si Zeusu dâ
Do dvojice jadne, što rođeni
Od oca jednog i matere
Na sebe naperili koplja dva
I jednu ukobili smrt si.
2. antistr. Ali i pobjede božica slavna dođe k nam
Te se povèselî Tebi mnogokolnoj.

Pa kad prode krvavi boj,
Nek se sad zaboravi sve!
Obnoć hramovima bogova
U kolu svima krenimo! Tebom
Neka nam Bakho svuda sad vlada,
A zemlja se tresi!

(Dolazi iz dvora kralj Kreont s pratnjom.)

Al' evo države sadašnji
Kralj Kreont Menekejev dolazi;
Njeg bogovi sad nam dosudiše
U prilikam' novijem. Što li on
Sad smišlja, te ovaj je sastanak
Nas staraca ureko,
Po glasníku svima poručiv?

Čin drugi.

Kreont i zbor.

Kreont. Ej ljudi, bogovi su grad naš silno sad
Potresli pa ga opet stalno podigli.
I zato vas napóse po glasnícima
Ja pozvah amo znajuć, kako Lajevu
Vi vlast i prijesto vazda divno štujete;
Pa tako, kadno Edip gradom ravnaše,
I poslije, kad on izginu, uz njihovu
Stojite djecu tvrdom vjerom jednako.
No njih dva u dan jedan sudbom dvostrukom
Zaglaviše — ta jedan drugog udari,
I pogode se rukom svojom prokletom.
A prijesto, svu vlast sada evo držim ja,
Po krvi jer sam pokojnima najbliži.
Al' nije moći srce, dušu, mišljenje
Bud kojeg spoznat muža, dok ga ne vidiš
I državom i zakonima upravljat.
Jer oduvijek do danas ja sam mîsli te:
Tko, gradu cijelom vladar, svjeta najboljeg
Ne prihvaća, već jezik čuva strašljivo
Bud od kog, to je kukavica, nije kralj.
A koji prijatelja više nego dom
Svoj rodni cijeni, to je nitkov nevrijedan.

Jer nikad — svjedok budi svevidnik mi Zeus! —
Ja ne bih mogo ćutke gledat, propast gdje
Na građane se mjesto spasa primiče,
I ne bih s dušmanom se doma bratio.
Jer dobro znam, u domu nam je jedin spas,
I ako srećno mi pod njegvim jedrima
Brodimo, pravih ćemo prijatelja nać.
Načelima ovakim promicat ću grad,
I s tim je skladno, štono građanima sad
Za Edipove ja proglasih sinove.
Etèoklo, što za grad ovaj poginu
Ko junak prvi kopljem eno bijuć boj,
Nek grobom se i svakom čašću počasti,
Što dolikuje najboljim od mrtvijeh.
Al' rođenog mu brata, Polinika mnim,
Što zemlju očinsku i stare bogove
Ko zatočnik se vrativ htjede satrt i
Sagorjet pa se napit krvi brata svog
I kao roblje druge vodit sa sobom:
Za njega proglas dadoh gradu, nitko da
Počastit grobom ga ni plačem ne smije;
Već da bez groba grdan oku svačijem
Za hranu psima ostane i jastrijebom.
To moja jeste volja. Nikad ljudih zlih
Ja ne ću cijenit više nego pravedne.
A tkogod našem gradu dobro misli, tog
I živa ću i mrtva štovat jednako.

Zbor. Ovako smjeraš, sine oj Menekejev,
Uradit s dobrim i zlim sinom grada tog;
I tvoja vlast je naređivat zakone
Za mrtve ko i za nas, koji živimo.

Kreont. Vi da ste sad čuvari mojim odredbam!

Zbor. Daj, kralju, da to svrše, od nas mlađima!

Kreont. Ta već su postavljene straže mrtvomu.

Zbor. Što dakle drugo još nam ovdje namećeš?

Kreont. Da nè prostîte onom, što ne posluša.

Zbor. Tko bezuman bi smrti se zaželio?

Kreont. I bila bi mu plaća to. Al' čovjeka
Već mnogog nada na dobitak pogubi. (Dolazi stražar.)

Zbor, Kreont i stražar.

Stražar. Oj gospodaru, ne ću reći, brzo da
Potekoh te od hitnje dodoh usopljen.
Jer òd mnogih se briga putem ustavljah,
I sve me nešto stazom natrag svraćalo.
Glas srca mi je mnogo zboreć zborio:
»Što hitiš, gdje te kazan čeka, jadniče?
Što tužan opet stojiš? Ako od drugog
To Kreont sazna, al' ćeš onda požalit!«
Ovako smišljajuć ja teškom mukom put
Prevalih kratak, al' se meni odulji.
Pa napokon se ipak riješih amo doć,
I tebi ja ću javit, bilo malo šta.
Jer nada me pred tèbe vodi, ništa da
Pretrpjet ne ću, već što mi je suđeno.
Kreont. A što je, te si tako duhom klonuo?
Stražar. O sebi najprije ću zborit. Djelo to
Ne skrivih ja nit vidjeh, tko ga skrivio,
I ne bi bilo pravo, da me snađe zlo.
Kreont. Ej vješto šaraš, od djela s' ograđuješ
Baš ljudski! Čudan moraš da nam nosiš glas.
Stražar. E, strašan glas je, od straha i zapinjem.
Kreont. Govori već, pak onda idi bez brige!
Stražar. E onda hoću. Čuj! Mrtvaca eto sad
Baš netko smiri, suhim prahom posu ga
I sveti obred, kako treba, izvrši.
Kreont. Što veliš? Tko se ovo smjede drznuti?
Stražar. Ja ne znam. Ta nit sjekira tu udari,
Nit mahnu motika, već zemlja tvrda sva
Pa suha je, neraspucana, kolima
Ne utrvèna — krivcu nema ni traga.
Kad stražar ujutru nam to pokazao,
Svim nama čudo zloslutno bi gledati.
Jer on se oku ote. U grob ne leže,
Al' prah ga posu, ko da s' netko čuvao
Ogriješit dušu. Ne bi traga nikakva
Ni zvijeri ni psu, da bi ga vucarili.
Tad ljuta svađa med nama se zavrgnu;
Stražara stražar krivio, i malo se

Ne pobismo, i nikog ne bi, tko će nam
To branit. Svak se djelu krivac činjaše,
Al' odbi krivnju svak, kad ne bi očita.
I bjesmo spremni kolut držat usijan
U ruci, ići kroz vatru i kleti se,
Da nijesmo krivi djelu nit da znademo,
Tko zamisli ga a ni tko ga počini.
A napokon — već ne bi šta ispitati —
Riječ jedan prozbori i zemlji glave nam
Svim obori, jer nijesmo niti znali što
Odvratit ni što činit, da se spasemo.
A ta bi riječ, da tebi valja javit, što s'
Dogodilo, i da se ne zataji ništ'.
Usvojismo je! Ali mene ukobi
Jadnika ždrijeb, da sreću ovu okusim.
Ne dođoh rad; znam, da me rado ne čuješ,
Jer nitko nije sklon glasniku vijesti zlih.
Zbor. Već dugo, gospodaru, duh moj razmišlja,
Da l' ovo djelo nije čudo bogova.
Kreont. Zanijemi, dok me tvoja riječ ne razgnjevi!
Ne reklo ti se: starac si bez razbora.
Jer što ti zboriš, to se podnijet ne može:
Za onog mrtvog da se skrbe bogovi?
Zar njega kao dobročinca poštujuć
Sahraniše, a dođe stupne hramove
Da njihne popali i svete darove
I zakone im ì zemlju da uništi?
Zar vidiš, bogovi da štuju grješnika?
Tog nema —, nego ovog grada muževi
Na mene davno zlovoljni već mrmljahu
I glavom tajno tresuć šije skučiti
Pod jaram po volji mi pravo ne htješe.
I znadem jasno, da su neki nagradom
Od ovih potkupljeni, to da učine.
Jer ne stvori se uredba po čovještvo
Od novca gora. Novac kleti propast je
Gradova; iz domaje goni muževe,
Upućuje i zavodi duh plemenit
Smrtniku, da se sramnih djelâ prihvati;

Prijevarom se služit ljude nâučî
I svakom se razumjet djelu bezbožnu.
A one, što za mito ovo svršiše,
Već kazan čeka, koju su zavrijedili.
Al' ako ja još Zeusu čast iskazujem,
To dobro znaj, a kunem se i kažem ti:
Ne dovedéte li pred lice moje tog,
Što svojom rukom pogreb taj je svršio,
To smrt mi vaša zgoljna ne će dostanut,
Dok živi viseć zločin ne prokazaste,
Da znate, otkud valja korist uzimat,
I otud poslije crpete i vidite,
Da svagdje za dobitkom gramzit ne treba.
Ta vidjet možeš: nepošten dobitak je
Sveđ bijedom više nego srećom rodio.

Stražar. Je l' prosto zborit, ili da se uklonim?

Kreont. Zar ne znaš: mrsko mi je, štogod zborio.

Stražar. Je l' riječ uhu ti il' duši uvreda?

Kreont. Što tražiš, gdje me ljuta bolja ujela?

Stražar. Zločinac dušu ti, ja uho vrîjeđâm.

Kreont. Uh, baš priklápalo te majka rodila!

Stražar. Pa nek, al' djela tog nijesam skrivio.

Kreont. To jesi — i za novac dušu prodao.

Stražar. Jao!
Strahota, kad, tko sudi, pravo ne sudi!

Kreont. O sudu sada samo gradi dosjetke!
Zločínce ne odáte l' mi, tad ćete znat,
Da dobit gadna samo rađa stradanje. (Ode u dvor.)

Stražar. E, nać ih samo da je! Nego hoće l' se
Il' naći il' ne naći, to će sreća dat;
Tek mene ovdje ne ćeš više vidjeti.
Jer i sad preko nade i svog mišljenja
Ja spasen bozim' silnu hvalu dugujem.

(Ode, a zbor zapjeva.)

Prva stajaća pjesma.

1. strofa. Mnogo je silno, ali od
Čovjeka ništa silnije.
Preko sinjega mora on
Ide za juga burnoga,
Pod valovima šumnijem
Sveđ srlja. Zemlju, božicu
Med bogovima najvišu,
Vječnu i neumornu sveđ jednako
Plug mu iz ljeta u ljeto raskapa,
A rod konjski ralom ore.

1. antistr. I lakokrilih ptičâ rod,
Zvjeradi divlje čopore
Pa i morskog legla roj
Pod pučinom — sve hvata on,
Taj umnik čovjek, razapev
Svud pređu, mrežu; umjećom
On kroti divlje zvjerove
Gorske, a grivatom konju i bijesnome
Biku, štono po brdima pase,
Šiju sapinje u jaram.

2. strofa. Pa riječi, misli krilatoj,
Životu gradskom eno se
Ta sveznalica dosjeti,
I kako će se od mraza,
Zla druga nebu na vedrini, i
Od pljûska kiše branit. Za budućnost je
Vijek spreman. Samo Hadu lje se ne ote!
Al' lijek od bolesti teških izumi.

2. antistr. I preko nade uman dar,
Vještinu ima; na zlo sad,
Sad opet k dobru naginje.
Kad zakon štuje doma svog
I svetu pravdu božju, gradu dika je,
A pokor, kad se drskom srcu za volju
Zlu oda. Radi l' tako tko, mom ognjištu
Ne prišao, nit iste misli bio mi!

(Stražar vodi Antigonu.)

Čin treći.

Zbor, stražar, Kreont i Antigona.

Zbor. Ja čudo sad gledam i dvoumim,
Gdje poznam je, kako ću tvrditi,
Da ovo nije Antigona.
O jadnice ti
Od Edipa, oca jadnoga!
Ta valjda te amo ne vodi
Zatečènu pri bezumnu djelu tom,
Što naredbam' prkosi kraljevim?
Stražar. Gle, evo je, što ono djelo pòčinî!
Kod ukopa je zgrabismo. Gdje kralj je sad?
Zbor. Iz palače ti natrag k nama dolazi. **(Dolazi Kreont.)**
Kreont. A što je? Čemu zgodno baš se namjerih?
Stražar. Oj kralju, čovjek neka se ne prèklinjê,
Jer druga miso prvu u laž ùtjerâ.
Pohvalih se, da nikad ne ću amo doć,
Jer grožnje tvoje silno me pobuniše.
Al' nènâdânoj radosti, neobičnoj
Baš premca nema ni u kakvoj nasladi;
I evo mene, makar i krivokletna,
Sa ovom djevom, štono zatečèna bi,
Gdje sprema grob. Tu ždrijeb se nije bacao,
Već moj je srećni obret, nije drugoga.
I sada, kralju, po volji je pograbi,
Obliči je i sudi joj, a pravo je,
Da slobodan se riješim one nevolje.
Kreont. Pa što je vodiš amo? Gdje je uhiti?
Stražar. Ta ona momka pokopa. Sad znadeš sve.
Kreont. Pa znadeš li i pravo, što tu govoriš?
Stražar. Nju ugledah, gdje sprema mrtvog, komu grob
Ti ûskrâtî. Ne govorim li jasno sad?
Kreont. Pa kako je pri poslu baš zatekoste?
Stražar. E, to je bilo 'vako: čim se vratismo
Od tebe zastrašeni groznim prijetnjama,
Svu prašinu pometav, što je mrtvoga
Pokrivala i truhli leš odgalivši
Na hridi gore ispod vjetra sjedosmo

U zaklonu od njegve teške zadahe;
Svi budno psovkom grdnom jedan u drugog
Zabadasmo, kad služba komu dodija.
I to je trajalo, dok nije sunca krug
Do nàpô neba u svom sjaju uzišo
I stala žega, kad al' eto praha stup
Sa zemlje iznenada vihor podiže —
Strahota nebu! — pokri polje čitavo
Sve lišće šumi u ravnici kidajuć;
I zrak se silni napuni. Mi žmireći
Zlo božje trpljasmo. A kad se napokon
To smiri jednom, ugledasmo djevojku,
Ko ptica bolna sitnim glasom zacvili,
Bez mladih kadno gnijezdo pusto opazi.
I ona tako mrtvog naga ùgledâv
Zajàučê i zàridâ, sve pròklinjûć
Sa groznim kletvam', tko je djelu tomu kriv.
I odmah suhe zemlje snosi rukama
Svisoka vrčem, među lijepo kovanom,
Ljevanicu na mrtva izli trostruku.
To ùgledâvši časom mi priskočismo
I ùhvatismo je — bar da se bojala! —
Okrivljujuć je prvim djelom i drugim.
I ona stoji ništa baš ne tajeći.
To meni bješe milo, al' i žalosno;
Jer nema ljepše, nego zlu kad ubjegneš;
Al' prijatelje svoje u zlo voditi,
To srce boli. Nego meni do drugog
Sveg nije stalo, koliko do spasa mog.
Kreont. Ti —, dâ ti, koja glavu na tle obaraš,
Zar priznaješ il' tajiš, da to učini?
Antigona. Jest, priznajem, učinih i ne tajim ja.
Kreont (stražaru). Ti slobodno sad idi, kud te volja ić!
Odriješio se jesi teške objede.
A ti mi reci, što se kraće može reć:
Za proglas znade l', da to činit ne smiješ.

Zbor, Kreont i Antigona.

Antigona. Da, znadoh. Kako ne bih? Za njeg svatko zna.
Kreont. Pa smjela si prekršit moju naredbu?
Antigona. Ta nije Zeus taj nalog meni zadao,
Ni pravda, s donjim bozima što nàstâvâ;
Ta ovi ljudski zakon naš odrediše.
I ne mišljah, da vrijedę tvoje odredbe
Toliko, te ko smrtnik smiješ zakone
Božanske, nepisane, stalne pogazit.
Od danas, juče nijesu, već su oduvijek,
I nitko ne zna, otkad se pojaviše.
I za njih nijesam htjela, volje čovjeka
Ma kog se bojeć, na se kaznu bogova
Navalit. Znadoh, da ću umrijet svakako
I bez tvog proglasa. I baš ću dŏbîti
To nazvat, ako smrt me prije ugrabi.
Jer tko u bèzbrôjnima žive jadima
Ko ja, zar ranom smrću taj ne dobija?
I zato žalit ne ću, ako takva me
Kob zadesi. Tek da mi je podnòsiti,
Sin moje majke da bez groba istruhne,
To boljelo bi mene — ovo ne žalim!
A držiš li, da sad uradih bezumno,
Bez sumnje bezumnik me krivi bezumljem.
Zbor. Od oca divljeg ćud se divlja odaje
U djevojke. To ne zna zlu se ùklanjat.
Kreont. Znaj, ćud će prèopôrna klonut najprije,
A vidjet možeš, da se gvožđe najtvrđe,
Što prekrto iz ognja žarkog izlazi,
Najradije poizlomi i izdrobi.
Znam, malim uzdicama da se kroti konj
Silovit. Ta ne vàljâ, da je obijestan,
Tko nije nego ropče svojim bližnjima.
Al' ova znala je već onda prkosit,
Kad oglašenu naredbu mi pogazi;
I pošto zgriješi, ovo drugi prkos je,
Što još se ruga, grijehom tim se hvastajuć.
Ta ja bih bio slaba žena, ona muž,
Da preuzetnost ta joj prođe bez kazne!

Al' bila sestre moje kći il' bliža krv
No sve, što štiti Zèus, rodne sveze bog,
Ni ova ni nje sestra ne će ubjeći
Sudbini teškoj, jer i onu jednako
Ja krivim, da je pogreb ovaj smišljala.
Dozov'te i nju! Baš je vidjeh u kući,
Bez razuma i pameti gdje mahnita.
Ko tat se znade duša prije odati,
U potaji kad snuje nešta nepravo.
Al' mrzim i na onog, u zlu djelu što
Zatečen njim još hoće da se ponosi.
Antigona. Što tražiš veće, nego da me umoriš?
Kreont. Ja ništa. To kad mogu, drugo ne ištem.
Antigona. Što čekaš dakle? Riječ mi se ne sviđa
Ni jedna tvoja niti će se svidjet kad,
A tako se ni tebi moja ne mili.
Pa opet kako da se više proslavim,
No time, što sam u grob brata rođenog
Sahranila? I svak bi to pohvalio
Od ovih, da im strava jezik ne veže.
Al' blago tiraninu! Njemu svašta je
I zborit pò volji i tvorit slobodno.
Kreont. Od Kadmovaca svih to vidiš samo ti!
Antigona. I oni vide, ali podlo muče svi.
Kreont. Oj sram te bilo —, oni misle drukčije!
Antigona. Sramota nije, brata svoga pòštovat.
Kreont. A nije l' brat, što pogibe u boju s njim?
Antigona. Da, rođen brat po ocu i po materi.
Kreont. I njemu kletu ljubav tu iskazuješ?
Antigona. To ne će pali pokojnik potvrditi!
Kreont. Dok jednako ga štuješ ko i grješnoga?
Antigona. Ta nije rob, već rođen brat, što pogibe!
Kreont. Da, harajuć domaju, onaj braneć je.
Antigona. Had ipak želi, taki zakon dà budê.
Kreont. Al' valjan nè trâžî, da primi, što i zlî.
Antigona. Tko znade, drži li se dolje svetim to?
Kreont. Ma nikada, ni mrtav, dušman nije drag.
Antigona. Ne ròdih se, da mrzim, već dà ljûbîm.
Kreont. Sad sađi u Had, ljubi dolje obadva,

Kad moraš! Ženske vlasti živ ne trpim ja.

(Dolazi Ismena.)

Zbor. Tu glē Ismenu pred vrátima!
Za sestricom suzicu lijući
Crveni se. Oblak se nadvio
Nad obrvicom
I lišce ljepoliko kvasi i ruži.

Predašnji i Ismena.

Kreont. A ti, što u kući ko zmija podmukla
Krv moju tajno pijaše, te ne znadoh,
Da dvoju propast gajim svomu prijestolju,
Daj reci: jesi l' i ti kriva pogrebu,
Il' smiješ li se zakleti, da ne znaš za nj?

Ismena. Učinih djelo, ako ova priznaje,
I imam dijela i s njom nosim krivicu.

Antigona. Al' pravda to dopustit ne će, kadno ti
Dat nijesi htjela ni ja primit pomoći.

Ismena. Al' u tvom jadu, sestro, mene nije stid,
Da drúga tvoja budem s tobom stradajuć.

Antigona. Had zna i podzemnici, tko to ûčinî.
Ti riječma ljubiš, ljubavi te ne vraćam.

Ismena. Oj sestro, nemoj me sramotit, s tobom da
Ne poginem, mrtvaca da ne posvetim!

Antigona. Ti mrijet sa mnom ne ćeš, nit mi usvajaj,
Što takla nijesi! Dost' je, ja da propanem.

Ismena. A na što život moj, kad ti me ostaviš?

Antigona. To pitaj Kreonta, ti, njegva brižnice!

Ismena. Što mene vrijedaš a bez svoje koristi?

Antigona. I mene boli, al' si vrijedna poruge.

Ismena. Čim bar bih sad ti mogla biti na ruku?

Antigona. Ti sebe spasi —, spasu tvom ne zavidam.

Ismena. Vaj mene jadne! Usud tvoj da promašim?

Antigona. Ti život sebi odabra, ja sebi smrt.

Ismena. O razlozima svojim nijesam šutjela.

Antigona. Ti jednim, ja ugodit mišljah drugima.

Ismena. I jednaka krivica nas je obiju.

Antigona. Bud' vesela! Ti živiš; moja duša je
Već davno žrtva smrti, mrtvim zà uhâr.

Kreont. Te djevojke ko da su umom krenule:
Sad ova, — ona već od svoga poroda.

Ismena. Oj kralju, onog, kom je stradat nevolja,
Um bistri, prirođen od majke, izdaje.

Kreont. Jest tebe, kad sa zlima zla se prihvati!

Ismena. A što će bez nje meni pustoj život taj?

Kreont. Ne spominji mi ove! Nje već nema sad.

Ismena. Zar ubit kaniš vjerenicu sina svog?

Kreont. Ja mogu sinu drugu vjerenicu nać.

Ismena. Al' nikad sklada ko med dušam' njihovim.

Kreont. Sinovima zlu ženu birat mrzi me.

Ismena. Tvoj otac te sramoti, slatki Hemone!

Kreont. I ti si mrska mi i mrzak taj tvoj brak.

Ismena. Zar sinu svomu misliš ovu oteti?

Kreont. Ta sâm je Had, razvezat što će ovaj brak.

Ismena. E, vidi mi se, njoj je jadnoj poginut.

Kreont. I mèni tako. Dakle naprijed! U dom je,
Oj sluge, vodite! I valja sapeti
Te ženske i ne puštati ih slobodne;
Jer znadu bježat i junáci videći,
Gdje Had života kraju njihnu dolazi.

(Sluge odvedu Antigonu i Ismenu, a zbor zapjeva.)

Druga stajaća pjesma.

I. strofa. Oj blaženi, kojima žića nē natrûnî jad!
Čijom kućom bozi potresoše, crna kob
Ne mine ga, koljeno svako mu slijedom slijedeć.
Baš tako, kada na moru
Zli, burni dunu vjetrovi
Iz Trakije, pa tama sa dna navali,
Tad moru iz dubine valja val
Crn pijesak uzburkan;
Od udaraca jekom ječe obale.

I. antistr. Oh, prastaru Labdakovića vidim mrtvijeh
Kletvu, novu kletvu gdje živima porađa;
I nju nosi koljeno koljenu. Obara ih
Bog neki, spasa nema im.
Ta zadnji eto ogranak,
U domu što ga Edipovu obasja

Sjaj sreće, donjih opet bogova
Mač sad kosi krvavi
I riječi nĕrazûm i bijesna srca strast.
2. strofa. Zeuse, koja bi obijest
Ljudska skršila snagu tvoju?
Nju niti kada svlada san svekrotilac
Ni neumorni mjeseci;
Kao vladar bogova, vijekom dovijek
Mlad, sjajem na Olimpu vladaš blistavim.
Pa odsad i unapredak,
Ko dosad, vijek će vrijediti
Taj zakon: smrtnik nikoji
Za svega žića bez jada ne prolazi.
2. antistr. Eno, nestalna nada je
Mnogom čovjeku melem srcu,
A mnogom méka lakoumnim željama;
I šulja se, a ne vidiš,
Dokle ti ne opali nogu vatre žar;
Jer mudro netko riječ reče preslavnu:
Zlo drži onaj gdjekada
Za dobro, komu nagoni
U groznu bijedu srce bog;
A kratak samo čas on traje bez jada. (Dolazi Hemon.)

Čin četvrti.

Zbor, Kreont i Hemon.

Zbor. Gle Hemona, odvjetak najmlađi
Od dječice tvoje. Al' tužan on
Sad dolazi. Da l' ga Antigone kob
Ne bòlî i njihov nesuđen brak?
Kreont. To časom ćemo bolje znat no proroci.
Oj sinko, valjda žalit se ne dolaziš
Na oca svog čuv vjerenice osudu?
Je l' da sam mio tebi, štogod činio?
Hemon. Tvoj jesam, oče! Tvoje mudro mišljenje
I mojom mišlju ravna: ja ću poslušat.
Jer koji može više vrijedit bračni vez
No ti sâm, kadno dobru me upućuješ?

Kreont. Da, sinko, to ti valja nosit u srcu:
Sve drugo niže je no volja oca tvog.
Ta zato muževi se mole bozima,
Nek poslušan im porod dom usrećuje,
Da djeca ko i otac nèprijatelju zlo,
A prijatelju svaku poštu vraćaju.
Al' komu koljeno se rodi ništetno,
Što drugo — možeš reći — rodi sebi taj
No muku a dušmanu bruku veliku?
Pa zato, sinko, nemoj gubit razbora
Rad ljubavi sa ženom znajuć, da će to
Bit hladna bračna sreća, kada ženu zlu
U domu imaš svom. Ta ima l' strašnija
U svijetu rana nego rđav prijatelj?
Pa zato prezri neprijatelja — djevojku,
I pusti, nek u Hadu nađe druga si.
Jer eto nju baš ja zatèkoh očito,
Gdje jedina mi od sveg grada prkosi,
Pa ne ću gradu da se lažom ukažem,
Već ubit ću je, pa nek Zeusa zaziva,
Štitnika rodu! Ta da svoju hranim krv
U nĕposlûhu, što bi oni drugi svi?
A tko u svojem domu vrstan jeste muž,
Taj pravedan se kaže i u državi.
A pogazi li tko i krši zakone
Il' misli poglavaru zapovijedati,
Od mene takav nè nâdâj se pohvali!
Već država kog namjesti, njeg poslušaj,
Štogod nalago, pravo ili nepravo!
I držim pouzdano, da će čovjek taj
Valjano vladat a i rado slušati.
U navali kopâljâ stalan ostat će
U redu kao pravi, vjerni bojni drug.
Od nĕposlûha gorega već nema zla:
On propast sprema gradovom, on domove
Raskopava, u lomljavi kopljanoj on
Sve kida, u bijeg goni; a gdje vlada red,
Tu posluh mnogu, mnogu glavu očuva.
I tako nek se drži svaka zapovijed,

A ženska nek već nikako ne premogne!
Pa treba l', bolje neka muž nas pobije,
No da nam kažu: žene nam gospoduju.
Zbor. Baš mudra nam se vidi riječ, što prozbori,
Već ako nije starost um nam otela.
Hemon. Oj oče, ljudma bozi razbor dadoše,
Sveg, što imámo dobra, dobro najveće.
Ja ne bih znao, ne bih mogo osjeći,
Da ti to pravo nĕ zborî. Al' zato se
I drugi dobroj misli može dosjetit.
Ja mogu prije no ti svašta dočuti,
Što zbori tko il' tvori il' prekorava;
Jer muža pučanina tvog je oka strah
Da rekne, što čut tebi nije poćudno.
Al' meni slušat možno je iz prikrajka,
Grad sav koliko žali ovu djevojku,
Što od svih žena najmanje zaslužuje,
Za dična djela sramotno da pogine;
Dopustit ona ne htje, brat da rođeni
Bez groba leži umoren i bude plijen
Il' psu krvoloku il' ptici nekakoj.
Zar nije vrijedna, zlatom da je podičiš?
Ovako tiha riječ se širi potajno,
A meni, oče, blaga nema vrednijeg,
Već da te sveđer prati udes prijatan.
Od lijepa glasa oca srećna ima li
Za djecu dike veće il' od dječjega
Za oca? Pa ne gaji samo misao,
Da ništa nije pravo, već što rekneš ti
Jer tkogod drži, jedin da je razborit
I jezikom il' umom bolji od drugog,
Taj, otkrije li dušu, šupalj osvane.
Pa bio tko i mudar, nije sramotno
Koješta učiti a ne prevršiti.
Pa zimi vidiš kod bujice: drveće,
Njoj što se poda, mlade grane očuva,
A oporno će propast sve do kŏrijena.
I mornar tako, jedrima što konope
Nategnuv čvrsto vihoru ne popušta,

Taj izvrnutom će zabròdit palubom.
Popusti i ti, kreni mišlju duha svog!
Jer, ako i u mene mladeg razbora
Što ima, ja bih reko: dika velika
Jest mužu, kad ga resi znanje svakoje;
A ne resi l' ga — jer to rado ne biva —,
To lijepo ti je drugih slušat mudar svjet.
Zbor. Ej, kralju, kaže li što zgodno, prihvaćaj,
A ti od oca! Oba mudro zboriste.
Kreont. Mi dakle, vijekom svojim što odmakosmo,
Od momčeta zar da s' učímo mudrosti?
Hemon. Tek što je pravo. Ako sam i mlađi ja,
Ne valja gledat moju dob, već samu stvar.
Kreont. Je l' stvar to prava, nĕposlûšna štovati?
Hemon. Ja ne tražim, da itko rđu poštuje!
Kreont. A nije l' onu okužila rđa zla?
Hemon. Sav narod naš u Tebi tako ne misli.
Kreont. Pa zar će narod reć mi, što da òdrêdîm?
Hemon. Zar ne vidiš, da zboriš poput djeteta?
Kreont. Zar za drugog, ne za se mi je vladati?
Hemon. To nije grad, kad jednome sav pripada.
Kreont. Dà čij je grad, već onog, tko mu kraljuje?
Hemon. Sam zemljom pustom krasno l' bi ti vladao!
Kreont. Uz žensku, čini mi se, ovaj pristaje.
Hemon. Jest, ako ti si ženska —, za te staram se!
Kreont. Ej nesrećo, sa ocem pravdu zamećeš!
Hemon. Jer vidim: protiv pravde svake griješiš ti.
Kreont. Pa griješim li, kad svoju vlast ja poštujem?
Hemon. Ne poštuješ, čast bogova gdje pogazi.
Kreont. Oj ćudi gadne, što se ženskoj pŏkorî!
Hemon. Sramòti ne ćeš me zateći odana!
Kreont. Bar onu samo brani tvoja besjeda.
Hemon. I tèbe, mène pa i donje bogove.
Kreont. Al' dok je živa, žena tvoja ne će bit.
Hemon. A umre l', još će nekog skosit njena smrt.
Kreont. Ti, drzniče, još smiješ izić s grožnjama!
Hemon. Je l' grožnja zborit protiv slijepih odluka?
Kreont. Sa suzama ćeš slijepca slijepac voditi!
Hemon. Da otac nijesi, rekao bih: luda si!

Kreont. Ti ropče žensko, slatkih riječi mani se!
Hemon. Sam zborit mariš à riječ drugog nè slušat.
Kreont. Zar tako? Ali, Olimpa mi, na radost,
Znaj, svoju grdnjom ne ćeš mene grditi!
Dovèdite tu prokletu, da pogine
Pred očima sad odmah zaručnika svog!
Hemon. Ej, prêda mnôm — to nemoj nikad pomislit! —
Nit pòginut će ova, nit ćeš ikada
Ti ugledat mi lica svojim očima!
I budi, s kim ti drago, pred njim bjesni ti! (Odlazi.)

Zbor i Kreont.

Zbor. Oj gospodaru, mladić gnjevan odjuri,
A pogubna je take mlade duše bol.
Kreont. Nek radi, smišlja preko snage čovječje,
Al' djevojke te ne će spasti od smrti!
Zbor. Zar obadvije misliš ti pogubiti?
Kreont. Ne nekrive —, to pravo evo spominješ.
Zbor. A kojom smrću ovu smišljaš ukinut?
Kreont. Odvedav je, kud stopa ljudska nè vodî,
Nju živu skrit ću kamenoj u pećini
I pred nju hrane stavit ću tek toliko,
Da otud gradu našem grijeha ne bude.
I ondje Hada moleć, boga jedinog,
Kog štuje, smrti će se možda izbavit
Il' bar će onda zaista razabrati,
Da donji štovat svijet trud je zališan.
(Odlazi, a zbor zapjeva.)

Treća stajaća pjesma.

I. strofa. Ero, nesvladani u boju!
Ero, ti se obaraš na plijen,
Ti djevici u potaji
Na lišću nježnu počivaš,
Pučînôm morskom prelaziš,
Seljaku u stan zalaziš,
Ni besmrtnik ti pa ni čovjek ikoji
Kratkovjek uteć ne može.
Tko tebe primi, mahnita.

I. antistr. Ti i pravednome sved srce
Na sramotu, k nepravdi vučeš;
I ovu svađu zametnu
Med jedne krvi ljudima.
A trepavicâ jasni čar
U vjerene krasotice
Porazuje, pred vladom silne zakone
On brani. Afrodita se
Njim igra, silna božica.
(Vode iz dvora Antigonu.)

Čin peti.

Zbor i Antigona.

Zbor. Sad i ja veće zanesoh se
Van zakona ovo gledajuć
I uspréći ne mogu suza vir,
Gdje vidim, da naša Antigona
U ložnicu smrti sad polazi.

Tužaljka.

I. strofa.

Antigona. Oh, gledajte me, zemlje rodne građani,
Putem gdje posljednjim
Stupam bolna i gledam sad
Sunca svijetlo posljednji put —
Nikad više! Živu me Had,
U kom svima počinut je,
Aherontu na žal vodi, a
Svatòvac mene nè spratî,
Niti me vjenčanu još
Pjev uspavanke proslavi:
Aheront mi je udaja!
Zbor. Ti barem dična glasovita
U pokoj sad polaziš mrtvijeh
I nè srvâ bolest te pogubna,
Ni mača te ljuti ne požnje dar,
Već jedina živa od smrtnijeh
I slobodna k Hadu ti silaziš.

1. antistrofa

Antigona. Ja doznah, kako jadno ona pogibe
Tuđinka, Tantalova
Kći iz Frigije. Sipilskom
Na vrhuncu obujmi je,
Ko vit bršljan, iznikla hrid.
I nju — tako priča nam svijet —,
Gdje gine, kiša ni snijeg
Ne ostavlja, već natapa
Suznom pod obrvom grud —
Hrid, à bôg isto kao njoj
I meni stere smrtni log.
Zbor. Al' ona je božica, bogova rod,
Mi smrtnici jesmo, smrtnikâ plod.
A konac ti slavan vjenčava glas,
Jer s bozima jednaku dijeliš kob,
Dok živeš i onda, kad snašla te smrt.

2. strofa.

Antigona. Ah, smiješ mi se! Očinskih bogova ti, što se
Sad meni rugaš, a još nijesam mrtva, već živim?
Grade, oj građani,
Silnim bogati blagom!
Ao, Dirkina
Vodo i gaju
Kolima slavne Tebe! Evo vas
Zovem ja za svjedoke,
Bez suza kako dragih, s kake l' odluke
U zatvor, raku sazdanu,
U grobak novi polazim!
Ao kukavoj,
Nit živim ja ću ljudma a ni pokojnim
Mrtvacima bit družica!
Zbor. Do krajnjih granica prkosa
Ti pođe i o prijesto se
Ti visoke pravde spotaknu.
Otaca za grijeh sada, dijete, trpiš ti.

2. antistrofa.

Antigona. Ti dirnu u najbolnije rane srca moga,
U tugu tešku očevu, u vaskolik udes
Plemena našega,
Slavnih Labdakovića.
Ao, majčina
Braka nevoljo!
Nesrećni zagrljaju, sina kad
Rođenog, oca moga,
Od mene jadne jadna mati zagrli!
A k njima idem prokleta
I neudata boravit.
Ao, brate moj,
Sam svatove ti crne eno dočeka
I mrtav živu ubi me!
Zbor. Njeg štovat sveta dužnost bi,
Al' onog, koji drži vlast,
Ne vàljâ vrijeđat nikako.
Samovolja i prkos tebe pogubi.

Epoda.

Antigona. Bez suza, prijateljâ i
Svatóvca jadnu vode me
Sad putem za me gotovim!
Više mi nije jadnici suđeno
Sunca zjenu gledat svetu.
Udes moj neoplakan
Ni jedan dragi ne žali.

(Dolazi Kreont.)

Zbor, Antigona i Kreont.

Kreont. Da jadanja i tužaljke kog od smrti
Spast mogu, zar bi itko jadat prestao?
Odvedite je brže i pod groba svod
Zatvorivši je ostavite, kako vam
Ja rekoh, pustu, samu, neka izdahne
Il' živa pod ovakvim krovom počiva,
A mi smo čisti, što je do te djevojke;
Ta boravka joj gore ne zakratismo.

Antigona. Oj grobe, ložnice mi bračna, ìskopân
Oj dome, stražo vječna, u te polazim
Do svojih. Na broj najviše ih izgibe
Med mrtvima, Persèfasa ih dočeka.
Ja od njih zadnja silazim najgrdnije
Još prije, neg' mi rok životu isteče.
Al' iduć tamo divna nada drži me:
I tebi, oče, mila, tebi, majčice,
I tebi, brate rođen, mila ja ću doć.
Jer pògínulê vas ja svojim rukama
Okúpah i uredih, na grob izlih vam
Ljevanicu. A, Poliniče, tvoje sad
Sahraniv tijelo, takvu stekoh nagradu,
Al' razborit će taj moj čin pohvaliti.
Ko svetinju te zato cijenjah mimo sve,
Oj bratska glavo, al' mi Kreont spòčitâ,
Da na zlo tim se drznuh kruto griješeći.
I ruka sad mu trže me silovita,
Neùdomljenu, bez svatovca, lišenu
I bračne sreće ko i nade maternje.
Pa ostavljena jadno tako òd milîh
Ja pođoh živa u stan grobni mrtvijeh.
A koji zakon bogova ja pogazih?
I kako mogu bijedna oči k višnjima
Još podić? Kog ću zazvat pomoćnika, gdje
Pobóžnôst mi se crnim grijehom provrže?
Al' ako bogovi to drže zà pravo,
I trpjet ću i priznat, da sam zgriješila;
No griješe l' ovi, većeg zla ne trpjeli,
Neg' što na mène nedužnu navališe!

Zbor. Još iste olújê udarci
Potrèsujû njom.

Kreont. I zato će onim, što vode nju,
Ta sporost uròdit suzama.

Antigona. Vaj meni! Preranoj smrti me
Tâ predade riječ.

Kreont. Da se ničemu nè nâdâš, reći ću:
Izvršit će moja se zapovijed.

Antigona. Oj zemljo očinska, Tebo ti

Djedòvskî vi bozi!
Bez milosti mene povedoše.
Ma gledajte, Tébê prváci vi,
Sad kraljevnu, jedna što ostade,
Vaj, kako me muče muževi ti
Za dužnost svetu, što obavih!
(Odvedu je, a zbor zapjeva.)

Četvrta stajaća pjesma.

1. strofa. I lik Danajin s nebeskim se svijetlom
Rastat morao, u okovan zaći dom;
Sapeta krila se u odaji, grobu gotovu,
A ponosila se, dîjete, rodom i
Zlatnu kišicu, porod Zeusov, čuvala.
Al' moć usuda je nekud strahovita;
Ta njemu niti bogatstvo,
Ni Ares, kula, crni brod,
Što morski val ga bije, ne će pobjeći.

1. antistr. Nagli Drijantov sin, vladar edònskî,
Od Dionisa rad bijesa porugljiva
Sapet bi, zatvoren u tamnicu, stijenu kamenu.
Tako pjenom se u bjesnilu zapjeni
Groznom. Upozna domala, da onog je
Boga poganim uvrijedio jezikom;
Jer zanos ženâ uguši
Pa plamen i klik utuši
A Muze, sviralici sklone, naljuti.

2. strofa. Mrkih od stijena se moru na jedan i drugi kraj
Steru bosporski žali i trački Salmides,
Gdje u Finejeva sinka dva spazi Ares —
Ta blizu su njegovi dvori — ranu,
Sljepoću kletu; kruta žena zada je.
A oslijepi zjenice im očîju —
Za osvetom sad viču — rukom krvavom
A mača oštricom i čunkom tkalačkim.

2. antistr. Ginući kukavi plakahu kukave sreće jad,
Jer u nesrećnu majka ih braku porodi.
Ona bijaše krv prastarih Erehtidâ;

Na očinskoj buri, u pećinama
Dalekim uzraste na strmoj klisuri
Dijète božje, Borejeva vilovna
Kći, al' se, kćerce moja, na nju jednako
Dugòvjeke zle Usudnice srušiše.

(Dolazi vrač Tiresija, a vodi ga dječak.)

Čin šesti.

Zbor, Tiresija i Kreont.

Tiresija. Glavari têpskî, vam se, gle, uputismo,
Dva jednim gleđuć očima: slijepac sam;
Moj put je, kud me vodi ruka vođa mog.
Kreont. A što je dobra, starče moj Tiresija?
Tiresija. To sad ti rekoh ja —, gatača poslušaj!
Kreont. Kad ja od mudra zbora tvog još zazirah?
Tiresija. Stog, kako treba, gradom našim upravljaš.
Kreont. Potvrdit mogu: činjah, što je korisno.
Tiresija. Al' pazi, sad o vlasu sreća visi ti.
Kreont. A što je? S tvojih riječi ja protrnuh sav.
Tiresija. Poučit će te znaci moje umjeće.
Čuj! Nà stârô ja sjedoh mjesto, krilate
Kud nâ uglêd se meni ptice slîjećû,
Nečuven najedamput mi se javi krik
I zloslutno i bijesno ptičje kriještanje:
Raspoznah: čupaju se ljutim pančama;
Ta lepet krilâ sasvim jasno razbirah.
U strahu mahom paljenice kušah ja
Na žrtvenicih žarnih; al' iz žrtava
Plam Hefestov ne udara, na pepelu
Mast bedricâ se samo cijedi, rastapa
I dimi se i pršti, sva se rasprsnu
Žuč uvis, stegna okliznu se, opuznu;
S njih ŏtopî se salo, što ih pokrilo.
Ovako doznah od dječaka ovoga,
Da zalud mi bez jasna znaka gatati;
Jer on je vodič meni, ja sam drugima.
Al' tako s tvoje volje evo strada grad:
Jer ognjišta i žrtvenici svi su ti

Baš krcati i hrane ptičje ì pasjê,
Potómka Edipova, jadno paloga.
Pa onda od nas bogovi ne primaju
Ni molitve ni žrtve, stegnâ spaljenih;
Nit javlja nam se ptice krik dobròsretnjî,
Omastiše se krvlju mrtva čovjeka.
To dakle, sinko, promisli, jer ljudma je
To zajedničko svim, pogriješit dà mogû.
Al' nije onaj bèz sreće i razbora,
Tko živo pregnuv traži lijeka grijehu svom.
Tvrdoglav tko je, s nerazuma kriv je taj.
Daj, mani se mrtvaca, mrtva ne muči!
Ta je li jùnâštvo još jednom ubit ga?
I dobro po te rekoh; a veselje je
Riječ dobru, zbori l' u korist tko, prihvaćat.
Kreont. Ej starče, ko strjeljači svi vi zgađate
Odabrav mene biljegom! I proroštvu
Ja vašem ne umakoh —, à tô koljeno
Već odavno me izdalo i prodalo.
Koristite se, volja vas od Sardesa
Utržit elektar i zlato indijsko,
Al' onog u grob lje položit ne ćete,
Ni Zeusa orlovi da, gladni mesa mu,
Do prijestolja ga odnijet htjednu bogu svom.
Ni od te skvrnje prĕdat ne ću niti ću
Dopustit, da se zakopa. Ja dobro znam,
Da smrtnik nije jak oskvrnit bogove.
Al' propadaju, starče moj Tiresija,
Baš vrsni ljudi grdno, kad za grdnu stvar
Lijepih troše riječi — sebi na korist!
Tiresija. Vaj, ima l' tko, te ne zna, te ne razbira —
Kreont. A što to? Vrijedi l' zà svakôg ta tvoja riječ?
Tiresija. Od svega da je razbor dobro najveće.
Kreont. A luda pamet, mislim, bijeda najveća.
Tiresija. A tebe baš je bolest ta zarazila.
Kreont. Gataču ne ću pogrde da uzvratim.
Tiresija. Al' uzvraćaš, kad veliš, laž da proričem.
Kreont. Gatači redom su na novac lakomi.
Tiresija. A sramnu nâ dobît svi redom tîrani.

Kreont. Ti zboriš, ko da ne znaš gospodara svog!
Tiresija. Znam, — grad po meni spase i vlast zadobi.
Kreont. E, mudar gatač, ali voliš nepravdu.
Tiresija. Izàzvat ćeš, što tajno držim u srcu.
Kreont. Oglasi tajnu, samo nemoj za korist!
Tiresija. Pa ja i mislim, za te da je ne će bit.
Kreont. Al' srca moga ne ćeš, znaj, obmanuti.
Tiresija. A ti sad dobro pamti, ono sunce da
Već ne će mnogo puta nebom kružiti,
I ti ćeš vratiti od svoje krvi sâm
Mrtvaca, mrtvim da je opet zamjena.
Jer život jedan s ovog svijeta ù dônjî
Ti rinu, u grob ga udòmîv pogrdno.
I ovdje držiš mrtvog, ne pokopa ga,
Ni posveti, ni k donjim pusti bozima.
A mrtav tebi, a ni gornjim bozima,
Ne pripada, već silom to ih siliš ti.
Al' zato osvetnice na te pogubne
Erin'je bogova i Hada vrebaju,
I snaći će te ova ista nevolja.
Sad pazi, da li ovo zlatom podmićen
Ja zborim! Čut ćeš — malo proć će časova —
Mužévâ, ženâ vapaje po domu svom.
A svaki bogu mrski grad se buni, gdje
Psi ili zvjerad ili ptica krilata
Leš rastrgani posveti pa onda još
Ponèsê gradu kleti smrad na ognjište.
Ti uvrijedi i razgnjevi me; zato ja
Ko strjeljač sigurnom te zgodih u srce
Strijelom: ognju njenu ne ćeš ubjeći!
Ti, dječače, odvedi me sad domu, pa
Nek ovaj jed svog gnjeva prospe nà mladê
I neka se usprezat jezik nauči
I svoju pamet bolje nego dojako. (Odlazi s dječakom.)

Zbor i Kreont.

Zbor. Oj kralju, ode čovjek, strašno l' proreče.
A pamtimo, sve otkad ove sjêdine
Nam mješte crnih vlasi glavu pokriše,

Da nikad laži gradu nije rekao.
Kreont. To i sam znam, i duša mi se potresa.
Strahota je popuštat, a strahota baš
I bijedom opet dušu svoju ošinut!
Zbor. Menekejev oj sine, treba razbora.
Kreont. Što da se čini? Kazuj, ja ću poslušat.
Zbor. Hajd, oslobòdi djevu stana podzemnog
I groba podaj onom, kojeg izvrže.
Kreont. To dakle hvališ svjetujuć, da uzmaknem?
Zbor. Što brže možeš, kralju! Jer će bogova
Brzonoge stić kazne svačij nĕrazûm.
Kreont. Vaj meni! Teško li mi srce podnosi,
Da popustim. Al' sili nije prkosit.
Zbor. Hajd, sam se lati djela, drugim ne daj ga!
Kreont. Ovàkav poć ću, kakav jesam. Amo vas,
Oj sluge, òd svakâle! Bradve u ruke
Pa k mjestu, što je na vidiku, hitite!
A ja, kad tako veće krenuh mišlju svom,
Sâm, kako svezah, — sam ću je odriješiti.
Jer strah me uči: čuvat valja odredbe
Staròstâvne i s njima navijek život svoj.
(Odlazi sa slugama, a zbor veselo, jer se nada dobru, zapjeva.)

Peta stajaća pjesma.

1. strofa. Mnogoimeni bože, diko kàdmêjske
Djeve, Zeusa gromovnika
Oj rode, lijep što štitiš kraj
Italski, vladaš dolom
Deje eleusinske, gdjeno
Svijet se kupi sav! Bakho, u Tebi što
Stoluješ, gradu bakhantkinjâ, uz vodu,
Isména valove,
Gdje niknu divljeg zmaja naraštaj!
1. antistr. Presvijetli te s dvoglave stijênê sjaj,
Koričke kud kroče vile
Bakhantkinje, sve gleda i
Bistrica Kàstâlija;
Tebe gorâ nisejskih vis,
Bršljan kud buji, i zeleni šalje žal,

Kitnasti grožđem, kad ulice ono ti
U Tèbi pohadaš
Božànskô ùz klicânje radosno.
2. strofa. Ti nad sve gradove
Nju štuješ zajedno
S majkom, što je ubi grom.
I sad daj priteci — ta
Bijeda nam ljuta grad, sav narod pritisnu —
Skokom spasonosnim sa stijene Parnasa
Il' preko šumnog onog tijesna morskoga!
2. antistr. Zvijèzdâ krijesnicâ
Oj kõlovođo ti
I noćnog klika čuvaru,
Sine, čedo Zeusovo,
S Naksa osvanide sa svojim drugama
Tijama, zanosno što tebe Ijakha,
Svog gospodara, svu noć slave igrajuć!

(Dolazi glasnik.)

Čin sedmi.

Zbor i glasnik.

Glasnik. Vi, kućam Kadma, Amfijona susjedi!
Života nema ljudskog, bio kakovgod,
Pohvalit što bi htio kad il' pòkudit.
Jer sreća sveđer diže, sreća obara
Sad onog, što je srećan, sada nevoljna.
Sudbini nas smrtníkâ nema proroka.
Bar Kreontu smo mogli nekad zavidjet,
Gdje od dušmánâ spase zemlju Kadmovu
I države svu primiv vlast njom ravnaše,
I djeca, grana plemenita cvala mu;
A sada sve on izgubi! Jer čovjeka
Kad radost svaka ostavi, ne žive već,
Pa nek je živ, ja njega brojim mèd mrtvê.
A bio dom ti, ako hoćeš, blaga pun,
Kad sreće nema ni veselja, ja to sve
Ni za sjen dima ne bih htio kupiti.
Zbor. Što nosiš? Snađe l' nova bijeda kraljev dom?
Glasnik. Sve skõsî smrt. Tek krivac smrti im je živ.

Zbor Tko je ubílac? tko ubijen? Recider!
Glasnik. Sam svojom rukom Hemon skonča krvavo.
Zbor Sam svojom rukom? A da nije očevom?
Glasnik. Sam smrt si zada, oca za nju proklinjuć.
Zbor. Oj proroče, baš istinu nam oglasi!
Glasnik. Pa bilo! Al' još nečem treba dõmîsli.
Zbor. Eurìdiku baš, Kreontovu gospođu,
Tu vidim bijednu. Il' je čula zã sîna
Il' slučajno iz dvora amo dolazi. (Dolazi Euridika.)

Zbor, glasnik i Euridika.

Euridika. Oj ljudi gradski, ja vam slušah razgovor
Tu ìzlazêći, božice u Palade
Da vrućim molitvama tražim pomoći,
I slučajno baš zavor s vrata zaprtih
Odsúnuh, kada crni glas o domu mom
Mi dirnu uho. Od strâ klonuh nauznak
U besvjestici dvorkinjam u naručaj.
Al' bilo što mu drago, riječ ponòvite,
A ja ću podnijeti je, jadu navikla.
Glasnik. Daj, gospo mila, svjedok da ti pričam ja!
Zatajat ne ću ništ' od žive istine.
Što da te štedim, kad ću lažom poslije
Pokazati se? Uvijek vrijedi istina.
Ja s tvojim mužem vodeći ga pođoh baš
Na onaj vis, gdje još je jadan ležao
Razmrcvaren od pásâ Polinikov trup.
I božici se putova i Plútonu
Pomòlîv, da bi milosno utolili
Svoj gnjev, mi kupkom svetom njeg okúpasmo
Te nabrav granja òstânke mu spalismo;
I visok hum mu nasuv zemlje domaće
Mi pravcem zàrûčenôj Hadu djevici
Do izbe u kam dubene poletjesmo.
Al' netko čuo izdalèka jadovke
Tuj glasne iz nepòsvêćenê grobnice,
Pa gospodaru Kreontu to doglasi.
A ovog zàtječê krik mukli, ôčâjnî,
Pa stupajuć sve bliže, bôno zavapi

I uskliče: »Vaj, teško meni nesrećnu!
Zar gatat znam? Zar stazom najnesrećnijom
Sad idem, kojom pođoh za života svog?
Svog sina glas ja čujem! Momci, brže de
Potecite, kod groba stan'te, s ulaza
Odvaliv kamen grobnom humku uđite
I gledajte na pŭkotinu, Hemonov
Da l' spoznah glas, il' bogovi me varaju!«
Po zapovijedi jadna gospodara nam
Mi pogledasmo; sasvim u dnu grobnice
Nju ugledasmo, gdje se rupcem objesi,
Vrat zamkom ona stegnu tankom, prtenom;
On oko pasa tijelo njeno obujmi
I do nje stoji, plače mrtvu, nesrećni
Brak, taj gubitak — djelo oca svojega!
Al' kako njega spazi, bôno zarida
I ušav k njemu zavapi i uskliče:
»Oj bijedniče, što smisli? što li ŭčinî?
Od nevolje ti koje jadan postrada?
Izađi, dijete, molim te i zaklinjem!«
U njega sin mu bijesnim zirnu očima,
Sa prezirom u licu, ništa ne reče,
Već trgnu dvosjekli mač, oca, bježati
Što nagnu, ne zgodi; a onda nesrećnik,
Sam na se gnjevan, kakav bješe, na svoj se
Mač upre, u rebra ga rinu dopola,
Još svijestan toplim privine se grudima,
I hropeć stade vreli izbacivati
Mlaz rujne krvce k njenim blijedim liščima.

(Euridika odlazi.)

Sad mrtav dò mrtvê on leži, braku svom
U Hada carstvu bolan našav posvetu,
I ljudma sada svima on je primjer, da
Nerázbor svakom najveća je nevolja.

Zbor. A kako to da tumačimo? Gospođa
Sad ode, ne izústîv dobre niti zle.

Glasnik. Ja sâm se snebih, ali gajim nadu tu,
Da doznav za kob sina svog pred ljudima
Naricat ne bi, nego će u dvoru svom

Sa dvorkinjama bugarku zatužiti.
Ta pametna je, ne će lje sagriješiti.

Zbor. Ja ne znam. Na zlo sluti, mislim, doista
I šutnja mrtva ko i glasni, pusti plač.

Glasnik. Ta vidjet ćemo, da li nešto potajno
Ne sakriva u uzbuđenom srcu svom.
U dvore ja ću za njom. Pravo veliš ti:
U šutnji mrtvoj sumnje ima opasne.

(Glasnik odlazi. Dolazi Kreont. Sluge nose Hemona, a Kreont ga drži.)

Zbor. Gle evo baš kralj sam dolazi
Na rukama držeć očiti znak
Ne zlodjela tuđeg — bud' slobodno reć! —
Već onoga, sam što je zgriješio.

Tužaljka.

Zbor i Kreont.

I. strofa.

Kreont. Ao smrtonosni, nemili bezumnog
Uma grijesi! Oj vi, što ubilce i
Žrtve im gledate! Istog su plemena!
Teško li meni! Oj kobne mi odluke!
Sinko moj, mlađan ti preranom pogibe —
Ah, ah, ah! — smrću i ukide život svoj,
A sve s nerazbora mojeg, ne sà svôga!

Zbor. Vaj, kasno li ti pravdu, čini s', upozna!

Kreont. Naučih je se jadan! Moju na glavu,
Stisnuv me, ono, dà ono navali
Bog teško breme, na put grozan rinu me
I — jao meni! — baci, zgazi radost mi.
Oh, oh! Oh, jadnih li jada smrtnicima!

(Dolazi drugi glasnik iz dvora.)

Zbor, Kreont i glasnik.

Glasnik. Oj gospodaru, ti se valjda dostade
Zla svakog! Jedno držiš tu na rukama,
A za čas ugledat ćeš drugo u kući.

Kreont. A šta to? Zar još gore od zla ovoga?

Glasnik. Baš gospa, tog mrtvaca mati, izdahnu.
Sad jadna sebi smrtni zada udarac.

1. antistrofa.

Kreont. Oj neutaživo ždrijelo Hada, ah
Zašto me, zašto me ubijaš? Crne mi
Javi već jade, al' kaki još nosiš glas?
Ah, ah, ti mrtva već čovjeka dotuče!
Momče, što zboriš? Ej, kaki me zadesi —
Ah, ah, ah! — udes nov, žene ubistvo, smrt?
(Otvore se vrata, i vidi se mrtva Euridika.)
Glasnik. Sad pogledaj! Već ništa se ne sakriva.
Kreont. Ah, drugi smrtni jad ja gledam nevoljan.
Kakav me, kakav li čeka još udes sad?
Dijète držim jadan baš u rukama,
A mrtvac drugi svanu mi pred očima!
Oh, oh! Oh, majko ti tužna! Oh, sinko moj!
Glasnik. Pa u ljutini oči mutne zaklopi
Do žrtvenika; ona tužno oplaka
Megàreja, svog sina slavnog, kojino
Već prije pade, zatim ovog, napokon
Zlo tebi, ubojici djece, zaželje.

2. strofa.

Kreont. A joj, a joj!
Žacnuh se užasom! Što me tko u prsi
Ne udri mačem dvosjeklim ?
Jadan ti ja! Oh, oh!
Jadna me zadesi nesreća!
Glasnik. Za ovu smrt i onu ona krivnju svu
Na tebe umirući tad svaljivaše.
Kreont. A kakvom silom život ona ukide?
Glasnik. Dă, svojom rukom ona grud si raspara,
Kad sina svoga teške patnje doznade.
Kreont. Teško li meni! Ta na drugog čovjeka
Nikad se s mene ne svali grijeh taj!
Ja te, dă — ja te pogubih, oj jadan ja!
Jest ja, po istini kažem! Oj sluge vi
Brže me vodite, s puta me vodite,
Jer sam toliko, koliko ništica!
Zbor. Imade l' u zlu dobra, dobro svjetuješ.
Jer kad zlo bane, što je kraće, bolje je.

2. antistrofa.

Kreont. Oh, dodi, doď,
Svanide, najljepši udesa moga kraj!
Zadnji mi danak dovedi sad!
Deder mi dodi, doď,
Drugog da ne vidim dana već!
Glasnik. I to će biti. Al' je drugo činit sad:
Tko vodi brigu, za to će se pobrinut.
Kreont. Što hoću, rekoh. Druge želje nemam već.
Zbor. Ne želi sada ništa! Što je suđeno
Smrtnikom jada, to ih ne mine.
Kreont. Vodite otale čovjeka ništava,
Tebe što, sinko moj, nehote pogubi,
Tebe i onu! Oj jadan ja! Ne znam kud,
Na kog da svrnem, ni kamo da sklonim se!
Što je u ruci mi, nakrivo ide sve,
Na glavu sad mi se obori udes hud! (Sluge ga odvedu.)
Zbor. Dă, prvi je sreći čovječjoj teg,
Da razborit budeš: o bogove si
Ne ogrješuj duše! Silovitu riječ
Drznika će silnimi udarci kar
Zadešavati.
Ovako nas starost naučila.

Preveo F. Miler.

Iz „Elektre".

(680.—763., 1126.—1170.)

U zoru dolazi pred kraljevski dvor u Mikeni Orest s prijateljem Piladom i pedagogom, koji je s Orestom kao djetetom nekad pobjegao k fočanskomu kralju Strofiju, na čijem je dvoru Orest odrastao. Orest kaže pedagogu, neka ide u kuću i javi, da je on (Orest) u utrci u Delfima zaglavio; a sam će poći na grob očev da ga prelije. Izlazi Elektra, a oni se uklone. Ona jadikuje, a zbor je drugaricā tješi. Uto dođe iz dvora sestra Elektrina Hrisotemida sa žrtvom, što je mati Klitemnestra šalje na grob Agamemnonu, da ga ublaži, jer joj se usnilo, da se on na svijet vratio, zasadio žezlo svoje u ognjište, a ono prolistalo, razraslo se i svu krajinu zasjenilo. Elektra svjetuje sestru, neka baci žrtvu a na grob metne njezin (Elektrin) pojas pa uvojak njezine i svoje kose. Kad otide Hrisotemida, izađe Klitemnestra, popravda se s Elektrom pa onda Apolonu prinese žrtvu. Sad dođe pedagog i javi smrt Orestovu.

Baš stog me slahu, cijelu ja ću kazat stvar.
K mejdanu došav vele slavnom heladskom,
Tog lovor vijenca delfske željan pobjede,
Kad ču telala svečan gromki zovnut glas
Na utrkivanje, u kom je prvi boj,
On svane stasit, svima ondje divotan,
I k trkališta meti munuv kao grom
Dar vele častan steče svoje pobjede.
U malo riječi veliku da rečem stvar,
Junaštva takog muža jošte ne vidjeh.
To znaj: štogod telali još navijestiše
Od pet igara skupa s utrkivanjem,
U svih on dobi vijenac dičan pobjede;
Argivca srećna narodu kazivahu,
»Oresto«, kličuć, »sin je Agamemnona,
Što nekad slavnu skupi vojsku heladsku!«
I tako stvar ta bi; no bog kad odluči,
Ne izbježe ni junak svojoj pogubi.
Pak i on dođe sjutradan, brzonog boj
O ishodu sunčanom kada bijaše,
Sa mnogim upravljanju kola vještima.
Ahivac bješe jedan, drugi iz Sparte,
Dva s dvoprežnijem kolima iz Libije,
A s tesalskijem konjma peti med njima;
Etolac bješe šesti s riđim ždrijepcima,
Magnešanin još jedan sedmi pridođe,
A osmi Enijanac s konjma bijelijem,
Iz bogom sazdane Atene deveti;
Beoćanin ispunjaše deseti broj.
Pa na mjesto, što sudac ždrijebom odredi,
Svak stupi, kola svoja u red postavi,
Te na glas mjedne trublje sunu kao grom;
Podviknuv konjma skupa s uzdam' stresaše,
I cijelo trkalište svud se napuni
Od buke silnih kola i od štropota;
Prah vitlaše se k nebu, klupkom smiješani
Ne štedješe svog biča, da bi pretekli
Prednjaku os i njegvih konja soptanje.
Na obručih kotača, leđih svaki je

Pun pjene bio, koju konjâ sprska dah.
Tik same krajnje mete Orest vozeći
Os vazda srećno skrenu pustiv desnomu
A skupiv uzde blizom konju lijevomu.
I dotle bjehu svima kola čitava;
Tvrdousti al' Enijanca ždrepčići
Svom silom trčeć baš kod samog zavoja,
Već šesti, sedmi l' put kraj mete prolazeć,
U Barčanina kola čelom udare;
I odsad s jednog zla već jedan drugomu
Izvaliv kola padahu, i polje se
Krisejsko razvalinam' kolâ napuni.
To spaziv vješt upravljač uzdâ atenski
Zauspregne te nastran kolma skrenuvši,
U srijedi pusti vrevu konja smotanih.
A Orest držeć konje stražnji gonjaše
Pun uzdanja u napokonju pobjedu.
No opazivši onog, gdje je osto sam,
On brzim konjma mladim glasom zagrmi
Te došav s onim kolma upored čas tâj,
Čas onaj glavom premcu konje prestiže.
Bijednik sve je pute srećno svršio,
Na čitavijeh kolih stojeć uspravan.
Al' pustiv lijevu uzdu konju skrećući
Ne opazi, gdje kolma metu očesa;
Po srijedi oglavinu točku razbije,
Iz kola skliznu, amovim' se zamrsi;
A s palim konji trkalištem srnjahu.
Čim narod spazi, gdje se s kola srušio,
Nad mlacem bijednim udari u tužan plač,
Što takim djelom steče toli grozna zla
Čas zemljom povlačen, čas k nebu uzbacan,
Dok upravljači kolâ mukom napokon
Zaustavljajuć trku konja obijesnih
Iz remenja izmotaše sveg krvava,
Ni prijatelj da ne spozna taj bijedni trup.
Na lomači ga vatrom odmah spalivši,
U maloj žari silno tijelo pepelom
Od Fočana ti nose ljudi poslani,

U očinskoj da zemlji zadobije grob.
I to ti tako bi, već slušat bolno dost',
A okom vidjet, kao mi što gledasmo,
Od svih je zala, što ih vidjeh, najveće.

Klitemnestra ode s pedagogom u dvor, a Elektra očajava. Doleti Hrisotemida i veli, da je došao Orest, jer je našla grob očev prelit i cvijećem posut. Elektra joj odvraća, da se vara, i odluči sama osvetiti oca. Sad stigne Orest s Piladom i slugama, što nose žaru, u kojoj je tobože pepeo njegov. Elektra ga zamoli, da joj da žaru; pa kad je primi, zaplače nad njom:

Oj spomene, što ostade od Oresta,
Najmilijeg na svijetu meni čovjeka!
Drugačijom te nadom slah neg' primam sad.
Jer u ništ' stvorena te držim rukama,
A krasna te iz dvorova otpremih ja.
O da sam prije s tim se svijetom rastala,
Neg' u tuđinu što te poslah, rukama
Tim krijuć tebe od smrti kad izbavih.
Jer mrtav bar u onaj koban ležeć dan
U očevu bi grobu mjesta imao.
Sad izvan doma drugdje prognan pogibe,
Od mene sestre svoje jadan rastavljen,
I nit te dragim rukam' nesretnica ja
Uresih oprav nit iz bukte plamena,
Kao što bi pravo, tužno breme izdigoh.
Već tuđim rukam' ti mi jadan njegovan
U maloj žari malen došao si trh.
Oj jadna ja, gdje bez koristi osta mi
Ta davna njega, kojom često njegovah
U slatkom trudu tebe; nikad majčinu
Ti ne bješe koliko mome srcu drag.
Ja jedina bjeh tvoja hrana u kući,
Svet svojom ti si mene zvao majčicom.
Sad nesta svega toga u taj jedan dan
Sa smrću tvojom. Jer ti sabrav hrlo sve,
Ko vihor minu. Otac nas već ostavi;
Ja jadna venem, sam si mrtav zginuo;
Dušmani smiju s', radošću je mahnita

Ta mati nemati, od koje prečesto
U potaji glas slaše, da ćeš svanuti
Sam glavom osvetnik. No zla je tvoja kob
I moja sve to nama tužnim otela,
Kad mjesto lika tvog mi eto premilog
Taj beskorisni posla sjen i pepeo.
Avaj, oj!
O plačna tijela!
Jao, jao!
Ah kako l' putem —
Jao meni! —
Tim groze punim, dragi, poslan porazi,
Dă porazi me, mila glavo bratova!
Stog primide me u tvoj ovaj mjedni stan —
U ništa, mene ništa, da i dolje svet
Ja s tobom budem. Kad ti gore bješe još,
Sudbinu istu imasmo, stog žudim sad,
Da mrtva s grobom tvojim budem združena,
Jer ne vidim, da mrtve mori čemer ljut!

Preveo A. Pavić.

Oresta to dirne, i on se oda. Sestra ga prepozna po prstenu očevu. Nato izide iz dvora pedagog i kori ih, što se tako neoprezno razgovaraju. Orest, Pilad, pedagog i Elektra idu u kuću. Za čas se vrati Elektra da pazi na Egista, da ne bi iznenada banuo; jer on je negdje uvani. Klitemnestru ubijaju, i čuje se iz kuće jauk. Sad dođe Egist; načuo je, da su stigli ljudi i javili smrt Orestovu; on bi ih rad vidjeti i ujedno zapovijeda, da se vrata otvore, neka bi mrtva Oresta ugledali oni, kojima je on bio sva nada. Vrata se otvore, vidi se mrtvac. Orest, Pilad i pedagog izidu. Egist digne s mrtvaca pokrov, prepozna Klitemnestru i dosjeti se, da je ovo pred njim Orest. Egist mora u kuću, gdje ga čeka smrt.

Euripid.

Kaže se, da se rodio na Salamini na dan bitke salaminske g. 480. pr. Is. i da je najprije bio atlet, onda slikar, napokon pjesnik. Zacijelo potječe iz ugledne građanske porodice. Učio je u Anaksagore i Protagore a iz knjige poznavao druge filozofe. U djelima svojim iznosi misli nove prosvjete, koja je potresla vjerom u bogove, štovanjem zakonâ i samim ćudorećem;

zato su ga zvali pozorišnim filozofom. Umr'o je prije Sofokla g. 406. na dvoru makedonskoga kralja Arhelaja, kamo je na poziv kraljev pošao. Od 88 drama sačuvalo se 18 tragedija i jedna — jedina, što je imamo — satirska igra »Kiklop«. Prvu je nagradu dobio 4 puta za života a jedamput poslije smrti. Od tragedija vrijedno je pamtiti Medeju (g. 431.), Hipolita, Bakhantkinje, Hekabu, Ifigeniju u Aulidi i Ifigeniju u Tauridi. Euripid je pesimist, dok je Sofoklo vedra duša. Čovjeka riše onako, kakav jest; raščinja mu dušu i natanko crta čuvstva i strasti. Priču mijenja (Elektra je u njegovoj »Elektri« udata za seljaka); da bi gledaoci lakše razumjeli dramu, izlazi na početku obično bog, duh ili koje lice i govori prolov, u kojem se kratko razlaže radnja drame. Zborne su pjesme često u slaboj svezi s radnjom. Čvor dramski ne mari prirodno rješavati, već ga mnogoput bez potrebe »deus ex machina« raskine. Eshil i Sofoklo živo vjeruju u bogove, dok su Euripidu samo puko dramsko sredstvo. Za Euripidom su se mnogo povodili potonji pisci grčki i rimski, pa i kršćanski, kojima je godilo, što on ne vjeruje u bogove neznabožačke. Za preporoda humanističkoga utjecao je na Talijane a preko njih na Dubrovčane.

Iz „Medeje".

(1.—48., 446.—562., 567.—573., 576.—626., 866.—875., 1002.—1115.)

Iz stana Medejina u Korintu izlazi stara hraniteljica Medejina i govori *proslov*:

Ej brod da »Arga« nije u kraj kolšanski
Poletio sred Simplegada mrkijeh,
Od sjekire da u šumi na Peliju
Bor nije pao, nit se vesla mašile
Junakâ prvih ruke, štono Peliji
Po zlatno runo krenuše! Ta gospa mi
Medeja ne bi gradu Jolku dospjela,
Nit ranila joj srca ljubav k Jasonu;
I ne bi kćeri Pelijinih sklonila,
Da oca smaknu; ne bi ovdje korintskoj
U zemlji s mužem, dječicom prebivala.
A građani, u kojih zemlju dobježe,

Nju voljeli, i složna bila s Jasonom
U svemu — a blagodat to je najveća,
Od žene muža kadno razdor ne dijeli —,
Al' sad se odbi sve, i ljubav povenu.
Ta Jason pusti djecu, moju gospođu;
U braku živi s kraljevnom oženiv se
Sa kćerkom Kreonta, što vlada krajinom.
Medeja nesretnica, koju odvrže,
Sad viče zakletve i zove desnicu,
Tu uzdanicu tvrdu, zove bogove
Za svjedòke, kako li joj Jason uzvrati!
Bez hrane leži, tijelo bolu predade,
Sve vrijeme ona topi se u suzama,
Jer spazi, da je vojno ljuto prevari;
Nit oka podiže nit lica otkida
Sa zemlje; sluša prijateljâ utjehu,
Koliko stijena kakva ili morski val.
Kadìkad samo vratom makne prebijelim,
Za ocem dragim sama za se zaplače,
Za domovinom, kućom, što ih izdade
I s mužem pođe, što je sada zapusti.
U nesreći ti jadna spozna, koja li
Milina s domom se ne rastat očinskim!
Na djecu mrzi, pogled ne vesèlî je,
A strah me za nju, ne snuje li kakvo zlo,
Jer kivno joj je srce, ne će podnijet,
Gdje grdno trpi. Znam ja nju i bojim se,
Mač oštar u srce će rinut u kuću
Unišav muče, gdje joj krevet nastrt je,
Il' kralja će pogubit i mladoženju,
A onda će je veća snaći nesreća.
Ta strašna je, pa zavadi l' se tkogod s njom,
Taj ne će lako pobjedu održati.
Al' evo djece s trkališta, s igre sad!
O jadu nimalo ne slútê majčinu,
Jer srce mladahno tugovat ne mari.

Dolazi pedagog s djecom i kaže, da je čuo, da će Medeju s djecom kralj Kreont iz zemlje otjerati. Hraniteljica ga moli, da to ne kaže Medeji i da djecu čuva od nje. Čuje se jauk Medejin iz kuće, a na taj jauk

dolazi zbor građanaka korintskih, koje svjetuju hraniteljicu, da ide u kuću miriti gospođu. Izide Medeja, a za čas dođe Kreont i nalaže joj, da s djecom ide smjesta iz zemlje; poslije joj dopušta, da smije ostati još do sjutra. Kad Kreont otide, dođe Jason.

Jason. Već više puta vidjeh, ne sad prvi put,
Da neizmjerno zlo je divlji srca bijes.
Ta mogla si tu imat kuću, kućište,
Da drage volje slušaš jačih odredbe;
Al' s riječi drskih ti iz zemlje selit ćeš.
A briga mene, zboriš li bez prekida
O Jasonu sveđ, rđa da je najgora;
Al' što o porodici reče kraljevskoj,
Bud' sretna, što je izgon za to kazan ti.
I ja sam svagda kralju, kad se srdio,
Gnjev tišao i želio, da ostaneš,
Al' ludosti se nĕ okânî —, kraljev rod
Sveđ grdiš; stoga ćeš iz zemlje seliti.
No zato ipak dragih ne odrekoh se,
Već dođoh za te, ženo, evo u brizi,
Bez novca il' ináče kako potrebna
Da s djecom ne odeš; zla mnogo povlači
Bijeg sa sobom. Pa makar na me mrziš ti,
Zla tebi željet nikad ne bih mogao.

Medeja. Oj rđo jedna! To je dašto najgore,
Što tebi kukavici jezik može reć.
Pa k meni dođe? Dođe li a mrzak si
I bogu, meni, svemu rodu ljudskomu?
To nije smjelost, ni junáštvo, svome zlo
Kad uradiš i još mu gledaš u oči,
Već šuga od svih među ljudma najgora,
Dä — bestidnost! Što dođe, dobro uradi,
Jer kad te izgrdim, a ti se najediš
Zbog grdnje, srcu će mi onda lakše bit.
A prije svega ja ću s ovim početi:
Ja spasoh tebe — to Heléni znadu svi,
Što u brod isti »Argu« se ukrcaše —,
Kad poslan bi, da jarmom ravnaš bikova,
Što vatrom disahu, i poljem krvavim
Da siješ. Zmaja, što se ovi mnogoput

Oko rúna, suha zlata, te ga čuvaše
Vijek budan, ubih; bijah tebi sunce, spas.
A sama oca svoga, dom svoj odvrgoh,
U Jolko s tobom stigoh podno Pelija,
Jest — više srce negol' pamet slušajuć,
I smakoh Peliju, te grozno poginu
Od djece svoje; svakog straha riješih te.
I to ti ja učinih, grdni čovječe,
A ti nas zapusti i u nov stupi brak.
I ode vjera, zakletva, te ne znam ja,
Da l' držiš, bozi stari da ne vladaju
Sad više, već u ljudi vrijedi zakon nov,
Kad svijesna duša ti, da vjerom krenu mi.
Ded, kao s prijateljem ću se svjetovat —,
Al' zar mi se od tebe dobru nadati?
Al' neka! Pitanjem ćeš izić gadniji.
Pa kud da krenem sad? Zar kući očevoj,
S domajom što je izdah tebi za volju?
Il' k jadnim Pelijadama? Dä, krasna mi
U domu dočeka, kad ubih oca im!
Ta tako je: tko otkuće me volio,
Zamrzih na nj; kom nijesam smjela radit zla,
Za ljubav tebi tog dušmánom stvorih si.
Dä, za to učini me sretnom, kako je
U Grčkoj malo koja još! A divna li
I vjerna muža imam nesretnica ja,
Iz zemlje kadno bježat moram prognana,
Bez druga, sama a sa samom dječicom!
Ej krasna li prijekora mladoženji,
Kad spasiteljka s djecom ti se potuca
Ko prosjaci! Oj Zeuse, čemu ljudima
Za zlâto, je li krivo, stalan poda znak,
A na čovjèčjêm tijelu nema znamenja,
Po kojem treba da se čuvaš zločestog?

Zbor. Ej strast je strašna, teško ju je liječiti;
Kad drago s dragim ljutu svađu zametne!

Jason. Loš, čini se, govòrnîk biti ne smijem,
Već treba da se, ko što valjan krmilar
Na brodu, otmem ljutu, ženo, udaru

Tvog jezika, da krajnji jedru shvati rub.
Ja držim — jer se odveć gradiš zaslugom —,
Da samo Kipranka je izmed bogova
I ljudi putem na moru mi bila spas.
U tebe um je oštar, al' te mrzi riječ,
Kad kažem ja, da Ero neizbježnom te
Strijelom prisili, da život spaseš moj.
Al' ne ću odveć natanko to osjeći,
Jer pomoć tvoja, kakva bila, nije zla.
Al' opet veće primi dobro za spas moj,
Neg' dade, kako ću ti ja dokazati.
Ti prije svega prebivaš u Heladi,
A ne u zemlji barbarskoj, i življet znaš
Po pravu, zakonu, ne sili surovoj.
Heleni saznadoše svi za mudrost ti,
I dođe na glas; a da ondje boraviš,
Na kraju svijeta, nema tebi spomena!
Ne imao u domu svome zlata ja
Nit pjevat znao ljepše nego Orfej sam,
Izići na glas ako sreća ne da mi!
Toliko rekoh ti o svojim mukama.
Ta ti si takmu riječi prva zavrgla.
A što se na brak kraljevne ti obori,
Dokazat prvo ću, da bijah pametan
A onda čestit, najzad — velik prijatelj
I tebi, djeci svojoj. Samo mirno čuj!
Kad prijeđoh ovamo iz zemlje Jolkije
I mnoge strašne nevolje me pratile,
Ej kakvu sreću bolju naći mogoh ja
Bjegunac, negol' ženit kćerku kraljevu?
Ne, što mi, kako s' izjedaš, brak omrznu
Tvoj, i za ženom drugom želja usplamtje,
Već mî da — to je glavno — dobro živimo
I s oskudice ne patimo — s puta se
Siromašnu, znam, uklanja svak prijatelj —
I djecu dostojno svog doma othranim.
Pa zar ja sve to smislih zlo? Ma ni ti to
Ej rekla ne bi, da te ljubav ne mori.
Al' takve ste vi, žene: sretan dok je brak,

Svu sreću onda mislite da imate,
No zadre l' opet u brak kakva nesreća,
Držíte dobro najveće i najljepše
Za mržnju i nenavist ponajgrozniju.

Zbor. Oj Jasone, svoj govor lijepo iskiti,
Al' opet čini mi s' — ma uz nos rekla ti —,
Da pravo ne radiš, kad ženu zapusti.

Medeja. Jest, od mnogog se mnogo razlikujem ja.
Tko nepravedan je a mudro zborit zna,
Taj kazan meni najtežu zaslužuje.
Jer tko se diči, riječma da zna nedjelo
Ukrasit, na zlo brz je, nije mudar baš.
A tako i ti preda mnom se ne kiti
I ne grad' vještim! Jedna će te srušit riječ:
Da nijesi rđa, meni otkrit bješe ti
Pa svadbu slavit a ne tajom od dragih!

Jason. Ah, divno l' bi podupirala naum moj,
O ženidbi da rekoh ti, kad ne možeš
Ni sada uspreć svoga srca silan bijes!

Medeja. Al' to te nȅ odvrâtî, nego barbarkom
Brak dȏ starosti ne bješe na diku ti!

Jason. Sad dobro znaj: ne ùzêh kćeri kraljeve,
Što sad je moja, baš ljepoti za volju,
Već, jer sam — rekoh to i prije — želio
Da tebe spasem, djecu svoju othranim.

Medeja. Oj bogat me a bolan život ne stigo
Nit sreća, što bi meni srce kidala!

Jason. Okreni željom, svanut ćeš pametnijom!
Nek dobro ti se bolnim nikad ne vidi,
I dok si sretna, ne drži se nesretnom!

Medeja. Dȁ, rugaj se! Ti imaš gdje zaklonit se,
Al' ja iz zemlje ove sama bježat ću.

Jason. To sama odabra. Ne krivi drugoga!

Medeja. Po čemu? Ja se vjenčah, ja te izdadoh?

Jason. Vladarov rod si kletim klela kletvama.

Medeja. Jest, baš sam i tvoj dom ja kletvom proklela.

Jason. O tome više neću s tobom preti se.
No želiš li za djecu ili za bijeg svoj
Od novca moga kakvu primit potporu,

To kazuj! Punom rukom podat spravan sam
I znancima poručit, da te pomažu.
A odbiješ li, ženo, ludo radit ćeš.
No prođ' se gnjeva, još ćeš više dobiti!

Medeja. Nit marim ja za znance tvoje niti bih
Od tebe primila što — nemoj davat nam!
Bez blagoslova dar je od zla čovjeka.

Jason. Al' bogove ja zovem za svjedoke, svud
Da tebi, djeci rad sam ići na ruku;
Al' ne mariš za dobro, prkos odbija
Sad prijatelje; zato jače žalit ćeš! (Odlazi.)

Medeja. Bježi'! Ta čeznuće te za nevom, udatom
Tek, mori, jer već dugo bivaš otkuće.
Dă, žen' se! Još će — dao Bog! — ta ženidba
Bit takva, te ćeš s nje se ljuto pokajat. (Zbor zapjeva.)

Stajaća pjesma.

1. strofa. Kad ljubav ti granice sve
Prekorači, slave,
Kreposti ne nosi ljudma;
Svane li Kipranka blago,
Nema druge božice milije od nje.
Na me, Gospo, nikada ti
Ne odàpni s luka zlatnog
Strijelu stalnu, čežnjom okvasiv je!

1. antistr. Ćudòrêđe krasilo me,
Dar najljepši s neba!
Nikad nek svadljive strasti,
Razdora vječnoga silna
Kipranka ne raspiri u srcu mome,
Nek me u brak ne rine tud!
Nek oštrinom uma žensko
Kroji pravo i brak štiti miran!

2. strofa. Domovino, dome ti moj,
Oj ne bila bez grada svog,
Ne zadesilo mene žiće teško,
Bijeda krajnja
S tugom i žalošću svom!
Ne doživjela dana toga! Prije

Smrt me, smrt pokosila! Nema ti
Druge nevolje veće no
Očinsku gubit zemlju.

2. antistr. Vidjesmo, iz ustiju to
Ne doznasmo tuđih. Tebe
U najgroznijoj bijedi tvojoj ni grad
Nit i jedan
Prijatelj ne žali baš.
Mrsko propao, tko ne otključa ko
Ključem srca širom i štovati
Ne zna druga svog! Taj mi se
Nikada milit ne će.

Dolazi kralj atenski Egej putujući iz Delfa preko Korinta kući. Medeja mu se izjada, a on joj ponudi, neka se u Atici nastani. Ona prihvaća ponudu; pa kad Egej otide, smisli, kako će se, prije nego krene u izgon, osvetiti. Po robinji poruči Jasonu, da dođe.

Jason. Na poziv evo me! I makar kivna si,
Od tebe s' odbit ne ću, nego, ženo, ded
Da čujem, što od mene novo zaželje!

Medeja. Moj Jasone, de molim te, oprosti mi,
Što rekoh! A i pravo je, ljutinu mi
Da trpiš, kad iskazah mnogu ljubav ti.
U sebi sama uzeh ja razmišljati,
Izgrdih sebe: »Strašna! Čemu mahnitam
I jedim se na one, što mi svjetuju
Sve dobro; mrazim se s gospodom kraja tog
I s mužem, štono po nas misli najbolje,
Kad uze kraljevnu? Pa ne ću l' gnjeva se
Okanit? Kakvo zlo, kad bog mi dobro dâ?
A nemam li ja djece? Ne znam, da smo mi
Bez prijatelja i iz zemlje prognani?«
Dă, tako razmislih, razabrah, da je moj
Nerazbor velik, da se jedim ni za što.
Pa sad to hvalim; vidim, da si pametan
Kad rod nam steče takav, a ja bezumna,
Jer bješe mi pomagat tvome naumu
I s tobom nastojat i sklopit bračni vez

I zaručnicu ti s veseljem milovat.
Al' takve smo već — ne ću kazat ništa zlo —
Mi ženske. Zato žao za sramotu ti
Ne vàljâ vratit a ni ludost ludošću
Pobijat. Popuštam i velim: onda sam
Zlo sudila, al' sad sam bolje smislila.
O djeco, amo, djeco, kuću ostav'te,
Izadite i zagrlite oca svog
I pozdrav'te ga sa mnom! (Djeca dođu.) Mržnje stare se
Na svoje mile s majkom skupa prodite!
Sad mir je u nas, srdžba sva se smirila.
Pa prihvatite desnicu — oh nesreće!
Ah, nešta tajno meni na um pada sad!
O djeco, hoćete l' i živa dugo još
Ovako pružat milu, dragu ručicu?
O jadna ja! Oh, kako na plač brza sam
I puna zebnje! — Jer spor s ocem napokon
Sad minu, suza lice nježno natopi.

Zbor. I meni krupna skoči suza na oči.
Ej bijeda ne porasla veća, neg' je sad!

Jason. To, ženo moja, hvalim, ono ne kudim;
Ta prirodno je, žensko srce na muža
Da plane, kad on drugu stane snubiti.
Al' srce tvoje se okrénu k boljemu.
Ti savjet bolji spozna ipak napokon!
Ovako dolikuje ženi razumnoj.
A za vas, djeco moja, s božjom pomoću
Svom brigom od srca se otac pobrinu;
Jer, mislim, vi ćete u zemlji korintskoj
Još prvo mjesto uz braću zapremiti.
Pa rastite! A ostalo je ocu vam
I onom bogu briga, što je milostiv.
A vidio vas lijepo odgojene pa
U cvijetu mladosti i jače, neg' su mi
Dušmani! A ti — zašto bijelo lice sad
Okrenuv krupnom kvasiš suzom obraze
I ove riječi mi s veseljem ne slušaš?

Medeja. A, ništa. Na pameti su mi djeca ta.

Jason. Ma ne boj se! Ta dobro za njih skrbit ću.

Medeja. Dă, tako ću. Riječma ću ti vjerovat.
Ma ženska ti je meka, za plač stvorena.

Jason. A što mi, jadnice, rad djece uzdišeš?

Medeja. Ah, moja su! Kad ti im život zaželje,
Tad obuze me tuga, hoće l' to se zbit.
No rašta si mi došao na razgovor,
To rekoh ja, a drugo ću ti reći sad.
Jer mene istjerat iz zemlje misli kralj,
I za me to je — dobro vidim — najbolje,
Da nijesam tebi a ni zemlje glavama
Na putu; i jer drže, da sam domu im
Neprijateljka, iz krajinê bježim ja,
Al' moli Kreonta, nek djece ne goni
Iz zemlje, da ih tvoja ruka uzgoji!

Jason. Eh, ne znam, hoću li ga sklonit, kušat je.

Medeja. A ti de reci ženi svojoj, oca svog
Nek moli, da iz zemlje djece ne tjera!

Jason. Jest, hoću pa i mislim, sklonit ću je ja,
Dă, ako je, ko žene što su ostale.

Medeja. I ja ću u tom trudu ić ti na ruku.
Ta poslat ću joj dare, što na svijetu se
Od svega, znam ja, drže najljepšima sad:
Vijenac zlatan, k tomu tanku haljinu,
A nosit će joj djeca. Ali brže mi
Donesi nakit amo koja sluškinja!
I ne će sreću jednu, nego stostruku
Uživat, gdje će imat tebe za muža,
Junaka prvog, pa još nakit, što ga dă
Mog oca otac Helije potomstvu svom.
(Sluškinja donese nakit.)
Ded prim'te, djeco, dar vjenčani u ruke
I kraljici ga — srećnoj mlâdôj nosite
I dajte! Daru prigovorit ne će moć.

Jason. A što si, ludice, iz ruku kidaš to?
Zar misliš: nema haljâ kuća kraljevska?
Il' zlata, misliš? Čuvaj ovo, ne davaj!
Jer ženi ako svojoj nešta vrijedim ja,
Znam stalno, voljet će me nego blago sve.

Medeja. Ma nemoj! Dar ti, kažu, smekša ì boga.

Ta zlato jače je, no tisuć razlogâ.
Nju sreća prati, bog sad sipa blagoslov,
I kraljica je mlada; a rad izgona
Za djecu krv, ne zlato samo dala bih.
Al', djeco, u dom uđ'te sjajni, mlâdôj se
Svog oca, mojoj gospodi, zatècite
Pa dajte nakit, molite, nek ukine
Vaš izgon! Pazite mi na to najviše,
Da svojom rukom ove primi darove!
Požur'te se! Ovrš'te srećno, dobar glas
Dones'te majci, da se želja ïspunî!

(Jason otide s djecom.)

Zbor žali mladu, Jasona, djecu i Medeju. Dolazi pedagog s djecom.

Pedagog. O gospo, djeci ti je izgon oprošten.
S veseljem dare primi mlâdâ, kraljevna
U svoje ruke; odande je djeci mir.
Medeja. Alà!
Pedagog. Što stojiš sva smetena, kad ti radost sja?
Pa što l' od mene lice svoje odvrati
I preko volje slušaš ove riječi mi?
Medeja. Aj, aj!
Pedagog. Ovako što se s mojom viješću ne slaže.
Medeja. Aj, aj! još jednom.
Pedagog. Nesreću li javljam ja
A ne znam? Dobar glas mi bješe puki san?
Medeja. Što javi, javi. Za to ja te ne kudim.
Pedagog. Što oči obori i suze roniš sad?
Medeja. Ma nema druge, starče moj! Ta bogovi
I pako srce moje smisli tako što.
Pedagog. Ta ne boj se! Po djeci još pobijedit ćeš.
Medeja. Al' prije ću preselit druge jadna ja!
Pedagog. Od djece tvoje ne dijeliš se sama ti.
Smrtniku valja mirno snosit nezgode.
Medeja. Dă, tako ću. Al' deder idi u kuću
I radi s djecom, što već moraš svaki dan!
O djeco, djeco, grad sad i dom imate,
Gdje bez matere vijekom ćete boravit
I mene ćete nesrećnu vi ostavit;

A ja ću prije, no se naradujem vam
I vidim srećne, u kraj drugi krenuti —
U izgon. Teško meni s moga prkosa!
Zaludu dakle, djeco, ja othranih vas,
Zaludu trudih se i mukom namučih.
Dă, gajila sam mnogu nadu nesrećna
Ja nekad, da ćete me staru hraniti
A mrtvu lijepo rukama sahraniti,
I svijet će zavidjet mi. Ali netragom
Sad slatka ode briga. Život žalostan
I po me bolan bez vas ću provoditi.
A majke više milim gledat očima
Vi ne ćete, u život ćete drugi poć.
A joj! O djeco, što me tako gledate?
Što l' smiješkom mi se zadnji put sad smiješite?
Aj, aj! A što ću? Snage meni nestade,
Kad, žene, sjajno oko dječje pogledah!
Ne mogu. Zbogom, odluke vi predašnje!
Iz zemlje ove djecu svoju povest ću.
Pa čemu oca da im jadim' njihovim
Rastužujem a dvaput da toliko zla
Ja sama patim? Ne ću! Zbogom, odluke!
A što mi je? Zar hoću da se obrukam —
Bez osvete dušmane svoje dà pustîm?
Odvažit mi se. Kukava li srca mog,
Ovako mekim kad se predah riječima!
Al' id'te, djeco, u kuću! A komu sad
Pribivat žrtvi mojoj nije slobodno,
On sam će znati; ruka ne će klonut mi.
Ah, ah!
Ne, nemoj, srce moje, to učiniti!
Ti jadno, pusti ih, poštedi dječicu,
Dă, ondje sa mnom živjet će, veselit me!
Al' Hadovih mi donjih osvetnika, to
Lje nikad biti ne će, da bih pustila
Dušmanima ja djecu, da ih zlostave!
Zacijelo mrijet moraju; kad moraju,
A ono ja ću ubit, majka njihova!
Zacijelo će se to izvršit, minuti

Lje ne će. Već na glavi stoji vijenac, mre
U halji — znam ja stalno — mlâdâ, kraljica.
Al' idem evo na put ponajmučniji
A ove ću ja poslat još na mučniji.
Sa svojom djecom hoću da se oprostim.
O dajte, djeco, dajte majci desnicu,
Da poljubim! Oj mila ruč'ce, glavice
Oj mila, plemenito dječje obličje
I lice! Bili srećni — tamo! Ovdje vam
Sve ote otac. Slatki zagrljaju ti,
Tijèlce nježno, dječji dašak preslatki!
Ded id'te, id'te! Više ja ne mogu vas
Da gledam, nego jadi mene srvaše.
Dă, znam ja, kakvo mislim zlo počiniti,
Al' strast je jača, nego što je razbor moj,
Smrtniku ona uzrok zlu je najvećem.

Medeja upire pogled u kraljevski dvor i čeka, kako će se svršiti; a onda će djecu ubiti. Zbor zapjeva:

Već mnogoput zađoh u umnije
Razmatranje, prepirke zavrgoh
Zamašnije, nego ih treba rod
Da ženski vodi, al' želje ti
Imade i u nas za prosvjetom —
Rad znanja se javlja — no u svih ne;
Ta malo ćeš koju nać.
Od Muzâ se nĕ odbî žena.
I velim, da ljudi, što sasvim su
Bez djece i nikad ih imali
Nijesu, srećom natkriljuju
Sve roditelje. Pa živi li
Tko bez njih i baš ne iskusi,
Smrtnicima da li su na radost
Il' na žalost djeca, tog
Bijèda je minula mnoga.
A komu podmladak slađani
U domu se desi, briga tog
Sve vrijeme — vidim ja — satire:
Dă, najprije, hoće li lijepo ga

Uzgojiti, zatim, otkle će
Imutka djeci si ostavit;
A trude l' se za zlu il'
Za dobru, to za njih je tajna.
I steku imutka obilno
I djeci im mladost procvate,
I dobra uzrastu, al' bez traga
Odnese ih u Had usud, smrt.
Pa koja li korist, što bogovi
Smrtniku uz ostale nevolje
Još ovu najgorčiju
Navališe brigu zbog djece?

Preveo K. Rac.

Dođe glasnik i javi, da je mlada metnuvši na se nakit i haljinu u groznim mukama izdahnula. Medeja ide u kuću i ubija djecu. Jason doleti da kazni Medeju, ali ona se s ubijenom djecom digne na zmajskim kolima, što ih je od djeda, sunčanoga boga, dobila; Jasonu na polasku kaže, da ide k Egeju, a njega čeka teška smrt.

Aristofan.

On je najveći komički pjesnik grčki. Rodio se oko g. 445. pr. Is. u Ateni. Rano je stao pisati, ali je prve komedije pod imenom drugih komičkih pjesnika iznosio na pozornicu; a to je znao još i poslije uraditi. Umr'o je oko g. 385. Napisao je, kaže se, 44 komedije, a 11 se sačuvalo. U komedijama do g. 421. preteže lično napadanje, dalje do g. 405. fantastičnost, a potonje čine prijelaz k srednjoj komediji atičkoj. Pjesnik je konservativac, odrješit protivnik radikalne demokratije i nove prosvjete; zato udara na demagoga Kleona (u »Vitezovima«), na sofiste (u »Oblacima«) i na Euripida (u »Žabama« i inače). Najduhovitija su komedija »Ptice« od g. 414., u kojima dva građanina, siti razmiricâ u Ateni, traže po svijetu mirno mjesto; pa kad ga ne mogu naći, osnuju sa pticama, koje sačinjavaju zbor, grad Kukavičnjak u oblacima i sami se pretvore u ptice. — »Oblaci« su se g. 423. prikazivali, ali su propali; pjesnik ih namisli još jedamput prikazati, te ih je zato stao prerađivati, ali posla

*

nije nikad dovršio. U tom nedotjeranom obliku došla je komedija do nas.

Iz „Oblakâ".

(1.—168., 175.—274., 627.—633., 735.—786., 889.—973., 981.—1062., 1070.—1078., 1114.—1130., 1285.—1320., 1410.—1510.)

Noć je. Vidi se škola Sokrata, kojega pjesnik drži za glavu sofistâ, i kuća seljaka Strepsijada, koji sa ženom, raskošnom plemkinjom, i sa rasipnim sinom Fidipidom živi zbog rata peloponeskoga u gradu. Nekad bogat zaželio se odlične žene te je zapao u dugove.

Čin prvi.

Strepsijad pred kućom, poslije **sluga** i **Fidipid.**

Strepsijad. Ah, ah!
Oj Zeuse kralju, noći baš su beskrajne!
Zar ne će već jedamput danak svanuti?
A davno li sam pijetla čuo pjevati!
No sluge hrču, prije ne bi oni to;
Zbog koječega zato, rate, zatri se,
Kad roba mi ni kaznit nije slobodno!
Al' eto ni taj dobri mladac obnoć se
(pokazuje na kuću i misli sina)
Ne probudi, već puše sav zakukuljen
U pokrivačâ pet. Pa kad se mili to,
A ono se zamotajmo i hrčimo!
(Ide da legne, ali se za čas vrati.)
Al' spavati ne mogu jadan, more me
Ti troškovi, pa staja i još dugovi,
Sve radi sina tog. A kosu pušta on
Dugàčku, konja jaše pa se vozika,
O konjima ti sniva, a ja pogibam,
Kad mjesec, vidim, nosi dvadeseti dan.
Ta kamate sve idu. (Zove slugu.) Slugo, žižak daj
I pločicu donesi, da pročitam ja,
Kolikim dugujem, i zbrojim kamate!
(Sluga preda pločicu i svijetli mu.)
Ded, dà vidîm, što dugujem! Ah, Pasiji —
A na što? — mina dvanaest. Što ustrebah?
E, konja kupih žigalja. O jadan ja,
Što oko meni kamen prije nĕ izbî!

Fidipid (sniva u kući, da je na trkalištu i da se vježba za utrku u bojnoj odori, i viče drugu svojemu.)
Zlo voziš, Filône! Gon' pravcem svojijem!
Strepsijad. Dä, to je ono zlo, što upropasti me!
I kada spava, sniva on o konjima.
Fidipid. Kolikoput će s bojnom spremom goniti!
Strepsijad. Dä, mene ti, svog oca, goniš mnogoput! (Računa dalje.)
A koji jad me snađe poslije Pasije?
Za dvokolice mine tri Amìniji.
Fidipid. Nek konj se valja, onda kući vodi ga!
Strepsijad. Al' jadniče, ti mene iz mog odvalja,
Jer sud me osudi, a drugi uzet će —
To kažu — zalog zà kamate.
Fidipid (prene se od glasa očeva). Oče moj,
Ma što se srdiš i svu božju vrzeš noć?
Strepsijad. Iz postelje me grizuć tjera sela knez.
Fidipid. Oj dragi, daj mi, da se malko prospavam!
Strepsijad. Ti dakle spavaj! Ali znaj, ti dugovi
Na tvoju će se glavu svi oboriti!
Oh!
Ej bȉjes da je posrednicu odnio,
Što ponuka me, da ti mater oženim!
Na selu život meni bješe najdraži
U nečistoći, ù nemâru, nebrizi,
U òbilju ovaca, pčela, droždine.
Oženih Megaklova sina Megakla
Tad nećaku — ja seljak gradsku djevojku,
Tu gizdu, raskoš, pravu živu Kesiru.
Kad nju oženih, trajah dane s njome ja,
Dobrano širom, smokvom, vunom udarah,
A u nje pomast, šafran, svaka raskošnost.
I ne ću reći, lijenila se —, tkala je.
(Pokazuje svoju otrcanu haljinu.)
Za dokaz ovu haljinu joj znao bih
Pokazati i reći: »Ženo, preveć tkaš.« Žižak dogorijeva.)
Sluga. U žišku nam je ulja već ponestalo.
Strepsijad. A joj! Što taj mi žedni žižak zapali?
Hajd' amo, plakat ćeš!
Sluga. A zašto dà plačêm?

Strepsijad. Jer debeo si stijenj u žižak stavio.
(Sluga otide, a on dalje pripovijeda.)

A poslije, kad se nama rodi sinak taj,
Dă, meni, pa i dobroj mojoj ženici,
Tad radi imena se svađat stadosmo;
Jer ona sve imèna sa »ip« biraše,
Nek Ksantip, Harip, il' Kalìpid zove se,
A ja po djedu njeg Fidònîd htjedoh zvat.
Pa tako tekla pravda, zatim s vremenom
Mi složiv se Fidìpid njega krstimo.
Na krilu sinku tom je milo tepala:
»Eh, kad ćeš velik kola gradu goniti
Ko Megaklo, odjèven sjajno!« — A ja ću:
»Alà, kad koze ćeš mi tjerat s obronka
Ko babo tvoj, kožunom svojim ogrnut!«
Al' nè posluša riječi mojih nikako,
Već konjskim ludilom imutak zarazi.
Pa sada svu noć misli mislim, kako ću,
I jedan nađoh put, al' vraški čudnovat;
I ako njim ja ovog krenem, spasen sam.
Al' prije svega hoću da ga probudim.
No kako, kako l' milo da ga probudim?
Fidìpide, moj Fide!

Fidipid. Što je, oče moj?

Strepsijad. Poljubi me i ruku podaj desnicu!

Fidipid (izlazi i pruži ocu ruku).
Na! Što je?

Strepsijad. Nude, reci mi, da l' voliš me.

Fidipid (pokazuje na kip Posidonov pred kućom).
Jest, tako mi tog Posidona viteškog!

Strepsijad. Ne spominji mi nipošto tog viteškog,
Jer ovaj bog je kriv svoj mojoj nevolji!
Al' ako od srca me voliš zaista,
To, sinko, poslušaj me!

Fidipid. Što da poslušam?

Strepsijad. Što brže svoje ostavi se navike
Pa idi učit, što ću svjetovati ja!

Fidipid Što želiš? Kazuj!

Strepsijad. Slušat ćeš?

Fidipid. Dă, slušat ću,
Dionísa mi!

Strepsijad. De amo sada pogledaj!
Zar vidiš ta vratašca i tu kolibu?

Fidipid. Ma vidim. Ali što je ovo, oče moj?

Strepsijad. To mudrih ti je duša mislionica.
Na stanu su tu ljudi, koji govore
I uvjeravaju nas, nebo da je peć,
I oko nas je ona, a mi — ugljen smo.
I poda l' im tko novaca, govorit ga,
Pobijedit uče pravom a i nepravom.

Fidipid. A tko su oni?

Strepsijad. Ne znam pravo za ime,
Al' mislioci dobri i valjáni su.

Fidipid. E dă! Baš ne valjaju, znam ja. Hvališe
Ti one misliš bljeđane, bosonoge,
Ko Sokrat što je zlosrećni i Hèrefont.

Strepsijad. Ah, ah! Ma šuti, ne izreci ludosti!
Za krušac ako išta mariš očinski,
Onàkî budi pa se konjâ ostavi!

Fidipid. Dionísa mi, ja ne ću, makar dao mi
I gnjetele, Leògora što hrani ih!

Strepsijad. Hajd', zaklinjem te, dušo moja predraga,
Otidi, uči!

Fidipid. Što ću ti se učiti?

Strepsijad. Ta u njih, kažu, obadva su govora
I bolji, bio tkogod on, i lošiji.
I jedan, kažu, od njih, onaj lošiji
Pobjeđuje, krivicu makar zborio.
Pa naučiš li govor taj mi krivični,
Ni obola ja duga, što ga dugujem
Zbog tebe sada, nikom ne ću vratiti.

Fidipid. Al' ne ću poslušat, jer ne bih podnio,
U licu mršav, vitezove pogledat!

Strepsijad. Al' Demetre mi, ne ćeš moga proždirat,
Dă, ni sam ni jarmènîk ni žigònoša,
Već do bijesa izagnat ću te iz kuće!

Fidipid. Al' trpjet me bez konja ne će Megaklo,
Moj ujak. — Idem ja, a za te — briga me! (Ode u kuću.)

Strepsijad. Ja propadoh, al' ipak ću se pridići.
Pomolit ću se bozima i poći ću
Sam glavom učit u tu učionicu.
Al' kako ću ja starac, zaboravan, spor
Oštrinu promozganih učit govora?
No ići mi je. Što toliko oklijevam?
Na vrata zašto ne kucam? Hej, dječače!
Učenik (iznutra). Hajd' do bijesa! A tko o vrata udari?
Strepsijad. Strepsìjad, Fidonídov sin iz Kikina.
Učenik. Dă, prostak, Zeusa mi, kad tako prostački,
Nepromišljeno nogom vrata ošinu
I misao mi razbi, što je zamislih.
Strepsijad. Oprosti mi! Sa sela izdaleka sam.
Al' daj mi reci, što ti ono razbih ja!
Učenik. Al' ne smije se doli učenicima.
Strepsijad. Ma kazuj meni, ne boj se! Ko učenik
Ja evo dolazim u učionicu.
Učenik. Pa kazat ću. Al' svetom tajnom držat je.
Baš Herefonta ti upíta Sokrat sad,
Koliko svojih stopâ buha preskoči.
Jer Herefonta ugrize u obrvu
I na glavu ti onda skoči Sokratu.
Strepsijad. Pa kako l' on to izmjeri?
Učenik. Baš vještački.
On vosak rastopi pa buhu uhvati
I nožice u vosak njene umoči;
Pa kad se ohladi, tad cipelice joj
Prirasle. On ih skine, prostor izmjeri.
Strepsijad. Oj Zeuse kralju, kakve l' oštroumnosti!
Učenik. A što bi ti, kad Sokratovo drugo bi
Našašće čuo!
Strepsijad. Kakvo? Molim, reci mi!
Učenik. Njeg Herefont iz Sfeta rodom zàpîtâ,
Nek reče, što on misli, da li ustima
Komarci svojim ili zatkom pjevaju.
Strepsijad. Pa što li onda o komarcu reče on?
Učenik. Komarcu, kaže, jeste drobac uzahan,
Pa zato, što je tanahan, to kroza nj dah
Svom silom ravno prema zatku navali,

Pa onda zadak, što na kraju desi se
I širi, silom daha stane svirati.
Strepsijad. E, zadak je komarcu dakle trubljica.
O triput srećna l' s istražene utrobe!
I doista bi lako tužen prošao
Na sudu, tko komarcu pozna utrobu!
Učenik. A jučer podvečer mi ručka nemasmo.
Strepsijad. E, dobro! Ali kako kruha namače?
Učenik. Po stolu posu natanko on pepela
I ražnjić svinu, zatim šestar uzevši —
Iz rvališta komad žrtve omače.
Strepsijad. Pa što se onda onom Talu divimo?
Otvori, već otvori jednom školu tu
I brže bolje mi pokaži Sokrata!
Pođačit ću se. Ali vrata otvoraj!
(Vrata se rastvore, i on vidi mršave, blijede učenike, što pognuto sjede i zure u zemlju.)
O Heraklo, a otkle je živina ta!
Učenik. Što začudi se? Na kog, misliš, nalik su?
Strepsijad. Na Sparćane, što kòd Pila zarobismo.
A čemu ti tu tako zure u zemlju?
Učenik. Ti traže, što pod zemljom je.
Strepsijad. A, lučice
Ti traže. Glave si ne razbijajte tim,
Jer ja znam, gdje imade lijepih, velikih!
A što to rade ovi sasvim prignuti?
Učenik. Duboko proniču do u mrak Tartarov.
(Učenicima dovikne, da će vrata zatvoriti, jer bi im svjež zrak osvježio blijeda lica, te bi nestalo toga znaka učenosti.)
Al' hajd'te, da vas tako ne zatèčê on.
Strepsijad. Ma još ne, još ne! Neka pričekaju, da
O jednoj stvarci svojoj s njima govorim!
Učenik. Al' ne mogu na zraku oni boravit
Uvani odveć dugo, dugo vremena.
Strepsijad (vidi sprave). Ej, bogova ti, što je ovo? Reci mi!
Učenik. Zvjezdarstvo ti je to.
Strepsijad. A što je opet to?
Učenik. Geomètrija.
Strepsijad. Pa čemu je to korisno?

Učenik. Da zemlju izmjeriš.
Strepsijad. Da l' naselačku? Zar?
Učenik. Ne, već cjelokupnu.
Strepsijad. Ma krasno govoriš.
Našašće baš je narodno i korisno.
Učenik. A ovo ti je zemlje nacrt. Vidiš li?
Atena evo!
Strepsijad. Što ti kažeš! Vjerovat
Ne mogu, kad ja suce sjedjet ne vidim.
Učenik. Dâ, to je ùistinu zemlja Atika.
Strepsijad. Pa gdje su Kikinjani, moji seljani?
Učenik. Ta tu su. A Eubèja, kako vidiš ti,
Ovuda sprijed se nadugačko pružila.
Strepsijad. Znam. Od nas i od Perikla se pružila.
Al' gdje je Lakedèmon?
Učenik. Gdje je? Eto ga!
Strepsijad. Oh, blizu l' nas! No svojski to se brinite,
Daleko da ga opet od nas maknete.
Učenik. Al' ne da s', Zeusa mi!
Strepsijad. E, žalit ćete to!
(Spazi Sokrata, gdje u košu lebdi u zraku.)
A tko je, nude, čovjek taj u košari?
Učenik. Sam glavom.
Strepsijad. Tko sam glavom?
Učenik. Sokrat.
Strepsijad. Sokrate!
(Učeniku)
De, ti mi njega glasom vikni velikim!
Učenik (boji se učitelja). Ti sam ga zovni, jer ja nemam vremena. (Otide.)
Strepsijad. Oj Sokrate!
Oj Sokro moj!
Sokrat. A što me zoveš, crviću?
Strepsijad. Al' najprije, što radiš, molim, reci mi!
Sokrat. U zraku lebdim i sûnce ja prozirem.
Strepsijad. To onda, kad već treba, s koša prezireš,
A ne sa zemlje, bogove.
Sokrat. Ta nikada
Svemira ne bih pravo ja istražio,

Da uvis duha ne digoh i duhatu
Ne smiješah miso sà sličnîm joj uzduhom;
Sa zemlje da sam ono gore motrio,
Lje nikad ne istražih to, jer silom svom
Tâ zemlja k sebi vuče vlagu mišljenja.
A to se isto i dragušcu događa.
Strepsijad. Što veliš?
Pa vuče l' u dragušac vlagu mišljenje?
Al' hajde sađi k meni, mili Sokro moj,
Da naučiš me, po što sam ti došao!
Sokrat. A po što dođe?
Strepsijad. Hoću da govorit znam,
Jer kamate — lihvari grozni muzu me
I grabe, otimaju zalog, imanje.
Sokrat. Pa kako se neopazice zaduži?
Strepsijad. Ma viteška me satre bolest — žderonja.
Al' ti me de nauči onaj govor svoj,
Što ništa ne vraća! Koliko zaišteš,
Toliko, bozima se kunem, platit ću.
Sokrat A kakim ćeš se bogom klet? Ta bozi ti
Ne vrijede u nas.
Strepsijad. Ama čim se kunete?
Zar, ko što u Bizantu, novcem gvozdenim?
Sokrat. Pa bi li htio o božanstvu jasno znat
I pravo, kako je?
Strepsijad. Bi, mogu l', Zeusa mi!
Sokrat. I s Maglicama sastat se na razgovor,
S tim našim boginjama?
Strepsijad. I te kako bi!
Sokrat. Pa sjedaj dakle na to sveto sjedalo!
Strepsijad. Gle, sjedim.
Sokrat. Nude, ovaj evo prihvati
Vijenac!
Strepsijad. Čemu vijenac? Ao, Sokrate,
Ko Atamanta žrtvovat me mislite?
Sokrat. Ne, nego sve to radimo, kad u tajne
Kog redimo.
Strepsijad. Pa onda koja korist mi?
Sokrat. Ta bit ćeš lija, praporac i brašna prah
(Sipa na nj brašna, a Strepsijad se otima)

U govòru. Miruj!

Strepsijad. Prevarit me, Zeusa mi,
Baš ne ćeš; posut dašto brašno postat ću.

Sokrat. Umuknuti treba starcu i pozorno slušati molitvu moju.
Oj Gospode, beskrajni Uzduše, što u svemiru zemlju nam držiš,
Oj svijetli Etere, štovane boginje Maglice, groma i munje
Oj gospođe pune, diž'te se i s nebesa osvan'te mudracu!

Strepsijad. Al' još ne, još ne, dok ne složim — jer ću pokisnut — dvostruko halju.
Ej nesrećna l' mene, što nijesam otkuće kožne ponio kape!

Sokrat. Ded dođite, časne i prečasne Magle, i evo ukaž'te se ovom,
Pa sjedile negdje il' na snjegopadnim olimpskim glavicam' svetim,
Il' vilama na čast u vrtu Okèana oca vodile kolo,
Il' opet Nilu na ušću vodu vrčima grabile zlatnim,
Il' bile na Meotskom jezeru, ili na snježnoj stijeni Mimàntu,
Ej čujte i primite žrtvu i svetome obradujte se činu!

Dolazi zbor, 24 djevojke velom (oblakom) zastrte. Tim predočuje pjesnik maglovito maštanje sofistâ. Zbor unišavši skine veo i zapjeva ulaznu pjesmu u slavu Atici.

Čin drugi. Sokrat tumači prestravljenomu Strepsijadu, da su to sada pravi bogovi, koji hrane sofiste, vrače, ljekare, kicoše, ditirampske pjesnike, zvjezdare — sve dangube; čovjeka kuštrava pa tata, plašljivca i mekoputnika pretvaraju lako u rutava kentaura vuka, jelena ili žensku; iz njih bije kiša, munja i grom; Zeusa nema, u nj vjeruje samo luda; svijetom vlada Vihor, koji tjera oblake; samo u Kaos, Oblake i Jezik treba vjerovati. Strepsijad obećaje, da će odsad samo u to vjerovati, a zbor ga zapita, što bi rad. Strepsijad veli, da bi želio postati nadaleko najbolji govornik; on bi, kaže, podnio šibe, glad, žeđu, studen, vrućinu — sve, samo da se duga riješi. Zbor mu obriče sreću i slavu. Sad ga počinje Sokrat ispitivati, da vidi, ima li pameti; pa kako starac još nije izgubio svu pamet, zaredi ga.

Sokrat sa Strepsijadom otide u školu, a zbor se u prijestupnoj pjesmi tuži, što je pjesnik s „Oblacima“ prvi put propao; on ih je preradio, te ih na užitak Atenjanima evo sad po drugi put iznosi.

Čin treći. Izlazi iz škole Sokrat.

Sokrat. E, Daha mi i Koasa i Uzduha,
Još čovjeka ti tako prosta ne vidjeh
Ni glupa, benasta i zaboràvljiva!
On male neke uze učit sitnice,
Al' zàboravî prije, neg' ih nauči,
No zvat ću ga na svijetlo amo napolje.
Strepsìjad gdje je? Amo hajd' sa sjedalom!

Dođe Strepsijad, namjesti sjedalo (počivaljku), a Sokrat hoće da ga puti u metriku, ritmiku i gramatiku; ljuti se i zdvaja, a najposlije prijeđe na ono, što želi Strepsijad naučiti, t. j. na govor krivičan.

Sokrat. Zar ne ćeš brže zastrijet se i misliti?

Strepsijad. O čemu? Ti to meni kaži, Sokrate!

Sokrat. Sam nađi, što te volja, zatim kazuj mi!

Strepsijad. Što želim, o tom tisuć puta čuo si —
O kamatama, da ih nikom ne platim.

Sokrat. Pa deder zastri se, saberi mišljenje
Oštroumno i malo o tom razmišljaj,
Valjáno razlikuj i motri!

Strepsijad. Jadan ja!

Sokrat Umiri se! I zapneš li u misli gdje,
To pusti, mani se pa poslije nanovo
Pokreni u pameti i prosudi to!

Strepsijad. Oj Sokro, golube moj!

Sokrat. Što je, starče moj!

Strepsijad. Prijèvari se zà kamate dosjetih.

Sokrat. Pa kaži je!

Strepsijad. Al' daj mi reci —

Sokrat. Što bi ti?

Strepsijad. Kad babu sebi vračaru bih kupio,
Tesalku, zatim mjesec noću skinuo
I u tok òkrûgao ga zatvorio
Ko kakvo zrcalo, pa onda čuvao —

Sokrat. Pa što bi tebi kòristit to moglo?

Strepsijad. Što?
Kad nikad više mjesec ne bi sinuo,
To duga ne bih platio.

Sokrat. A kako to?

Strepsijad. Jer namjesec se novci nam posuđuju.

Sokrat. Tâ valja. Drugu ću ti mudru zadati.

Kad za pet bi te talenata tužio
Tko, kako bi ti tužbu zatr'o, reci mi.
Strepsijad. E kako? Kako? Ne znam. Treba tražiti.
Sokrat. Al' misli nemoj uvijek skučit uza se,
Već gore u zrak puštaj svoje mišljenje
Ko hrušta nitom vezana za nožicu!
Strepsijad. Pronašao sam tužbi zator premudar,
I sam ćeš meni priznati!
Sokrat. A kaki to?
Strepsijad. Ta jesi li već onaj kamen vidio
U nadriljekara, eh, krasan, proziran,
Što vatru njime pale?
Sokrat. Staklo misliš ti?
Strepsijad. Dà. Nude, pa što onda, kad bih s njime ja,
Dok pišuć pisar tužbu mi prepisuje,
Onàkô prema suncu stao podalje
I slova tužbe one tako spržio?
Sokrat. Baš mudro, Haritâ mi!
Strepsijad. Oh, veselja mi,
Kad tužbu zbog pet talenata uništih!
Sokrat. Pa de rijèši brzo ovo!
Strepsijad. Što li to?
Sokrat. Na sudu kako l' ćeš se riješit parnice,
Što moraš, jer svjedokâ nemaš, gubiti?
Strepsijad. Ma prosto, lako.
Sokrat. Reci mi!
Strepsijad. Ta kazat ću.
Dok druga još je parba, ja ti, moju dok
Ne oglase još, odoh pa se objesih.
Sokrat. Ne vàljâ.
Strepsijad. Bogova mi, valja! Nitko me
Na sudu mrtva tužbom ne će tužiti.
Sokrat. Ti buncaš. Bježi! Učit više ne ću te!
Strepsijad. A zašto, zaklinjem te bogom, Sokrate!
Sokrat. Ma namah ti zaboravljaš, što naučiš.
De kazuj, što te ja naùčih najprije!

Kad se ne može da sjeti, otpravi ga Sokrat. Strepsijad moli zbor, neka ga svjetuje. Zbor mu kaže, da sina pošalje u školu.

Čin četvrti. Strepsijad se pred kućom svojom razgovara sa sinom te ga što milom što silom skloni, da ide k Sokratu.

Čin peti. Otac stupi sa sinom pred školu i hvali pred Sokratom sina, da je darovit; već je kao dijete gradio lađice, kolica i žabe; njega neka uči govor pravičan i krivičan. Sokrat veli, neka on to uči od njih samih. Osvane govor pravedan i nepravedan i udare u pravdanje.

Pravedan. Doď ovamo pa se deder pokaži sad
Pred gledaocima, ako i drzak si!
Nepravedan. Hajd', kudagod te je volja! Ta zboreći
Pred mnoštvom još ću te prije poráziti.
Pravedan. Pa ti ćeš? A tko si ti?
Nepravedan. Govor.
Pravedan. Al' lošiji.
Nepravedan. No tebe ću svladati, makar se snažnijim
Od mene gradiš.
Pravedan. A kakvom li mudrošću?
Nepravedan. E, misli nove iznàlazêći sveđ.
Pravedan. Ta radi bezumnika ovijeh
To cvjeta.
Nepravedan. Ne, već radi mudrijeh.
Pravedan. Al' ja ću te grdno!
Nepravedan. Pa recide, kako ćeš.
Pravedan. Govorit ću pravedno.
Nepravedan. A ja ću se opet protivit i pobiti,
Jer pravde ti, velim, i nema uopće.
Pravedan. Ti veliš, nema je?
Nepravedan. Recide, gdje ti je!
Pravedan. Ta među bozima!
Nepravedan. Al', ima li pravice, zašto nije Zeus
Nastradao, kadno je oca rođenog
On svezao?
Pravedan. Ah, ah! Evo ti starog zla
Navaljuje opet! Dajte mi zdjelicu!
Nepravedan. Tupoglav si starkelja i neprìkladan.
Pravedan. A ti si mi raskalašnik, bestidnik.
Nepravedan. Baš ružom ti odiše riječ!
Pravedan. Lakrdìjâš ti!
Nepravedan. I ljiljanom vjenčaš me!
Pravedan. Uboj'ca oca svog!
Nepravedan. Sve zlata po meni ti sipaš, a ne vidiš!
Pravedan. Već davno to ne radim, nego olova.

Nepravedan. Al' baš je za mene ovo nakit sad!
Pravedan. Veòma si drzak!
Nepravedan. A zastario ti!
Pravedan. Rad tebe ne će već
Ni jedan mladić škole polazit.
Jedamput će zaista spoznat Atenjani,
Što bezumnike ti naûčâvâš.
Nepravedan. Bijednik si grdan!
Pravedan. A ti si bogatun baš,
Al' opet si prije nekad prosjačio,
Kazivao, Telef da si iz Misije,
I misli glodao
Iz Pandeletovih vadeć ih bisagâ.
Nepravedan. Oh, teško li mudrosti —
Pravedan. Teško li ludosti —
Nepravedan. Dă, tvojoj!
Pravedan. Tvojoj i grada tog,
Jer tebe hrani on,
A ti mu omladini kopaš grob.
Nepravedan. Staròvjerče, ovog tu ne ćeš lje učiti!
(Pokazuje na Fidipida.)
Pravedan. Al' hoću, treba l' ga izbavit
I ne bavit se blebetanjem jedino.
Nepravedan (Fidipidu). Hajd' amo a toga tu pusti, nek luduje!
Pravedan. Jauknut ćeš, ako mi ruku staviš na nj!
Zbor. Okan'te se svađanja toga i psovanja,
Već ti pokaži, što svoje si nekada
Naučao, a ti opeta odgoju
Ded novu, da on čuvši vam prepírku
Odàberê, komu će od vas u školu!
Pravedan. To rado ću činit.
Nepravedan. I ja ću učiniti.
Zbor. Pa dederte, tko će vas prvi govoriti?
Nepravedan. Prepustit ću ovomu
Pa onda po onome, štono će kazati,
Riječima njega ću novim i mislima
Oboriti kao kakovim strjelama.
Na koncu konca, bude li pisnuo,
A ono će misli moje lice mu

Izbosti čitavo ì oči obadvije
Ko stršeni kakvi, te od njih će izginut.
Zbor. Sad će njih dva uzdajuć se ù govore vještačke,
U mišljênje i razmišljanje, to vrelo mislima,
Gle, pokazat, tko je od njih u govòru vrsniji.
Eto mudrosti sad kucnu težak i pretežak čas;
Za nju s' prijatelji moji takmom takme najvećom.
No tî, što starije mnogim iskiti običajima dobrim,
Razveži jezik si, radost svoju, i prirode dar de pokaži!
Pravedan. O odgoji dakle ću staroj pripovijedati, kakva je bila,
Kad pravicu zboreći cvijetom ja cvjetah, a čednost bješe u časti.
Ta prije svega dječaka nijesi pred sobom ni pisnut čuo,
A zatim su ulicom išli pristojno k učitelju glazbe,
Sve ìz istôg kotara skupa a u košuljcu, ma gruvao snìjeg.
Pa tada bi opet u njega učili stajati čedno i pjevat
Il' »Paladu silnu, što gradove ruši«, il' »Zuj se širi daleko«.
I oni bi začeli napjev, sklada pun, što im ga namriješe oci.
Pa ako bi od njih prevršio tkogod ili zavíjao glasom,
Ko sada što evo zavíjajû sve na način Frinisov mrsko,
Ej njega bi namrtvo šibama izbili, kao da obruži Muze.
U učitelja gimnàstikê dječak se pristojno morao kretat.
Kod ručka ti nije òd rotkvê smio uzeti najbolji komad
Ni starijem kome isprèd nosa grabiti ača ni komaráča
Nit zà ribôm ni bravenjakom pojagmit se à ni prebaciti nogu.
Nepravedan Dă, to ti je poput Dipòlijâ staro i puno puncato cikade,
Kedída i onih Bufònijâ.
Pravedan. Ali zato je ipak to ono,
Čim ljudine, maratonske junake, odgoja uzgoji moja.

Ti ove sad odmah kao dječake zamatat se haljinom učiš,
Sve gušim se od jeda, kad im o Panatenejama igrati treba,
A oni na irbuhu drže štit te za Tritónku nije ih briga.
Pa zato, o mladiću, bez straha mene, besjedu jaču, izbèri
I ti ćeš naučiti mrziti na trg i kupelji toplih se klonit
I stidjet se ružnog i planuti, ako se za to tko naruga tebi,
I s mjesta se svojega dizat pred starijima, kad oni ti priđu,
I roditeljima svojim ne raditi zla ni sramote kakve
Ináče stvarati, kojom se Stida lik grdno mora okaljat;
I ocu se ni u čem ne ćeš protiviti niti ga Japetom krstit
Ni sjećat se nerado vijeka, što te mališa na noge stavi.

Nepravedan. Oj mladiću, ako to ovoga poslušaš, Dionisa mi boga,
Hipòkratovim sincima sličan ćeš biti i zvat se budalom.

Pravedan. Dȃ —, jak ćeš i kao cvijetak krasan u vježbalištu se desit
I ne ćeš na trgu razmetat se dosjetkom pustom, ko sada što ovi,
Nit zarad malenkostî sudom se gonat, što s klevete satrt te može;
Akàdêmiju ćeš polazit, s trijeznijem tuda trčat vršnjakom
Pod maslinom svetom, a tvoju će glavu vjenčati trstika bijela;
Tetîvikôm, nedjeljkom i topòlôm ćeš, lišće što sipa, mirìsat
I proljetnom doba se radovat, kadno platàna šapuće brijestu.
Pa ako to učiniš, kako ja svjetujem,
I na to pozórnost svoju obratiš,
E, prsi ćeš uvijek imati punane,
I boju zdravu, pleći široke,
Jezíčak kratak, bokove velike

I trbuh omalen.
A budeš li radio, kao što ovi sad,
A ono će blijedi u tebe bit obrazi
Pa pleći uzahne, prsi stisnute,
Dugàčak jezik, bokovi mršavi
I trbuh velik a besjedi nì kraja.
I on će te skloniti,
Rugobu svaku da držiš ljepotom baš,
Ljepotu grdilom.
I još će ti osim toga razbludom
Antîmahovôm dušu on napunit.

Zbor. Poborniče mudrosti, branika krasna, preslavna,
Kako l' slatko, skromno cvijeće tebi krasi govor tvoj!
Srećni bjehu ljudi, što su prije nekad živjeli.

(Nepravednomu)

Na to treba da ti — ta domišljatosti imaš dar —
Nešto novo kažeš, jer znaj: hvalu steče čovjek taj.
A silna ti, čini se, treba mozganja protiv čovjeka toga,
Natkriliti ako već želiš njega, da se ne izvrgneš smijehu.

Nepravedan. Dȃ, davno mene tišti u srcu, i vruće želim,
Da sve to smetem, satrem silom protivnijeh misli.
Jer mislioci govorom me lošijim baš za to
Okrstiše, što od svih ja ti prvi dosjetih se
Na sudu zborom zborit protiv zakona i pravde.
I to ti više vrijedi nego tisuće statérâ,
Kad parnice se gore mašiv pobjedu održiš.
Al' vidi, kako nauk ću, uzdánje njegvo, pobit!
On prvo, kaže, ne da, da se toplom pereš vodom.
Pa deder: s kojeg razloga ti toplu kudiš kupelj?

Pravedan. Jer silno nezdrava je, čovjeka slabićem gradi.

Nepravedan. Ma stan'de! Po srijedi sad te zgrabih, uteć ne ćeš.
Ta reci mi, tko bješe, misliš, srcem junak prvi
Od djece Zeusove i najviše, kaž', smiri mukâ!

Pravedan. Od Herakla ja nikog boljim ne sudim junakom.

Nepravedan. A gdje ti ikad vidje mrzlu kupelj Heraklovu?
Pa opet tko je bio hrabriji?

Pravedan. Dȃ, to je ono,
O čemu cio danak božji omladina klapa,
I tako s' kupalište puni, prazni rvalište.

Nepravedan. A zatim koriš boravak na trgu, ja ga hvalim
Ta da je zlo, lje nikad ne bi govornikom Homer
Učinio nam Nestora, ni one sve mudrace.
Na jezik sad se eto svraćam; o njem taj tu kaže
Da mladež ne treba ga vježbat, a ja velim: treba.
I opet čednu, kaže, valja bit — dva najveća zla.
Ta vidje l' ikad, dobra da se čednošću i jedan
Već dostao? Ma reci pa me riječju deder pobij!
Ta ogledajde, mladiću, sve, čim te čednost nuđa,
A nasladâ kolìkîh morat ćeš se ostaviti:
I ljubavi i kotaba, pa ribâ, pića, smijeha.
Pa što će tebi život, ako sve to gubit moraš?
A posrneš li, sagriješiš, pa te onda zgrabe,
Eh, propade, jer zborit ne znaš! Ali u mom društvu —
Ti srcu ugađaj pa igraj, smij se, ništ' ne stidi s'!

Pravedni govor nato veli, da je bestidnost najveće zlo, ali mora priznati, da su sudbeni branitelji, glumci — razumijevaju se i dramski pjesnici —, državnici i velika većina gledalaca sve sami bestidnici, i tako vidi, da je svladan, te pobjegne. Svi otidu, a zbor u jednom dijelu druge prijestupne pjesme poziva kazališne suce, da pravedno sude pjesniku.

Zbor. Sucima sad hoću ja da rečem, koja korist ih
Čeka, ako ovom zboru pravdom nekom ugode.
Prije sveg preòrat polje htjednete l' u proljeće,
Vama ćemo prvim kišom kišit, poslije drugima,
Zatim plodove i lozicu vam brižno čuvati,
Da ih suša a ni odveć duga kiša ne ništi.
Ali srete l 'smrtnik koji s prezirom nas božice,
Neka pazi, kakve će ga od nas stići nevolje,
Nit će vinom nit čim drugim zemljica mu roditi.
Jer kad maslina i loza pupom stane pupati,
Satrt ćemo—, takvom krupom ćemo groznom mlatiti;
Vidimo li, opeke gdje gradi, kišit ćemo mi,
Od krova mu tučom krupnom crijep porazbijati;
Bude li kad on il' od roda il' prijatelja tko
Slavio pir, kišit ćemo svu noć, te će voljeti
Makar i u Egiptu se stvorit nego sudit zlo.

Čin šesti. Dolazi Strepsijad s vrećom brašna na leđima i pokuca na vrata škole. Izide Sokrat, primi vreću i kaže starcu na radost, da je sin lijepo svršio nauke. Otac i sin vrate se veselo kući da se goste. Pred kućom Strepsijadovom osvane Pasija sa svjedokom, da ga radi duga pozove na sud. Strepsijad ga otpravi. Zatim dođe Aminija i traži, da mu bar kamate plati.

Aminija. Al' ako nemaš, òd novâcâ kamate
Bar podaj!
Strepsijad. Kamate? A kakva je to zvijer?
Aminija. Što drugo, negol' svakim danom, mjesecem
Sve više, više vazda raste novčina,
A vrijeme tiho teče.
Strepsijad. Krasno govoriš!
Pa što? Zar misliš, da je more veće sad,
Neg' što je prije bilo?
Aminija. Isto, Zeusa mi!
Ta ne smije bit veće.
Strepsijad. Zašto onda ti,
Oj nesretniče, novce svoje nastojiš
Umnožati, dok more — a sveđ teku ti
U nj rijeke — nikad ništa veće ne biva?
Zar ne ćeš mi isprèd kućê se pokupit? (Zove roba.
Ded badalj mi!
Aminija. Svjedoke za to zazivam.
Strepsijad. Ma bježʼ! Što čekaš? Ne ćeš li, moj žigalju?
Aminija. Pa nije l' to zlostavljanje?
Strepsijad. Ma hoćeš li?
Po nozi tebe povodnika badljem ću! (Aminija pobjegne.)
Zar bježiš? Napokon te ipak makoh ja
Kotačima baš tvojima i dvopregom!

(Ide u kuću da se dalje gosti.)

Zbor (sam).

Strofa

Gle, što li znači zlo zavoljet! Eto taj
Staračac sada navali,
I želja ga, da prevari
Za nôvce, što ih pozajmi.
Al' jamačno će danas ga
Zadesit nešta, što će toj
Mudračini za ono zlo,
Što radit trže, iznenada
omrknut.

Antistrofa.

Jer mislim, doskora će sebi
naći on,
Što već je davno tražio,
Da sin mu bude podoban
Izricat misli pravičnim
Baš protivne te svladati
Sve, svakog, s kim se sukobi,
Pa zborio baš najgore.
Al' možda, možda će poželjet,
da je nijem!

Čin sedmi. Strepsijad izleti iz kuće a za njim sin. Starac se tuži narodu, što se na viku skupio, da ga je sin izbio; i pripovijeda, kako su

se zavadili. On je, kaže, doduše zadojen novom prosvjetom, ali opet voli starije pjesnike; a za Euripida drži da kvari mladež. Za stolom je zamolio sina, da mu zapjeva koju pjesmu Simonidovu ili nešta iz Eshila. Sin uze grditi Simonida i Eshila a hvaliti Euripida; kad je najposlije zapjevao neku bestidnu pjesmu Euripidovu, dođe do svađe i tučnjave. „On me je," veli dalje starac, „stao tući i još je dokazivao, da to s pravom čini; još me zapita, jesam li ga kao dijete tukao, a ja odvratih:

Ma jesam, sve u ljubavi i brizi.
Fidipid Recide mi:
Zar nije pravo, da te i ja jednako baš ljubim
I bijem, kad već batine su eto ljubav prava?
Ta zašto mora da je bez batâ ti tijelo tvoje,
A moje ne? A opet slobodan se i ja rodih.
Al' djeca plaču, ocu, misliš, nije plakat treba;
I kazat ćeš, da zakon tako odredi za dijete.
A ja ću na to, starci da su dvaput veća djeca;
Toliko prije neka plače starac, negol' mladić,
Koliko manje smije grijehom kakvim se ogriješit.
Strepsijad Al' nigdje nije običaj, da s' ocu tako zgađa.
Fidipid. Tko zakon dade taki, nije li to čovjek bio,
Ko i ja što sam, i predobio riječma stare?
Pa zašto ne bih i ja zà sinove smio zakon
Nov stvorit, milo za drago da odsad vrate ocu?
Pa što smo batâ dobili još prije zakona tog,
To praštamo i ne ćemo se za to osvećivat.
A pogledaj pijetla i tu ostalu živinu,
Na oca kako l' dižu se! A razlikuju li se
Čim od nas doli l' tim, što pisat odlukâ ne znadu?
Strepsijad. Pa kad u svemu, svačemu se ugledaš na pijetla,
Zašt' onda smeća ne jedeš i ne spavaš na prutu?
Fidipid. To, dragi, nije isto, nit će Sokrat tako sudit.
Strepsijad. Stog ne bij, jer ćeš inâče sam sebe jednom korit!
Fidipid. A kako to?
Strepsijad. Ta, ako ja sad smijem tebe kaznit,
I ti ćeš sina, rodi l' ti se.
Fidipid. Ali ne rodi l' se,
Zaludu meni plač, a ti ćeš pred smrt se nasmijat.
Strepsijad. Oj ljudi vršnjaci, on, čini mi se, pravo zbori;
I kad su, mislim, ti u pravu, to popuštat nam je.
U redu je, da plačemo, kad pravo ne činimo.

(Pripovijeda dalje.

Filipid. A ogledajde još i nazor drugi!
Strepsijad. Propadoh ja!
Fidipid. I stigne l' te, što malo prvo, možda s' ljutit ne ćeš.
Strepsijad. A kako to? Ta kaži, što ćeš dobra sad mi pružit!
Fidipid. Baš, ko što tebe, mater izbit ću.
Strepsijad. Što? Što ti kažeš!
To drugo još je veće zlo.
Fidipid. A što ćeš, svladam li te
I riječma gorim dokažem,
Da mater svoju treba tuć?
Strepsijad. Što? Ako ti to učiniš,
Ne ostaje ti drugo, već
Da sebe u jaz strovališ
Sa Sokratom
I govor onaj lošiji. (Završi pripovijedanje i kaže zboru
A to se, Magle, rad vas meni dogodi,
Jer vama svu ja sreću svoju povjerih.
Zbor. Al' ti si svemu tome sebi krivac sâm,
Jer djelâ si se nepoštenih latio.
Strepsijad. Pa što mi onda nijeste to govorile,
Već starca ste seljaka poticale baš?
Zbor. Mi vazda to činímo, kadno vidimo,
Gdje srcem netko za zlim tegne djelima,
Dogŏd u nevolju ga ne uvalimo,
Da bogova se tako bojat nauči.
Strepsijad. Ao meni, Magle, gorko je al' pravedno.
Ta nije meni trebalo da prevarim
Za novac, što posudih. (Sinu) A sad, dragi moj,
Ti Herefontu, gadu tom, i Sokratu
Osveti se, jer tebe, mene varahu.
Fidipid. Ma ne ću zla uradit učiteljima!
Strepsijad. Dâ, dâ, postidi se pred Zeusom očinskim!
Fidipid. Pred Zeusom očinskim? E, kaki s' natražnjak!
Ta ima l' Zeusa kakog?
Strepsijad. Ima.
Fidipid. Nema ga,
Jer Vihor vlada, štono Zeusa protjera.
Strepsijad. Ne, nĕ protjera, nego ja sam držao
Za Zeusa onda Vihor taj. O jadan ja!
Fidipid. Sam za se sada de benávi, priklapaj! (Otide.)

Strepsijad. Ao, ludosti! Ah, kako li sam bio lud,
Kad izgnat htjedoh bogove rad Sokrata!
(Nasloni uho na kip Hermov pred kućom i pita boga za savjet.)
Al', mili Hermo, na me ti se nipošto
Ne ljuti nit me satri, nego brbljavcu
Oprosti meni, koji umom pomjerih!
I savjetnik mi budi, bih li tužbom ih
Optužio il' — nude, kako misliš ti? Sluša.)
I pravo svjetuješ, kad ne daš parnice
Zametat, nego brže dom da zapalim
Tim brbljavcima. (Zove roba.) Amo, amo, Ksantija.
Izađi; uzmi ljestve, nosi sjekiru
Pa onda uspni se na mislionicu,
Krov rušaj, ako gospodara voliš svog,
Dok na glavu im kuću svu ne oboriš!
A meni baklju goruću donesi tko,
I danas će mi netko od njih platiti,
Sve ako jesu oni silne hvališe!

Prvi učenik. A joj, a joj!

Strepsijad. O bakljo, tebi je raspirit velik plam!

Prvi učenik. Što radiš, čovječe?

Strepsijad. Što radim? Drugo l' što,
Neg' s kućnim evo gredama cjepidlačim?

Drugi učenik. Ao meni! Tko nam ovo kuću zapali?

Strepsijad. Ta onaj, komu haljinu ste uzeli.

Drugi učenik. Oh, ubit, ubit ćeš!

Strepsijad. Pa to i hoću ja,
Ne izda li mi nadâ mojih sjekira!

Sokrat. Ej ti! Što radiš zapravo na krovu tu?

Strepsijad. U zraku lebdim i sûnce ja prozirem!

Sokrat. O jadan ja, ugušit ću se kukavan!

Učenik. A ja ću evo nesrećnik izgorjeti.

Strepsijad. Pa kako ste se smjeli titrat bozima
I onda mjesečev promatrat položaj? (Ksantiji)
Ej goni, bacaj, tuci s mnogih razloga,
A najviše, kad znaš, da boga preziru!

Zbor. Sad krenite napolje, jer smo se kola danas mi naigrale!

Preveo K. Rac.

Teokrit.

On je valjada Sirakušanin a živi u prvoj polovici 3. v. pr. Is. Boravi neko vrijeme na Kosu i u Aleksandriji a onda na dvoru tiranina sirakuskoga Hijerona Mlađega. Izašao je na glas i d i l a m a, za kojima se poveo Vergilije. Idila znači »napjev, pjesma«. Nikla je iz narodnoga života na Siciliji, gdje su pastiri pjevali pjesme o mitskom pastiru Dafnisu i običavali se natpijevati. Tu je vrstu pjesništva dotjerao i u književnost uveo Teokrit. Slava ga ide, što je živo i vjerno ocrtao pastire i njihov život. Pjesma se njegova bavi i drugim društvenim životom. »S i r a k u š a n k a m a« je predmet slava Adonisova, koja se svake godine slavila u dvoru kraljevskom u Aleksandriji. Gorga i Praksinoja su Sirakušanke, koje žive u Aleksandriji; po njima se i zove idila.

Sirakušanke ili slava Adonisova.

Prizor prvi.

(U kući Praksinojinoj.)

a. Je li unutra Praksinoja?

Sluškinja Eunoja. Jest, draga Gorgo! (Gorga uniđe.)

Praksinoja. A otkud?
Čudo, što i sad dođe! Ded, Eunoja, stolac donesi!
A i ćilim prebaci!

Gorga Lijepo!

Praksinoja. Hajde sad sjedaj!

Gorga. Ej ovo malo života! Ta jedva vam ostadoh živa
Od vreve ljudske, Praksinoja, od sile kola i konja.
Čizmice samo su svud i gizdava sama gospoda;
Težak je put i, sestrice, baš ti je stan tvoj daleko.

Praksinoja. To ti je ludak moj baš na kraju svijeta ovdje
Uzeo tjesnac, ne kuću, da ne bismo susjede bile;
Jer ti je vazda na svađu i zlobu zavidljivu spreman.

Gorga. Nemoj o mužu svom, moja draga, baš tako govorit,
Dok je dijete tu; ded pogledaj, kako te motri!
(Djetetu)
Zopirijone moj slatki, ta ne misli ona baš oca.

Praksinoja. Tako mi Boga, dijete razumije!

Gorga. Krasni tvoj tata!

Praksinoja. Taj ti je »tata«, da samo pomenemo, — nije to davno —
Bjelila išo kupovat; a šta misliš, što mi je don'o?
Soli je donio ludak, — širok koliko dugàčak!
Gorga. I moj Dioklid je taki, kad rasipa rođeni novac.
Sedam je drahama jučer još dao za pet starih vreća
Ovčije vune ko pasje, sve sâm gad i poso za poslom.
Nego sad hajde na haljinu s kopčam' ogrtač oblači!
Pođimo u dvor Ptolèmeja, bogatog našega kralja,
Da Adonisa vidimo! — Čujem, da kraljica sjajnu
Svečanost daje.
Praksinoja. Kod bogatih sve ti je bogatstvo samo!
Gorga. Možeš kazat, što vidiš, i onom, tko vidio nije.
Pođimo! Doba je!
Praksinoja. Besposlen uvijek svetkuje praznik.
(Eunoji)
Eunoja, uzmi tu vodu i metni je, nevoljo, amo! —
Zar će nam opet na postelji mačići mekano spavat?
Miči se! Noside vodu! Ta vode mi najprije treba.
(Drugoj sluškinji.)
Ona pak nosi sapuna! — No podaj! — Zar toliki grumen?
Uljevaj vode! — Ti nesrećo, zašto po haljini liješ?
Prestani! Ko da je božja volja, baš tako sam mokra.
Gdje je sad ključ od ormara velikog? Nosi ga amo!
Gorga Krasno, Praksinoja, stoji ti nabrana haljina s kopčam'.
Kaži mi, molim te, po što je stajala tkanina nova?
Praksinoja. Ne pitaj, Gorgo! Dvije sam mine srebra i više
Dala, a posao samo što nije mi uzeo život.
Gorga Al' ti je po volji ispao!
Praksinoja. Laskava riječ za mene! (Eunoji)
Nosi mi haljinu pa mi i šešir, baš kako valja,
Namjesti! — (Zopirijonu)
Ne idi, dijete! Bauk je! Konj će te ugrist! —
Plači sad, koliko hoćeš. Ja ne ću da prelomiš nogu.
Hajdemo! — (Sluškinji) Uzmi dijete i zabavljaj njega ti, Frina!
Zovi unutra i psa pa mi vrata od dvora zaključaj!

Prizor drugi.

(Na ulici.)

Praksinoja. Bogovi! Koliko ljudstva! Sad kako ćeš srećno izmàći
Nesreći? Mravi, gle, sami mravi bez kraja i konca!
Mnogo je krasno Ptolèmej učinio, otkad mu otac
Umr'o! Ni jedna sad protuha putnika ne vara više
Kao Egipćanin sve polagáno se šuljajuć k njemu,
Kao što prije prevarljivi obješenjaci baš pravi,
Vucibatine jedan ko drugi, a lopovi svi su! —
Što ćemo sad, draga Gorgo? Gle, dolaze gizdavi konji
Kraljevi! — Nemoj me pogazit, čovječe! Čuješ li, dragi? —
Vranca gle, kako se propinje bijesan! Ludo ti drska,
Eunoja! Bježi! — Jahaču će svome još vrat slomit konj taj! —
Prava je sreća, što mi je mali kod kuće osto!
Gorga. Ne boj se više, Praksinoja! Ostrag smo ostale eto,
Dok su oni otišli na trg.
Praksinoja Već dolazim k sebi.
Konja i zmije od djetinjstva ja ti se najviše bojim. —
Idimo brže! Gle, kako je za nama naloga silna!
Gorga (jednoj staroj).
Jesi li, bako, bila u dvoru?
Stara Ta, snašice, jesam!
Gorga. Može l' se lako unutra?
Stara Ta kušajuć Grci u Troju
Udoše, krasne moje! Ta svašta ti učini pokus!
Gorga Otide baba ko vračar prorekavši proroštva mudra!
Praksinoja Žene ti znaju sve, čak i Zeusovu svadbu sa Herom.
Gorga. Gledaj, Praksinoja, okolo vrata kolika je vreva!
Praksinoja. Strašna! — Daj, Gorgo, mi ruku! Eunoja, primi je i ti;
Drži se samo Eutihide, s puta nam da ne zabludiš! —
Sve ćemo zajedno ući! Eunoja, hvataj se za nas! —
Jadne li mene! Već dva puta pukla mi haljina ljetna,
Gorgo! (Strancu) Oj tako ti Zeusa, čovječe, želiš li sreće
Imati igda, a ti bar čuvaj haljinu moju!

Stranac. Nije do mene, al' opet ću paziti.
Praksinoja. Silna gungula!
Kao i svinje se guraju!
Stranac. Ne boj se, sad nam je dobro!
Praksinoja. Bilo, prijane, sada i vazda na svijetu ti dobro,
Kada nas čuvaš! — Doista čestit i ljubazan čovjek! –
Eunoja nam je u stisci. Ded silom se proturaj, jadna!

Prizor treći.

(U kraljevskom dvoru.)

Praksinoja. Dobro, unutra smo sve! — — — — — — — —
Gorga. Hodi, Praksinoja, ovamo! Pogledaj šareno tkanje,
Kako je tanko i krasno! Božansko je, reći ćeš, djelo.
Praksinoja. Časna Atena! Tko je taj vještak, što satko je ovo?
Kakvi li slikari slike ko žive ispisaše ove?
Kako to prirodno stoje i prirodno kako se kreću!
To ti je živo, ne ùtkano! — Pametan stvor ti je čovjek! —
Kako tek on na postelji srebrnoj dražestan leži;
Okolo obraza nikla mu prve mladosti brada!
Ljubljeni triput Adonis, a ljubljen i na Aherontu!
Drugi stranac. Prestajte, nesrećne žene, tu brbljat bez kraja i konca!
Guske! Podavit će sve tako prostački govor razvlačeć!
Gorga. Gledaj ti čovjeka tog! Što ga briga, kad brbljave jesmo?
Zar sirakuskim gospođam' naloge daješ? Svom robu
Naloge daji! Korintskoga roda smo, da nam i to znaš,
Baš kao Belerofont; priklapamo peloponeski:
Dorani dorski govoriti, rekla bih, svakako smiju.
Praksinoja. Ne daj, Persefona, da bi se rodio nama gospodar
Još koji osim jednog! Baš marim, što govoriš, ludo.
Gorga. Šuti, Praksinoja! Sad o Adonisu evo će pjevat
Vješta pjevačica, koja je onoj Argivljanki kćerka.
Tužaljku ovu i lani je najbolje pjevala ona.
Pjevat će krasno, to dobro znam. Gle, sad se već vrcka.
Pjevačica. Kraljice, koja Idaliju voliš i osim nje Golgu,
S njome i Eriku kršnu, oj zlaćana Afrodita!

Kako Adonisa od Aherontovih vječnijeh voda
Mjeseca dvanajstog hodeći tiho dovedoše Hore?
Mile su Hore najsporije boginje, al' na veselje
Dolaze smrtnima svima, jer uvijek donose nešto.
Kiprida, kćeri Dionina, samrtnu ti Bereniku
Učini besmrtnu, kao što ù prîči govore ljudi,
Kapajuć ženi u grudi ambrosije kapljicu koju!
Iz blagodarnosti tebi s imenâ i hramovâ mnogo
Kći Berenikina, nalik na Helenu svojom ljepotom,
Štuje Adonisa svakojim darom Arsinoja dobra.
Voća kraj njega leži, koliko na voćkama zrije,
Do njeg u loncima srebrnim čuvani cvjetovi nježni,
K tomu i bočice zlatne sa mîrôm mirisnom sirskom.
Tu je kolačâ, koliko žene pod crepuljom peku,
Mirise svakake s brašnom miješajuć bijelim ko snijeg.
Štogod od slatkoga meda i žitkoga ulja ispeku,
Leži tu pred njim, sve same ptice i stvorovi drugi.
Zelene sjenice mekanim koprom isprepletene
Dižu se; bogovi ljubavi, krilata dječica, lete
Kao slavujići koji po drveću okolo pršu,
Slabašna krilašca kušajuć, s grane jedne na drugu.
Krasnih rezbarija, sjajna li zlata! Od slonove kosti
Orli k Zeusu vinotoču, mladog Ganimeda, nose.
»Krasnih li, mekanih prostiraka, mekših i od sna« —
Reći će Milet; a pastir iz Sama opet će reći:
»Krasnom Adonisu postelju prostrli jedini mi smo!« —
Tu leži Kiprida, ondje Adonis rumenih ruku.
Ljeta osamnaest ili devetnaest zaručnik ima.
Raduj se, Kiprida, što ti je povraćen ljubljeni muž tvoj!
Sjutra pak mi ćemo s rosom se sakupit ì ondâ njega
Nositi k moru, gdje zapljuskavaju obalu vali;
Kosu raspustit i mantije svoje do gležnja razdrljit.
Da nam se prsi vide, i jasnu započeti pjesmu:
»Dragi Adonise, jedini polubog, kako se priča,
K nama se svraćaš i k Aherontu. Ni Agamemnon
Nije to mogo a nije ni Ajant, siloviti junak,
Niti sin Hekabin Hektor, prvi od dvadeset sinâ,

Nije ni Patroklo, nije ti ni Pir, ko pobjednik što se
Vrati od Troje, nijesu Lapite ni Deukalijoni
Mogli ni unuci Pelopa niti argivski Pelazgi.
Smiluj se, dragi Adonise! Novoj se godini raduj!
Sad si nam veselo došo a veselo, kad nam god dođeš!

Gorga. To je, Praksinoja, mudro stvorenje! Ženska ta glava
Srećna je, koliko zna, a srećnija, slatko što pjeva!
Ali hajd'mo sad kući! Dioklid već čeka na ručak.
Sav ti je bijesan on, a ne idi na oči gladnu!
Veselo, slatki Adonise! K veselim opet se vrati!

Preveo St. Senc.

Heronda.

Rodio se valjada na Kosu a živio u 3. v. pr. Is. Proslavio se mimima, što ih je pisao u jampskom metru. Mim je bio isprva narodna lakrdija sicilska, u kojoj su se iznosila smiješna lica i smiješne zgode iz života pučkoga. Književno ga je dotjerao Sirakušanin Sofron (negdje u 5. v.), koji je pisao prozom; za njim se poveo Teokrit u »Sirakušankama«, samo što pjeva u stihovima.

Učitelj.

Pozorište prikazuje školsku sobu. Po zidovima su slike ili kipovi Muza. Učitelj Lamprisko sjedi na katedri. Pred njega stupa Metrotima vodeći sina Kotala.

Metrotima. Udijelile ti drage Muze život dug,
Lamprisko moj, i sreću vazda čestitu!
Al' toga ljudski prošibaj, dok opaka
Ne izađe na usta taman duša mu!
Porobio je bijednoj meni kuću svu,
Dă proigrao. Nije njemu dovoljno
Tek kockanje, Lamprisko moj, za većim mu
Sad teži duh. Za učiteljev ne zna stan,
Na trideseti mjeseca gdje moram, ah,
Školarinu namirit ja, ma ridala
Ko Nanako, al' dobro pamti krčmicu,
Gdje leventuju odbjeglice robovi

I služnici — jer 'vamo svakog vodit zna.
A jadna ploča, što je svakog mjeseca
Presvući moram voskom, ta samoćuje
Za krevetom pri zidu, u kut bačena,
Da ne bi kadšto — okom ko da gleda Had —
Išarao, ne piso — izgrebao svu.
Al' kocke mu da vidiš — sve se blistaju
U mjehovima svojim i u mrežama,
Još ljepše od uljarice mi, što se njom
Dan na dan služimo. A čita l', slovo »a«
Pročitat će —, kad petput mu ga ponoviš.
Tek prekjuče kazivo mu je čovjek moj,
Da ime »Maron« napiše, a momče, gle,
Napisa »Simon«. Vajme, lude l' glave te,
Što ne dade, da uči gonit magarce,
Već mjesto toga u školu dovedoh ga,
Jer mišljah, e će sijedoj bit mi u pomoć.
A kad mu kažem, da ko dobro čedance
Izreče pjesmicu, il' kaže čovjek moj —
Ta starac već je on i pola slijep i gluh —,
Tad polako će, ko da cijedi, kap po kap:
»Apolon — lovče —«. Mudrosti li velike!
To baka zna a čitat nije učila,
Il' kakav Frižanin. A kad se zagrozim,
Tad kroz tri dana bježi kuće naše prag
I baku, bijednu staricu, obilazi
Pa gleda, ne bi l' novaca izmamio;
Il' na krov sjeda, nogama poigrava
Pa dolje bleji — ama pravo majmunče.
Dabome, vjeruj, plače srce majčino,
Kad sve to ugledam — a za nj i ne marim,
Al' gravalja se kida baš ko pogača,
Pa kada zima navali, tri emeta
Za svaku moram platit ja ćeramidu,
Jer u kući svi jednim glasom govore:
»Metrotimin je Kotal to uradio.«
I pravo je, tu nema ni da pisneš što.
A gledaj samo uprljane krpe te!
Ta u šumi je vazdan, tamo planduje,
Ko starac ribar delski kad je na moru.

Al' praznike i svece bolje poznaje
Od svih, što zvijezde vrebaju, a sprema l' se
Vaš blagdan školski, na oči mu ne će san.
No hoćeš li, Lamprisko, da t' blagoslove
Tvoj zanat tê (pokazuje na slike Muzā), a svijet da te pohvali,
De ovog sad —

Lamprisko. Ma ne boj se, Metrotima,
Bre platit će mi on! Ej, gdje je Eutije,
Gdje Kokalo, gdje Filo? Ne ćete li zar
Na leđa smjesta s njim? Il' mjesec čekate
Ko sam Akesej? — Valja t' poso, Kotalo!
Gle zasiti se, da se bacaš kockama,
Ko ovi tu, i u krčmu ćeš ravno sad,
Sa služnicima novac svoj da propućkaš?
Al' čekaj, djevojaka bit ćeš krotkiji
Ni travke ne ćeš dirat, kad te poslužim!
Haj, gdje je oštri kaiš, ljuta kandžija,
Što njome nepokornu čeljad liječit znam?
Hajd' ovamo je brzo, dok ne prevri jed!

Kotalo. Ne, molim te, Lamprisko, Muze prizivljem
I tvoju časnu bradu, život Kotidin,
Ta nemoj oštrom, onom drugom izbij me!

Lamprisko. Jok, Kotalo, tvrdoglav si i zazoran
I onome, za roba ko te prekupi,
Ma bio iz kraja, gdje gvožđe glođe miš. (Bije ga.)

Kotalo. A koliko ćeš, aj Lamprisko, molim te,
Natovarit mi —?

Lamprisko. Ne znam, ovu pitaj tu.

Kotalo. Aj majko, koliko ću, kaži —?

Metrotima. Vjere mi,
Dok rđava se koža ta ne odere.

Kotalo. Lamprisko, prestani —

Lamprisko. De i sam prestani
Bit jògunast!

Kotalo. Već nikad ne ću, kunem se,
Svjedòčile mi Muze, ako porečem!

Lamprisko (bijući dalje).
Gle jezičine, alaj znade tòrlati;

Još riječ, i mišem ću ti usta zabiti!
Kotalo. Ta šutim već, tek nemoj da me ubiješ!

Lamprisko (prestaje biti).
Sad pusti, Kokalo!

Metrotima. Ne, nemoj pustit ga,
Lamprisko, deri, dokle sunce ne zađe!

Lamprisko. Šarèniji je kud i kamo zmije on,
Pa treba još i za knjigom da dobije
Tek malo, kojih dvádestoro, recimo,
Ma i od Klije bolje čitat umio.
Hajd' idi samo, umij jezik u medu!

Metrotima. Kazivat sve ću ovo točno starcu mom
Otišav kući, ali skoro doći ću,
Da okova donesem, da ga mrske mu
Tê (pokazuje na Muze) časne vide, kako sputan skakuće.

Preveo V. Dukat.

Proza.

Herodot.

Zovu ga ocem povijesti. Rodio se od odličnih roditelja oko g. 484. pr. Is. u Halikarnasu u Maloj Aziji. Radi tiranina Ligdama mora s ujakom, epskim pjesnikom Panijasom, seliti na Sam; poslije se vrate i sa zemljacima istjeraju Ligdama. Ali kako se zavrgla svađa među demokratima i aristokratima, otide otkuće. Boravi u Ateni, gdje pod Periklom cvate pjesništvo, umjetnost i znanost. God. 444. osnivaju Atenjani u donjoj Italiji naseobinu Turij, te Herodot zaputi u tu svoju novu domovinu, gdje i umre oko g. 424. Napisao je P o v i j e s t, koju su poslije razdijelili u 9 knjiga i prozvali ih imenima 9 Muzâ. Herodot se spremio za svoje djelo silnim putovanjem. Prošao je Azijom do Arderike blizu Suze, Egiptom do Elefantine; bio je u Libiji, Crnom moru, evropskoj Grčkoj, Makedoniji, Italiji i Siciliji. U svojem djelu predočuje borbu istoka sa zapadom. Barbari učiniše prvi krivicu Helenima i to lidski kralj Kres. Pripovijedajući povijest lidsku dolazi do Kresa, kojega obara perzijski kralj Kir; prelazi na povijest perzijsku. Kambis osvaja Egipat, te pisac pripovijeda o Egiptu; zatim nastavlja opet povijest perzijsku. Darije ide na Skite. Pripovijeda se o zemlji, životu i običajima tih naroda. Dok Darije boravi u Skitiji, pobune se Jonjani; zaredaju perzijski bojevi. Pisac završuje s bitkom kod Mikale i uzećem Sesta g. 478. On vjeruje u božanstvo, ali ne u homerske bogove; velika sreća budi zavist božju, a za grijehe otaca pati pozna unučad.

1. Egipatski običaji.

(II. 35.—37.)

Kako je podneblje kod Egipćana osobito i rijeka drukčije nego ostale rijeke, tako se oni razlikuju od ostalih ljudi gotovo u svima običajima i zakonima svojima. Kod njih žene na trgu robu prodavaju i trže, a ljudi ostaju kod kuće i tkaju. Tkaju pak ostali ljudi tako, te udaraju potku gore a Egipćani dolje. Bremena nose ljudi na glavi a žene na ramenima. Svećenica nije ni jedna žena ni bogu ni božici, nego ljudi su svećenici svih bogova i božica. Roditelje hraniti sinovi ne moraju, ako ne će. Svećenici drugdje puštaju kosu a u Egiptu se šišaju. Kod drugih je ljudi običaj, da u žalosti ošišaju glavu oni, kojih se najvećma tiče, a Egipćani, kad tko umre, puštaju kosu i bradu a inače se šišaju i briju. Drugi ljudi živu od stoke odijeljeni, a Egipćani živu zajedno sa stokom. Drugi se ljudi hrane pšenicom i ječmom, a kad bi se koji Egipćanin tim hranio, bila bi najveća sramota, nego prave kruh od olire, koju gdjekoji zovu zeom. Tijesto mijese nogama a ilovaču rukama. Odijelo nosi svaki čovjek dvoje a žene jedno. Drugi ljudi privezuju kolute i konope jedrene izvanka a Egipćani iznutra. Pišu i računaju Heleni slijeva nadesno a Egipćani zdesna nalijevo, ali opet kažu, da pišu oni nadesno a Heleni nalijevo. Pismo imaju dvoje: jedno se zove sveto a drugo općeno.

Pobožni su neobično, većma od svih drugih ljudi. U tom se drže evo ovih običaja. Piju iz mjedenih sudova, koje svaki dan peru, i to nesamo gdjekoji nego svi. Odijelo nose platneno i veoma se mnogo staraju za to, da bude uvijek čisto. Odijelo nose svećenici samo platneno a obuću od bibla. A drugoga odijela ne smiju obući ni druge obuće. Dvaput se na dan kupaju u studenoj vodi a dvaput na noć. I drugih obreda vrše nebrojeno, štono se veli. Ali i dobara uživaju nemalo. Jer ništa svoga ne rastaču niti troše, nego im se i sveta jestiva kuhaju, i mesa goveđega i guščjega dobija svak veliku množinu svaki dan, a daje im se i vino od loze. Ali riba ne smiju jesti. A boba Egipćani i ne siju u svojoj zemlji; a koji raste, ne jede se ni sirov ni varen. A svećenici ga ne će ni da gledaju, jer drže, da nije čisto sočivo. Svećenika svaki bog nema

jednoga nego mnogo njih, od kojih je jedan vrhovni svećenik. A kad koji umre, dolazi sin njegov mjesto njega.

2. Aristagora u Sparti.

(V. 49.—51.)

Aristagora, vladalac miletski, došao je u Spartu, kad je Kleomen vladao. I idući k njemu na dogovor imao je, kao što Lakedemonjani kažu, mjedenu ploču, na kojoj je bio okrug čitave zemlje urezan i čitavo more i sve rijeke. A došavši k njemu stane mu ovako govoriti: »Kleomene, ne čudi se, što sam se požurio te sam ovamo došao; jer stvari stoje ovako. Što su jonski sinovi robovi a ne slobodni, sramota je i žalost za nas same a od ostalih najpače za vas, jer ste na čelu Heladi. Zato, tako vam bogova helenskih, izbavite Jonjane iz ropstva, koji su ljudi vaše krvi. A lako vam može to za rukom poći. Jer barbari nijesu bojevni, a vi ste u vojevanju prvi, što se junaštva tiče. Boj je njihov ovaki: luk i kratko koplje. U boj idu u gaćama i s kapom na glavi. Tako ih je lako svladati. Pa i blaga imadu stanovnici one zemlje, koliko ga drugi svi koliki nemaju, najprije zlata pa srebra i mjedi i šarena odijela i stoke i roblja. To možete sve, ako vas je volja, sami imati. Nastavaju pak jedni do drugih, kao što ću ti ja pokazati, do Jonjana evo Liđani, koji nastavaju u plodnoj zemlji te imaju premnogo novaca.« Tako govoreći pokazivao je na okrug zemaljski, koji je sa sobom imao na ploči urezan. »A Liđana,« nastavi Aristagora svoje kazivanje, »drže se evo na istoku Frižani, koji su najbogatiji na stoci i na poljskim plodinama od sviju, za koje ja znam. Frižana se drže Kapadočani, koje vi Sircima zovete. Njihovi su susjedi Kilićani, koji dopiru do ovoga mora, u kojem je evo otok Kipar. Oni plaćaju kralju pet stotina talanata godišnjega danka. Kilićana se evo drže Armenjani, koji su također na stoci bogati, a Armenjana Matijenci, koji evo u ovoj zemlji prebivaju. Njih se evo drži zemlja Kisijska, u kojoj je evo na rijeci Hoaspu grad Suza, gdje veliki kralj živi i gdje su njegove riznice. Ako taj grad uzmete, možete se mirne duše i sa Zeusom u bogatstvu takmiti. Dakle za zemlju ne veliku ni baš plodnu i

malena opsega treba da odgodite bojeve s Mesenjanima, koji su vam dorasli, i s Arkađanima i s Argivcima, koji nemaju nikakva zlata ni srebra, o što može čovjeka natjerati želja da se bije i umire. Kad možete lako postati gospodari cijele Azije, hoćete li drugo što birati?« To je kazao Aristagora, a Kleomen mu odgovori: »Goste Milećanine! odgovor odgađam na treći dan.«

Dotle su tada došli; a kad dođe dan određen za odgovor, te se sastanu na određenom mjestu, zapita Kleomen Aristagoru, u koliko se dana od jonskoga mora dođe ka kralju. Tada se prevari Aristagora, koji je inače bio lukav te je njega dobro obmanjivao. Jer mu nije valjalo istinu kazati, ako je htio da Spartance izvede u Aziju, a on ju je ipak kazao, da se naime u tri mjeseca onamo dođe. Ali ga Kleomen, kad je Aristagora htio o putu da govori, prekine pa reče: »Goste Milećanine! odlazi iz Sparte prije zapada sunca; jer što kažeš, nije povoljno za Lakedemonjane, gdje hoćeš da ih tri mjeseca puta od mora odvedeš.« To reče Kleomen pa se vrati kući. A Aristagora uzme granu pribjegarsku te pođe u Kleomenovu kuću i unišavši kao pribjegar zamoli Kleomena, da ga sasluša a dijete da ukloni. Jer je uz Kleomena stajala njegova kći, kojoj je bilo ime Gorga. Ona mu je bila jedino dijete, a bilo joj je osam ili devet godina. A Kleomen mu reče, neka kaže, što hoće, i neka se ne ustručava djeteta radi. Tada mu počne Aristagora najprije deset talanata nuditi, ako učini ono, što on ište. A kad Kleomen to odbije, pođe Aristagora dalje te mu stane sve više novaca nuditi, dok mu nije pedeset talanata ponudio; a tada poviče dijete: »Oče, podmitit će te stranac, ako ne ustaneš i ne odeš«. I Kleomen se obraduje opomeni djeteta te pođe u drugu sobu, a Aristagora ode sasvim iz Sparte, a da nije više našao prilike, da još više kaže o putu ka kralju.

3. Maratonska bitka.

(VI. 109.—117.)

Kod Maratona su atenski zapovjednici bili dvojaka mišljenja, jedni nijesu dali, da se pobiju — jer ih je premalo,

da bi se s medskom vojskom bili — a drugi, medu kojima je bio i Miltijad, bili su za to. Tako su oni bili dvojaka mišljenja, i gore je bilo pretežnije; ali budući da je kao jedanaesti imao pravo glasa onaj, koji je bio bobom izabran atenskim polemarhom — jer je od davnina kod Atenjana polemarh bio ravan vojvodama — a tada je bio polemarh Afidnjanin Kalimah, dođe Miltijad k njemu te mu progovori ovako: »Do tebe je sada, Kalimaše, da Atenu ili zarobiš ili oslobodiš pa ostaviš uspomenu za cijeli vijek ljudski, kakve ni Harmodije i Aristogiton nijesu ostavili. Sada su Atenjani u najvećoj pogibli, otkad ih ima. Jer ako se Međanima pokore, odlučeno je, što će im se dogoditi, kad budu predani Hipiji; ako li ovaj grad pobijedi, može biti prvi od svih helenskih gradova. A kako se to može dogoditi i kako baš tebi pripada odluka u tima stvarima, to ću ti evo sada kazati. Nas se desetorica vojvoda cijepamo u mišljenju: jedni prihvaćaju boj, a drugi ne prihvaćaju. Ako se ne pobijemo, bojim se, da će se kakva velika nesloga dići i potresti mišljenjem Atenjana, pa će pristati uz Međane. Ako li se pobijemo, dok u neke Atenjane razdor ne uđe, i ako nam bogovi nijesu protivni, možemo u boju pobijediti. To dakle sve sada do tebe stoji i o tebi visi. Jer ako ti uz moje mišljenje pristaneš, bit će ti domovina slobodna i grad prvi u Heladi. Ako li prihvatiš mišljenje onih, koji se boju protive, dogodit će ti se protivno od svih dobara, koja sam ja spomenuo.«

Tima je riječima Miltijad dobio Kalimaha. I kad je pridošao glas polemarhov, bilo je odlučeno, da se biju. Zatim su vojvode, koji su bili za to, da se boj bije, kako je koji od njih koji dan bio zapovjednik, Miltijadu predavali zapovjedništvo. On ga je primao, ali se nije htio da pobije, dok nije k njemu zapovjedništvo došlo. A kad dođe red na nj, stanu se Atenjani ovako uvrstavati za boj. Desnomu je krilu bio na čelu polemarh Kalimah, jer je tada u Atenjana bio običaj, da je polemarh bio desnomu krilu na čelu. Do njega su bile file, kako su se brojile, jedna do druge, a napokon su na lijevom krilu bili uvrstani Platejani. Od te bitke, kadgod Atenjani žrtve prinose o svetkovinama, koje se svakih pet godina svetkuju, pomoli se glasnik atenski, da bi dobro bilo i Atenjanima i Platejanima. A kad su se Atenjani na Maratonu uvrstali, dogodilo

se, te je bojni red njihov bio jednak medskomu bojnomu redu; ali u sredini je bilo malo redova, i tu je bojni red bio najslabiji, a jedno je i drugo krilo mnoštvom bilo jako.

A kad su se uvrstali, a i žrtve povoljne bile, tada Atenjani, kako se dao znak za boj, pojure na barbare. A razmak između njih nije bio manji od osam stadija. Perzijanci videći ih, gdje jure, stanu se spremati da ih dočekaju, ali pomisle, da su Atenjani mahniti, i to veoma pogubno, videći, da ih je tako malo, pa opet jure i to bez konjaništva i bez strijelaca. Tako su barbari mislili. Ali Atenjani, kad se na okupu sukobe s barbarima, pobiju se junački. Oni su prvi od sviju Helena, za koje mi znamo, pojurili na neprijatelja i prvi podnijeli gledati odijelo medsko i ljude u nj obučene. A dotle je Helenima bila strahota čuti i ime medsko. Boj na Maratonu trajao je dugo vremena. U sredini bojnoga reda, gdje su sami Perzijanci i Sačani bili uvrstani, bili su barbari pobjednici. A pošto su barbari pobijedili, provale te nagnu u potjeru prema sredini zemlje; a na jednom su i drugom krilu Atenjani i Platejani bili pobjednici. A kad su pobijedili, puste pobitu vojsku barbarsku, da bježi, pa sastave oba krila te se pobiju s onima, koji su sredinu provalili. Perzijanci nagnu bježati, a oni udare za njima sijekući ih, dok nijesu došli do mora, gdje stanu iskati vatre i brodove hvatati. U toj vrevi bude polemarh Kalimah, koji se junački borio, ubit, a od vojvoda pogine Stesilej, sin Trasilejev; a Kinegiru, sinu Euforionovu, kad je hvatao krmu od broda, bude sjekirom ruka odsječena, te pogine, i mnogo drugih odličnih Atenjana. Sedam je brodova tako Atenjanima dopalo. A s ostalima barbari otplove pa uzevši eretrijsko roblje s otoka, na kojem su ga bili ostavili, zaplove oko Sunija, jer su htjeli da prije od Atenjana gradu dođu. Atenjani su sumnjali, da su ih na to iz prijevare naputili Alkmeonovci, koji su se s Perzijancima dogovorili te podigli štit, kad su oni već na brodovima bili. Ali dok su oni plovili oko Sunija, hitjeli su Atenjani, što su ih igda noge nosile, u grad pa su i došli prije barbara, i kako su došli od Herakleja na Maratonu, stanu u oko kod drugoga Herakleja na Kinosargu. A barbari došavši s brodovima više Falera, koji je tada bio pristanište atensko, osidraju više njega brodove. A onda otplove natrag u Aziju.

U ovoj maratonskoj bici poginulo je barbara oko šest

tisuća i četiri stotine a Atenjana sto devedeset i dva. A dogodilo se i nekakvo čudo, da je Atenjanin Epizel, sin Kufagorin, u vrevi boreći se kao junak izgubio oči, a da nije nigdje na tijelu bio ni udaren ni uboden, i od toga je vremena bio slijep cijeli svoj vijek. Čuo sam pak, da je on o tom događaju kazivao, da mu se učinilo, da je preda nj stupio velik čovjek hoplit, kojemu je brada cijeli štit zasjenjivala. I ova je utvara mimo njega prošla, ali njegova je druga ubila. Tako sam doznao da je Epizel kazivao.

4. Zasluge Atenjana za Heladu.

(VII. 138.—145.)

Za vojsku se kraljevu kazivalo da ide na Atenu, ali je smjerala na čitavu Heladu. To su Heleni odavno znali, ali se nijesu svi jednako vladali. Oni, koji su Perzijancu dali zemlje i vode, uzdali su se, da im se ne će ništa nažao dogoditi od barbarina. A oni, koji nijesu dali, bili su u velikom strahu, jer niti je bilo u Heladi dovoljno brodova, da bi neprijatelja dočekali, niti se većina naroda htjela rata da laća, nego su rado pristajali uz Međane. Ovdje mi treba nešto kazati, što će većini ljudi biti zazorno, ali ja opet ne ću zatajati, što držim za istinu. Da su se Atenjani uplašili pogibli, koja se približavala, pa ostavili svoju zemlju ili da je i nijesu ostavili, nego ostali pa predali se Kserksu, ne bi se nitko bio usudio na moru dočekati kralja. A da nije nitko na moru dočekao Kserksa, evo što bi se bilo na kopnu dogodilo. Makar koliko zidnih oklopa podigli Peloponešani na Istmu, opet bi Lakedemonjane saveznici bili na cjedilu ostavili, ne drage volje nego od nužde, jer bi pomorska vojska barbarinova bila grad po grad zauzimala, a oni bi bili osamljeni učinili junačka djela pa junački poginuli. To bi im se bilo dogodilo, ili bi se videći, da i ostali Heleni pristaju uz Međane, već prije bili pogodili s Kserksom. I tako bi jednim ili drugim načinom Helada bila došla Perzijancima u vlast. Jer kakva bi korist bila od zidova podignutih na Istmu, dok je kralj bio gospodar na moru, ne mogu razumjeti. Tko bi dakle kazao, da su Atenjani bili spasitelji Helade, ne bi promašio istine. Jer na koju su se stranu oni okrenuli, ona je va-

ljalo da pretegne. Pristavši dakle za tim, da Helada ostane slobodna, oni su sami sve ostale Helene, koji nijesu pristali uz Međane, osokolili i s božjom pomoću kralja odbili. Pa i strašna proroštva, koja su iz Delfa došla, natjerala su ih u strah, ali ih nijesu sklonila, da bi Heladu ostavili, nego su ostali pa pregnuli dočekati neprijatelja, koji je išao na njihovu zemlju.

Atenjani su naime bili poslali poslanike u Delfe i htjeli da pitaju proročište. I kad su poslanici kod hrama učinili, što je trebalo, pa u hram ušli i sjeli, Pitija, kojoj je bilo ime Aristonika, progovori ovako:

Jadnici, što sjedite? Do na kraj svijeta bježi
Pustiv kuće i visoke glavine okruglog grada;
Jer mu ne će preostati ni glava ni trup ni odozdo
Noge ni ruke, i ništa ga ne će preostat po srijedi,
Nego će propasti sve; jer oganj i sileni Ares
Na sirskim vozeć se kolima sasvim će grad ti razorit.
Mnoge će i druge kule razvalit a nesamo tvoju,
Mnoge hramove božje izručiti zatornom ognju;
Eto već hramovi, gle, u znoju se kupaju svome,
Mori ih silan strah, a već im krovu s vrhunca
Crna se prolila krv, naslućujuć pogubu stalnu;
Nego mi bježʼte iz hrama i na zlo priučite dušu!

Kad su atenski poslanici to čuli, bili su veoma žalosni. I dok su očajavali s nevolje, koja im se prorekla, svjetuje ih Timon, sin Androbulov, jedan od najodličnijih Delfljana, neka uzmu pribjegarsku granu pa iznova pođu i pitaju proročište kao pribjegari. To Atenjani poslušaju pa kažu: »Gospode, daj nam povoljnije proroštvo za domovinu našu, poštuj ove pribjegarske grane, s kojima smo k tebi došli! Inače ne ćemo otići iz hrama, nego ćemo ovdje ostati, dok i ne umremo.« Na ove riječi progovori proročica ovako:

Ne može Palada Zeusa Olimpijca nikad ublažit,
Ako ga i moli mnogim riječima i svjetom mudrim.
Tebi pak velim riječ, a stalna će biti ko čelik.
Ako se zarobi sve, što unutra Kekropov brijeg
I što spilja obuhvata Kiteróna božanskog:
Drveni zid, nepredobitan nikad, daje Ateni

Zeus gospodar, a taj će tebe i djecu ti spasti.
Ti pak nemoj čekat, dok vidiš, s kopna gdje ide
Silna vojska pješaka i konjanika, već bježi
Leđa okrenuv: ta još ćeš mu jednom izići na mejdan.
O Salamina sveta, pogubit ćeš ti djecu ženâ,
Bilo kad bude sjedbi vrijeme il' bilo pak žetvi.

Ovo im se činilo blaže od predašnjega pa je i bilo. I oni napišu pa se vrate u Atenu. A kad su se poslanici vratili i narodu javili, čulo se mnogo kojekakvih misli, kad se proroštvu smisao tražio, a naročito ove, koje su se najvećma jedna drugoj protivile. Jedni su od starijih kazali, njima se čini, da im je bog prorekao, da će se akropola spasti, jer je akropola atenska od davnina bila trnovim plotom ograđena. Oni su mislili, da riječ »drveni zid« znači ovaj plot, a drugi su kazali, da bog naznačuje brodove, pa iskali, da se brodovi spremaju, a sve drugo pusti. Onima, koji su kazali, da su brodovi drveni zid, smetala su samo dva posljednja stiha u Pitijinu proroštvu:

O Salamina sveta, pogubit ćeš ti djecu ženâ,
Bilo kad bude sjedbi vrijeme il' bilo pak žetvi.

Ove su riječi smetale onima, koji su mislili, da su brodovi onaj drveni zid. Jer tumači proroštva shvatali su to tako, da će ih kod Salamine pobiti, ako se za pomorsku bitku spreme. Ali je bio neki Atenjanin, koji se odnedavna među prve brojio; ime mu je bilo Temistoklo, a sin je bio Neoklov. Taj čovjek reče, da tumači proroštva ne tumače sve dobro; jer da je ona riječ doista za Atenjane rečena, čini mu se, da ne bi bilo proročište tako blago reklo nego: »strašna Salamina!« mjesto: »sveta Salamina!«, da je stanovnicima suđeno u boju oko nje poginuti. Nego za neprijatelje je bog rekao proroštvo, ako se pravo razumije, a ne za Atenjane. Zato ih je svjetovao, neka se spremaju za pomorski boj, jer to znači onaj drveni zid. Kad je Temistoklo to kazao, vidjeli su Atenjani, da im većma valja to prihvatiti nego ono, što su kazali tumači proroštva, koji im se nijesu dali spremati za pomorski boj, dâ ni opirati se nego ostaviti atičku zemlju pa u drugoj naseliti se. I prije je Temistoklovo mišljenje bilo na sreću prodrlo, kad se Atenjanima puno novaca u državnoj blagajni nabralo, koji su im iz laurijskih rudnika došli, te je svaki Atenjanin imao deset drahama dobiti. Tada je Temistoklo nagovorio Atenjane, da se razdiobe okane pa za te novce dvjesta brodova sagrade za rat i to s Eginjanima. Jer što je taj rat nastao, to je zatada spaslo Heladu natjeravši Atenjane, da budu jaki na moru. Brodovi se doduše nijesu upotrijebili za ono, za što su bili sagrađeni, ali su se opet Heladi na sreću tako sagradili. Te su dakle brodove Atenjani bili već prije sagradili pa su ih sada imali, a osim njih trebalo je još druge graditi. A kad su nakon onoga proroštva vijećali, odlučili su barbarina, ako provali u Heladu, svi listom na brodovima dočekati slušajući boga, zajedno s onim Helenima, koje bude volja.

To se Atenjanima proreklo. Onda su se na jednom mjestu sakupljali i hvatali vjeru Heleni iz Helade, koji su bolje mislili. Tu se dogovore, da će prije svega poravnati neprijateljstva i svađe, koje su među njima bile. A bili su u svađi i drugi a najvećma Atenjani i Eginjani. A kad su čuli, da je Kserkso s vojskom u Sardu, odluče u Aziju poslati uhode, da uhode kraljevu moć, i u Argos poslanike, da sklope savez protiv Perzijanca, pa na Siciliju ka Gelonu, Dinomenovu sinu, i na Kerkiru, da ištu pomoći za Heladu, pa na Kretu, ne bi li se sav helenski narod ujedinio te složivši se svi isto radili, kad pogibao prijeti jednako svima Helenima. A Gelonova se moć držala za veliku, za kud i kamo veću od makar koje helenske.

5. Leonida u Termopili.

(VII. 207.—212., 217.—228.)

Heleni se u Termopili, kad se Perzijanac približio klancu, uplaše te se stanu dogovarati o odlasku. Ostali su Peloponešani htjeli da se vrate u Pelopones i prevlaku da čuvaju. A Leonida, kad su Fočani i Lokrani na taj prijedlog planuli, odluči ondje ostati i poslanike razaslati u gradove s pozivom, da im dođu u pomoć, jer je njih premalo, da bi medskoj vojsci odoljeli.

Dok su se oni o tom dogovarali, pošalje Kserkso uhodu konjanika, da vidi, koliko ih ima i što rade. Jer je još u Tesaliji čuo, da je ondje malena vojska sakupljena, a vođi su

joj Lakedemonjani i Leonida, koji je Heraklova roda. Kad se konjanik približio okolu, razmotri i ogleda ne čitav oko, jer onih, koji su stajali za zidom, što su ga popravili i čuvali, nije mogao opaziti, nego je vidio one, koji su bili izvanka i kojima je oružje pred zidom ležalo. A u to su vrijeme baš Lakedemonjani izvanka stajali. Njih je dakle vidio, kako se jedni vježbaju, a drugi kosu češljaju. Videći to našao se u čudu i pobrojio je mnoštvo njihovo. Pa upamtivši sve dobro vrati se natrag u miru, jer nije nitko pošao za njim u potjeru, nego su malo marili za nj. A vrativši se kaže Kserksu, što je vidio. Kad je Kserkso čuo, nije mogao razumjeti, što to znači, da se na smrt i ubijanje spremaju sa svom snagom, nego mu se činilo smiješno ono, što rade. Zato pošalje po Demarata, sina Aristonova, koji je bio u okolu. A kad je došao, upita ga Kserkso za sve ovo, jer je htio da sazna, što znači ono, što Lakedemonjani rade. A on odgovori: »Čuo si i prije, kad smo polazili na Heladu, od mene za ove ljude. Ali si mi se podsmijevao, kad sam ti kazao ove stvari, za koje sam vidio da će se dogoditi. Jer meni je najvećma do toga stalo, da istinu govorim pred tobom, kralju! Pa čuj i sada! Ovi su ljudi došli zato, da se s nama bore za klanac, i na to se spremaju. Jer u njih je evo ovaj običaj. Kad valja da im život dođe u pogibao, tada kite glave. A znaj, ako ove i one, koji su u Sparti ostali, nadvladaš, nema ni jednoga drugog naroda ljudskoga, koji bi se usudio tebi, kralju, oprijeti se. Jer sad zamećeš boj s najslavnijim kraljevstvom i gradom u Heladi i s najvećim.« Ono, što je kazao, činilo se Kserksu veoma nevjerojatno, zato ga po drugi put upita, kako će ih se tako malo s njegovom vojskom boriti. A on reče: »Kralju, postupaj sa mnom kao lašcem, ako to ne bude tako, kao što ja kažem.«

Ali nije mogao Kserksa da uvjeri. Četiri je dana čekao nadajući se uvijek, da će pobjeći. A peti dan, kad nijesu htjeli da otidu, nego mu se činilo, da od prkosa i ludosti ostaju, razljuti se te pošalje na njih Međane i Kišane naloživši im, da ih pohvataju žive i njemu na oči dovedu. A kad su Međani udarili na Helene, padalo ih je mnogo, ali su drugi na njihovo mjesto dolazili i nijesu htjeli da uzmaknu, makar koliko stradali. I svakomu, a ne najmanje samomu kralju, bivalo je očito, da ima mnogo ljudi ali malo junakâ. A boj je trajao

čitav dan. A kad su Međani ljuto postradali, onda oni uzmaknu, a zamijene ih i na njihovo mjesto dođu oni Perzijanci, koje je kralj zvao besmrtnima, a zapovjednik im je bio Hidarno, ne bi li oni lako nadvladali. Ali kad su se oni sukobili s Helenima, nijesu uspjeli bolje od medske vojske nego isto tako, jer su se na uskom mjestu borili i imali kraća koplja nego Heleni, a mnoštvom se nijesu mogli poslužiti. A Lakedemonjani su se slavno borili dokazujući koječim, da se umiju boriti, dok se neprijatelji ne umiju, pa i tim, što bi kadšto okrenuli leđa i svi tobože bježali, a barbari bi videći ih, gdje bježe, s vikom i bukom za njima pošli, a oni bi se, kad bi ih htjeli da stignu, okrenuli protiv barbara i tako poubijali nebrojeno mnoštvo Perzijanaca. Ali tu bi i samih Spartanaca nekoliko palo. A kad Perzijanci nikako nijesu mogli osvojiti klanca, makar kako pokušali — jer su i u četama i kojekako navaljivali —, uzmaknu natrag.

Drugi dan se nijesu borili. Kralju zgodno dođe izdajnik Epijalt i pokaže stazu, koja je vodila preko gore u Termopilu.

Kad je zora zabijeljela, bili su Perzijanci na visu gore. A ovdje je, kao što sam i prije kazao, tisuću fočanskih hoplita bilo na straži, da svoju zemlju brane i stazu čuvaju. A evo, kako su ih Fočani opazili, gdje su se popeli. Jer Perzijanci su se krišom popinjali zato, što je gora bila puna hrašća. Ali kako nije bilo vjetra, kad je lišće pod nogama njihovima, kao što je bilo prirodno, stalo jako šuštati, skoče Fočani te se stanu oružati, i odmah su bili barbari kod njih. A vidjevši ljude, gdje se oružaju, nađu se u čudu, jer su se nadali, da im se nitko ne će suprotiviti, a kad tamo, nagazili su na vojsku. I Hidarno se poboji, da Fočani nijesu Lakedemonjani, pa upita Epijalta, čija je ova vojska; a doznavši po istini uvrsta Perzijance za boj. A Fočani, kad su ih guste strijele stale obasipati, umaknu na vrh gore, jer su mislili, da su upravo na njih krenuli, i bili su spremni na smrt. Tako su mislili, ali Perzijanci s Epijaltom i Hidarnom nijesu ništa marili za Fočane, nego su brzo silazili niz goru.

Helenima, koji su bili u Termopili, najprije je vidjelac Megistija ogledavši žrtve kazao, da ih u zoru čeka smrt. A zatim su i prebjezi javili, da su Perzijanci krenuli oko gore. Ovi su im to još noću kazali, a napokon i motrioci, koji su do-

trkali s visina, kad je već dan svanuo. I Heleni se stanu dogovarati, ali se razdvoje u mišljenju. Jedni nijesu dali ostaviti mjesta, a drugi su se protivili. A onda se razdijele, te jedni odu pa se razidu po svojim gradovima, a drugi su bili spremni s Leonidom ondje ostati. Kaže se, da ih je i sam Leonida odaslao u brizi, da ne bi izginuli. Ali njemu i Spartancima, koji su bili ondje, nije dolikovalo ostaviti mjesto, na koje su već došli da ga čuvaju. Pa uz ovo mišljenje najvećma pristajem i ja, da je Leonida, kad je vidio, da saveznici nijesu voljni niti hoće s njim da ustraju, kazao im, neka idu, a za nj nije dično otići; ako pak ondje ostane, čekala ga je velika slava, i sreća Sparte ne bi se zatrla. Jer Pitija je Spartancima, kad su pitali za ovaj rat odmah, kad se počinjao, odgovorila, da će ili Lakedemon porušiti barbari ili kralj njihov poginuti. To im je u heksametrima odgovorila, koji su evo ovako glasili:

Vama pak, oj stanovnici iz Sparte, širokog grada,
Ili će sjajni grad razoriti Perseja sinci,
Il' će drugačije biti, a lakonski plakat će branič
Za ubijenim kraljem Heràklova plemena slavnog.
Jer ga ne će suzdržat ni bikovlja sila ni lavlja;
Jak je ko Zeus, a velim, da ne će odustati prije,
Dok nam jednoga od to dvoje ne zatare sasvim.

Budući dakle da je Leonida na to pomišljao i htio da samo Spartancima slavu pribavi, odaslao je saveznike, a ne da bi se u mišljenju razdvojili pa tako protiv reda otišli bili. Zato mi je i ovo ne najmanji dokaz, što se zna, da je Leonida i vidioca, koji je bio s ovom vojskom, Megistiju Akarnanca, za kojega se kaže da je starinom bio Melampodov potomak, onoga, koji im je iz žrtava kazao, što ih čeka, htio da odašalje, da ne bi s njima poginuo. Ali premda ga je htio da odašalje, opet ga on sâm nije ostavio, nego je odaslao sina jedinca, koji je bio s njim u vojsci.

Tako su saveznici, koji su odaslani bili, otišli odanle i slušali Leonidu, samo Tespljani i Tebanci ostali su kod Lakedemonjana. Tebanci su ostali preko srca i volje, jer ih je Leonida zadržavao kao taoce, a Tespljani sasvim svojevoljno, jer nijesu htjeli Leonidu i njegovu vojsku da ostave pa otidu, nego su ostali i s njim izginuli. A vojvoda im je bio Demofil, sin Dijadromov.

Kad je sunce ogranulo, izlije Kserkso žrtvu ljevanicu pa počeka jedno vrijeme, po prilici, dok se trg napuni, a onda učini navalu. Jer tako ga je Epijalt nasvjetovao zato, što je put niz goru kud i kamo bliži i kraći nego oko gore i uz nju. Tako je navalio Kserkso s barbarima, pa i Leonida s Helenima; kako su išli u smrt, izišli su kud i kamo dalje nego u početku, na šire mjesto u klancu. Jer predašnjih su dana jedni čuvali zid, a drugi su se borili uzmičući u užinu. A tada, kad su izvan užine jedni na druge udarali, padalo je veliko mnoštvo barbara. Jer za četama imali su vođi biče, kojima su ljude bili i udilj gonili naprijed. I mnogo ih je popadalo u more i izginulo, a još kud i kamo više bilo je živih pogaženo od drugih; i ništa se nije marilo, tko pogiba. Jer znajući Heleni, da im valja umrijeti od onih, koji su krenuli oko gore, udarali su na barbare s najvećom snagom, što su mogli, bez obzira i kao bijesni. Koplja su većini bila već polomljena, a oni stanu mačevima Perzijance sjeći. U ovom boju padne Leonida kao dičan junak i drugi ugledni Spartanci s njim, kojima ja znam imena, kao što su junaštvom svojim i zaslužili, a znam ih i sviju trista. Ali i mnogo uglednih Perzijanaca palo je ondje a među njima i dva sina Darijeva Abrokom i Hiperant. Za mrtvoga Leonidu nastalo je veliko otimanje Perzijanaca i Lakedemonjana, dok ga Heleni nijesu s junaštvom istrgli i četiri puta neprijatelje odbili. Tako su se borili, dok nijesu oni s Epijaltom došli. A kad su Heleni doznali, da su oni došli, onda se istom stao boj okretati. Oni počnu uzmicati natrag na uski put i došavši za zid stanu na brežuljak na okupu svi ostali osim Tebanaca. Taj je brežuljak u klancu, gdje sada stoji kameni lav Leonidi na spomen. Na ovom su se mjestu branili mačevima, koji su ih još imali, i rukama i zubima, dok ih nijesu barbari strjelama zasuli, koji su jedni odsprijed pošli za njima i zid porušili, a drugi ih obišli i odasvud opkolili.

Makar kako junački se Lakedemonjani i Tespljani borili, opet se kaže, da je najveći junak bio Spartanac Dijenek. Za nj kažu da je evo ovu riječ rekao, dok se još nijesu s Međanima pobili. Čuvši od nekoga Trahinjanina, da kad barbari stanu lukove odapinjati, zamračit će se sunce mnoštvom strijela, toliko ih mnoštvo ima: on se od toga nije uplašio, nego ne mareći za mnoštvo Međana reče, da im prijatelj Trahinjanin sasvim dobar

glas donosi; jer ako Međani sunce zamrače, borit će se s njima u hladu a ne na suncu. Ovu i druge takve riječi kažu da je Lakedemonjanin Dijenek iza sebe ostavio na svoj spomen. Do njega pripovijedaju da su se junački borila dva brata Lakedemonjanina, Alfej i Maron, sinovi Orsifantovi. A od Tespljana proslavio se najvećma onaj, kojemu je bilo ime Ditiramb, sin Hamartidov.

Kad su se pokopali ondje, gdje su pali, njima se i onima, koji su poginuli prije, nego je Leonida saveznike odaslao kući, napisao natpis, koji je ovako glasio:

Nekoć je tu na mejdan izišo prot hiljada trista
Četiri hiljade tek Peloponešana broj.

To je svima skupa napisano a Spartancima napose:

Javi Lakoncima, stranče, da ovdje u grobu ležimo
Znajući slušati vijek njihovih zakona moć.

To je Lakedemonjanima napisano a vidiocu evo ovo:

To je spomen slavnom Megistiji, koga su negda
Prešavši Sperhejev tok Međani ubili tu;
Vidjelac nije htio zapustiti vojvode spartskog,
Premda je vidio znak, da će ga stignuti smrt.

Ovima natpisima i stupovima proslavili su ih Amfiktionci osim vidiočeva natpisa. A vidiocu Megistiji napisao je natpis Simonid, sin Leoprepov, koji mu je bio prijatelj.

6. Temistoklo kod Salamine.

(VIII. 74.—88.)

Po nagovoru Temistoklovu odluči spartanski admiral Euribijad ostati kod Salamine i dočekati neprijatelja. S tim nijesu bili zadovoljni Peloponešani.

Grci su kod Salamine bili u strahu, ali se nijesu bojali toliko za se, koliko za Pelopones. I jedno su vrijeme tiho jedan k drugomu pristupali pa razgovarali se čudeći se Euribijadovu bezumlju. A napokon provali na javu, te se sastanu u skupštinu, i mnogo se govorilo o istoj stvari, jedni: da treba k Peloponesu otploviti i za nj boriti se a ne ostati i za osvojenu zemlju boj

biti, a Atenjani i Eginjani i Megarani: da treba ondje ostati i braniti se. A Temistoklo, kako se našao nadglasan od Peloponešana, izide potajno iz skupštine te pošalje nekoga čovjeka na brodu u oko medski naloživši mu, što treba da kaže; tomu je čovjeku bilo ime Sikin, a bio je rob i odgojitelj Temistoklove djece. Poslije tih događaja učinio ga je Temistoklo tespijskim građaninom, kad su Tespljani građane primali, i dao mu obilno novaca. On dođe tada na brodu te progovori vojvodama barbarskima evo ovako: »Poslao me je vojvoda atenski, da ostali Heleni za to ne znadu, jer pristaje uz kralja i voli, da nadvladate vi nego Heleni; a kazati mi valja, da je Helene spopao strah te misle na bijeg, i sada možete vi učiniti najljepše od svih djela, ako im ne date, da se razbjegnu. Jer niti su među sobom složni niti će vam se oprijeti, nego ćete ih vidjeti, gdje se jedni s drugima bore, oni, koji uz vas pristaju, i oni, koji ne pristaju.« Kazavši im to vrati se brzo natrag. A oni povjeruju onomu, što im se javilo, te pošalju najprije mnogo Perzijanaca na otočić Psitaliju, koji je među Salaminom i suhom zemljom, a onda o ponoći krene zapadno krilo u okrugu k Salamini, a tako i oni, koji su bili kod Keja i Kinosure uvrstani; i čitavu užinu morsku do Munihije zapremali su brodovima. S brodovima su krenuli zato, da Heleni ni uteći ne bi mogli, nego zaustavljeni kod Salamine dali platu za bojeve kod Artemisije. A na otočić, koji se Psitalija zove, poslali su Perzijance zato, da kad se bude pomorski boj bio, te more ponajviše onamo tjeralo ljude i ruševine — jer otok je bio upravo u užini, u kojoj se imao biti pomorski boj —, da bi jedne spasavali a druge ubijali. Ali to su radili tiho, da ne bi neprijatelji za to doznali.

To su noću radili, da se nijesu naspavali. A proroštva ne mogu poricati da nijesu istinita niti hoću, dok jasno govore, kušati ih obarati, ako se na ove stvari obazrem.

Al' kad zlatnoga lûka Artemide obalu svetu
Lađama premoste sve do primorske čak Kinosure,
S bijesnom nadom, Atenu da srećnu razore posve,
Božja će kazan ugušiti obijest, oholosti čedo,
Premda strašno bjesni i misli, da sve će pokorit.
S mačem će srazit se mač i Ares će more omastit
Rumenom krvlju. Slobode dan će gledati tada
Svemožni dati Zeus i s njime boginja Nika.

Ako se na to obazrem i dok Bakis tako jasno govori, niti se usuđujem sam prigovarati proroštvima niti prihvaćam prigovor drugih.

A vojvode su se kod Salamine dugo riječale, jer još nijesu znali, da su ih barbari brodovima opkolili, nego kako su ih obdan vidjeli, gdje stoje, mislili su, da su na istom mjestu. A dok su se vojvode riječale, prijeđe s Egine Aristid, sin Lisimahov, Atenjanin, koji je bio od naroda crepovima osuden na progonstvo, ali sam ja po onom, što sam doznao o značaju njegovu, uvjeren, da je bio najbolji i najpravedniji čovjek u Ateni. Ovaj čovjek stupi pred skupštinu pa izazove Temistokla, koji mu nije bio prijatelj nego najveći neprijatelj. Ali poradi velikih nevolja, koje su im prijetile, zaboravio je on te ga zazvao, da bi s njim govorio; jer je čuo, da Peloponešani nastoje, da bi brodove poveli k Istmu. A kad je Temistoklo izišao, progovori Aristid ovako: »Mi treba da se u svako pa i ovo vrijeme otimamo, tko će od nas više dobročinstva učiniti otadžbini. Ali ti kažem, da je sve jedno mnogo ili malo govoriti Peloponešanima o odlasku odavde. Jer ja sam svojim očima vidio ono, što ću ti kazati: sve da i hoće sada Korinćani i sâm Euribijad, ne će moći otploviti; neprijatelji nas opkoljuju unaokolo. Nego idi unutra i javi im to!« A on odgovori ovako: »To je sasvim valjana opomena i dobar glas. Jer što sam ja želio, da se dogodi, to si sâm svojim očima vidio i došao nam javiti. Znaj, da je ono, što Medani rade, moje djelo. Jer budući da Heleni nijesu htjeli drage volje boj da zameću, trebalo ih je natjerati protiv volje. A kad si donio dobar glas, ti im ga sâm javi! Jer ako im ja to kažem, mislit će, da sam izmislio, te mi ne će vjerovati, da barbari tako rade. Zato uđi sam k njima i javi im, kako je! Pa ako uzvjeruju, kad im javiš, to će biti najbolje; ako li ne povjeruju, nama je sve jedno, jer se više ne će razbjeći, ako smo opkoljeni odasvud, kako ti kažeš«. Nato uđe Aristid te im stane kazivati, da je s Egine došao i jedva prošao između brodova, da ga nijesu opazili oni, koji su brodove uvrstali. Jer čitav oko helenski opkoljuju brodovi Kserksovi. Zato ih svjetuje, da se spremaju na obranu. To rekavši iziđe napolje. A vojvode se stanu iznovice riječati. Jer većina ih nije vjerovala onomu, što im se javilo. A dok oni nijesu vjerovali, prijeđe k njima trijera ljudi Tenjana, kojoj je bio zapovjednik Panetije, sin Sosimenov, te donese cijelu istinu.

Za ovo djelo napisali su se Tenjani u Delfima na tronogu među onima, koji su barbarina nadvladali. S ovim brodom, koji je k njima prešao kod Salamine, i s lemnijskim, koji je prije kod Artemisije prešao, bio je broj helenskih brodova potpunjen na trista osamdeset brodova. Jer tada je još dvaju brodova nedostajalo za ovaj broj.

A kad su Heleni povjerovali onomu, što su Tenjani kazali, stanu se spremati za pomorski boj. Zora je pucala, a oni sakupe momčad, kojoj stane Temistoklo od sviju govoriti onako, kako je trebalo, a riječi su njegove bile sve bolje s gorima izjednačene, kako se u ljudskoj prirodi i prilikama i događa. Pa opomenuvši ih, da od toga bolje izaberu, završi govor te im zapovjedi, da idu na brodove. I oni su išli, a uto dođe od Egine trijera, koja je bila po Eakovce otišla. Tada Heleni izvezu sve brodove u more, i odmah udare na njih barbari. Ostali su Heleni brodove natrag tjerali k brijegu, ali Aminija, Atenjanin iz Palene, izvezavši se udari na brod. Pa kad se brod njegov zapleo, te ga nijesu mogli odriješiti, dođu ostali Aminiji u pomoć, i tako se pobiju. Tako pripovijedaju Atenjani da se pomorska bitka počela, a Eginjani, da je počeo onaj brod, koji je bio po Eakovce otišao na Eginu. A pripovijeda se i to, da im se pojavila utvara žene pa ih pozvala u boj tako, te je i čitav oko helenski mogao čuti, a prije ih ovako prekorila: »Nesrećnici, dokle ćete još brodove natrag tjerati?«

Prema Atenjanima bili su uvrstani Feničani; jer oni su bili na onom krilu, koje je bilo prema Eleusini i zapadu; — a prema Lakedemonjanima Jonjani, jer oni su imali ono krilo, koje je bilo prema istoku i Pireju. Ali malo ih se hotimice borilo kukavno, po Temistoklovoj opomeni, najviše ih nije htjelo. Mogao bih spomenuti imena mnogih zapovjednika brodova, koji su helenske brodove uhvatili, ali ću ih zašutjeti osim Teomestora, sina Androdamantova, i Filaka, sina Histijejeva, koji su jedan i drugi bili Samljani. A evo zašto spominjem samo njih: Teomestora su za to djelo Perzijanci postavili vladaocem na Samu, a Filak se zabilježio kao dobročinac kraljev i mnogo je zemlje dobio na dar. A dobročinci kraljevi zovu se u perzijskom jeziku orosanzi. Tako se njima dogodilo. Ali najviše se brodova razbilo kod Salamine: jedne su uništili Atenjani a druge Eginjani. Jer budući da su se Heleni borili u redu svaki na svom

mjestu, a barbari niti su više bili u redu niti išto razborito radili, trebalo je da im se dogodi ono, što im se dogodilo. Ali su opet i taj dan pokazali se kud i kamo bolji nego kod Eubeje, jer se svatko trudio i bojao Kserksa i svatko mislio, da ga kralj gleda.

Za ostale ne mogu pravo kazati, kako se tko borio bilo od barbara bilo od Helena. A evo što se Artemisiji dogodilo, po čemu je još veći ugled stekla kod kralja. Baš kad je u kraljevoj vojsci velik metež nastao, u to vrijeme progonio je brod Artemisijin atički brod. Pa ne mogući uteći, jer su pred njom bili drugi prijateljski brodovi, a njezin je bio veoma blizu neprijateljâ, odluči učiniti nešto, što joj je i za rukom pošlo. Kako ju je atički brod progonio, udari na prijateljski brod, koji je bio kalindski, i sâm je kralj kalindski Damasitim plovio na njemu. Pa ako je i imala kakvu razmiricu s njim, dok su još u Helespontu bili, opet ne mogu kazati, da li je navalice to učinila, ili se kalindski brod po slučaju baš s njom susreo. A što je na nj udarila i potopila ga, to joj je na sreću donijelo dvostruku korist. Jer zapovjednik atičkoga broda vidjevši, da je udarila na barbarski brod, pomisli, da je brod Artemisijin ili helenski ili je prebjegao od barbara pa njima pomaže, te se od njega obrati k drugima. Tako joj je za rukom pošlo, te nije poginula nego utekla; a osim toga dogodilo se, te je tim, što je zlo učinila, u Kserksa najveći ugled stekla. Jer pripovijeda se, da je kralj gledajući opazio brod, koji je udario; nato reče netko od nazočnih: »Gospodaru, vidiš li Artemisiju, kako se junački bori te je neprijateljski brod potopila?« i on upita, da li je to djelo doista Artemisijino, a oni potvrde, jer su dobro poznali znak njezina broda a za onaj, koji je propao, mislili su, da je neprijateljski. Tako se sve, kao što je rečeno, dogodilo njoj u prilog pa i to, da se s kalindskoga broda nitko nije spasao, koji bi je bio optužio. A Kserkso pripovijeda se da je na ono, što se kazalo, rekao: »Ljudi su mi postali žene a žene ljudi«. To kažu da je Kserkso rekao.

Preveo dr. A. Musić.

Tukidid.

Rodio se oko g. 460. pr. Is. od uglednih i bogatih roditelja u atičkom mjestu Halimuntu blizu Falera. Oboli od kuge, što je g. 430. navalila u Atenu, ali ozdravi. Kao strateg imao je g. 424. priteći u pomoć Amfipolu, na koji je udario spartanski voda Brasida, ali je prekasno došao; zato ga Atena kao izdajnika progna. Za 20godišnjega je izgona, čini se, najviše boravio na imanju u Trakiji, gdje je imao zlatne rudnike. God. 404. pozva ga narod kući, te je za nekoliko godina umr'o. Svoju P o v i j e s t peloponeskoga rata, koja je valjada istom u potonje vrijeme u 8 knjiga razdijeljena, dospio je napisati samo do g. 411. — Od Herodota se razlikuje, kao da ih vijekovi dijele. Herodot zabavlja, Tukidid hoće da poda pouku, iz koje će vazda čitalac crpsti veliku korist. Herodot iznosi i bajke, Tukidid samo istinite događaje; njemu nije, kao što Herodotu, na umu usud, božanstvo i zakon odmazde, niti vjeruje u proroštva, sanje i čudesna znamenja; nepristran je i ljubi nad sve istinu. On je za sva vremena postavio zakone za naučno kritičko pisanje povijesti. Pravi su biser njegovi govori, koji doduše nijesu onako izrečeni bili, ali se njima osvjetljuju prilike, predočuje značaj licâ, staleža i plemena; u njima pisac iznosi i svoje ideje. Njega su jednako proučavali Demosten, Ciceron, Salustije i veliki Englez Macaulay.

1. Govor Periklov uoči rata peloponeskoga.

(I. 140.—144.)

Poslanici spartanski stignu sa zahtjevima u Atenu. Narodna se skupština sastane da o tom odluči. Periklo progovori.

Jednako sam, Atenjani, toga uvjerenja, da mi ne smijemo Peloponešanima popuštati, premda znam, da ljudi u samom ratu ne pokazuju ono oduševljenje, što ih potpaljuje, kad se nakane ratovati, nego im se uz događaje i raspoloženje mijenja. Stoga mi je, kao što vidim, i sada jedno isto ili slično savjetovati, i vas, koji me slušate, pozivam, da naše zajedničke odluke djelom podupirete, pa makar nas možda i kakva nesreća zadesila, ali da ni onda, ako nam posao pođe u napredak,

ne pripisujete to svojoj mudrosti. Jer tijek događaja ne možeš proračunati, kaogod ni ljudske misli, i zato, dogodi li se što preko svakoga očekivanja, krivimo obično udes.

Što se pak Lakedemonjana tiče, to je već odavno poznato, da nam o glavi rade a sada pogotovu. Jer premda je naročito određeno, da u razmiricama, ako bi nastale, svaka stranka mora svoju stvar izabranomu sudu da preda i njegovoj presudi da se pokori, i da svaka mora držati ono, što ima, nijesu oni ipak još nikad niti zatražili suda niti ga hoće od nas prihvatiti, kad im ga nudimo; oni su voljni svoje tužbe rješavati ratom nego dogovaranjem i pokazuju se već kao gospodari a ne više kao parci. Potideje zahtijevaju da se prođemo, Egini da dopustimo da bude nezavisna, zaključak o Megari da ukinemo, i što više — poslanstvo, što je evo najzad došlo, ište od nas, da Helenima uopće dopustimo da budu nezavisni. I neka vas nitko ne misli, da će se poradi sitnice rat započeti, ako ostanemo kod odluke protiv Megare, za koju oni baš osobito ističu da do rata ne bi došlo, kad bismo je opozvali, i nemojte sami sebe prekoravati, kao da ste s neznatna povoda pograbili oružje; jer ova je malenkost potpuno i izvjesno kušanje vašega mišljenja. Popustite li, tražit će domalo od vas još drugo i veće, jer će držati, da ste vi u ovom pitanju od straha popustili; ako li ih naprotiv odrješito odbijete, dokazat ćete im jasno, da je korisnije po njih, da postupaju s vama kao s jednakopravnima.

Potom se riješite odmah ili da se pokorite, prije nego vam se kakva šteta dogodi, ili ako smo već nakani ratovati, što je po mom mišljenju bolje, da ni u jednom zahtjevu bilo velikom ili malom ne popustite, nego da ono, što imamo, bez straha držite. Jer sve, što jednaki od jednakih mimo pravdu zahtijevaju, bilo to najmanje ili najveće, znači za ove posljednje poniženje.

Što se pak tiče potrebâ za rat i sredstava jedne i druge stranke, da mi nijesmo slabiji, o tom ćete se sve potanko uvjeriti. Peloponešani těžê sami svoju zemlju, nemaju ni privatna ni državna imutka, k tomu su nevješti dugotrajnim i prekomorskim ratovima, budući da zbog neimaštine samo na malo vremena jedni na druge vojšte. Takvi ljudi ne mogu ni brodove svoje opremati ni češće odašiljati svoje kopnene vojske,

jer bi tad morali ostaviti svoje imanje i hraniti se od svoga, a osim toga im je zakrčen put k moru. Ratove pak bolje podnosi puna državna blagajna nego danci pod silu. Pa ljudi, koji sami svoju zemlju rade, voljni su ići u rat sami glavom negoli svojom imovinom, jer se tvrdo nadaju, da će glavom još srećno sve pogibli nadvladati, a za imovinu nijesu sigurni ne će li je još prije izgubiti, osobito ako se rat, kao što se događa, preko njihova očekivanja razvlači. Jer ako se i mogu Peloponešani i njihovi saveznici u jednoj bici svim Helenima oduprijeti, opet oni nijesu podobni da dugo ratuju sa silom sasvim drugojačije spremnom, kad im nedostaje jedinstvene uprave, da sve odmah i brzo izvrše; i kad svi imaju jednako pravo glasa a nijesu jednoga plemena, zanosi se svatko za svojim vlastitim dobitkom, pa stoga ne može da se dostigne ono, što se hoće. Jer dok je jednima do toga, da neprijatelja što strože kazne, drugi hoće svoju osobinu, što se god više može, od kvara da sačuvaju. I dođe li napokon do kakva vijećanja, bave se samo zakratko javnim poslovima te raspravljaju ponajviše o svojim privatnim poslovima: svatko misli, njegova nehatost ne će učiniti kvara, jer će se već drugi tko mjesto njega za stvar zauzeti, i dok se svatko, koliko je do njega, isto tako predaje klapi, propada općena korist, da se i ne opaža.

Što je pak najvažnije, smetat će im nestašica novaca, kad ih bude trebalo polagano i s mukom nabavljati, a u ratu prilike ne čekaju.

Pa ni njihovih utvrda i njihove pomorske sile ne treba se bojati. Jer što se prvoga tiče, teško je u miru osnovati utvrđen grad, koji bi bio našemu ravan, a kamoli u neprijateljskoj zemlji i gdje mi za obranu protiv njih imamo isto tako utvrđenih mjesta. Ako pak oni budu imali volje da osnuju kakvu tvrđavu, onda će istina četovanjem moći dijelu naše zemlje škoditi i prebjege sebi primamljivati, ali to nam ipak ne će smetati, da s mora udarivši na njihovu zemlju tamo protiv njih utvrde gradimo i da se borimo brodovljem, u kojem je sva naša snaga. Ta nama više pomaže naše mornarsko iskustvo u ratu kopnenom nego njima njihovo vježbanje na kopnu za ratovanje na moru. A mornarske vještine ne će oni sebi tako lako pribaviti; ta ni vi je sami nijeste izučili, premda se već od perzijskih ratova u njoj vježbate. Kako će dakle u tom što znatno

uraditi ljudi zemljodjelci, koji nijesu pomorci i kojima mi povrh toga ne ćemo dopustiti ni da se vježbaju, jer ćemo ih držati neprestano zatvorene mnogobrojnim brodovima? Protiv malo brodova može biti da će oni i pokušati bojnu sreću uzdajući se smjelo — premda nijesu vješti ratovanju na moru — u pretežniji broj svojih lađa, ali kad budu mnoštvom naših brodova zatvoreni, morat će biti mirni; i budući da ne će imati prilike da se vježbaju, bit će još nevještiji a potom i bojažljiviji. Mornarstvo je isto tako, kao i drugo što, vještina, koja se ne da samo onako iz zagoda i usput naučiti, već dapače ne dopušta, da se usput drugo što radi.

A da im se prohtije dirati i u blago, što je u Olimpiji i u Delfima, i kušati većom plaćom da odmame od nas mornare tuđince, bilo bi to po nas zaista opasno istom onda, kad se mi ukrcavši se sami s našim naseocima na brodove ne bismo mogli s njima ogledati. Srećom nam je nesamo to na ruku, nego imamo, a to je glavno, za krmare svoje sugrađane, a i ostali naši mornari brojniji su i vrsniji nego u čitavoj ostaloj Grčkoj. A kod takve pogibije ne će jamačno ni jedan najamnik tuđinac imati volje svojoj domovini okrenuti leđa te uz slabiju nadu, zbog plaće, što bi je malo dana primao, potpomagati naše suparnike.

Tako je nekako, kao što se meni čini, s Peloponešanima, a mi nesamo da smo prosti od tih nedostataka, što sam ih kod njih izložio, nego imamo još druge velike probitke, kojih u njih nema u tolikoj mjeri. Provale li oni s kopnenom vojskom u našu zemlju, mi ćemo s mora navaliti na njihovu, i ako se samo dio Peloponesa opustoši, bit će to za njih osjetljivije negoli za nas opustošenje cijele Atike. Jer oni ne će moći ni jedne druge zemlje zauzeti bez krvoprolića, a mi imamo još mnogo zemlje i na otocima i na kopnu. Do pomorske sile mnogo stoji. Promislite samo, da je Atena otok, tko bi bio nepredobitniji od nas? Valja nam dakle, koliko možemo, pomisliti, da smo otočani, da nam valja svoje zemlje i kuće ostaviti, more pak i grad svoj čuvati i poradi ogorčenosti na Peloponešane ne upuštati se u odsudni boj s njima, koji su na broju kud i kamo jači. Jer kad bismo pobijedili, morat ćemo se domalo opet boriti s isto tako jakim neprijateljem; budemo li naprotiv nadvladani, onda smo izgubili svoje saveznike, po kojima smo jaki; jer oni ne će

ostati s mirom, ako mi nijesmo podobni s njima vojevati. A ne valja žaliti za kućama i poljima, već za ljudima; jer ljudi teku kuće i kućišta a ne ovo ljude. I kad bih znao, da ću vas nagovoriti, ja bih vas svjetovao, da sami od sebe to ostavite i poharate, da Peloponešanima dokažete, da im se ne ćete poradi toga pokoriti.

Znam još koješta drugo, po čemu se pouzdano nadam, da ćemo pobijediti, ako ratujući ne htjedbudete pristajati za osvajanjem ni navaljivati sami sebi druge neprilike. Jer ja se kud i kamo više bojim naših osobitih pogrješaka negoli osnova naših protivnika. No ja ću vam to razložiti u drugoj besjedi, kad već do rata dođe. Sad otpustimo poslanike s ovom porukom: »Megaranima ćemo dopustiti, da dolaze na naše tržište i u naše luke, ako i Lakedemonjani prestanu goniti nas i naše saveznike — ta po ugovoru može da bude jedno i drugo —; gradovima ćemo dopustiti, da budu samosvojni, ako su samosvojni bili već kod sklapanja ugovora i ako Lakedemonjani također svojim gradovima podijele pravo, da sami sobom slobodno upravljaju a ne onako, kako oni hoće; još smo pripravni po ugovoru pokoriti se svakoj presudi obraničkoga suda; rata ne ćemo započeti, ali ćemo se od onoga, koji ga započne, znati braniti.« Takav je odgovor pravedan i podjedno dolikuje dostojanstvu ovoga grada. A rat je — o tom valja da budete uvjereni — neminovan, i što ga se srčanije latimo, to će nam neprijatelji manje posla zadavati, i što je veća opasnost, to je veća slava, koja će otuda na koncu i državi i pojedincima zapasti. Naši su ocevi, koji nijesu imali takih sredstava, nego su dapače svoj imutak žrtvovali, sa svim tim u boju s Međanima s više razboritosti negoli sreće i s većom srčanošću negoli snagom potisnuli barbarina te podigli državu do njene sadašnje visine. Za njima mi ne smijemo zaostajati, nego nam se valja na svaki način od neprijatelja braniti i nastojati da potomcima svojima baštinu neokrnjenu predamo

2. Nadgrobni govor.

(II. 35.—46.)

Narodna je skupština izabrala Perikla, da govori na grobu onima, koji su pali prve godine peloponeskoga rata. Govor je pravo remek-djelo.

Većina govornika, koji su već s ovoga mjesta besjedili, slave onoga, što je zaveo lijepi običaj, da se poginulim bojnicima uz navadne svečanosti drži jošte spomen-govor. Ja bih doduše cijenio, da je dosta, ako se poštenjacima, koji su svoje junaštvo djelima dokazali, isto tako činom iskazuje poštovanje, kao što to vidite i ovdje pri ovoj pogrebnoj svečanosti, što ju je naša država priredila, i da ne bi trebalo suditi o vrlinama tolikih ljudi po govoru pojedinoga govornika, koji je možda manje ili više svojoj zadaći dorastao. Jer nije lako govorniku pogoditi pravi put, kad mu je teško slušaoce o istini uvjeriti. Jer vješt i blagohotan slušalac pomislit će možda, da ono, što se besjedi, zaostaje za onim, što bi on želio i znao kazati, nevješt će pak mnogo toga, što čuje, od zavisti držati za pretjerano, ako to prestiže njegovu snagu. Hvalu drugoga podnosi čovjek samo toliko, koliko misli, da je sam podoban učiniti ono, što je čuo; što je preko toga, pobuduje zavist i potom odmah nepouzdanje. No kad su naši stari pronašli, da je to pravo i lijepo, valja da se i ja povodim za ovim običajem i da kušam što više mogu pogoditi osjećaje i misli svakoga vas.

Ja ću prije svega da započnem s našim p r e đ i m a; jer je pravedno i pristojno, da se kod ovake zgode iskazuje poštovanje njihovoj uspomeni. Jer oni nigda nijesu htjeli ovu zemlju zamijeniti drugom te su je svojom hrabrošću izručili sasvim slobodnu. A ako su oni hvale vrijedni, još su više naši oci. Jer oni su uz ono, što su preuzeli, s velikim naprezanjem stekli svu vlast, što je sada imamo, i nama, sadašnjemu naraštaju, ostavili. A m i, koji smo baš u ovaj mah još u naponu muževne snage, mi smo je još uvećali i državi svojoj sve nabavili tako, da joj ni za rat ni za mir ne treba tuđe pomoći. Ali ratna djela, kojima smo mi što osvojili, ili bojeve, u kojima smo mi ili naši oci navale Perzijanaca ili Helena suzbili, ne ću da napominjem, da ne govorim dugo o stvarima, koje su vam poznate. Naprotiv rad sam, prije nego počnem da slavim ove pokojnike, prikazati vam, kakvim su radom naši stari došli do te veličine, po kakvim je državnim i moralnim načelima toliki uspjeh postignut; jer je, kao što ja mislim, kod sadašnje prilike osobito zgodno o tom prozboriti i za sav kolik zbor, kako za domaće građane tako isto za tuđince, od koristi, da to čuju.

Mi imamo ustav, koji nije ni po kojem drugom građen, i

prije smo sami drugima ugled, nego što bi nam se trebalo u tome ugledati u druge. Zove se narodna vlada, jer se uprava države ne osniva na nekim građanima, već na više njih, i svatko ima po zakonu u svojim privatnim poslovima jednaka prava s drugima, dok u javnom životu po svom ličnom ugledu, što ga zna steći, postigne časti prema tomu, kako se u kojem poslu odlikuje, ne zato, što je član nekoga razreda, već poradi svojih zasluga; i ni jednomu siromahu, ako je podoban da državi koristi, ne smeta u tome njegov neugledni položaj. I kao što o javnim poslovima raspravljamo slobodno, tako je isto i u svakidašnjem privatnom druženju daleko od nas svako sumnjičenje, i ne ljutimo se na svoga susjeda, ako on što radi po svojoj miloj volji, niti mu pokazujemo ikakvih znakova ljutine, koja ako i ne škodi, opet vrijeđa oko. Ali ako u svakidašnjem privatnom druženju i nijesmo tjesnogrudi i strogi, opet ne dopuštamo u javnom životu, da se kose zakoni, poglavito poradi ćudorednoga straha, te se pokoravamo oblastima i zakonima, osobito onima, koji nas brane od nepravde i koji, ako i nijesu napisani, ipak svakoga, tko ih gazi, pred svim svijetom žigošu.

A i za duh, da bi se od napora oporavio, priredismo također veoma mnoge užitke godišnjim igrama i svečanostima, tako isto u domaćem životu lijepim uredbama, koje veseljem, što se svaki dan ponavlja, tjeraju tugu. K tomu, budući da je naš grad velik, dolazi nam svašta iz čitavoga svijeta, i stoga smo tako srećni te smijemo dobra drugih naroda, kao i proizvode svoje vlastite zemlje, držati našim vlasništvom i uživati ih.

Mi se dalje razlikujemo od naših suparnika i u našim r a t n i m p r i p r a v a m a. Naš je grad svakomu otvoren, mi nikad ne gonimo strance niti smetamo, da tko nauči ili vidi nešto, što bi moglo našemu neprijatelju koristiti, ako mu se otkrije. Mi se ne pouzdajemo toliko u kojekakva umjetna sredstva i lukavstva, koliko u svoja vlastita djela i hrabrost. U odgoji mladeži nastoje oni da odmah u mladosti napornim vježbanjem postanu muževni; mi naprotiv, ako i živimo bez stroge stege, srćemo zato ipak odvažno u pogibli, koje zahtijevaju svu našu snagu. Tome je dokaz, što Lakedemonjani na našu zemlju nikad ne vojuju pojedince, već udruženi sa svima svojim saveznicima, dok mi sami za se navaljujemo na tuđu zemlju te ne-

prijatelja, koji se za svoje ognjište bori, obično posve lako na tuđem zemljištu svladamo. S našom cjelokupnom silom nije se još nigda ni jedan neprijatelj sukobio, jer mi se i za mornaricu brinemo i u isti mah na kopnu narodnu vojsku na mnogo strana odašiljemo. Pobije li se neprijatelj gdje mu drago s kojim dijelom naše bojne sile pa pobijedi li šaku ljudi, ono se diči, da je potukao svu našu vojsku; bude li pak pobijeđen, tvrdi, da ga je savladala naša sva kolika sila. I ako smo mi spremni da savladavamo pogibli više olako i po prirođenoj nam hrabrosti negoli po hrabrosti, koja se naporima i zakonima obrazuje, ipak imamo pri tome tu korist, da nam se s neprilikama, što nas čekaju, ne treba već unaprijed mučiti, a kad treba, ne zaostajemo srčanošću za onima, koji se neprestano muče.

Ali nesamo u tome, već i u drugim stvarima zaslužuje naš grad da mu se divimo.

Mi ljubimo lijepo, a da ne rasipavamo, i obrazujemo duh, a da ga ne raznježujemo. Bogatstvo nam je više sredstvo za rad, nego da bismo se njim hvastali i ponosili. Priznavati se siromašnim nije ni za koga sramota, veća je sramota ne otimati se siromaštvu radom. Jedni isti ljudi brinu se i o svojim domaćim i o javnim poslovima, pa i drugi, koji se moraju baviti poljodjelstvom i trgovinom, nijesu zato nevješti državnim poslovima; jer samo u nas drže onoga, koji se ne će da miješa u državne poslove, ne za mirno već za beskorisno čeljade. Mi također sami odlučujemo o našim prilikama ili bar razmišljamo o njima, kako valja, jer držimo, da riječi nijesu na uštrb djelima, dapače da je štetno, ako se ne daš uputiti, prije negoli pristupiš potrebitomu poslu. Jer i to je naša osobita vrlina, kojom se od drugih odlikujemo, što se kod nas u svemu, čega hoćemo da se pothvaćamo, s junačkim pregnućem udružuje oprezno razmišljanje. Kod drugih naprotiv nepoznavanje pogibli pobuđuje smjelost a razmišljanje bojažljivost. A za najveće junake drže se s pravom oni, koji i strahote i ugodnosti veoma dobro poznaju, ali se usto ne plaše od pogibli.

I plemenitošću srca odvajamo mi također od mnogih i mnogih; jer ne primanjem dobročinstava nego iskazivanjem težemo mi sebi prijatelje. Pouzdaniji je pak prijatelj onaj, koji drugomu dobro učini, budući da on postojanom blagohotnošću

nastoji u onoga, koji je primio dobročinstvo, podržavati dužnu blagodarnost; naprotiv je onaj, koga veže dobročinstvo, manje odan, kad zna, da ne će steći blagodarnost vraćajući dobročinstvo, nego da će se samo odužiti. I tako mi jedini iskazujemo dobročinstva bez ikakva straha ne imajući pred očima svoju korist, već pouzdajući se u to, što smo slobodni ljudi.

Da sve to u jedno saberem, tvrdim, da je naš grad obrazovalište cijele Grčke, i svaki pojedini, kao što se meni čini, po onom, što mu se kod nas pruža, vrstan je, da sve raznolike poslove radi s najvećom ljubavi i okretnošću. A da to nijesu samo kićene riječi nego zgoljna istina, dokazuje upravo moć našega grada, koju smo evo tim svojim svojstvima dostigli. Jer on jedini između sadašnjih gradova idući da kuša svoju snagu pokazuje, da nadmašuje ono, što se o njemu po čuvenju zna; on jedini ne daje neprijatelju, kad na nj navali, povoda, da se ljuti, ako ga ovakav protivnik nadvlada, ni pokorenu, da se žali, kao da nedostojan njime vlada. Živih imamo dokaza i sigurnih svjedočanstava, da smo svoju moć razvili, te će nam se i sadašnji naraštaj i potomstvo diviti — i ne treba nam Homera, da nas veliča, ni drugoga koga pjesnika, koji svojim pjesmama istina za čas može razveseliti, ali mu maštanje pred zbiljom brzo mora da potamni — dapače svojom odvažnošću probili smo sebi put do svih mora i zemalja postavljajući svuda vječne spomenike pobjedâ i porazâ.

Za takav su eto grad ovi ovdje u junačkom boju poginuli ne dajući, da im ga tko otme, a i od onih, koji su ostali živi, svatko je, kao što treba, gotov da podnosi za nj napore i pogibli.

Zato sam baš i oduljio govor o našem gradu, da vas u jednu ruku uvjerim, da se mi za sasvim nešto drugo borimo nego oni, koji nemaju, što mi imamo, a u drugu ruku, da slavu junakâ, kojima na grobu sada besjedim, rasvijetlim nepobitnim dokazima. I doista ono, što je u tome najznatnije, već je pomenuto; jer ono, što sam ja u našega grada uzveličao, ures je, što su mu ga pribavile vrline ovih i njima sličnih poštenjaka, i zacijelo ima malo Helena, kod kojih bi se kao kod ovih pokazalo, da riječ izrečena u pohvalu ne prestiže djela. Smrt je njihova, kao što ja mislim, svjedočanstvo muževne hrabrosti, bilo da su je htjeli prvi put dokazati ili potvrditi. Ta i onima, koji inače ne

vrijede mnogo, uzima se, kao što je pravedno, za dobro hrabrost dokazana u ratu za otadžbinu; jer junaštvom svojim zatrli su spomen svojim manama i općemu su dobru više koristili, negoli pojedincima naškodili. Među ovima ovdje, što su poginuli, nema ni jednoga, koji bi više cijeneći uživanje bio raznježen bogatstvom, ili u nadi, da će se oteti siromaštini i još obogatiti se, uklonio se pogibli; osveta neprijatelju bila im je milija, i budući da su pogibao smrtnu držali najljepšim pothvatom, htjedoše se baš s tom pogibli osvetiti neprijatelju i za onim dobrima težiti. Neizvjestan su uspjeh prepustili nadi, no u borbi samoj, koja je očevidno stajala do njih, mišljahu, da se moraju sami u se pouzdati; i budući da su voljeli boriti se i podnijeti pogibli negoli uzmaći i spasti se, minuo ih je svaki prijekor; uložiše u boju život i u kratkom odlučnom času promijeniše svijetom ne kao kukavice, već na vrhuncu slave svoje.

I tako su se eto ovi ovdje ponijeli kao junaci dostojni svoje otadžbine. A oni, koji su ostali u ž i v o t u, mogu istina željeti da budu sigurniji od neprijateljâ, ali neka također drže za svoju dužnost, da se protiv njih tako isto junački ponesu. No vrijednost hrabrosti u boju protiv neprijateljâ, o čemu bi se, kao što vi također znate, dalo mnogo toga reći, nemojte cijeniti tek po besjedama govornikâ, već valja da moć otadžbine svaki dan sudite po tom, kako vam se ona uistinu ukazuje, i da se tako za ljubav prema njoj oduševljavate. Pa ako vam se njena moć ukaže velika, onda svagda možete sami sebi reći: Sve ovo pribavili su nam valjani junaci, koji su poznavali svoju dužnost, te ih je u boju vodilo poštenje, — koji, ako im kadšto koji pothvat i nije pošao za rukom, nijesu stoga uskraćivali otadžbini svoje snage, već su joj, koliko je do njih stajalo, najljepšu žrtvu prinosili. Žrtvujući pak u službi otadžbine svoj život stjecali su oni svaki za se slavu, koja ne propada, i najljepši grob, istina ne onaj, u kojem počivaju, već onaj drugi, gdje im slava kod svake prilike, gdje se zbori ili tvori, živi u vjekovitoj uspomeni. Jer glasovitim je ljudima grob cijeli svijet, a uspomenu im ne javlja tek natpis na spomeniku u njihovoj rođenoj zemlji, nego ća i u tuđoj zemlji živi im uspomena, makar ne bila ona napisana, više u mislima ljudi nego u podignutim spomenicima. Za ovima se dakle povedite; upoznajte, da je sreća u slobodi a sloboda u srčanosti,

i nemojte se plašiti od ratnih pogibli! Jer oni, koji kukavno žive i bez nade u vedriju budućnost, nemaju više razloga gubiti glave od onih, koji su, ako požive duže, u opasnosti, da im se sreća okrene u nesreću, i ako im se to dogodi, najviše mogu da izgube. Ta čovjeka, koji ima ponosa, već pomisao, da se kukavštinom osramotio pred svijetom, mora većma da peče negoli smrt bez boli podnesena za domovinu u junačkom boju i nadanju.

Zato ne ću ni vas r o d i t e l j e poginulih, koji ste nazočni, žaliti, nego ću vas radije tješiti. Ta vi znate, kako je pun promjena njihov život bio, i da su samo oni srećni, koje stigne tako slavna smrt kao ove pokojnike ili dična žalost, kao što je vaša, i kojima bi dosuđeno, da svoj vijek i srećno prožive i srećno svrše. Znam dakako, da je teško o tom vas uvjeravati nakon ovakova gubitka, jer ćete ga se počešće sjećati videći, gdje drugi uživaju sreću, s koje ste se također sami negda radovali. I nije žalost, izgubiš li dobro, kojega se nijesi nigda užio, već ako izgubiš takovo dobro, na koje si se priučio. No ipak nada, da će se naroditi druga djeca, treba da tješi one, koji su u dobi, te mogu imati od srca poroda; jer novorođenčad će učiniti, da će mnogi u p o r o d i c i pregorjeti one, kojih više nema, a d r ž a v a će imati dvojaku korist, da joj ne će ponestati građana i da će biti sigurnija. Jer nije moguće, da se tko pravo i pravično savjetuje s drugima o općem dobru, ako pritom jednako kao drugi ne stavlja na kocku svoju djecu. Vi pak, koji ste prevalili one godine, držite duži dio svoga vijeka, što ste ga u sreći provodili, za dobitak; promislite, da će ostatak još samo kratak biti, i u tuzi svojoj tješite se slavom ovih pokojnika. Jer poštenje jedino nigda ne stari; i kad čeljade ostari i onemoća, ne veseli ga, kako gdjekoji kažu, stjecanje blaga nego poštovanje, koje uživa.

A vas s i n o v e i b r a ć u poginulih junaka, koji ste ovdje, vidim da čeka teška borba. Jer koga nema među živima, toga obično svak hvali; vi pak makar kako bili hrabri, ne ćete postići, da vas jednako cijene kao ove, nego će vas još uvijek staviti nešto niže njih. Živi nerado gledaju utakmicu i samo ono, što im nije na putu, pripoznaju blagohotno i bez ikakve zavisti.

Ako mi pak valja još koju reći o vrlini žena, što će odjako

vijek provoditi kao u d o v i c e, onda ću sve da sakupim u ovu kratku utjehu: bit će vam velika slava, ako ostanete vjerne zadatku, što vam ga priroda odredi, i ako muškarci što manje govore o vama bilo hvaleći vas ili kudeći.

I tako sam ja, kako zakon iziskuje, spomenuo u svom govoru ono, što sam držao da je bilo putno iznijeti; našim je pokojnicima uistinu evo iskazana počast, a njihovu će djecu odjako pa dok odrastu, hraniti država o svom trošku. Time namjenjuje ona nesamo ovim pokojnicima nego i onima, koji iza njih ostaju, koristan pobjedni vijenac kao nagradu; jer gdje hrabrost čeka najveća nagrada, ondje ničU najvrsniji ljudi.

A sada, pošto vas je svak svoje milo, kako valja, oplakao, hajdete kući!

Preveo J. S a r k o t i ć.

3. Kuga.

(II. 48.—53.)

Kuga se, kako se pripovijeda, najprije pojavila u Etiopiji s onu stranu Egipta a onda je sišla i u Egipat i Libiju i u mnoge zemlje kralja perzijskoga. No u grad atenski provalila je iznenada te je najprije spopala ljude u Pireju, pa zato su i govorili, da su Peloponešani u cisterne pobacali otrova, — jer vode iz vrela ondje još nije bilo. No naskoro dođe ona i u gornji grad, te je još mnogo više svijeta umiralo. Neka o toj bolesti, otkud se ona po svoj prilici porodila, i o uzrocima, koji su bili podobni te su imali snage, da toliku promjenu preokrenu, svaki govori, kako misli, bio liječnik ili ne, — ja ću samo da pripovijedam, kako se ona pojavljivala, te ću je opisati tako, da sudeći po tomu čovjek toliko o njoj zna, da bi je, ako se kad i opet pojavi, prepoznao; jer ja sam je i sam prebolio i na svoje oči vidio, gdje drugi boluju.

Ta je naime godina, kako su svi priznali, što se ostalih bolesti tiče, baš osobito bila zdrava; pa ako je tko oda šta i bolovao, udarile su sve bólje u tu jednu. Ali one je druge bez ikakoga povoda, već iznenada onako zdrave spopadala jaka vrućina u glavi i crvenilo i vatruština u očima. Unutrašnje dijelove, grlo i jezik, odmah je podbijala krv, te je dah neobično zaudarao;

onda su počeli kihati i kašljati i za malo vremena silazila je muka u prsa uz jak kašalj; a kad bi sjela na želudac, prevrnula bi ga, te bi nastalo svakojako čišćenje žuči, koliko su mu god imena liječnici nadjenuli, i to s velikim bolovima. Većinu je napalo prazno riganje zadajući jake grčeve, koji su kod nekojih naskoro a kod drugih nakon duga vremena popustili. Izvana tijelo pod rukom nije bilo jako vruće ni blijedo, već je bilo crvenkasto i plavkasto i mjehurićima i prištevima osuto. Ali iznutra je bila tolika vatruština, te nijesu mogli podnijeti, da se pokriju ni sasvijem tankim haljinama i koprenama, nit išta drugo, već samo da su nagi, a najradije bi sami poskakali u hladnu vodu; a to su mnogi, na koje nitko nije pazio, i učinili te su skočili u bunar, — tako ih je neprestana žedja morila. I bilo je sve jedno, pije li se više ili manje, a nemir i nesan trajali su neprestano. I tijelo nije ginulo, dokle se god bolest držala, već se preko očekivanja nevolji otimalo; i tako je većina istom devetoga ili desetoga dana od unutrašnje vrućine umirala, premda su još bili dosta jaki; ili — ako su još ostajali u životu, silazila je bolest u utrobu, i onda bi se pravili veliki prištevi, pa bi navalio jak proljev, radi kojega je većina poslije od slabosti pogibala. Jer zlo je prolazilo kroz cijelo tijelo počevši ozgo u glavi, gdje se najprije uvriježilo, pa ako se tko iz najgorega izvukao, pokazivalo se to tako, da je zlo zahvatilo krajnje udove; udarilo je naime u prste na rukama i nogama, te su mnogi ostali bez njih, a gdjekoji i bez očiju. Gdjekoji su opet, kad su se pridigli, za čas bili zaboravili baš sve te nijesu poznali ni sami sebe ni svojih rođaka.

Da se ta kuga pokazala strašnija, nego što se može opisati, to se vidjelo po tomu, što je uopće pojedinoga jače spopadala, nego što je čovječja priroda podnosila; ali da je nešto sasvijem nečuveno bilo, to se najvećma pokazalo evo po ovome. Ptice i četveronožne životinje, koje mrtva tjelesa žderu, nijesu k mrtvima — a bilo je mnogo nepokopanih — išle ni blizu ili, ako su ih okusile, pogibale bi same. Dokaz je tomu taj, što je takvih ptica očevidno nestalo, te ih nijesi mogao vidjeti ni drugdje ni oko istijeh mrtvih. A još se više to opažalo kod pasa, jer žive u društvu s ljudima.

To je dakle otprilike u glavnom pojava te bolesti, da ne spomenem i mnoge druge čudne stvari, koje su se svakome,

jednomu ovako, drugomu onako događale. U isto doba nije ni jedna od običnih bolesti dosadivala; pa ako bi se što i dogodilo, izlazilo bi najposlije na tu bolest. No umirali su i oni, na koje nitko nije imao da pazi, kao i oni, koji su imali baš dobru njegu. A nije se našao ni jedan jedini lijek, za koji bi se moglo reći da bi ga bilo trebalo uzimati, da bude od koristi; jer što je jednomu pomoglo, to je drugomu škodilo. Što se tijela samoga tiče, nije bilo nikake razlike, je li tko jak ili slab, nego je kuga sve obarala, bilo liječenje ovakvo ili onakvo. Najstrašnije kod svega zla bilo je očajanje, kad bi tko osjetio, da je bolestan — jer onda bi u duši odmah izgubio svaku nadu, sam bi mnogo više klonuo duhom te se ne bi bolesti otimao—, i to, što je jedan drugoga njegom okuživao, te su ljudi padali kao ovce. Otuda je i dolazio najveći pomor. Jer ako od straha nijesu htjeli da idu jedan k drugomu, umirali su sami ostavljeni; i tako su mnoge kuće izumrle, jer nije bilo nikoga, tko bi dvorio. Ako bi pak išli k bolesnicima, pogibali bi isto tako, navlastito oni, koji su htjeli da budu plemenita srca; jer od stida sami sebe nijesu štedjeli, nego su išli k prijateljima, pošto su se i najbliži rođaci, od teške nevolje svladani, jadikovanja za mrtvima najposlije zasitili. Ali opet su mrtve i bolesne više žalili oni, koji su ozdravili, jer su zlo poznavali te su za sebe već bili sigurni. Jer dva puta bolest istoga nije spopadala tako, te bi od nje i umr'o. I tako su i drugi i oni sami bili presrećni, radujući se i sadašnjosti i unapredak se donekle lakomisleno nadajući, da valjada ni od druge bolesti više ne će umrijeti.

No pored one nevolje, što ih je stigla, pritisnulo ih i to, što su se sa sela ljudi doselili u Atenu, a tako su isto trpjeli i došljaci. Jer kako nije bilo dosta kuća, već su u ljetno doba stanovali u zagušljivim kolibama, tako je nastajao pomor bez svakoga reda; što više — tu su izdisali i ležali mrtvi nad mrtvima ili su se valjali po ulicama i oko svih studenaca polumrtvi željni vode. Hramovi, u kojima se narod bio nastanio, bili su puni mrtvih, koji su u njima izdahnuli. Jer nevoljom posvema svladavani nijesu ljudi znali, što će od njih da bude, i zato su počeli jednako zanemarivati i vjeru i zakon. Svi zakoniti običaji, kojih su se prije kod pogreba držali, sasvijem se pomutiše, te je svaki mrtve sahranjivao, kako je mogao. Ne imajući potrebitih stvari zato, što su im već mnogi pomrli, postadoše

mnogi tako besramni, te su svoje mrtve na tuđe lomače metali i prije potpaljivali, nego što su došli oni, koji su ih bili podigli; a drugi su na tuđu upaljenu lomaču svoje mrtve bacali i odlazili.

I u drugom je pogledu kuga za Atenu bila početak većega bezakonja. Jer što je tko prije potajno, to je sada bezobraznije po miloj volji radio videći, kako se brzo sreća mijenja, kako bogataši iznenada umiru i kako njihovo imanje odmah grabe oni, što prije ništa nijesu imali. Tako su dakle nastojali, da bi se brže užitka i veselja dokopali držeći, da su i tijelo i blago stvari jednako prolazne. A naprijed se mučiti oko onoga, o čem je tko bio uvjeren da je časno, za to nije nitko imao volje, jer je mislio, da je neizvjesno, ne će li poginuti, prije nego što će do cilja doći. A što je već samo sobom bilo ugodno i za užitak ikako podobno, to im se učinilo i lijepo i korisno. Ni strah božji ni zakon ljudski nije ljude odvraćao, jer su po tome, što su vidjeli, gdje svi bez razlike pogibaju, sudili, da je sve jedno, štovali se bogovi ili ne; a nitko se nije nadao, da će tako dugo živjeti, da bi ga za njegove zločine pred sud zvali i kaznili, već je mislio, da mnogo veća već određena kazna nad njegovom glavom visi, pa je pravo, da se malo života naužije, prije nego će ga ta kazna stići.

Tako je nevolja Atenjane pritisnula i mučila: u gradu su ljudi umirali, a izvan grada im se zemlja pustošila.

Preveo St. Senc.

4. Karakteristika Periklova.

(II. 65.)

I doista, dok je god Periklo u miru upravljao državom, upravljao je njom vazda umjereno i sačuvao je sigurnom rukom od svakoga zla tako, da se ona pod njegovom upravom dovila do najveće moći. A kad je nastao rat, pokazalo se, da je i tada snagu države unaprijed valjano prosudio. Od toga rata doživio je on dvije godine i šest mjeseci, a po njegovoj smrti vidjelo se još bolje, kako je imao dalek pogled u ratnim stvarima. On se naime bješe izjasnio, da će Atenjani pobijediti, ako se vladaju mirno brinući se samo za svoju mornaricu, u ratu ništa dalje ne osvajaju i grad sam nikakoj opasnosti ne

*

izlažu. No oni su radili sasvim protivno i upustili se poradi častoljublja i lične koristi u javne pothvate, koji se nijesu podudarali s ovim ratom, te su njima samima i njihovim saveznicima naudili, — pothvate, koji su, kad su bili uspješni, donosili doduše slavu i dobit pojedincima, a kad nasuprot nijesu pošli za rukom, bili su na štetu samoj državi i upravi ratnoj. To bijaše uzrok, da je Periklo moćan svojim ličnim ugledom i razboritošću a nepodmitljiv kao ni jedan drugi slobodno narod zauzdavao; nije dao, da on njega vodi, nego ga je sam vodio. Kako svoju vlast nije istom morao stjecati nedopuštenim sredstvima, nije besjedio narodu, da bi mu ugodio, već mu se zadobivši vlast ličnim svojim ugledom mogao žestoko oprijeti. Kad bi god dakle opazio, da se njegovi sugrađani u nezgodno vrijeme iz obijesti suviše u se pouzdavaju, znao bi ih svojom besjedom natjerati u strah, a kad bi se opet bez razloga uplašili, znao bi ih ohrabriti. I tako je po imenu bila demokracija, uistinu pak vlada prvoga čovjeka. No njegovi nasljednici, koji su po svojim sposobnostima bili jednaki, otimajući se među sobom o prvenstvo okrenu se narodu umiljavati te mu pače upravu države povjeravati. Odatle su iskrsle, kao što je prirodno u moćnoj i prostranoj državi, mnoge i kojekakve pogrješke, navlastito onaj vojni pohod na Siciliju, kod kojega nije bila toliko pogrješka, što su protivnike krivo prosudivali, koliko, što su oni, koji bjehu odaslali vojsku, propustili potpomagati one, što su pošli na vojsku, te su, gložeći se među sobom za prvenstvo kod naroda, time snagu vojske slabili i tako se poradi vlasti u državi najprije sami među sobom pocijepali. Ali premda su Atenjani bili izgubili na Siciliji sva sredstva za rat, navlastito veći dio svoje mornarice te se već i kod kuće među sobom bočili, odupirali su se oni ipak još pune tri godine i predašnjim svojim neprijateljima i s njima udruženim Siciljanima i svojim saveznicima, koji se većim dijelom od njih bjehu odmetnuli, pa poslije još i Kiru, sinu perzijskoga kralja, koji je Peloponešanima davao novaca za mornaricu. I nijesu se predali sve dotle, dok ih njihove unutrašnje međusobne razmirice sasvim ne poklopiše. Tako obilna sredstva, držao je Periklo, imali su Atenjani u svojoj ruci, kojima su, kao što je unaprijed računao, mogli sasvim lako u ratu svladati Peloponešane.

Preveo J. Sarkotić.

5. Poraz atenski na Siciliji.

(VII. 84.–87.)

Nikija, kad zabijeli dan, krene s vojskom. A Sirakušani i saveznici njihovi navaljivahu upravo, kao što prije, i odasvud bacahu strijele i koplja. Atenjani se žurili k rijeci Asinaru u jednu ruku, jer ih je silno konjaništvo i ostalo mnoštvo navalom odasvud pritješnjavalo, a mislili su, da će im nešta odlanuti, ako prijeđu rijeku; a u drugu poradi umora i žeđe. Pa kako onamo stignu, bace se u nju bez ikakoga već reda. Svaki je htio sam prvi prijeći, a neprijatelji su im napadajući oteščavali već prijelaz; jer kako su morali hrpimice ići, padali su jedan na drugoga i gazili se; jedni su smjesta ginuli od koplja i oružja, drugi se rušili, a voda ih grabila. A Sirakušani stanu s onu stranu rijeke — bila je strma — i uzmu odozgo strijeljati na Atenjane, gdje ih je većina lakomo pila i u duboku se koritu gurala. Peloponešani pođu za njima i stanu ponajpače one u rijeci klati. I brzo se voda pokvari, ali se svejedno i blatna i krvava pila, i većina se za nju bīla. Napokon, kad su već mrtvaci, sva sila ih, jedan na drugome u rijeci ležali, i vojska što oko rijeke, što opet, ako je tko utekao, od konjanikā postradala, preda se Nikija Gilipu, jer je više povjerovao njemu negoli Sirakušanima. I reče njemu i Lakedemonjanima, neka s njim urade, što ih je volja, samo neka prestanu ubijati ostale vojnike. Nato Gilip zapovjedi, da ih žive pohvataju. Ostale, što ih Sirakušani nijesu za se posakrili — a sakrili su mnogo —, dovedoše žive na okup. I za trima stotinama, što su obnoć kroz stražu umakle, pošalje se potjera, i ona ih uhvati. One dakle vojske, što se kao roblje za državu sabrala, nije bilo mnogo; mnogo se kradom maklo — sva se Sicilija njih napuni —, jer se nijesu predali po ugovoru, kao ono momčad Demostenova. A jedan ih nemalen dio također izgibe; jer taj je pokolj bio veoma velik, ni od jednoga u toj sicilskoj vojni manji. I kod ostalih okršaja, kojih je putem bilo mnogo, bješe ih dobrano palo. Ali ih opet mnogo uteče: jedni odmah sada, dok drugi dopadoše ropstva a onda uskočiše. Ovi zamaknu u Katanu.

Sirakušani pa saveznici njihovi skupe se, uzmu zarobljenikā i oteta oružja, što su više mogli, i odu u grad. Ostale Atenjane i saveznike njihove, što su ih god uhvatili, ture u ka-

menolome, jer su mislili, da je to najsigurniji zatvor; a Nikiju i Demostena, sve preko volje Gilipove, smaknu. Ta Gilip je mislio, da će mu to biti lijepa bojna nagrada, ako pored ostaloga dovede Lakedemonjanima i vođe neprijateljske. A desilo se, te je jedan od njih bio njima najljući neprijatelj, naime Demosten, radi one nesreće na otoku i kod Pila, a drugi upravo zbog toga velik prijatelj. Ta Nikija je uznastojao, te je momčad lakedemonska, ona s otoka, bila puštena; on je nagovorio Atenjane, da sklope mir. Zato su ga Lakedemonjani voljeli i zbog toga se on najviše pouzdao te se predao Gilipu. Ali neki od Sirakušana — tako se govorilo — bili u strahu, da će ih on, jer su s njime bili u dogovoru, kod istrage odati i ovako im sreću pomutiti, a drugi opet, pogotovo Korinćani, bojali se, da će neke ljude — ta bio je bogat — podmititi, pobjeći i opet im jade zadavati, pa zato sklone saveznike, i oni ga pogube. Tako što ili nešto sasvim slično bijaše uzrokom, te je izdahnuo a najmanje je od svih Helena onoga vremena zavrijedio, da ga stigne takva nesreća; jer on je držeći se zakona ljudskoga i božjega težio na sve plemenito.

A s onima u kamenolomima kruto su Sirakušani u prvo vrijeme postupali. Sila ih je bilo u duboku i tijesnu prostoru, mučila ih je još žega sunčana i omara, jer nije bilo krova; a jesenske hladne noći, što su nastajale, rađale su promjenom bolest. Pa kako su još k tomu mrtvaci jedan na drugom nagomilani bili — a pogibali su od rana pa radi promjene i sličnih uzroka —, bijaše smrad nesnosan, i morila ih je ujedno glad i žeđa, jer su davali svakomu od njih kroz osam mjeseci po jednu kotilu vode i dvije kotile kruha. I zadesiše ih sve druge nevolje, što ih moraju prepatiti ljudi, koji zapadnu u takvo mjesto. I tako provedoše neko 70 dana. Onda prodadoše ostale osim Atenjana pa Siciljana i Italaca, koliko ih je zajedno krenulo na vojsku. Teško je doduše sigurno osjeći, koliko je u svemu uhvaćeno, ali opet manje od 7.000. To je bio najznamenitiji događaj u tom ratu, a kako ja mislim, i u cijeloj povijesti helenskoj pa najslavniji za pobjednike i najnesrećniji za svladane. Jer svuda ih stiže potpun poraz, i ne prepatiše ni u čemu malu kakvu nesreću, već, štono riječ, bez tvora i glasa ode i pješadija i lađe, te sve propade, a samo ih se malo od mnogih domu svomu vrati. To se zbilo na Siciliji.

Preveo K. Rac.

Ksenofont.

Rodio se oko g. 430. pr. Is. u atičkom selu Erhiji od imućnih roditelja. Čini se, da je kao vitez služio u vojsci »tridesetorice« i zato je zamjerivši se narodu rado na poziv prijatelja Tebanca Proksena krenuo s njim u Sard Kiru Mlađemu, koji se spremao da svrgne brata, perzijskoga kralja Artakserksa II. Ksenofont dospije u bitku kod Kunakse g. 401. a poslije bitke, pošto su Perzijanci na prijevaru pohvatali i pogubili vođe plaćenika grčkih, odvede Grke, 10.000 na broj, preko Trapezunta na Helespont i preda ih spartanskomu vođi, koji je ratovao s Perzijancima. Tu je i on ostao i zavolio spartanskoga kralja Agesilaja. Kad su se Teba i Atena složile protiv Sparte, poteče Agesilaj iz Azije i potuče g. 394. protivnike kod Koroneje. Budući da se Ksenofont borio u vojsci spartanskoj, progna ga Atena. Sparta mu dade dobro Skilunt niže Olimpije. Tu živi s porodicom i bavi se gospodarstvom, lovom i knjigom. Teba potuče g. 371. Spartu kod Leuktre, te Ksenofont izgubi imanje i preseli se u Korint, gdje ostane do smrti (oko g. 355.). Poslije se Atena složi sa Spartom protiv Tebe, dokine izgon, a Ksenofontova dva sina biju se g. 362. kao konjanici atenski protiv Tebanaca u boju kod Mantineje, gdje jedan i padne. Glavna su djela i to povjesnička: Anabaza u 7 knj. (vojna Kirova i povratak Grka na Helespont) i Povijest helenska u 7 knj. (nastavak djela Tukididova od g. 411. do bitke mantinejske g. 362.); filozofska: Spomeni Sokratovi u 4 knj. (brani Sokrata od tužbe i predočuje značaj i nauk njegov) i Gospodarstvo; historički roman Kirupedija (u Kiru Starijem crta uzor-vladara, ali Kir je Perzijanac samo po spoljašnosti, dok je u duši Grk, u kojem se ogleda Agesilaj i Sokrat). Osim toga je pisao djela politička pa o jahanju i o lovu. Ako i dobro shvaća i trijezno prosuđuje događaje, opet se ne može mjeriti s Tukididom.

Iz „Anabaze".

Put iz Armenije u Trapezunt (IV. 7.—8.).

Putujući iz Armenije u zemlju taošku prevališe Grci za pet dana 30 parasanga; i sad im je nestajalo hrane, jer Tao-

šani nastavahu u utvrđenim mjestima, kamo bjehu i svoju hranu odnijeli. Kad je Hirisof stigao pred takvo mjesto, gdje doduše nije bilo grada ni kuća, ali su se ondje bili sjatili ljudi i žene s mnogo goveda, — stane odmah, kako je stigao, na nj udarati. Kad bi se jedna četa umorila, dolazila bi druga i odmah opet jedna; jer sve zajedno nijesu mogle navaliti, kad je sve unaokolo bilo strmo. Kad je došao Ksenofont sa štitonošama i oklopnicima stražnje straže, reče Hirisof: »U dobri ste čas došli, ovo se mjesto mora uzeti; jer naša vojska nema hrane, ako ga ne osvojimo.« Nato uzmu zajedno vijećati. Na Ksenofontovo pitanje: što smeta, da se gore ne popnu? odgovori Hirisof: »Ovo je jedini prilaz, što vidiš. Kuša li tko, da ovuda uzlazi, onda valjaju preko ove kukaste pećine kamenje dolje; pa koga zahvati, ovako prolazi.« I stijem mu pokaže nekoje, kojima su slomljene bile noge i rebra. — »A kad svoje kamenje pobacaju«, upita Ksenofont, »smeta li nam još šta, da se ne popnemo? Jer mi pred sobom vidimo samo ovo nekoliko ljudi i među njima tek dva tri oružana čovjeka. A prostor, preko kojega moramo ispod bacanoga kamenja pretrčati, jedva ima, kako i sam vidiš, podrug pletra. Od toga je jedan pletar na razmake obrastao visokim omorikama, pa ako momčad ondje stoji, šta će im bacano ili valjano kamenje naškoditi? A preko onoga drugoga, što ostaje, po prilici pô pletra, mogu pretrčati, kad kamenje više ne pada.« — »Ali kako počnemo«, odgovori Hirisof, »u guštu zalaziti, odmah pada silno kamenje.« — »Stijem bolje,« kaže Ksenofont, »stijem će brže svoje kamenje pobacati. Nego hajdemo onamo, jer ćemo odande nešto malo morati trčati, ako možemo; a lako ćemo uzmaknuti, ako hoćemo.«

Nato pođu Hirisof, Ksenofont i četovođa Kalimah iz Parasije naprijed, — jer on je toga dana vodio stražnju stražu, a druge su četovođe ostale na sigurnu mjestu. Potom je neko 70 momaka zalazilo za ona drveta, ali ne u hrpi, već jedan po jedan, čuvajući se svaki, koliko je mogao. Agasija iz Stimfala i Aristonim iz Metidrije, koji su također bili četovođe stražnje straže, i drugi ostaše iza onijeh drveta; jer nije bilo sigurno, da pod drvećem stoji više od one jedne čete. U tome se Kalimah nečemu dosjeti: on potrči nekoliko puta od onoga drveta, pod kojim je stajao, dva tri koraka; pa kad bi kamenje padalo, brzo bi uzmicao. Svaki put, kad je potrčao, padalo je više od deset kola kamenja. Kad je Agasija vidio, što Kalimah radi, gdje cijela vojska gleda, poboja se, da će prvi do onoga mjesta pretrčati, — i ne pozivajući ni svojih prijatelja Aristonima, koji je do njega stajao, ni Euriloha iz Lusije nit ikoga drugoga poteče i prestigne sve. Kad ga Kalimah opazi, gdje mimo njega prolazi, zgrabi ga za rub štita; a utome protrči mimo njih Aristonim iz Metidrije i za njim Euriloh iz Lusije. Svi su se oni među sobom natjecali u hrabrosti i tijem su natjecanjem osvojili ono mjesto; jer kako su jedamput provalili, nije ozgo poletio ni jedan kamen. Ali sad je bio strašan prizor. Žene počnu svoju djecu i onda sebe strmoglavljivati a njihovi muževi za njima. U taj čas opazi četovođa Eneja iz Stimfala lijepo odjevena čovjeka, gdje trči, da bi se strmoglavio, i zgrabi ga, da bi ga ustavio. No on ga povuče i obojica se strmoglave niz pećinu i izdahnu. Tu bi pohvatano veoma malo ljudi, ali mnogo goveda, magaraca i ovaca.

Odonud putovaše sedam dana, pedeset parasanga daleko, kroz zemlju Halibâ. Oni su bili najjači narod, kroz koji su Grci prošli, te se s njima upuste u boj. Imali su lanene oklope do trbuha a mjesto oklopnih krila nagusto spletene konopce. K tome su imali nazuvače i kacide a o pojasu mač po prilici kao lakonski, kojim su sjekli, koga su mogli dohvatiti. I glave bi odsijecali i noseći ih pred sobom pjevali bi i plesali, kad su ih neprijatelji mogli vidjeti. Nosili su i koplje od jedno 15 lakata s jednim šiljkom. Ostajali su u svojim gradovima, dok Heleni nijesu prošli; onda su išli za njima boreći se neprestano, a stanovi su im bili u utvrđenim mjestima, u koja bjehu i hranu sklonili. I tako nijesu Heleni ondje ništa dobili, već su se prehranili od goveda, što su ih Taošanima oteli.

Odande stignu Heleni do rijeke Harpasa, koja je bila četiri pletra široka. Odonud putovaše četiri dana, 20 parasanga daleko, kroz zemlju Skitenjana, i stignu kroz ravnicu u sela, u kojima su ostali tri dana, dok su nabavili hrane. Odande prevališe za četiri dana 20 parasanga do grada velika, bogata i naseona, koji se zvao Gimnijas. Gospodar toga grada pošlje Helenima kazivača, da bi ih kroz zemlje njegovih neprijatelja vodio. Kad je taj došao, obeća im, da će ih za pet dana dovesti na jedno mjesto, otkuda će oni vidjeti more; a ako ih ne dovede,

spreman je izgubiti glavu. Kad ih je putem u zemlju svojih neprijatelja doveo, stane ih nagovarati, da je pale i pustoše. Po tome se jasno vidjelo, da je toga radi poslan a ne iz ljubavi prama Helenima. I stignu do one gore peti dan, a zvala se gora Tehes. Kad su se prvi vojnici na goru popeli i more ugledali, nastade silna vika. Čuvši to Ksenofont i stražnji stražari pomisliše, da sprijed navaljuju drugi neprijatelji, jer ostrag su ih stanovnici one ognjem pustošene zemlje gonili. Nekoje između njih ubiju iz zasjede stražnji stražari a nekoje uhvate žive i zaplijene oko dvadeset štitova od neučinjene volujske kože. Kad se vika sve jače i bliže čula, pa su jednako oni ostrag, što su igda mogli, trčali k onima, što su jednako vikali, te se vika mnogo jače dizala, što ih se više skupljalo, pomisli Ksenofont, da je bogzna što; uzjaše konja i poteče s Likijem i s njegovim konjanicima, da bi bio u pomoći. I za čas čuju, gdje vojnici od usta do usta viču: »More, more!« Sad pohite svi i od stražnje straže, goneći svoje mazge i konje. Kad su svi stigli na vrh, stanu se među sobom grliti i plakati — vojvode i četovođe. I u tren oka kao na zapovijed uzmu vojnici nositi kamenje i graditi velik brežuljak. Onda naslažu množinu neučinjenih volujskih koža, toljaga i zaplijenjenih pletenih štitova; a kazivač stane te štitove rasijecati govoreći i drugima, da čine tako. Nato ga otpuste, pošto su mu od zajednice na poklon dali konja, srebrnu čašu, perzijsko odijelo i deset darika; no on je vojnike najviše molio za prstenje i dobije ga dosta. Kad im je pokazao selo, gdje će oni noćiti, i put, kojim će doći u zemlju Makrona, otide uveče u svoj zavičaj.

Odanle putovaše Heleni kroz zemlju Makronâ tri dana, deset parasanga daleko. Prvi dan stignu do rijeke, koja je bila međa zemlje makronske i zemlje skitenske. Nadesno im je bio vis sasvijem nepristupačan, a nalijevo je bila druga rijeka, u koju se izlijevala ona, što je bila međa. Preko te rijeke trebalo je prelaziti, no bila je obrasla drvećem, koje nije bilo debelo, ali je bilo gusto. To drveće počnu Heleni, kako stigoše, sjeći žureći se, da bi što brže iz toga kraja otišli. Makroni, koji su imali pletene štitove, koplja i dlakave haljine, bjehu se poređali na drugoj obali i podražujući jedni druge bacahu kamenje u rijeku; ali nijesu Helene pogađali niti su im škodili. Utome stupi pred Ksenofonta štitonoša govoreći, da je u Ateni kao rob služio, i tvrdeći, da razumije jezik tijeh ljudi: »I

mislim«, kaže, »da je to moja domovina; pa ako mi je dopušteno, želio bih da se s njima razgovaram.« — »Dobro,« kaže Ksenofont, »ja ti dopuštam, razgovaraj se i upitaj najprije: tko su oni?« Na njegovo pitanje odgovoriše, da su Makroni. »Pitaj dakle,« kaže Ksenofont, »zašto su se protiv nas poređali i zašto nam žele biti neprijatelji!« Oni odgovoriše: »Zato, što na našu zemlju udarate.« Nato im vojvode dadu odgovoriti: »Mi vam ne ćemo ništa nažao činiti, nego počem smo s perzijskim kraljem ratovali, vraćamo se u Heladu i želimo da stignemo k moru.« Oni zapitaju, bi li za to zadali vjeru. A oni odgovore, da hoće vjeru dati i primiti. Nato dadu Makroni Helenima barbarsko koplje a Heleni njima helensko, jer to je, kažu, vjera; a k tome su bogove zazivali za svjedoke.

Po zadanoj vjeri stanu Makroni odmah s njima zajedno ona drveta sjeći i put krčiti, da će ih prijeko prevesti, miješajući se prijazno među Helene, i još su im davali hrane, kako su već mogli, pa ih isprate tri dana, dok nijesu Heleni stigli do međe kolšanske. Tu je bila visoka gora, a na njoj se smjestili Kolšani. Iz prvine razmjeste i Heleni protiv njih bojni red, kao da će tako krenuti prama toj gori; onda smisle vojvode da sastave vijeće i da se posavjetuju, kako će se najuspješnije boriti. Sad progovori Ksenofont: njemu se čini najbolje, da se bojni red raskine i razmjesti u čete, »jer bojni će se red odmah rastepsti, kad ovdje nađemo dobar, ondje rđav put u gori; a momčad će odmah klonuti duhom, kad vide, da se bojni red, u kojem su razmješteni, raskinuo. Ako se dakle na uske vrste uvrstamo a naprijed idemo, nadmašit će nas neprijatelji pa će svoj suvišak upotrijebiti, kako im je volja. Ako pak u široke vrste svrstani naprijed idemo, ne bi bilo začudo, kad bi nebrojene strijele i hrpe napadača naš bojni red razbile. A ako se to dogodi, bit će zla čitavoj falangi. Nego ja bih rekao, da se razmjestimo na čete pa da na razmake toliko zemlje prekrilimo, da naše krajnje čete dođu izvan krila neprijateljevih. Tako ćemo i izvan falange neprijateljeve stajati, pa će najhrabriji između nas sa svojom četom krenuti i onuda je voditi, gdje mu je najpriličnije. U razmake neprijatelji ne će tako lako zaći, kad su čete i zdesna i slijeva, a ni četu, koja ravno ide naprijed, ne će lako razbiti. Ako je koja četa u stisci, priteći će joj ona bližnja u pomoć. Pa ako se kakogod jedna četa uzmogne po-

peti na vrh, ne će ni jedan neprijatelj ostati.« Taj prijedlog bude prihvaćen, pa se počnu razmještati u čete; a Ksenofont pođe od desnoga krila k lijevomu i kaže vojnicima: »Ljudi, što ih vidite, još nam jedini smetaju, da nijesmo već ondje, kamo tako dugo hitimo. Njih moramo, ako kako možemo, makar i žive izjesti!«

Kad su se svi našli na svom mjestu pa se razmjestili u čete, našlo se oko 80 četa oklopnika, svaka četa po prilici od 100 momaka. Štitonoše i strjeljače podijele na troje: jedne izvan lijevoga krila, druge izvan desnoga, treće u sredini, svaki odjel gotovo od 600 momaka. Nato odmah vojvode pozovu vojnike, da se pomole; a kad su se pomolili, zapjevaju bojnu pjesmu i krenu naprijed. Hirisof i Ksenofont išli su sa svojim štitonošama pravcem izvan neprijateljeve falange. Kad ih neprijatelji smotre, potrče jedni prama desnomu, drugi prama lijevomu krilu; i lako se raskinu, te je u njihovu bojnom redu u sredini ostala velika praznina. A kad arkadske štitonoše, koje je vodio Akarnanac Eshin, vide, kolik je u njih razmak, pomisle, da oni bježe, počnu vikati i trčati i tako se oni prvi popnu na onu goru. Za njima su išli arkadski oklopnici, koje je vodio Orhomenjanin Kleanor. Kako oni počeše trčati, neprijatelji više ne ostaše na mjestu, već se kud koji razbjegoše.

Kad su se Heleni popeli, smjeste se u mnogim selima, koja su svega dosta imala. Tu inače nije bilo ništa, čemu bi se čudili; al' su ondje bile mnoge košnice, i svi vojnici, koji su od saća jeli, padali bi u nesvijest pa bi bljuvali, a ni jedan nije mogao ispravno da stoji. Koji su malo pojeli, bili su kao pijani, a koji mnogo, kao ludi ili kao da izdišu. Ležalo ih je toliko kao poslije kakoga poraza, i bila je smutnja velika. Ali sjutradan nije umr'o ni jedan, već su nekako oko istoga sata dolazili k sebi a treći i četvrti dan ustajali su kao poslije liječenja. — Odande su za dva dana prevalili sedam parasanga pa su došli u Trapezunt. To je helenski grad, sagrađen na Crnom moru, naseobina Sinopljana u zemlji Kolšana. Ondje su ostali oko 30 dana u selima kolšanskim te su odonud navaljivali i kolšansku zemlju plijenili. A Trapezunćani su ovjsci prodavali hranu pa su Helene primili u svoju kuću te im dali goveda, brašna i vina. Zagovarali su i svoje susjede Kolšane, osobito one, što stanuju u ravnici, pa su i od njih na dar došla goveda.

Onda uzmu priredivati žrtvu, koju su bili zavjetovali; a imali su dosta volova da žrtvuju Zeusu Spasu za svoj spas i Heraklu Putniku za srećan put i ostalim bogovima, kako su se bili zavjetovali. I grčke igre priređuju na onoj gori, gdje im je bio òkô. Izabraše naime Spartanca Drakontija, koji je još kao dječak od kuće pobjegao, jer je nehotice drugoga dječaka bodežem probo, — da trkalište priredi i igrom rukuje. Poslije žrtve predadu kože žrtvovanih životinja Drakontiju pa mu kažu, da ih vodi na ono mjesto, gdje je trkalište priredio. A on pokaže to mjesto, gdje su baš stajali, i kaže: »Ovaj je pristranak najljepši, da svaki trči, kamogod hoće.« Nato će oni: »Pa kako će se na tako neravnu i živičavu mjestu rvati?« A on kaže: »Više će boljeti onoga, koji se sruši.« U kratkom trku natjecahu se gotovo svi zarobljeni dječaci, u dalekom trku više od 60 Krećana, u rvanju i šakanju tek nekoji. Prizor je bio krasan, jer su mnogi na igru pristali; pa kako su ih njihovi drugovi motrili, bilo je natjecanje žestoko. I na konjima su se utrkivali te su ih nizbrdo morali jahati do mora i opet natrag do žrtvenika. Nizbrdo jašući padali su mnogi s konja, a uzbrdo su konji poradi strmine jedva korakom ići mogli: i tako je bilo velike vike, smijeha i pocikivanja.

Preveo St. Senc.

Iz „Povijesti helenske".

Atenjani sude poslije bitke kod Arginuskih otoka vojskovođe na smrt.
(I. 7.)

Oni kod kuće svrgnu vojskovođe osim Konona. Od onih vojskovođa, što su bili u pomorskoj bici, ne dođu u Atenu Protomah i Aristogen. Šestorica se vrate: Periklo, Diomedont, Lisija, Aristokrat, Trasil i Erasinid. Arhedem, glava naroda, koji je narodnom potporom upravljao, nametne globu Erasinidu i tuži ga sudu zato, što je pronevjerio državnih novaca s Helesponta; a tužio ga je i radi vojvodske službe. I sud odredi, da se Erasinid baci u tamnicu. Poslije uzmu vojskovođe u vijeću izvješćivati o pomorskoj bici i o silnoj oluji. Timokrat predloži, da i ostale treba okovati i predati narodu; vijeće ih dade baciti u okove. Zatim je bila skupština, u kojoj su vojskovođe tužili

drugi, a pogotovo Teramen veleći, da su dužni opravdati se, zašto nijesu na moru postradale izbavili. A da oni zaista nijesu nikoga drugog krivili, tome je za dokaz Teramen navodio izvještaj, što su ga vojskovođe poslale vijeću i narodu i u kojem se ni na što drugo ne tuže nego na oluju. Nato su se vojskovođe, svaki za se, s malo riječi — jer im ne dadoše po zakonu govoriti — branili i pripovijedali, kako se zbilo; sami su, kažu, polazili za neprijateljem, a trijerarsima, ljudima vrsnim, što su već bili vojskovođe, — Teramenu, Trasibulu i drugima takim naredili, da spasavaju postradale; pa ako već treba koga zaradi spasavanja okriviti, a ono ne mogu nikoga drugog doli one, kojima su to naložili. »I mi,« kažu, »ne ćemo zato, što nas oni tuže, lagati i na njih krivnju svaljivati, već odbit ćemo je na groznu oluju, od koje nijesu mogli spasavati.« A da je tako, za svjedoke su zvali krmilare i mnoge druge, što su s njima plovili. Takim riječima gotovo uvjere narod, a ustajali su i mnogi građani i htjeli se za njih ujamčiti. No odluči se, da se to odgodi na drugu skupštinu — ta bilo je onda već kasno, i ne bi se vidjele ruke —, pa da vijeće međutim stvori prijedlog, kako će se tim ljudma suditi, i da ga onda iznese. Poslije toga su bile Apaturije, o kojima se oci i rođaci sastaju. O toj dakle svetkovini navrkaju Teramen i njegovi prijatelji mnogo ljudi, što su bili u crnini i do kože ošišani, da dođu u skupštinu — ta rođaci su poginulima — i nagovore Kaliksena, neka u vijeću protura tužbu protiv vojskovođa. Poslije se sazove skupština, u kojoj iznese vijeće ovaj prijedlog, a predložio ga je Kaliksen: Budući da su Atenjani u pređašnjoj skupštini čuli tužbu protiv vojskovođa i obranu njihovu, neka glasuju svi po filama; u svaku filu neka se metnu dvije žare i svakoj fili neka glasnik oglasi: komu se čini, da su vojskovođe krive, što nijesu izbavili onih, koji su u pomorskoj bici izvojštili pobjedu, taj neka baci glasovnicu u prednju, a komu ne, u stražnju; pa ako su krivi, neka im je kazan smrt i neka se izruče jedanaestorici i imutak njihov proda, a desetina neka pripadne božici Ateni. I stupi jedan pred skupštinu i stane kazivati, kako se spasao na sudu od brašna; oni, što su pogibali, molili su, kaže, njega, ako se izbavi, da javi narodu, kako vojskovođe nijesu najboljih sinova domovine svoje spasli. Ali Euriptolem, sin Pisijanaktov, i neki drugi optuže Kaliksena, da mu je prijedlog protivuzakonit. To

neki od naroda odobravahu, ali puk navali vikati, da je strahota, ako tko ne dopusti narodu, da radi, što ga je volja. Pa kad je nato Likisko zatražio, neka se i ovima tako, kao što vojskovođama, sudi, ako se ne okane tužbe, udari svjetina nanovo u buku, a oni sve pod silu odustanu od tužbâ. A kad su neki pritani rekli, da ne će dati, da se mimo zakone glasuje, opet izađe Kaliksen pa ih onako isto tuži; a narod stane galamiti, da treba zvati na sud one, koji ne daju glasovati. Pritani se prepadnu i svi osim sina Sofroniskova Sokrata pristanu, da će dati glasovati; a on reče, da će sve samo po zakonu raditi. Zatim se uspe na govornicu Euriptolem i progovori za vojskovođe ovako: »Ljudi Atenjani, popeh se ovamo koje da tužim rođaka i druga Perikla i prijatelja Diomedonta, koje da branim, a koje opet da svjetujem, što mi se čini da je za svu koliku državu najbolje. To ih tužim, što su drugove svoje od nauma odvratili, kad su oni htjeli da vijeću i vama šalju izvještaj, kako su Teramenu i Trasibulu naložili, da s 47 troveslaricâ izbave postradale, a oni nijesu izbavili. Ovako nose sada svi skupa krivnju, što su ovi sami za se skrivili, te ih za ono njihovo dobro srce sada ovi i neki drugi potkopavaju, i prijeti im pogibao, da će zaglaviti. Ali ne, ako me budete slušali i činili, što je pravo i bogu drago i odakle ćete najbolje doznati istinu i ne ćete poslije, kad se pokajete, naći, da ste bogovima i sebi teško sagriješili. A svjetujem onako, kako vas ne mogu ni ja nit itko drugi prevariti, nego ćete znati krivce i kazniti ih ujedno sve i svakoga za se kažnju, kojom ushtijete —: dajte im, ako ne više, a ono bar jedan dan, da se obrane, i ne vjerujte drugima više negoli sami sebi. Ta znate, ljudi Atenjani, da je zakon Kanonov veoma oštar a traži, skrivi li tko narodu atenskomu, neka se u okovima brani pred narodom; osude li ga, neka se pogubi i baci u jaz, imutak njegov proda, a desetina neka pripadne božici. Po tom zakonu ištem, da se sudi vojskovođama i, tako mi Zeusa, ako vam se svidi, najprije rodu mome Periklu; ta sramota mi je njega više cijeniti nego državu. A volja vas, sudite po onom zakonu za svetokradice i izdajice: ako tko ili izdaje grad ili krade svetinju, neka mu se na sudu sudi, pa osude li ga, neka se ne zakopa u Atici, a imutak neka se zaplijeni. Ljudi Atenjani, po jednom od ta dva zakona, po kojem vas god volja, neka se sude ti ljudi, svaki za se, i neka se dan razdijeli na tri

dijela: u jednom ćete se skupljati i glasovati, da li vam se čini, da su krivi ili ne; u drugom će ih tužiti, a opet u drugom će se oni braniti. Zbude li se tako, krivi će se dostati najteže kazni, a nekrive ćete, Atenjani, riješiti, te ne će poginuti. A vi ćete po duši i zakletvi suditi i ne ćete zajedno s Lakedemonjanima udarati na otadžbinu i one, što su Lakedemonjanima 70 lađa oteli i pobijedili ih, nekrive mimo zakon ubijati. A čega vas je strah, te se ovako silno žurite? Zar toga, da vi ne ćete moći smaknuti, koga vas je volja, ni riješiti ga, ako budete sudili po zakonu a ne protiv zakona, kao što je eto Kaliksen sklonio vijeće, da predloži narodu, da ih sudi jednim glasom? Ali možda ćete koga i nekriva pogubiti. Sjetite se, kako boli i ne hasni više pokajati se poslije, pogotovo kad se radilo o glavi, a pogriješili ste! A strašno ćete uraditi, jer ste ono prije Aristarhu, što je obarao narodnu vladu pa onda izdao Enoju neprijateljima Tebancima, dali jedan dan, da se brani, kako ga je god volja, i ostalo mu po zakonu dopustili, a to isto ćete zakratiti vojskovođama, koji su sve po volji vašoj uradili, pobijedili neprijatelja. Nemojte tako, Atenjani, nego držite se zakona svojih — a najviše ste radi njih veliki — i ne kušajte ništa bez njih raditi! No vratite se na same događaje, s kojih su, čini se, vojskovođe pogriješili. Kad su u pomorskoj bici pobijedili i kraju zaplovili, Diomedont zaište, da se svi, lađa za lađom, provezu i spasavaju razbite lađe i nastradalu momčad, a Erasinid —, da svi kolici brže bolje plove na neprijatelja kod Mitilene; a Trasil reče, da će se jedno i drugo izvršiti, ako jedne ondje ostave a s drugima pođu na neprijatelja. Pa kad se taj prijedlog prihvati, predloži Trasil, da svaki od svoga odjela ostavi tri lađe — a bilo je osam vojskovođa — pa onda deset od taksijarhâ i deset sa Sama i tri od nauarhâ; svih je bilo 47, četiri na svaku od dvanaest propalih lađa. Između onih, što su ih ostavili, bijaše i Trasibul i Teramen, koji je u predašnjoj skupštini tužio vojskovođe. A s ostalim lađama plovili su na neprijateljske. Pa što li nijesu vrsno i valjano obavili? Zato je pravedno, da za ono, što protiv neprijatelja nije, kako treba, uspjelo, odgovaraju oni, što su bili za njih određeni; a koji su za spasavanje bili određeni, neka se zato, što nijesu spasli, sude, kad nijesu ovršili, što su vojskovođe zapovjedili.. Toliko mogu da kažem za jedne i druge, da je oluja stala na put, te nijesu

obavili ono, što su vojskovođe naredili. Tomu su svjedoci oni, što su se sami sobom izbavili, a taki je jedan od naših vojskovođa; spasao se s lađe, što je potonula. I traže, da se njemu sudi jednako, kao što onima, koji nijesu izvršili svoje dužnosti, a sam je onda čekao spas! Nemojte, ljudi Atenjani, kod ove pobjede i sreće uraditi onako, kao što ljudi pobijeđeni i nesrećni; nemojte mjesto na sudbu božju pomisliti na kruto srce i držati nemoć za izdajstvo, kad nijesu mogli od oluje ispuniti dužnosti svoje! Kud i kamo je pravednije vijencem okititi pobjednike negoli ih, slušajući opake ljude, smrću kazniti.«

To reče i predloži, da se po Kanonovu zakonu sudi ljudima, svakomu napose. A prijedlog je vijeća bio za to, da se svi skupa jednim glasom sude. Kod glasovanja rukom najprije prihvatiše prijedlog Euriptolemov, ali Meneklo zaište odgodu. I opet digoše ruku a prihvatiše prijedlog vijeća. Nato osude vojskovođe, što su bili u bici pomorskoj, — osmoricu. Poginu šestorica, što su bili ovdje. Malo poslije pokaju se Atenjani i stvore odluku: tko je god narod prevario, neka se tuži u skupštini i dade jamce, dok ne pukne sud, a među njima neka je i Kaliksen. Osim njega optuže još četvoricu, i jamci ih svežu. Poslije, kad se digla nekakva buna, u kojoj zaglavi Kleofont, utekoše oni, prije nego im se sudilo. Kaliksen se vrati u grad, kad i oni iz Pireja; a kako su svi mrzili na nj, pogine od gladi.

Preveo K. Rac.

Iz „Kirupedije".

O odgoji kod Perzijanaca (I. 2. 2.—16.).

Po perzijskim zakonima, rekao bih, ne počinje se briga oko općenog dobra ondje, gdje u većini drugih država. Većina država dopušta, da svak odgaja svoju djecu, kako ga je volja: a i stariji sami žive, kako hoće. Zatim određuju, da ne smiju krasti, plijeniti, silom u kuću provaljivati, tući onoga, koji ne zaslužuje, ne slušati poglavara i što je tomu slično. A ako tko skrivi, kazne ga. Perzijski pak zakoni naprijed se brinu, da gradani uopće i ne budu ovaki, te bi se laćali kakva rđavog ili sramotnog djela. A brinu se ovako.

U njih je trg, što ga zovu »slobodnim«, gdje su sagra-

dene kraljevske i druge javne zgrade. Odatle su uklonili na drugo mjesto robu i tržnike s njihovom vikom i prostotom, da se buka ne pomiješa s liepim redom gojenaca. Taj se trg dijeli na četiri dijela. Jedan je dio za d j e č a k e, a drugi za m l a d i ć e (e f e b e), treći za o d r a s l e ljude, a četvrti za one, koji su odslužili u vojsci. Po zakonu dolazi svak na svoje mjesto, dječaci i odrasli ljudi u zoru, a stariji kad koji dospije, već što u određene dane i oni moraju doći. Neoženjeni mladi spavaju pri javnim zgradama s lakim oružjem. Od oženjenih ne zahtijevaju da dođu, ako im se nije prije javilo, ali ni izostajati često nije časno. Svaki ovaj dio ima dvanaest glavara, jer se i Perzijanci dijele na dvanaest fila. Za glavare dječacima biraju od starijih ljudi one, za koje misle da će od dječaka načiniti najbolje ljude; za glavare efebima od odraslih ljudi one, za koje se misli da će efebe učiniti najboljima; a za glavare odraslim ljudima one, za koje se misli da će ih najbolje učiniti takima, te će vršiti naloge i zapovijesti najviše oblasti. I starijim ljudima biraju nastojnike, koji nastoje, da i oni vrše svoju dužnost. Razložit ćemo, što se kojemu odjelu nalaže raditi, da bolje vidimo, kako se staraju, da bi im građani bili što bolji.

Dječaci provode u školi vrijeme učeći se pravednosti. Govore, da za to i idu u školu, kao kod nas što idu da nauče čitati i pisati. Glavari im veći dio dana kroje pravdu, jer se i dječaci kao i odrasli ljudi između sebe tuže za krađu, plijenjenje, nasilje, prijevaru, grdnju i za drugo koješta, što se već desi. Koga nadu krivcem, kazne ga; a kazne i onoga, koji je krivo tužio. Sude i zbog nezahvalnosti, za koju se krivnju ljudi najviše mrze a najmanje pred sud dolaze. Oštro kazne onoga, koji je mogao vratiti milo za drago a nije vratio; jer misle, da nezahvalnici zanemaruju dužnosti i prema bogovima i prema roditeljima, prema domovini i prema prijateljima. A za nezahvalnošću čini se da ustopice ide bezobraština, koja, čini se, najbrže vodi k sramoti. Uče djecu i čednosti, a mnogo pomaže, što vide, da i stariji cijeli dan čedno provode. Uče ih i slušati glavare. Mnogo pomaže i tu, što vide, da se i stariji rado pokoravaju glavarima. Uče ih i umjerenosti u jelu i piću. I tu mnogo pomaže, što vide, da stariji ne idu prije k jelu, dok ih ne otpuste glavari, i što djeca ne jedu kod majke, već

pri učitelju, kad glavari dadu znak. Za hranu donose otkuće kruha, za prismok dragušca, a za piće, ako tko ožedni, zemljani vrč, da crpu iz rijeke. Osim toga uče se strijeljanju i metanju koplja. To rade djeca do šesnaeste ili sedamnaeste godine a onda odlaze među efebe. Ti efebi žive ovako. Deset godina, kako su izišli iz dječačkoga odjela, spavaju oko javnih zgrada, kako smo prije rekli, zbog straže gradske i zbog stege, jer to doba treba, rekao bih, najviše brižne paske. I po danu spremni su poslužiti glavarima, ako što treba za zajednicu; a kod potrebe ostaju svi oko javnih zgrada. Izlazeći u lov uzima kralj sa sobom polovicu straže a to radi često u mjesecu. Tko izlazi u lov, treba da imà luk i uz tobolac mač u koricama ili sjekiru a osim toga štit i dva koplja, da jedno izmetne a drugo do potrebe u rukama upotrijebi. Javno se brinu lovom, i kralj im je vođ kao u ratu te sam lov lovi i pazi, da i drugi love poradi toga, što misle, da je lov najistinitija vježba za rat. Ta lov uči rano ustajati i podnositi studen i vrućinu, a vježba u hodu i trku, te je potrebno strijelom ili kopljem zahvatiti životinju, gdje se god namjeri. A često se treba i ljudski u pamet uzeti, ako se opriječi kakva strašna zvijer, jer je treba udariti, kad nasrne, a čuvati se, ako nasrće. Tako nije lako naći, čega u lovu nema, a bilo bi u ratu. U lov idu s ručkom, koji je, razumije se, obilniji nego u dječačkom odjelu, a drukčije je isti. Na lovu i ne ručaju, ako treba da se poradi zvijeri dulje zadrže ili inače hoće da se dulje zabave lovom, te onda ručak jedu za objed a love sjutradan do objeda računajući oba ova dana za jedan, jer su potrošili jelo od jednoga dana. To rade zato, da se priviknu, kako bi i u ratu mogli tako raditi, ako zatreba. Za prismok jedu efebi ono, što ulove; a ako ništa ne ulove, prismok im je dragušac. Tko misli, da im nije ugodno jesti sam dragušac ili piti vodu, neka se sjeti, kako je ugodno gladnomu čovjeku jesti ječmenicu i pšeničan kruh a žednomu piti vodu. Odjeli, koji ostaju kod kuće, provode vrijeme vježbajući se u onom, što su kao dječaci naučili, strijeljajući i mećući koplja; a u tom se i nadbijaju među sobom. Ima i javnih nadbijanja s nagradama. U kojem odjelu ima najviše vještih, srčanih i poštenih momaka, građani hvale i štuju ne samo njihova sadašnjeg glavara, već i one, koji su ih dječake odgajali. Efebe, koji ostaju kotkuće, upotrebljuju oblasti, ako

treba, da stražu stoje, zločince pronalaze, razbojnike hvataju ili što drugo rade, za što se hoće snage i brzine. To čine efebi. Nakon deset godina prelaze k odraslim ljudima te žive dvadeset i pet godina, kako dođu u ovaj dio, ovako.

Iznajprije se kao i efebi daju u službu oblastima, ako što treba zajednici, a hoće se razuma ali i snage. Ako treba u boj poći, ovako odgojeni ljudi nemaju više luka i koplja, već vojuju s oružjem za boj izbliza, s oklopom na prsima i štitom na ljevici, kako se rišu Perzijanci, a s mačem ili bodežem u desnici. Sve se oblasti postavljaju od ovih ljudi osim učitelja dječačkih. Kad navrše dvadeset i pet godina, može im biti nešto više od pedeset godina, te odlaze među one, koji se zovu a i jesu stariji.

Ti stariji ljudi ne idu u boj izvan zemlje, već ostaju kod kuće i sude sve javne i privatne stvari. Oni sude i na smrt te biraju sve oblasti. Ako se koji od efebâ ili odraslih ljudi ogriješi o zakon, prijavi ga odjelni glavar ili tko drugi, a starci saslušaju i izgone krivca. Izgnanik ostaje beščastan svega svoga vijeka.

Da se cijelo perzijsko uređenje bolje razjasni, malo ću natrag segnuti; jer se sada može ukratko razjasniti po onom, što je naprijed rečeno. Vele, da ima Perzijanaca jedno sto i dvadeset tisuća, a nikomu zakon ne brani postići časti i postati glavar. Svaki Perzijanac smije slati djecu u zajedničke škole pravednosti. U školu šalju djecu oni, koji ih mogu hraniti, da im kod kuće ne rade, a ne šalju ih oni, koji ih ne mogu hraniti. Dječaci, koje odgajaju javni učitelji, mogu svoju mladost provesti među efebima; a ne mogu oni, koji nijesu tako odgojeni. Efebi, koji provedu svoje vrijeme vršeći zakon, smiju se skupljati među odraslim ljudima te mogu postići časti i postati glavari; a koji ne izdrže među efebima, ne dolaze k odraslim ljudima. Oni, koji među odraslim ljudima provedu vrijeme bez pokora, odlaze među starce. I tako su u skupu stariji ljudi, koji su prokušali sve, što je lijepo i dobro. Takvo je državno uređenje, za koje Perzijanci misle da će ih učiniti najboljim ljudima.

Preveo dr. St. Bosanac.

Iz „Gospodarstva".

(7.—9.)

Sokrat zapodjene s Kritobulom razgovor o gospodarstvu i veli, da ga on doduše sam ne može učiti gospodarstvu, ali će ga odvesti k ljudima, koji to znadu. Težaka i ženu treba uzgojiti. Pripovijeda Kritobulu, kako se sastao s Isomahom i s njim se razgovarao.

Vidim Isomaha jednom, kako sjedi u trijemu Zeusa Osloboditelja. Budući da mi se učinilo, da je dokolan, pristupim k njemu i sjedajući uza nj rečem: »Što sjediš, Isomaše, ti, koji baš nijesi vičan dokolan biti. Jer vidim te na trgu ponajviše da ili nešto radiš ili da nijesi sasvim bez posla.« — »Pa ni sad me baš ne bi vidio, Sokrate,« reče Isomah, »da nijesam obrekao nekim strancima, da ću ih ovdje pričekati.« — »A kad takovo što ne radiš,« rekoh, »gdje se onda baviš, tako ti bogova, i što činiš? Jer baš hoću da od tebe čujem, što li samo radiš, te si nazvan lijep i dobar, budući da ne boraviš u kući, niti je prema tomu tvoje tijelo, kako je vidjeti.« — I nasmije se Isomah onome »što li samo radiš, te si nazvan lijep i dobar« i, kako mi se učini, veseo reče: »No, da li mene neki, dok se s tobom razgovaraju, tim imenom nazivlju, to ne znam; ta kad me zovu na zamjenu imovine zbog opremanja broda ili kola, onda ama baš nitko ne traži lijepoga i dobroga, nego me jasno krste Isomahom i zovu po ocu. Što si me pak pitao, Sokrate, nipošto ti u kući ne boravim. Jer što mi je u kući, to mi već može i sama žena upravljati.« — »Ali i to bih, Isomaše,« rekoh, »veoma rad čuo od tebe, da li si sam odgojio svoju ženu za to, da bi bila, kako treba, ili si je već od oca i matere primio vještu upravljati to, što se njoj pristoji.« — »Pa što je, Sokrate, mogla znati, kad sam je uzeo, gdje je ona došla k meni, a nije joj bilo još petnaest godina; a doonda je živjela uz veliku brigu zato, da bi što manje vidjela, što manje čula, što manje pitala? Ta ne čini li ti se, da je dosta, ako je već znala, kad je došla, uzeti vunu pa načiniti odjeću i vidjela, kako se robinjama daje da predu vunu? Jer što se tiče želuca, u tom je došla, Sokrate, veoma lijepo odgojena, a to mi se čini da je glavno u odgoji za čovjeka i ženu.« — »A uostalom si, Isomaše,« rekoh, »sam ženu svoju odgojio, da bi se mogla starati za to, što joj se pristoji?« — »Nijesam, ne prije, tako mi Zeusa,« reče Isomah,

»negoli sam žrtvovao i pomolio se, da bi nam bilo srećno obadvomu, meni kao učitelju i njoj kao učenici.« — »Nije li dakle,« rekoh, »i žena s tobom žrtvovala i molila se za to isto?« — »Pa i jest,« reče Isomah, »i mnogo je obećavala pred bogovima, da će postati, kako treba, i vidjelo se, da će se držati nauka.« — »Tako ti bogova, Isomaše,« rekoh, »pripovijedaj mi, što si je počeo najprije učiti. Jer to bih radije slušao, da mi pripovijedaš, nego kad bi mi pripovijedao o najljepšem natjecanju ljudi i konjā.« I odgovori Isomah: »Što bih drugo, Sokrate, nego to, da sam je onda, kad mi se već bila privikla i udomaćila, te se moglo s njome razgovarati, zapitao otprilike ovako: »»Reci mi, ženo, jesi li već opazila, zašto sam te ja uzeo, a tvoji te roditelji meni dali? Ta ja sam razmišljao za sebe a tvoji roditelji za tebe, koga bi nam bilo najbolje uzeti kao drugа za kućenje, pa sam onda ja izabrao tebe a tvoji roditelji, kako se čini, prema mogućnosti mene. Pa što se djece tiče, ako nam ih kada bog dade, onda ćemo razmišljati o njima, da ih odgojimo što bolje; jer i to je dobro za nas obadvoje, da dobijemo što bolje pomoćnike i hranitelje u starosti. A sada je evo kuća nama zajednička. Jer i ja mećem u zajednicu sve, što imam, i ti si dala u zajednicu sve, što si donijela. Pa ne valja to računati, koji je onda od nas više toga prinio, nego ono valja dobro znati, da taj vrednije stvari prinosi, koji je između nas dvoje bolji drug.«« — A žena mi, Sokrate, nato odgovori: »»Ali što bih ja mogla uz tebe raditi? Kakva li je sposobnost u mene? Nego sve to stoji do tebe, a moj je posao, reče mi mati, da budem razborita.«« — »»Tako mi Zeusa, ženo,«« rekoh, »»ta i meni moj otac; ali i razboritu mužu i ženi zadaća je činiti tako, da i ono, što već imadu, bolje bude i da drugo privrijede što više a sve pošteno i pravedno.«« — »»Pa što vidiš,«« reče ona, »»čime bih kuću unapređivala, kad bih to činila?«« — »»Tako mi Zeusa,«« rekoh, »»to nastoj što bolje činiti, za što su te bogovi vrsnu stvorili, a zakon ti dopušta.«« — »»Pa što je to?«« reče ona. — »»Mislim,«« rekoh, »»da to, što ne vrijedi najmanje, ako već samo ne držiš, da premalo vrijede poslovi, kojima upravlja matica u košnici. Jer meni ti se, ženo, čini, da su i bogovi premudro sastavili taj par, štono se zove žena i muž, da sebi bude za zajednicu još i od najveće koristi. Ljudi ne žive kao blago pod vedrim nebom, nego im dakako treba krova. Treba

pak ljudima, koji kane imati nešto, što bi spravili pod krov, i čovjeka, koji bi radio radnje pod vedrim nebom. Jer oranje, sijanje, sadenje i paša — sve su to poslovi, što se vrše pod vedrim nebom, a od njih se dobiva, što treba. A kad se to spravi pod krov, treba opet čovjeka, koji će to čuvati i obavljati poslove, kojima treba krova. A krova treba othranjivanje djece, gotovljenje jela iz ploda, tako isto i pripravljanje odjeće od vune. Pa budući da na obadvije strane treba rada i brige, u kući i izvan kuće, zato bog odmah, kako mi se čini, i stvori ženu vrsnu za poslove i nastojanja u kući a čovjeka za poslove i nastojanja izvan kuće. On to naime stvori tako, da čovjek može bolje tijelom i duhom ostajati na zimi, vrućini, hodu i vojni; zato odredi za njega poslove izvan kuće. Ženu pak stvori tjelesno slabijom za takove poslove, pa mi se čini, da je bog za nju odredio poslove u kući. Znajući bog, da je ženi usadio nagnuće i postavio zadaću da othranjuje nejaku djecu, udijelio joj i više ljubavi spram nejake dječice negoli čovjeku. A budući da je za ženu odredio, da čuva ono, što se u kuću unese, udijeli bog ženi i straha više nego čovjeku znajući, da za čuvanje nije gore, ako je srce bojazljivo. Znajući pak, da će onomu, za koga su poslovi izvan kuće, trebati braniti, ako tko stane krivo činiti, njemu opet udijeli više smjelosti. Pamćenje pak i brigu dade jednako obadvomu, jer obadvoje valja da daju i primaju. Zato ne bih mogao odlučiti, da li je u tome više dobio rod muški ili ženski. Pa i to jednako dade bog obadvomu, da su umjereni, u čemu treba, i pruži priliku, da od toga dobra više dobiva onaj, koji je u tome bolji, bio to čovjek, bila žena. A budući da po prirodi svojoj nijesu za sve jednako dobri stvoreni, zato i treba jedno drugoga više; i par je taj međusobno od veće koristi, kad jedno može to, u čemu je drugo slabije. Pa kad mi to znamo, ženo, što je svakomu od nas dvoje određeno od boga, onda nam valja nastojati, da svako od nas vrši što bolje to, što nam se pristoji. Povlađuje tomu i zakon, kada združuje muža i ženu i postavlja ih, da zajednički upravljaju kućom. Pokazuje zakon i to, da je lijepo ono, u čemu je bog svakoga stvorio vrsnijim. Jer ženi je ljepše, da boravi u kući nego izvan kuće, a mužu je veća sramota biti u kući negoli se starati za poslove izvan kuće. Ako tko čini protiv toga, kako je bog stvorio, bit će, da i taj nered bogovima nije tajan, te se čovjek kazni zato, što

svoje poslove odnemaruje ili radi poslove ženske. Čini mi se, da takove poslove vrši i matica pčela, naređene joj od boga.«« — »»Pa kakve to poslove ima matica pčela,«« reče ona, »»te bi bili jednaki poslovima, što ih meni valja raditi?«« — »»Tako,«« rekoh, »»što ona ostaje u košnici pa ne da pčelama besposličiti nego izašilje one, koje treba da napolju rade, na posao; zna, što koja od njih unosi, pa to prima te čuva, dok ne dođe čas, da se troši. A kada taj čas nastupi, onda dijeli svakoj to, što joj po pravu pripada. U košnici nadzire gradnju saća, da bi se gradilo lijepo i brzo, i brine se za podmladak, da se othrani. A kad se mlade pčele othrane i mogu već prilično raditi, preseljuje ih — jednu maticu i roj.«« — »»Hoće li dakle i meni trebati to činiti?«« reče žena. — »»Trebat će zaista,«« rekoh, »»da ostaješ u kući i one sluge izašilješ, kojima je posao izvan kuće, a nadzireš one, kojima valja vršiti posao u kući. Onda, što se unese, valja ti primati; što od toga treba da se potroši, valja ti dijeliti, a naprijed ti se treba starati, koliko mora biti suviška, i paziti, da se u jedan mjesec ne potroši toliko, koliko je spravljeno za cijelu godinu. Pa kada ti se donese vuna, valja ti gledati, da dobiju odjeću, koji trebaju. Onda ti valja gledati, da i suho žito bude lijepo i jedivo. Jedna pak briga,«« rekoh, »»od onih, koje se za te pristoje, možda će ti se činiti da je malo neugodna, naime, da se staraš za sve sluge, kojigod oboli, da se njeguje.«« — »»Dapače, tako mi Zeusa, najugodnija,«« reče žena, »»ako će samo oni, koji budu lijepo njegovani, biti zahvalni i odaniji nego prije.«« — »A ja,« reče Isomah, »obradovavši se njezinu odgovoru rekoh: »»Jesu li, ženo, zbog takove otprilike brižljivosti matičine u košnici i pčele takove spram nje, te svaka pčela misli, da ne smije ostati, nego idu sve skupa, kad ode ona?«« — I žena mi odgovori: »»Čudno bi mi bilo, kad se ne bi poslovi vođe većma ticali tebe nego mene. Jer smiješno bi upravo bilo i moje čuvanje u kući i dijeljenje, kad se ti ne bi starao, da se što izvana donese.«« — »»Smiješno bi opet bilo,«« rekoh ja, »»da ja unosim, kad ne bi bilo nekoga, koji bi čuvao, što se unese. Ne vidiš li,«« rekoh, »»kako žale one, koji, kako se veli, grabe u šuplju bačvu, jer se čini, da im je trud uzaludan?«« — »»Tako mi Zeusa,«« reče žena, »»pa i jesu jadni, ako već to čine.«« — »»Druge ti pak tvoje brige, ženo, postaju ugodne, kad uzmeš

koju robinju nevještu predenju vune pa je naučiš, i postane ti još jednom toliko vrijedna; kad uzmeš nevještu redovanju i posluživanju pa je tomu naučiš i učiniš sebi pouzdanom i vrsnom poslužnicom, te ti je puno vrijedna; kad ti je slobodno nagraditi čedne i korisne u kući a kazniti, ako se tko pokaže nevaljalim. Od svega je pak najugodnije to, ako se pokažeš boljom od mene i učiniš, da ti služim, pa ti se ne bude trebalo bojati, da s godinama ne bi izgubila cijenu u kući, nego budeš uvjerena, da ćeš bivajući starija biti u kući to časnija, što budeš bolja druga meni i bolja čuvarica kuće djeci. Jer lijepo i dobro ne raste ljudima za život od mlađane krasote nego po kreposti. Tako sam se, Sokrate, s njom prvi put porazgovorio, kako se sjećam.«

»Jesi li, Isomaše, — rekoh — opazio, da ju je to nešto više potaknulo na to, da bude brižljiva?« — »Tako mi Zeusa,« reče Isomah, »znam, da ju je pecnulo, i da se veoma zarumenila, što mi nije mogla dati, kad sam je nešto iz kuće zaiskao. Vidjevši pak, kako joj je to neugodno, rečem: »»Ništa zato, ženo, što mi ne možeš dati ono baš, što sam te zaiskao. Jer to ti je očito siromaštvo, kad ti nešto treba, a nemaš da bi se poslužio: ali kad nešto tražiš pa ne možeš naći, nije to tako neugodno, što odmah nema, koliko to, da uopće ne tražiš, jer znaš, da nema. Ali pa nijesi tomu kriva ti,«« rekoh, »»nego ja sam ti to predao a nijesam sve postavio onamo, gdje treba da bude položeno, da bi znala, kamo treba metati i otkuda uzimati. A nije ti, ženo, ništa za ljude korisno i lijepo kao red. Jer i kolo je sastavljeno od ljudi. Ali ako svaki pjevač čini štogod, to se čini neka graja i nije ugodno gledati; a kad skladno plešu i pjevaju, odmah ih je vrijedno gledati i slušati, pa bili to oni isti. I vojska se, ženo,«« rekoh, »»nalazi u najvećoj smetnji, ako u njoj nema reda; nju je neprijateljima veoma lako svladati i prijateljima najveća sramota gledati, i najveća je šteta, kad je sve skupa: magarac, teško oboružan vojnik, prtljagar, lako oboružan vojnik, konjanik, kola. A zašto se drugo trijera, kad je opremljena momčadi, čini strašna neprijateljima ili prijateljima vrijedna gledanja negoli zato, što brzo plovi? Zašto drugo ljudi na lađi ne smetaju jedni drugima negoli zato, što u redu sjede, u redu se naprijed i nazad prigibaju, u redu ulaze i izlaze? A nered mi se baš tako čini, kao kad bi ratar skupa bacio ječam, pšenicu

i varivo pa onda, kad bi mu trebalo kaše, kruha ili prismoka, morao prebirati, mjesto da uzme već lijepo odlučeno pa podmiri potrebu. Dakle, ženo, ako i ti ne želiš te zbrke nego hoćeš točno znati upravljati stvarima i njima se lasno služiti, uzimajući koju već treba, i meni po volji dati, ako što zaištem, onda odredimo svakoj mjesto, kamo pristaje, i tamo metnimo pa poučimo sluškinju, da odanle uzima i opet onamo meće. Tako ćemo onda znati, što je još čitavo, a što nije. Jer samo će mjesto pokazati, čega nema; a čemu bude trebalo popravka, opazit će naše oko, i znajući, gdje je što, odmah ćemo imati pri ruci, pa ne će biti neprilike kod upotrebe. A kako se lijepo čini, ako crevlje po redu stoje, pa bile one kakvegod; kako je lijepo vidjeti odjeće raspravljene, pa bile kakvegod, pa onda pokrivače, bakreno suđe i postolje; kako je lijepo i to, čemu će se najvećma nasmijati ne ozbiljan čovjek nego gizdavac, ako kažem, da se i zemljani lonci, ako u redu stoje, pristojno ističu! Ostalo se onda po tome sve čini ljepše, ako stoji u redu. Sve se naime čini kao kolo stvari i sredina se njihova čini lijepa, jer sve leži postrance, baš onako, kao što je to kod kola pjevača, koje ide u okrugu: nije njega samo lijepo vidjeti, nego mu se i sredina čini lijepa i čista. A možemo se, ženo, bez ikakve štete i bez ikakva velikoga truda uvjeriti o tome, da li to govorim po istini. Ali ni toga se, ženo,«« rekoh, »»ne treba preplašiti, da je teško naći onoga, koji bi naučio mjesta i svaku stvar uvijek znao spravljati na njezino mjesto. Ta mi znamo eno, da sav koliki grad ima tisuću puta više svega nego mi, pa se opet ni jedan sluga ne će naći u neprilici, kojemugod zapovjediš, da ti što kupi na trgu i donese, nego će se pokazati, da svaki zna, kamo valja po svaku stvar ići. Tomu je pak,«« rekoh, »»uzrok samo to, što sve stoji na određenom mjestu. Iz razgovora dakle o redu i upotrebi stvari toliko sam, mislim, zapamtio.««

»Pa što dakle, Isomaše,« rekoh, »je li ti se činilo, da te žena nešto sluša u tome, što si se trsio da je naučiš?« — »Dašto, obećavala mi, da će se brinuti, i vidjelo se, da se veoma raduje, kao da je našla neku pomoć iz neprilike, i moljaše me, da bih što prije načinio red, kako sam govorio.« — »Pa kako si joj, Isomaše,« rekoh, »odredio red?« — »Da što bih, najprije sam držao za potrebno, da joj pokažem prikladnost kuće. Nije naime iskićena, Sokrate, nego su sobe građene baš s tom namjerom, da budu što prikladnija spremišta za stvari, koje će u njima biti, — tako, te one same kažu, što u svaku dobro pristaje. Jer riznica, budući na sigurnu mjestu, zahtijevala je u sebe najvrednije prostirače i opremu, suhi dijelovi kuće žito, vlažni vino, a svijetli one poslove i stvari, kojima treba posvjeta. Također sam joj pokazivao sobe za ljude, kako su lijepo uređene, da budu ljeti hladne a zimi tople. Pa i cijelu sam joj kuću pokazao, da je prema jugu otvorena, da bude očito, da je zimi sunčana a ljeti puna hlada. Kad smo dakle to obredali, onda smo već pokretnine stali razvrstavati na odjele. Najprije smo počeli metati skupa stvari potrebne kod žrtvovanja. Onda smo odjelito metali ženin stajaći nakit, odjeću mušku stajaću i ratnu, prostirače za sobu žensku pa mušku, crevlje ženske pa muške. Sve dođe u posebni odio: oružje, sprave za predenje vune, pripravu jela i smoka; sprave za kupanje, naćve, sto. I to smo sve odjelito poređali, čime se uvijek valja služiti i što je samo za gozbe. Također smo uzeli na stranu, što se troši mjesečno; a što je proračunano bilo za godinu dana, i to smo odjelito postavili. Jer tako se bolje zna, kako će prema koncu izaći. A kada smo sve pokretnine u odjele razređali, onda smo sve odnijeli i pometali na zgodna mjesta. Zatim smo sve stvari, kojima se sluge danomice služe kao za gotovljenje jela, smoka, predenje vune, i druge slične pokazali onima, koji će ih upotrebljavati, kamo ih treba spravljati, i predali ih njima s nalogom, da ih čuvaju. Čime se pak služimo u svetke, kad dođu gosti, ili što je za rijetke zgode, to smo sve predali reduši; pokazali smo svemu mjesto, prebrojili i zapisali pa joj rekli, da tu svaku stvar daje, komu treba, i ne zaboravi, što komu dade; a kad prima natrag, neka opet svaku stvar spravlja onamo, otkud uzima. A postavili smo redušu tako, da smo ogledali, koja nam se činila da se najbolje može uzdržati od jela, vina i sna; osim toga da ima dobro pamćenje i da naprijed misli, da je ne bi stignulo što neugodno od nas zbog nemarnosti; da gleda, kako će nam čime ugoditi, da onda i mi nju nagradimo. Da nam bude i odana, na to smo je priučali tako, da smo s njom dijelili radost, kad smo se radovali, a uzimali je k sebi i onda, kad bi nas zadesila kakva neugodnost. Također smo je priučali na to, da s nama rada kuću unapređuje, i to tim, što smo nastojali, da i ona bude ovako mislila, i što smo s njome dijelili korist. Na-

vraćali smo je i na pravednost tako, što smo veću nagradu određivali za pravedne nego nepravedne pa pokazivali, da oni žive u većem bogatstvu i slobodi nego nepravedni; i nju smo samu među one ubrajali. A nakon svega toga, Sokrate, rekoh ženi, da od svega toga nema nikakve koristi, ako sama ne bude nastojala, da sve u redu ostane. Poučavao sam je također, da i u onim gradovima, gdje su zakoni dobri, građani ne misle, da je to dosta, ako napišu lijepe zakone, nego još izbiru i čuvare zakona, koji nadziru pa hvale onoga, koji čini po zakonu, a kazne, ako tko čini protiv zakona. Govorio sam ženi, neka drži, da je sama čuvar zakona u kući, pa neka pregleda stvari, kad ona bude htjela, kao što i zapovjednik tvrđave pregleda straže, i neka prosuđuje, da li je sve dobro, kao što i vijeće prosuđuje konje i konjanike, pa onda neka hvali i nagrađuje kao kakva kraljica prema moći, koju ima, onoga, koji zasluži, a grdi i kažnjuje, koga treba. Osim toga poučavao sam je, da se ne bi s pravom ljutila, što joj više posla oko imovine nalažem nego slugama pokazujući, da sluge imadu s gospodarevim blagom samo toliko posla, da nose, paze ili čuvaju, ali se ne smiju ničim služiti, čime gospodar ne dopusti; gospodarevo je pak sve, pa se služi, čimgod hoće. Pokazivao sam dakle, da se onome najviše pristoji i briga, komu je najveća korist i najveća šteta, ako se stvari čuvaju ili pak kvare.«

Preveo M. Kuzmić.

Zatim razlaže Isomah, kako je odvratio ženu, da ne liči lica; govori o poslovima muževim, o oranju, sjetvi, žetvi, vršidbi i sađenju stabala. Za gospodarstvo treba dara, nauke i pomoći božje, treba razboritosti.

Isokrat.

Rodio se g. 436. pr. Is. a bio je sin imućna posjednika tvornice frulâ iz atičkoga sela Erhije. Učio je u sofistâ Protagore, Prodika, Gorgije i drugih a družio se i sa Sokratom. Iznajprije je logograf t. j. piše građanima za novac sudbene govore a poslije otvora govorničku školu, u kojoj pored govorništva uči praktičku mudrost za život, te se ovako takmi sa sofistima i filozofima. U njegovu školu dolaze odasvud učenici; iz nje izlaze potonji slavni govornici atički Isej, Likurg, Eshin i Hiperid. Nauk traje 3—4 godine, a plaća se 1.000 drahmi (800 K), mnogo manje negoli sofistima, koji su tražili po 100 mina (8.000 K). Svaki je mjesec ispit, a prvi učenik dobiva vijenac. Isokrat je umr'o g. 338. nešto poslije bitke kod Heroneje. Sačuvan je 21 govori 9 pisama. Govori su politički i poučni. Politički mu je ideal ono, što su poslije izveli Filip i Aleksandar Veliki, — sloga Helena protiv barbarâ. Pazi osobito na oblik, te je dotjerao umjetničku prozu. Govori su mu sastavljeni, kao da ih je govorio pred narodom, premda nije nikad izašao kao javni govornik. Najbolji mu je govor »Na zboru (Panegirik)«, što ga je tobože govorio narodu u Olimpiji za svečanih igara.

Iz govora „Na zboru".

(133.—134., 136.—140., 145.—146., 150.—152., 154.—161., 166.—168., 172. 174., 181.—182.)

Kad bi kakvi ljudi odrugud došli i vidjeli sadašnje naše prilike, oni bi, mislim, opazili, da smo jedni i drugi vrlo bezumni, što se radi sitnica tako izlažemo pogiblima, dok nam je slobodno bez brige imati mnogo, i što istu svoju zemlju pustošimo a ne ćemo da crpemo korist od Azije. Perzijskomu kralju ništa nije probitačnije nego gledati, da se nigda ne okanimo rata među sobom. Mi pak ništa ne diramo u njegove prilike niti gradimo smutnje, stoga jedno ima, drugo kani imati, na treće vreba s pravom nas sve prezirući. Postigao je, čega nije nitko nikada od njegovih starih. I mi smo i Lakedemonjani priznali, da Azija pripada kralju perzijskomu; a helenske je gradove tako spravio pod svoju vlast, da jedne ruši a u drugima tvrđave zide. A to se sve zbilo radi naše bezumnosti a ne radi njegove moći.

I opet se neki dive velikoj moći perzijskoga kralja te vele, da je s njim vrlo teško vojevati, navodeći, da je mnoge promjene učinio među Helenima. Ja pak mislim, da oni, koji to govore, ne odvraćaju od vojnice nego je pospješuju. Ako ga, dok smo mi složni, a kod njega je buna, bude teško svladati, zaista treba strepiti od onoga časa, kad se barbari smire i slože, a mi među sobom kao sada budemo neprijatelji. Kad bi ti ljudi po-

kazali, da je kralj prije jednoć obje države zajedno svladao, s pravom bi nas i sada kušali strašiti. A ako se to nije dogodilo, već smo mi i Lakedemonjani bili neprijatelji, a on pristao uz jedne i njih pretežnijima učinio, nikakav to nije znak njegove snage. U takvim prilikama često mala sila jako pretegne. No nije pravo suditi moć perzijskoga kralja po tom, kad je s kojim od nas bio, već po onom, kad je sam za se ratovao. Zaista ni vojske, koja s kraljem ide, ni hrabrosti Perzijanaca ne treba se bojati, jer su očito za njih pokazali oni, koji su s Kirom pošli, da nijesu ništa bolji od ovih u primorju. Druge bitke, u kojima su bili pobijeđeni, mimoilazim i držim, da su se bunili i nijesu s voljom htjeli vojevati na brata kraljeva. No kad su se poslije smrti Kirove svi stanovnici Azije složili, u tom zgodnom času tako su sramotno vojevali, te onima, koji su običavali hvaliti hrabrost Perzijanaca, ne ostaviše tomu nikakva razloga.

I ništa se nije bez razloga dogodilo, nego se sve to prirodno zbilo, jer nije moguće, da u ljudi, koji se tako odgajaju i tako upravljaju, kako Perzijanci, ima druge vrline, i da oni u bojevima postavljaju pobjedni spomenik nad neprijateljima. Ta kako bi mogao u njihovu uređenju postati ili vrstan vođa ili valjan vojnik, kad ih je većina neuređeno mnoštvo, nevješto pogiblima, za rat slabo a za ropstvo bolje od naših robova odgojeno? A oni, koji su kod njih u najvećoj časti, nikad nijesu živjeli po jednakom pravu ni u brizi za opće dobro i državu, već su sav vijek prema jednima bahate oholice, prema drugima podli robovi; a tako se najviše ljudski značaj pokvari. Tijelom su od bogatstva mekoputni a duhom poradi kraljevske vlasti niski i veoma plašljivi; dolazeći na dvor da se poklone, bacaju se na koljena i nastoje na svaki način biti ponizni; klanjaju se smrtnu čovjeku i pozdravljaju ga kao boga, a za bogove mare manje nego za ljude. Stoga oni, koji od njih idu u primorje a zovu ih satrapima, ne sramote ondješnje odgoje nego ostaju kod istih običaja: prema prijateljima su nevjerni, prema neprijateljima kukavice; živu ovamo podlo a onamo preuzetno; saveznika preziru, neprijatelja štuju. Nijesu li se Konona, koji je kao vođa u Aziji vlast lakedemonsku skršio, usudili uhvatiti, da ga ubiju, a Temistokla, koji ih je za Heladu na moru pobio, udostojili najvećih darova? Pa kako treba cijeniti prijateljstvo onih, koji svoje dobročince kazne a onima, koji im zlo čine, tako

se očito ulaguju? O koga se od nas nijesu ogriješili? Kad nijesu vrebali na Helene? Što u nas ne mrzi na njih, kad su se u predašnjem ratu i kipove božje i hramove plijeniti i paliti drznuli? Zato i jesu Jonjani hvale vrijedni, što su prokleli onoga, koji bi dirnuo u spaljene hramove ili ih opet nanovo htio podići, ne što nijesu imali, otkuda bi ih sagradili, nego da potomcima budu spomen bezbožnosti barbarske, i da nitko ne vjeruje onima, koji se mogu tako ogriješiti o hramove božje, nego da ih se čuvaju i boje videći, da oni nijesu samo na naše tijelo nego i na svetinje zavojštili.

A to mogu i o našim građanima reći. S drugima, s kojima ratuju, pomire se, zaboravljaju predašnje neprijateljstvo, ali Perzijancima ni za primljeno dobro nijesu zahvalni, — tako se nepomirljivo na njih srde. Mnoge su naši oci radi pristajanja uz Međane osudili na smrt a u skupštinama još i sada proklinju, prije nego će se što drugo raspravljati, onoga građanina, koji bi se o miru s Perzijancima dogovarao. Eumolpidi i glasnici kod svetkovine misterijâ zabranjuju radi mržnje na ove i ostalim barbarima kao ubojicama, da pribivaju slavi. Takvi smo im neprijatelji od naravi, da se i od priča najradije bavimo trojskim i perzijskim, odakle možemo saznati njihove nevolje. Svatko će naći, da su iz rata s barbarima nikli hvalospjevi, a iz rata s Helenima da su nam tužaljke nastale, i da se oni pjevaju kod svetkovina, a ove su nam u nevolji na pameti. Mislim, da je i Homerova pjesma postigla veću slavu, što je lijepo proslavila one, koji su se borili s barbarima, i da su zato htjeli naši predi, da se njegova umjetnost štuje i kod muzičkih natjecanja i u odgoji mladeži, eda bi mi često slušajući te pjesme u srce sebi usadili mržnju na njih i ugledali se na hrabrost onih junaka i težili za istim djelima kao i oni. Zato mi se čini, da ima toga sva sila, što nas potiče na rat protiv njih, a najviše sadašnja prilika, koje ne treba propustiti; ta sramota bi bila ne koristiti se njom a sjećati je se, kad prođe. Mnogo je ljepše s kraljem o kraljevstvo se boriti, nego da se među sobom o prvenstvo otimamo.

Vrijedno bi bilo sa sadašnjom momčadi zavojevati, da se oni, koji su dijelili nevolje, i dobra užiju i da čitavo vrijeme svoga života ne provedu u nevolji. Ta dosta nam je prošlosti. Koja nas nevolja nije stigla? I ako je priroda ljudska izvrgnuta

mnogomu zlu, sami smo ga sebi više, nego treba, zadali, jer smo rat i bunu sami među sobom zametnuli, te jedni u svojoj zemlji na silu pogibaju, drugi se u tudini s djecom i ženom potucaju, a mnogi radi nestašice svakidanjega hljeba moraju služiti i umirati bijući boj s prijateljem za neprijatelja. A na to se još nitko nikada nije rasrdio, već radi nevolja od pjesnika izmišljenih drže da je vrijedno plakati, a gledajući mnoge strašne nevolje istinske, koje nastaju od rata među njima, ne samo da ih ne diraju u srce, nego se pače više vesele tuđemu zlu nego svomu dobru.

Ali opet koliko su malodušniji naši poglavari, toliko treba da ostali snažnije nastoje, kako ćemo se ostaviti sadašnjega neprijateljstva. Sada naime utoma vodimo pregovore o miru, jer ne ukidamo ratova, već ih odgađamo i čekamo prilike, kad ćemo kakvo grozno zlo jedni drugima moći učiniti. Treba da take lukave osnove uklonimo i onakih se djela latimo, po kojima ćemo u svojim gradovima sigurnije prebivati i jedni drugima biti pouzdaniji. Ne možemo mira sigurno da provedemo, ako zajedno na barbare ne zaratimo. Kad se to zbude i kad se u našem životu ukloni oskudica, koja prijateljstvo ukida i rodbinstvo u neprijateljstvo pretvara i sve ljude na rat i bunu potiče, zacijelo ćemo se složiti i istinski među sobom biti odani. Toga radi prije svega valja nastojati, da što brže rat odavle u Aziju prenesemo pa da od ratova među sobom imamo jedino tu korist, da bi nam se činilo, da smo se iskustvom u njima stečenim okoristili protiv barbara.

Sramota je, što nam je pravo, da u privatnom životu imamo barbare za robove a u javnom ne hajemo, što im toliki saveznici robuju; sramota je, što su Heleni za trojanskoga rata radi otmice jedne žene skupa s onima, kojima je nepravda učinjena, tako planuli, te nijesu prije od rata odustali, dok nijesu razorili grad onomu, koji se usudio krivicu učiniti; a mi da se, kad se cijela Helada gazi, nikako svi zajedno ne osvetimo, a možemo izvršiti to, od čega ne možemo ništa bolje poželjeti.

Preveo F. Radanović.

Platon.

Rodio se oko g. 427. pr. Is. u Ateni. Po ocu je od roda Kodrova a po materi rođak Kritije, najgroznijega od »tridesetorice«. Zvao se isprva Aristoklo, a učitelj ga gimnastike zbog širokih pleća okrstio Platonom. Od 20. godine svoje družio se sa Sokratom. Poslije smrti Sokratove g. 399. otide najprije u Megaru k Euklidu, zatim u Egipat da čuje nauk tamošnjih svećenika, i k matematiku Teodoru u Kirenu. Vrativši se kući zaputi u Italiju da se upozna s Pitagorovcima. Tom zgodom dođe na dvor sirakuskoga tiranina Dionisija Starijega, ali se njemu svojim nazorima političkim zamjeri, te ga on preda Spartancima, koji ga u ropstvo prodadu. Iskupivši se otvori blizu Atene školu u Akademiji, gimnaziji heroju Akademu posvećenoj. Po tome se i prozva njegova škola akademičkom. Poslije smrti Dionisijeve krene dva puta u Sirakusu, ne bi li pridobio za svoje nazore Dionisija Mlađega, ali malo nije oba puta nastradao. Umr'o je g. 347. Od sačuvanih djela bit će 28 d i j a l o g a od njega. Dijalozima se zovu djela njegova, jer su sva osim A p o l o g i j e, koja ima oblik govora, napisana u obliku razgovora. Znamenita je njegova D r ž a v a (idealna) u 10 knj., Z a k o n i u 12 knj., A p o l o g i j a (obrana Sokratova na sudu), K r i t o n (Sokrat u tamnici raspravlja o poštivanju zakona), F e d o n (o besmrtnosti duše), G o r g i j a (osuđuje se sofistička retorska obrazovanost, a preporuča filozofska), P r o t a g o r a (krepost se da naučiti), E u t i f r o n (o pobožnosti), L a h e t (o hrabrosti), F e d r o (ljubav je težnja za lijepim, idejama) i najljepše djelo S i m p o z i j a (gozba u kući tragičkoga pjesnika Agatona, gdje svaki gost slavi boga ljubavi Era, a Sokrat pokazuje, da je ljubav čežnja za dobrim i lijepim, za srećom i besmrtnošću). — Pojmove, za koje je Sokrat ustvrdio da su stalno, nepromjenljivo z n a n j e, pretvorio je Platon u vječna, nepromjenljiva, netvarna bića — ideje, što za se sačinjavaju svijet nevidljiv. Ovaj naš tvarni svijet je samo odraz idejâ. Svemu, bio čovjek, životinja, stvar ili pojam, odgovara po jedna ideja. Najviša je ideja dobrota t. j. božanstvo. Svemir ima dušu, a na nju je nalik naša duša; ona je besmrtna, ali nije ideja, već je po srijedi između idejâ i tvarnoga svijeta.

Iz „Fedona".

(1.—2., 14.—16., 58.—59.)

Fedon, učenik Sokratov, stigne poslije smrti učiteljeve u Flijunt k Ehekratu. Fedona, mladića iz ugledne kuće, prodala je Sparta, kad je

zauzela Elidu, u ropstvo, te dospije negdje g. 400. u Atenu, gdje je u nekoj tvornici radio prost zanat. Po nastojanju Sokratovu izbavi se ropstva. U Ehekratovoj kući zapodjene se razgovor o Sokratu.

»Sam si, Fedone, glavom bio kod Sokrata onoga dana, kad je otrov ispio u tamnici, ili si od drugoga čuo?« — »Sam, Ehekrate!« — »Pa što je rekao taj čovjek prije smrti? Kako li je izdisao? Ta ja bih rad čuti. Jer niti baš putuje sad i jedan građanin flijuntski u Atenu, niti je odande već dugo i dugo stigao ikaki gost, koji bi nam umio što potanko o tom javiti doli to, da je ispio otrov i umr'o; a inače ne bi ništa znao kazati.« — »Ni za osudu dakle nijeste doznali kako je pukla?« — »Jesmo. Dă, to nam netko javi, i baš smo se čudili, što davno puče, a on očevidno mnogo kasnije izdahnu. Pa što je to bilo, Fedone?« — »Neki slučaj mu se, Ehekrate, desio. Ta slučajno je dan prvo osude bila ovjenčana krma onoj lađi, što je na Del Atenjani šalju.« — »Pa kakva je to lađa?« — »To je ona lađa — tako kažu Atenjani —, na kojoj je nekad Tesej na Kretu otišao s ono dva puta po sedmero i njih spasao a spasao se i sam. Apolonu se dakle, kako se kaže, zavjeriše onda: ako se spasu, svake će godine svečanu žrtvu voziti na Del. Nju eto uvijek i sada još šalju bogu. Pa kad se počne slava, običaj je u njih, da bude u to doba grad čist i da u ime države nitko ne gubi glave, dogod na Del ne stigne lađa i natrag amo. A tomu kadšto treba mnogo vremena, kad ih slučajno zateku vjetrovi. A početak je slavi, kad svećenik Apolonov ovjenča krmu toj lađi. To se, kako rekoh, zbilo dan prvo osude. Zato je i dobrano vremena isteklo Sokratu u tamnici od osude do smrti.«

»A što je, Fedone, bilo uoči same smrti? Što je rekao i uradio? Tko je sve od drugova bio kod tog čovjeka? Ili nije oblast puštala k njemu, nego je sam bez prijatelja izdisao?« — »Nipošto, već bili su neki, i baš mnogi.« — »Budi tako dobar, pa nam što potanje ispripovijedaj, ako baš nemaš kakva posla.« — »Ma dokon sam i kušat ću ispripovijedati. Pa i jest za me bar uvijek od svega najugodnije sjećati se Sokrata, govorio ja sam ili slušao drugoga.« — »Ali zaista, Fedone, imaš tu i drugih takih, koji će te slušati. Nego gledaj da sve prođeš, što natanje možeš.« — »Zaista je meni, kad sam tamo bio, čudno bilo u duši. I nije me podilazilo smilovanje, kao da pribivam samrtnomu času čovjeka prijatelja. Jer taj mi se čovjek, Ehekrate,

činio blažen i po vladanju i po riječima. Tako je bez straha i junački umirao, te mi je dolazilo na um, da ni u Had ne ide bez volje božje, nego će mu, kad onamo stigne, i ondje biti dobro, ako iole kad inače komu. Zato me eno nije baš nikakva samilost snalazila, kako bi, čini se, dolikovalo čovjeku, kad pribiva žalosti; niti me opet osvajala radost, što smo kao obično bili zabavljeni filozofijom. Pa i govori su bili nekakvi takvi. Ama naprosto nekako me je čudno čuvstvo okupilo, nekakva neobična mješavina od veselja i tuge zajedno, kad sam uzimao na pamet, da mu je za čas mrijeti. I svi nazočni gotovo su tako osjećali — sad se smijali, sad opet plakali, a jedan od nas, Apolodor, pogotovo. Ta valjada znaš toga čovjeka i njegovu ćud.« — »Ta kako ne?« — »On se dakle sasvim onako vladao. A potreslo je i mene samoga i ostale.« — »A tko je sve, Fedone, bio tamo?« — »Od domaćih bio je eto taj Apolodor, pa Kritobul i otac njegov i još Hermogen i Epigen i Eshin i Antisten. A bio je i Ktesip Peanjanin i Meneksen i neki drugi zemljaci. Platon je, mislim, bio bolestan.« — »A je li bilo kakih stranaca?« — »Jest. Tebanci Simija, Kebet i Fedonid, a iz Megare Euklid i Terpsion.« — »A što? Aristipa i Kleombrota nije bilo?« — »Nije. Bili su — tako se pogovaralo — na Egini.« — »A je li još tko bio?« — »Mislim, ti su otprilike bili.« — »Pa što onda? Što se, veliš, govorilo?«

Fedon pripovijeda, kako su se posljednji dan rano ujutru skupili kod tamnice, pa kad ih je pustio sluga k Sokratu, našli kod njega ženu mu Ksantipu s djetetom na ruci; pa kako ju je Sokrat otpravio kući a sam u razgovoru dokazivao, da filozof mora sebi željeti smrt, jer on ide za spoznajom istine — idejâ, a to će postići, ako dušu što više otkine od tijela, koje smeta spoznanju. Bez zapreke može duša gledati ideje u pravom biću njihovu, kad je smrt rastavi od tijela. Fedon pripovijeda dalje:

»Sokrat doreče, a Kebet prihvati i kaže: »»Sokrate, ostalo, meni se bar čini, lijepo zboriš, ali ono o duši mnogo sumnje budi u ljudi, da je više nema, kad se s tijelom rastane, nego propada i gine onoga dana, kad čovjek izdiše, te čim se od tijela stane dijeliti i izlaziti, raspršа se poput daha ili dima, i nema je više. Ta kad bi ona bila negdje sama za se na okupu i prosta od toga zla, što si ga baš sada razložio, mnogo bi bilo, Sokrate, lijepe nade, da je istina, što ti govoriš. Ali tomu, da duša, kad

čovjek izdahne, traje te ima neku snagu i svijest, može biti da treba nemalo dokazivanja i potvrde.«« — »»Istinu,«« kaže Sokrat, »»veliš, Kebete! Ali što ćemo? Hoćeš li, da se porazgovorimo o tom: je li prilika, da je tako, ili ne?«« — »»Ja bar,«« kaže Kebet, »»rad bih čuti, kako sudiš o tome.«« — »»Zaista mislim,«« reče Sokrat, »»kad bi me tko sada čuo, pa bio on i pisac komedijâ, ne bi kazao, da brbljam i govorim, što ne pristaje. Ako vam se dakle mili, a ono treba da razgledamo. Pa ogledajmo to ovako nekako, jesu li duše pokojnih ljudi u Hadu ili nijesu! Ma ima neka stara riječ — sjećamo je se —, da su one, kad odavde stignu, ondje i opet se amo vraćaju i rađaju od mrtvih. I ako je to tako, da od mrtvih postaju opet živi, ne će li nam duša biti ondje? Ta valjada se ne bi nanovo rađala, da je nije! I to bi bio dovoljan dokaz, da je tako, kad bi uistinu bilo sigurno, da niotkuda druguda ne postaju živi nego od mrtvih. Ako pak nije ovako, trebat će nekaki drugi dokaz.«« — »»Svakako,«« reče Kebet. — »»Pa ako ćeš,«« kaže on, »»to lakše da razumiješ, ne gledaj samo na ljudma nego i na svim životinjama i bilju, i ukratko u sve, štogod se rađa, proniknimo, rađa li se ovako sve: ne odruguda nego iz protivnoga protivno, ako se desi onako što, kao što je na pr. lijepo ružnomu valjada protivno i pravedno nepravednomu; a toga zaista ima još nebrojeno mnogo. To dakle ogledajmo, ne smije li se ono, čemu je nešto protivno, niotkuda druguda rađati nego iz onoga, što mu je protivno. Kad nešta na pr. biva veće, mora li negdje ono prije biti manje, a onda bivati veće?«« — »»Jest.«« — »»Ne će li također, ako biva manje, prije biti veće a poslije manje?«« — »»Tako je,«« reče. — »»Pa i od jačega slabije i od sporijega brže?«« — »»Dašto.«« — »»Pa što? Biva li što gore, ne će li od boljega, i ako pravednije, od nepravednijega?«« — »»Ta kako ne!«« — »»Pa je li nam,«« kaže, »»ovo dosta potvrde, da sve ovako biva: iz protivnoga protivno?«« — »»Dašto.«« — »»Pa što onda? Ima li u tome ovako što, te su svuda po srijedi dvoga protivnoga, jer je dvoje, dva prijelaza: od jednoga na drugo i opet od drugoga natrag na prvo? Ima li među većom i manjom stvari po srijedi rastenje i padanje, te prema tomu velimo: ovo raste, a ono pada?«« — »»Jest,«« reče. — »»Zar nije ovako i s rastavljanjem i sastavljanjem, s hlađenjem i grijanjem i sa svime? Pa ako i gdjekad nemamo za to riječi, ne mora li bar

u jezgri biti tako, te se jedno rađa iz drugoga i jedno prelazi u drugo?«« — »»Svakako,«« reče on. — »»Pa što? Ima li što životu protivno, kao što je javi san?«« — »»Svakako,«« reče. — »»Što to?«« — »»Smrt,«« kaže. — »»Zar se to, ako je iole protivno, ne rađa jedno iz drugoga? Pa kad je dvoje, nijesu li po srijedi dva prijelaza?«« — »»Ta kako ne!«« — »»Jedan dakle,«« kaže Sokrat, »»ovaki par, kako sam baš sada pominjao, kazat ću ti ja, i to njega i prijelaze njegove, a ti ćeš mi drugi. I velim: jedno je san a drugo java; od sna postaje java a iz jave san; dva su prijelaza: jedno zaspivanje, drugo probuđivanje. Je li ti,«« kaže, »»dosta ili nije?«« — »»Jest.«« — »»Nude,«« kaže, »»kazuj mi i ti ovako o životu i smrti! Ama zar ne misliš, da je životu protivno smrt?«« — »»Mislim.«« — »»Pa da jedno iz drugoga biva?«« — »»Da.«« — »»Što dakle biva od živa?«« »»Mrtvo,«« reče. — »»A što,«« kaže, »»od mrtva?«« — »»Moram,«« kaže, »»priznati: živo.«« — »»Od mrtva dakle, Kebete, biva živo i živi?«« — »»Vidi se,«« kaže. — »»Naše su dakle,«« kaže, »»duše u Hadu.«« — »»Sva je prilika.«« — »»Nije li kod toga jedan od prijelaza upravo očevidan? Ta umiranje je valjada očevidno! Ili nije?«« — »»Svakako,«« kaže. — »»Pa kako ćemo?«« reče on. »»Ne ćemo li dopustiti protivni prijelaz, nego će ovako kljasta biti priroda? Ili treba podati umiranju neki protivan prijelaz?«« — »»Valjada svakako,«« kaže. — »»Koji to?«« — »»Oživljavanje.«« — »»Ako iole,«« kaže, »»ima oživljavanje, ne će li od mrtvih k živima to biti prijelaz — oživljavanje?«« — »»Dašto.«« — »»Priznajemo dakle i ovako, da su živi od mrtvih postali, baš kao što su mrtvi od živih. A kad je to tako, onda je to negdje dovoljan dokaz, da duša mrtvih mora biti negdje, odakle opet nastaje.«« — »»Čini mi se,«« kaže, »»Sokrate, da po onom, što smo priznali, mora tako biti.««

Zatim s pomoću nauka o idejama dokazuje, da je duša bila prije našega poroda a bit će i poslije smrti naše. Poslije dokaza prigovaraju mu Simija i Kebet, a on pobijajući ih izreče treći najjači svoj dokaz o besmrtnosti duše. Nato crta život dušâ poslije smrti i govori o zemlji, koja ima oblik kugle.

»Uvjeren sam, da je zemlja nešta golemo i da mi, što nas god prebiva od Fasisa do Heraklovih stupova, obitavamo na jednom malom dijelu oko mora kao mravi ili žabe oko bare, i da mnogi drugi obitavaju drugdje na mnogo takih mjesta. Jer

ima svuda oko zemlje mnogo i po obliku i po veličini kojekakih udubina, kamo se slila voda i magla i zrak; a sama zemlja leži čista u čistu nebu, na kojem su zvijezde, a zovu ga eterom mnogi od onih, koji o tom obično govore; a ono mu je, kažu, talog, te se uvijek slijeva u udubine zemaljske. Mi dakle, kako živimo po udubinama njezinim, ne opažamo to i mislimo, da prebivamo gore na zemlji. Tako bi tko, kad bi nasred mora na dnu prebivao, mogao pomisliti, da prebiva na moru; i gledajući kroz vodu sunce i ostale zvijezde, držao bi, da je more nebo, jer od tromosti i slabosti svoje još nikad nije dospio na površinu morsku niti vidio — ta nije izronio, ni dopr'o iz mora ovamo na kraj —, koliko je ovo upravo čišće i ljepše od onoga kod njih, a ni čuo o tom od drugoga, koji je vidio. Isto tako se i nama dogodilo. Ta, kako prebivamo u nekoj udubini zemaljskoj, mislimo, da gore na zemlji prebivamo, i zrak zovemo nebom, kao da je on nebo, kojim se zvijezde kreću. A to je zato, što mi od slabosti i tromosti nijesmo podobni doprijeti do navrh zraka. Ta, kad bi mu tko na kraj došao ili okrilatio i poletio, vidio bi promolivši glavu, kao što tu ribe, kad se iz mora pomilaju, vide ovo ovdje, — tako bi tko i ono ondje vidio. Pa kad bi on po prirodi svojoj mogao gledajući ustrajati, upoznao bi, da je ono pravo nebo i pravo svijetlo i prava zemlja. Ta ova zemlja i kamenje i vas kolik prostor ovdje — to je pokvareno i istrošeno, kao što ono u moru od slane vode; pa niti raste što spomena vrijedno u moru, niti je, rekao bih, išta savršeno, nego ima rasjelinâ i pijeska i mulja silnoga i gliba ondje, gdje ima i zemlje, pa i stvarî, što ih nipošto nije vrijedno suditi prema ljepotama kod nas. A ono opet gore pokazalo bi se, da je kud i kamo krasnije od ovoga u nas. Pa ako treba i priču pripovijedati, vrijedno je čuti, Simija, kako je ono, što je na zemlji pod nebom.« — »Ama, Sokrate«, kaže Simija, »mi bismo bar rado tu priču čuli.«

»Veli se dakle,« kaže, »prijatelju moj, da je prije svega zemlja sama, kad bi je tko odozgo gledao, na pogled kao lopta od 12 komada kože, šarena, raznih boja, za koje nam kao za ogled mogu biti boje ovdje, što ih slikari upotrebljavaju; a tamo je sva zemlja u takim i još mnogo sjajnijim i čišćim, nego su ove. Jedan je naime dio skerletan divne ljepote, drugi zlatast a opet drugi, koliko je bijel, bjelji od krede ili snijega; i od

ostalih je boja isto tako sastavljena i to još od više i ljepših, nego što smo ih mi vidjeli. Pa upravo te udubine njezine, što su pune vode i zraka, podaju, sjajući u šarenilu različnih boja, neku sliku bojâ, te se njezina slika ukazuje kao jedna, bez prekida šarena. A na njoj, gdje je takva, raste prema tomu rašće: drveće i cvijeće i plodovi. I baš tako imadu opet brda i kamenje jednako prema tome glačinu i prozirnost i ljepše boje; a čestica su od njih omiljeli ovdje dragulji: karneol, jaspis, smaragd i sve nalik. Ali ondje nema ni jednoga, koji ne bi bio taki i još ljepši od ovih. A to je zato, što je ono kamenje čisto a ne istrošeno i iskvareno, kao što je ovo naše od toga, što se ovamo slilo a podaje i kamenju i zemlji i inače životinjama i bilju rugobu i bolest. A sama je zemlja iskićena svim tim pa još zlatom i srebrom i drugim opet takim. Ta ono se ističe, jer ga ima sila božja i velikoga i svakuda na zemlji. Nju vidjeti — to je pogled blaženih gledalaca! A stvorova ima na njoj mnogo drugih pa i ljudi: jedni nastavaju daleko unutra, drugi oko zraka, kao što mi oko mora, a opet drugi po otocima, što ih ima do kopna, a optječe ih zrak; i jednom riječju, što je nama za našu potrebu voda i more, to je tamo zrak, a što nama zrak, njima eter. A godišnja doba imadu tako blagu toplinu, te oni ne znadu za bolesti i žive kud i kamo dulje od nas ovdje; i vidom i sluhom i spoznajom i svime sličnim odmakli su od nas u istom razmaku, kao što je zrak od vode i eter od zraka čistoćom svojom odmakao. Pa u njih ima gajeva božjih i svetinja, gdje su uistinu bogovi stanari; i čuju glasove i proroštva bogova i vide ih i slično dolaze s njima u dodir. I sunce, mjesec i zvijezde vide onako, kako upravo jest, i ostalo je blaženstvo prema tome.«

Ovamo gore dolaze čiste duše, dok grješne idu u podzemaljski svijet. Ocrtavši život poslije smrti, okupa se Sokrat i oprosti sa svojima i mirno ispije otrov.

Iz „Protagore".

(1.—7., 11.—12., 15.)

Sokrat još mlad dolazi iz kuće Kalijine, gdje se sa sofistom Protagorom razgovarao o kreposti. Znanci ga putem ustave. Jedan mu progovori:

»Odakle svanu, Sokrate? Jel'de s lova na mlada Alkibijada? Pa dâ — vidio sam ga prekjučer. Taj je momak naoko još lijep, dâ momak, Sokrate, — među nama budi rečeno — i brada mu već izbija.« — »Pa što onda? A ti ne slaviš Homera, koji reče, da je ponajljepše doba, kad koga malje ospu? A ovaki je sad Alkibijad.« — »Pa što sada? Dolaziš li od njega? Pa kaki je mladić prema tebi?« — »Dobar, meni se bar učini, a pogotovo danas. Ta puno mi je u prilog rekao, išao mi na ruku. Pa i sada baš dolazim od njega. Nekakvo zaista čudo hoću da ti rečem. Ta bio je u društvu, a nijesam se na nj obazirao, već sam ga više puta zaboravljao.« — »A što se to osobito s tobom i s njim zbilo? Ta valjada te namjera ne namjeri na drugoga koga ljepšeg, bar u ovom gradu?« — »Kud i kamo!« — »Što veliš? Je li domaći ili tuđin?« — »Tuđin.« — »Otkuda?« — »Iz Abdere.« — »I ovako nekako lijep ti se tuđinac učini, te ti se ukaza ljepši od sina Klinijina?« — » Kako da se, dragi moj, ono, što je ponajmudrije, ne čini ljepše?« — »Pa zar nam se, Sokrate, na mudraca kakva namjeri te dođe?« — »Valjada na najvećega, što ga sada ima, ako ti se najmudriji čini Protagora.« — »E, što veliš? Protagora je stigao?« — »Treći je ovo već dan.« — »Pa dakle sad baš od njega dolaziš?« — »Dašto, sila toga rekoh i čuh.« — »Pa što ne diže toga roba, sjede amo i ispripovijeda nam o tom sastanku?« — »Ma hoću. I bit ću baš zahvalan, ako poslušate.« — »A i mi tebi, ako kažeš.« — »Dvostruka bit će hvala. Pa čujte dakle!

Noćas, još u cik zore, navali Hipokrat, sin Apolodorov a brat Fasonov, baš ljudski batinom lupati na vrata. I kad mu netko otvori, odmah poleti unutra pa u sav glas stane govoriti i reče: »Sokrate, jesi li budan ili spiš?« I ja upoznam glas njegov pa ću: »Ti, Hipokrate? Da ne javljaš kakvo zlo?« — »Baš ništa,« odvrati, »doli dobro.« — »Tâ ti valja,« rekoh ja. »A što je? Čemu si došao u ovo doba?« — »Protagora je stigao!« reče, pošto je stao do mene. — »Prekjučer,« rekoh ja. »A ti si sada doznao?« — »Borami,« kaže, »sinoć.« I stim napipa krevet, sjedne mi do nogu i reče: »Dâ, sinoć, kad sam baš okasno prispio iz Enoje. Uskoči mi naime rob Satir, i htjedoh zaista da ti kažem, da ću u potjeru za njim, ali s nečega drugoga zaboravih. A kad se vratih, i mi bili povečerali i smjerali na počinak, tada mi brat kaže, da je došao Protagora. I

još htjedoh mahom do tebe, ali mi se onda učini, da je noć odviše odmakla. Pa čim me od umora san ostavi, odmah ustanem i ovako ovamo krenem.«

I ja poznavajući junačko i vatreno srce njegovo rekoh: »Pa što ti je? Zar ti što krivo radi Protagora?« A on se nasmije i kaže: »Dâ, bogova mi, Sokrate, jer sâm je mudar a mene ne čini.« — »Ali, Zeusa mi,« rekoh ja, »ako mu daš novaca i nagovoriš ga, učinit će i tebe mudra.« — A on će: »Oj Zeuse i bogovi, kad bi samo do toga bilo! Ta ne bih ni svoga, ni prijateljskoga poštedio! Nego baš to sam i došao k tebi, da se za me porazgovoriš s njim. Jer ja sam ovamo i odviše mlad, a onamo nijesam još nikad Protagore ni vidio, ni čuo. Ma još sam bio dječak, kad je ono prvo stigao. A svi, Sokrate, toga čovjeka slave i kažu, da je najmudriji u govoru. Pa što ne idemo k njemu da ga kod kuće zatečemo? Na konaku je, kako sam ja čuo, kod Kalije Hiponikova. Nego hajdemo!« — A ja ću: »Još ne idemo onamo, dobri moj! Ta rano je. Nego zađimo amo u dvorište pa šećimo i proboravimo tu, dok ne bude svijetlo! Onda pođimo! Pa Protagora i boravi većinom u kući, te — ne boj se — zateći ćemo ga, sva je prilika, kod kuće.«

Nato mi u dvorište, pa šeći. A ja kušaj snagu Hipokratovu, proniči u nj i pitaj ga: »Reci mi,« rekoh ja, »Hipokrate, k Protagori misliš ići da mu novaca daš kao plaću za se, a kakome ćeš čovjeku i što ćeš postati? Tako, da kaniš poći do imenjaka svoga Hipokrata sa Kosa, onoga od roda Asklepijevića, i novaca mu dati za se kao plaću, — da te tko zapita: Reci mi, podati želiš, Hipokrate, Hipokratu plaću a kakome čovjeku? — što bi ti odgovorio?« — »Rekao bih,« kaže, »liječniku.« — »A što ćeš da postaneš?« — »Liječnik«, kaže. — »A da kaniš otići do Poliklita Argivljanina ili Fidije Atenjanina i njima platiti za se, — da te tko zapita: Te novce imaš na umu podati Poliklitu i Fidiji a kakim ljudma? — što bi odvratio?« — »Rekao bih, kiparima.« — »A što ćeš sam da postaneš?« — »Nema sumnje, kipar.« — »Neka!« rekoh ja. »Doći ćemo eto sada ja i ti k Protagori i bit ćemo pripravni predati mu novaca kao plaću za te, ako dašto našega novca dotekne i njime ga sklonimo; ako li ne, trošit ćemo još od prijatelja. Kad bi nas dakle netko, gdje se tako ljudski trudimo oko toga, zapitao: Reci mi, Sokrate i Hipokrate, kao kakome čovjeku imate na umu Protagori podati

novaca, — što bismo mu odgovorili? Koje drugo ime čujemo da se pominje za Protagoru? O Fidiji se kaže da je kipar, o Homeru da je pjesnik. A što ovako čujemo za Protagoru?« — »Ma sofistom,« kaže, »Sokrate, zovu toga čovjeka.« — »K sofistu dakle polazimo da novaca damo.« — »Svakako.« — »Pa kad bi te još i to netko zapitao: A što ćeš sam da postaneš, kad polaziš k Protagori?« — I on se zarumeni — ta već se danilo, te si ga mogao vidjeti — i reče: »Ako je prema onomu prije, postat ću zacijelo sofist.« — »A tebe,« rekoh ja, »tako ti bogova, ne bi bilo stid pokazati se pred Helenima sofistom?« — «Dä, Zeusa mi, Sokrate, ako treba govoriti, kako mislim.« — »Ali, Hipokrate, valjada ne držiš, da će ti nauk u Protagore biti ovaki nego onaki, kao što je bio u učitelja početnih nauka pa u učitelja glazbe i gimnastike? Njihov nauk nijesi izučio za zvanje, da budeš vještak, nego za obrazovanost, kao što običnomu i slobodnomu čovjeku dolikuje.« — »Dašto,« kaže, »čini mi se, da je nauk u Protagore prije ovakav.«

»Znaš li dakle, što sada smjeraš raditi, ili ti se oku otelo?« rekoh ja. — »U čemu?« — »Da smjeraš dušu svoju na njegu predati čovjeku, kako veliš, sofistu. A što je sofist, čudio bih se, da znaš. Ali opet, ako to ne znaš, ne znaš ni, kome predaješ dušu ni za što, da li za dobro ili za zlo.« — »Bar mislim,« kaže, »da znam.« — »Pa govori, što držiš da je sofist!« — »Ja držim,« odvrati, »da je on, kao što ime kaže, vještak u mudrom.« — »Ne može li se ovako kazati i o slikarima i graditeljima da su oni vještaci u mudrom? Ali kad bi nas tko zapitao: U koju se mudrost razumiju slikari? — rekli bismo mu negdje, da umiju izrađivati slike i drugo ovako. A kad bi nas netko upitao: U koju se mudrost razumije sofist? — što bismo mu odgovorili? Kaki posao umije?« — »Pa što, kad bismo, Sokrate, rekli: on umije da čovjeka učini vrsna govoriti?« — »Možda bismo,« rekoh ja, »govorili istinu, ali opet ne bi dosta bilo, jer nam odgovoru još treba pitanje, o čemu je tko, kad ga ovakva učini sofist, vrstan govoriti. Tako učitelj glazbe čini čovjeka valjada vrsna govoriti o onom, čemu ga i uči, o glazbi. Zar ne?« — »Dä.« — »Neka! A o čemu nas čini sofist vrsne govoriti? Ili nema sumnje, o onom, što i zna?« — »Sva je prilika.« — »A što je ono, u što se sofist razumije i učenika nauči?« — »Zeusa mi,« kaže, »dalje ti ne znam odgovarati.« — I ja ću nato:

»Pa što? Znaš li, u kakvu pogibao srtaš, kad hoćeš dušu da predaš? Da ti ustreba tijelo komu povjeriti — a bio bi u opasnosti, hoće li se popraviti ili pogoršati — čestito bi razmislio, treba li ga povjeriti ili ne, i zvao bi na savjet prijatelje i rodake i mislio dane i dane. A ono, što više od tijela cijeniš, dušu, do koje, postane li valjana ili nevaljala, stoji sve tvoje, hoće li biti dobro ili zlo, — zar se o tom niti s ocem niti s bratom niti s i jednim od nas drugova ne posavjetova, treba li ili ne treba tomu došljaku tuđinu povjeriti dušu, nego čim sinoć — tako veliš — sazna, eto te rano ujutru amo, a ne mariš o tom ni riječce govoriti ni pitati savjeta, treba li ili ne treba odati se njemu? I gotov si trošiti svoje novce i novce prijateljâ, kao da si se već uvjerio, da moraš pošto poto biti s Protagorom? A njega niti poznaš, kako veliš, niti si se igda s njim razgovarao. Zoveš ga sofistom, a što je sofist, kojemu se hoćeš da predaš, očevidno ne znaš.«

I kad on to čuje, reče: »Prilika je, Sokrate, po onom, što ti veliš.« — »Pa zar je, Hipokrate, sofist baš nekaki trgovac ili trgovčić robe, kojom se duša hrani? Ta meni se bar ovaki nekaki čini.« — »A čim se, Sokrate, hrani duša?« — »Valjada naukom,« rekoh ja. »Ali samo da nas, prijatelju, sofist ne prevari, kad hvali ono, što prodaje, kao što rade s tjelesnom hranom oni — trgovac i trgovčić! Ma ovi niti sami negdje ne znadu, što je od robe, što je uza se imadu, tijelu korisno ili škodljivo, ali opet prodavajući sve hvale, — a ne znadu ni kupci njihovi, već ako je tko slučajno gimnastik ili liječnik. A ovako i oni, što s naukama po gradovima obilaze i naveliko i namalo trguju, uvijek, kad tko traži, hvale sve, što imadu na prodaju; a možda neki, predobri moj, i od ovih ne znadu, što im je od trgovine korisno, što li škodljivo za dušu, a isto tako ni kupci njihovi, ako nije tko po slučaju opet vješt ljekar duše. Ako se dakle ti slučajno u to razumiješ, što koristi i škodi, siguran si kupovati nauk i u Protagore i u drugoga koga mu drago; inače pazi, dragane moj, da na kocku ne staviš svoje milje i omilje i da ne srneš u opasnost. Pa i jest mnogo veća opasnost kupovati nauk negoli jelo. Jer kad kupiš jelo i pilo u trgovčića i trgovca, prosto ti ga je nositi u drugom sudu i, prije nego to popiješ ili pojedeš te ovako primiš u tijelo, prosto ti je spremiti kod kuće pa pozvati čovjeka, koji se razumije, i posavjetovati se s njim, što se smije jesti i piti, što li ne, pa

koliko i kada. Zato kod take kupnje nema velike pogibli. Ali nauka ne možeš u drugoj posudi odnijeti, nego moraš položiti svotu pa s naukom ravno u dušu i onda put pod noge, naudilo ti ili hasnilo. To dakle gledajmo i sa starijima od nas! Ta mi smo još mladi, da toliku stvar riješimo. A sada, kako smo nakanili, hajdemo i čujmo toga čovjeka; a kad čujemo, onda se posavjetujmo i s drugima! Ta nije Protagora sam ondje, već i Hipija Eliđanin a, mislim, i Prodik s Keja i mnoge druge mudre glave.«

Tako odlučismo i krenusmo. Kad stigosmo u predvorje, popostadosmo i razgovarasmo se o nečemu, što nam se putem nadalo. Pa da ne ostane nedovršeno, nego da kraju privedemo i ovako uđemo, stadosmo u predvorje i razgovarasmo se, dok se nijesmo među sobom složili. A mislim, vratar nas je slušao; a čini se, da se poradi mnoštva sofistâ ljuti na ljude, što dolaze u kuću. Kad dakle pokucamo na vrata, otvori. Pa kako nas vidi, reče: »Oh, nekaki sofisti! Nema kad.« I ujedno objema rukama baš živo, kako je mogao, zalupi vratima. A mi kucaj po drugi put. On ne otključa vrata, već odgovarajući rekne: »Ljudi, nijeste li čuli, da nema vremena?« — »Ali, dobri moj,« rekoh ja, »niti smo došli Kaliji niti smo sofisti. Ma ne boj se! Ta dođosmo, jer želimo vidjeti Protagoru. Najavi nas dakle!« Napokon nam ipak taj čovjek otvori vrata. A kad uđosmo, zatekosmo Protagoru, gdje u trijemu šeće a s njim zajedno šetali s jedne strane Kalija Hiponikov i brat mu od iste matere pa Paral Periklov i Harmid Glaukonov, a s druge drugi sin Periklov Ksantip i Filipid Filomelov i Antimer iz Mende, koji je od učenika Protagorinih najviše na glasu i uči se za zvanje, da bude sofist. A oni, što su ostrag iza ovih išli i slušali, što se govori, bili su naoko većinom stranci, što ih Protagora vodi iz svih gradova, kojima prolazi začaravajući ih glasom svojim poput Orfeja, a oni po glasu slijede začarani; a bilo je i domaćih u tom kolu. Kad to kolo spazih, silno sam uživao, kako lijepo paze, da nikad ne budu sprijed Protagori na putu, nego kad bi se okrenuo on i oni do njega, nekako bi se zgodno i u redu ovamo i onamo razmakli ti slušači pa prekrasno uokrug svaki put obilazili i stali ostrag.

I za ovoga spazim — Hipiju Eliđanina, gdje ravno prijeko u trijemu sjedi na visokoj stolici. Oko njega posjedali

na klupama Eriksimah Akumenov i Fedro Mirinunćanin i Andron Androtionov a od stranaca sugrađani njegovi i neki drugi. Činilo se, da o prirodi i svemiru nešta pitaju Hipiju, a on je na stolici svakomu sudio i razlagao, što se pitalo.

Pa i Tantala eno ugledah. Ta dă, boravi u nas i Prodik s Keja. Bio je u nekoj sobici, koja je Hiponiku prije služila za spremnicu, a sada je poradi mnoštva ljudi, što se onamo svraćaju, Kalija i ovu ispraznio i načinio konak. Prodik je još ležao umotan u nekakve kožice i pokrivače — svu silu božju, kako se činilo. Do njega sjedili na bližnjim počivaljkama Pausanija, onaj iz Kerama, pa s Pausanijom neko mlado još momče i — tako ja sudim — srcem čestito i valjano a na pogled baš krasno. Kao da sam načuo, da mu je ime Agaton. Bilo to momče, a viđala se obadva Adimanta: jedno sin Kepidov a drugo Leukolofidov, i drugi neki. O čemu su se razgovarali, nijesam mogao da razaberem izvana, premda sam se upinjao da čujem Prodika — ta mudar i premudar mi se čini taj čovjek i božanstven —, ali od duboka glasa razlijegalo se sobicom nekakvo mumljanje i od toga su riječi bile nerazgovijetne.

I mi baš unišli, kad iza nas uđu Alkibijad lijepi, kako ti veliš a ja vjerujem, i Kritija Kaleshrov. Mi dakle, kako uđosmo, još se nešta malo pozabavismo i ovo razgledasmo pa onda pristupimo k Protagori.«

Sokrat kaže, po što je došao. Protagora razlaže, da je sofist i da je sofistika stara, samo što se prije njega nitko nije usudio zvati tim imenom; i kaže, da bi najvolio pred svima u kući govoriti. Svi posjedaju oko Hipije, jer je tamo bilo klupa. Protagora nato izjavi, da uči razboritost, kako će tko što bolje upravljati kućom i državom. Sokrat ne vjeruje, da se građanska krepost da naučiti. Da bi Sokrata o tom uvjerio, pripovijeda Protagora najprije priču.

11.

»Bilo jednom vrijeme, kad je bogova bilo, ali smrtnih rodova ne bilo. A kad i njima dođe suđeno vrijeme postanju, načine ih bogovi unutar zemlje a od zemlje i vatre pa namiješaju i onoga, što se s vatrom i zemljom miješa. A kad ih htjeli na svijet da vode, narediše Prometeju i Epimeteju, da ih opreme i svakomu podijele moć, kakva ga već ide. A Prometeja trgne moliti Epimetej, da će on podijeliti. »»A kad podijelim,«« kaže, »»ti razgledaj!«« I tako ga skloni i stane dijeliti. A dijeleći ulio bi jednima jakost bez brzine a druge slabije opremao br-

zinom. Ove bi oružao a one darivao prirodom bez oružja pa im zato izmišljao nekakvu drugu moć za spas. Jer što bi u sitno zaodjenuo, tomu bi krila za bijeg ili stan pod zemljom podijelio; a što bi ojačio veličinom, baš tim bi to čuvao. I ostalo je ovako izjednačivao i dijelio. A to je radio, jer je bio na oprezu, da se koji rod ne utamani. Pa kad im poda zaštitu od zatiranja među sobom, smišljao je olakšicu od Zeusovih godišnjih doba i odijevao ih gustom dlakom i čvrstom kožom, što je vrsna obraniti od zime a jaka odbiti i vrućinu; pa kad idu na ležaje, neka je ovo isto svakomu svoja rođena stelja. I obuvao jedne kopitom, druge kožom tvrdom i bez krvi. Zatim svakomu nađe drugu hranu: jednomu iz zemljice travku a drugomu plod s drveta a opet drugome korijenje. A bilo toga, čemu dade za hranu meso drugih životinja, ali ovome namijeni slab rasplod, a onomu, što se od ovoga ždералo, obilan. I ovako se brinuo rodu za spas. Ali kako Epimetej nije baš bio pametna glava, potroši sredstva, da nije opazio. Ostao mu eno još rod ljudski, i bio u neprilici, što će. U toj mu neprilici dođe Prometej da razgleda diobu, i vidi ostala stvorenja skladno svime opremljena a čovjeka naga pa neobuvena i nepokrivena i neoružana. A već je i suđeni danak bio nadošao, kad je trebalo da i čovjek izide iz zemlje na svijet. Prometej dakle u sto briga, kakvo bi spasenje našao čovjeku, ukrade Hefestu i Ateni vještačko znanje s vatrom — ta bez vatre ga nije mogao nitko steći ni imati koristi — i tako eto obdari čovjeka. Ovako zadobi čovjek mudrost za život, ali građanske mudrosti još nije imao. Ta bila je u Zeusa, a Prometej nije više smio da zađe u višnji grad, dvore Zeusove; osim toga bile u Zeusa strašne straže. No k Ateni i Hefestu kradom uniđe u zajednički stan, gdje su se svojski bavili umijećem; ukrade ognjenu umjeću Hefestovu i još k tomu Ateninu pa dade čovjeku; i od toga se časa čovjek snalazi u životu. Prometeja poslije — tako se pripovijeda — stiže kazan za krađu.

A kad čovjek zadobi dijelak božanski, ponajprije jedini od stvorova uzvjeruje u bogove i uzme žrtvenike i kipove dizati bogovima; zatim brzo posatvori glasove i riječi vještinom i nađe sebi stan i odjeću i obuću i postelju i iz zemlje hranu. Pa ovako opremljeni prebivali ljudi isprvice rasijano, a gradova nije bilo. Doista pogibali od zvjeradi, jer su svuda od nje bili slabiji. I

obična im je vještina bila za hranu dovoljna pomoćnica ali za boj sa zvjerovima preslaba; jer političke vještine još nijesu imali, a od ove je dio ratna. Pa gledali da se skupe na okup i čuvaju osnivajući gradove. Ali kad se okupili, radili bi jedan drugome krivo, jer u njih nije bilo vještine političke; pa zato se opet raspršali i ginuli. Zeus se dakle poboja za naše koljeno, da cijelo ne izgine; pošalje Herma sa stidom i pravdom k ljudima, da budu ures gradu i tijesan vez prijateljstvu. Pa zapita Hermo Zeusa, na koji će način dati pravdu i stid ljudima. »»Da onako, kako su vještine podijeljene, i ovo podijelim? A podijeljene su ovako. U jednoga je liječnička, a dovoljan je za mnoge nevježe, a ovako je i s ostalim vještacima. Pa da evo ovako i pravdu i stid smjestim među ljude ili svima da podijelim?«« — »»Svima,«« reče Zeus, »»i svi neka imadu! Ta ne mogu niknuti gradovi, kad bi toga bilo samo u nekolicine, kao što je s drugim vještinama. I daj zakon od mene: tko ne može da ima stida i pravde, neka ga ubijaju kao kugu gradsku.««

Zatim dokazuje Protagora na osnovu kazni, da ljudi vjeruju, da se krepost dâ naučiti, jer kazne, da se krivac popravi; a i čitava odgoja pokazuje, da se krepost dâ naučiti.

»Od rana djetinjstva počevši pa sve, dogod žive, i pute i opominju djecu. Čim dijete shvaća, što mu se govori, natječu se i bajilja i mati i nadstojnik i sam otac, kako će dječak biti što bolji. Pa kod svakoga djela i riječi uče i pokazuju: ovo je pravo, ono krivo; ovo lijepo, ono ružno; ovo bogu milo, ono bogu mrsko; ovo čini, ono nemoj. I posluša li drage volje, dobro; inače ga kao drvo, što se grbi i krivi, ravnaju prijetnjama i šibama. Zatim ga šalju u školu i stavljaju učiteljima kud i kamo više na srce, neka se brinu za čednost dječakâ negoli za čitanje, pisanje i glazbu. A učitelji se za to i brinu. Pa kad opet nauče čitati i pisati, te je doba, da razumijevaju knjigu, polažu — a dosad je bila živa riječ — pred njih pjesme valjanih pjesnika, neka ih čitaju; i sile ih, da uče napamet — jer u njih ima sila opomena i sila pripovijedanja pa pohvale i slave starih vrsnih ljudi —, ne bi li se dječak takmio, povodio za njima i težio postati ovaki. Učitelj opet glazbe tako isto radi — brine se za razboritost, da mladež ne čini zla. Osim toga, kad nauče udarati u citaru, uči ih pjesme drugih opet valjanih pjesnika

lirskih udešavajući za citaru napjeve i silom usaduje u dušu dječju ritam i sklad, da budu pitomiji i, postajući pristojniji i prikladniji, budu zborom i tvorom korisni; jer sav život čovječji treba pristojnosti i skladnosti. A još ih preko toga šalju učitelju gimnastike, da s krepčijim tijelom služe srcu čestitu i da ne moraju poradi rđava tijela biti kukavice ni u ratu ni u drugim prilikama. I ovako rade ponajviše oni, koji najviše mogu; a najviše mogu najbogatiji. I njihovi sinovi među vršnjacima ponajranije počinju školu polaziti a najkasnije se s njom rastaju. A kad se sa školom oproste, sili ih opet grad, da uče zakone i po njima živu, eda ne bi sami po svojoj glavi nasumce radili; nego baš onako, kao što učitelji onoj djeci, koja još ne umiju pisati, povuku pisaljkom crte i ovako im pločicu davaju i sile ih, da po naputku crtâ pišu, tako je i grad napisao zakone, izum valjanih starih zakonoša, pa ih nagoni, da po njima zapovijedaju i slušaju. Tko ih prestupi, njega kazni, i ime je toj kazni i kod vas i drugdje kojegdje popravak, kao da popravlja. Kad je dakle ovoliko brige za krepost u običnom i javnom životu, čudiš li se, Sokrate, i sumnjaš, da li se krepost može naučiti?«

Preveo K. Rac.

U daljem razlaganju smete Sokrat Protagoru, te najposlije iz Protagorinih riječi slijedi, da se krepost ne da naučiti, a iz Sokratovih, da se dâ. Potom se vidi, da Protagora hoće da nauča krepost a ne zna, što je biće kreposti.

Aristotel.

Rodio se g. 384. pr. Is. u Stagiri u Halkidici. Otac mu je bio liječnik makedonskoga kralja Aminte. Na nauke pođe k Platonu u Atenu te je i sam postao učitelj filozofije i širio nauk Platonov, ako se i nije s njim u svemu slagao. Poslije smrti Platonove zaputi u Malu Aziju, odakle ga kralj makedonski Filip pozove za učitelja svomu sinu Aleksandru. Uz Aleksandra ostade, dok nije on stupio na prijesto. Sad otide u Atenu i otvori u Likeju, gimnaziji Apolonu posvećenoj, novu filozofsku školu, koja se prozvala peripatetska bilo zato, što je on u vrtu učio, ili što je šećući naučao. Kad su se poslije smrti Aleksandrove digli Grci da stresu jaram makedonski, optuže Atenjani prijatelja Aleksandrova Aristotela tobože poradi bezboštva, te on prije osude otide na Eubeju u Halkidu, gdje domala g. 322. umre od želučane bolesti. Djela su mu prava enciklopedija. Opsežu sve grane znanja: specijalnu filozofiju, prirodopis, politiku, starine, retoriku, poetiku i literarnu historiju. Prevodili su ga na širski, arapski i latinski. U djelima se ogleda silna umna snaga, kojom je znao iz činjenicâ stvarati neoborive zakone. On je osnovao prirodne znanosti, a išao mu je na ruku učenik Aleksandar, koji mu je iz Azije slao mnoštvo životinja i bilja. Platon je idealist a Aristotel realist, djela su Platonova estetična a Aristotelova znanstvena.

Iz „Poetike".

(4., 6.—8., 10.—11., 13.—15.)

Razvoj tragedije. Tragedija postade od improvizacije, i ona sama i komedija; tragedija naime od onih, koji začinjahu ditiramb, a komedija od onih, koji začinjahu faličke pjesme, koje su u mnogim gradovima neprestano još i sada u običaju. Onda se pomalo diže, jer su pjesnici usavršivali ono, što bi se od nje pomaljalo, i prešavši mnoge promjene ustali se tragedija, pošto dobi svoj prirodni oblik. I prema tomu prvi Eshil broj glumaca od jednoga poveća na dva, korske pjesme umanji a dijalogu dade glavnu ulogu; tri glumca i dekoraciju uvede Sofoklo. Još što se tiče veličine, tragedija kasno posta uzvišena iz priče neznatne i govora smiješna, jer se razvi iz pjesme satirske. I metar od trohejskoga postade jampski. Isprva se naime služahu trohejskim šesnaestercem, budući da pjesma bijaše satirska i više za ples udešena. Ali kako se stvori dijalog, sama stvar pokaza pravi metar: za razgovor je najprikladniji jampski metar.

Određenje tragedije. Tragedija je oponašanje čina dostojna, završena, od neke veličine, govorom punim ukrasa odjelito za svaku vrstu u pojedinim dijelovima, radnjom a ne pripovijedanjem; a sažaljenjem i strahom umiruje takova čuvstva. Pun mi je ukrasa onaj govor, u kojemu ima ritma, har-

monije i pjesme; odjelito za svaku vrstu znači, da se neki dijelovi prikazuju samo stihovima a drugi opet pjesmom.

Čin završen i cio, jedinstvo čina i veličina. Cijelo je to, što ima početak, sredinu i svršetak. Početak je to, što sámo ne dolazi nužno iza nečega drugoga, nego nasuprot iza njega jest ili postaje nešto drugo; svršetak je obrnuto to, što sámo dolazi iza nečega drugoga bud nužno bud redovno a iza njega ništa drugo; sredina je to, što i sámo dolazi iza drugoga i iza njega opet drugo. Valja dakle da se dobro sastavljene priče ne počinju čimgod i ne svršuju gdjegod, nego da se drže rečenih pravila. Onda: lijepa i životinja i svaka stvar, koja je od nekih dijelova, treba nesamo da te dijelove ima u redu, nego ne smije imati ni veličinu kakvugod, jer ljepota stoji u veličini i u redu. Zato ne može lijepa biti ni veoma malena životinja, jer se zor smućuje dolazeći do nerazabiranja, ni veoma velika, jer zor ne biva u isti mah, nego gledaoci gube jedinstvo i cjelinu iz oka, na pr. kad bi životinja bila od 10.000 stadija. Zato, kao što kod tjelesa i životinja treba da bude neka veličina ali pregledna, tako treba da i priče imadu dužinu, ali da se lako pamti.

Čemu jedinstvo čina? Priča nije odmah jedna, kako neki misle, ako se tiče jednoga lica. Jer jednomu se mnogo i premnogo toga dešava, od čega nešto nikako ne može biti jedan događaj; tako ima od jednoga lica i mnogo čina, od kojih nikako ne može postati jedan čin. Zato se čini, da su pogriješili svi oni pjesnici, koji su spjevali »Heraklejidu«, »Tesejidu« i slične pjesme. Misle naime, da je priča odmah jedna, kad je Heraklo bio jedno lice. Homer, kao što se u ostalom odlikuje, čini se da je i to dobro opazio ili po umijeću ili po prirođenom daru. Jer pjevajući »Odiseju« nije svega opjevao, što je Odisej doživio, na pr. kako je ranjen na Parnasu, kako je hinio ludilo za polaska na vojnu. Kod te dvije zgode nije bilo nikakve nužde ni vjerojatnosti, da će se druga dogoditi, ako se prva dogodi. Nego on spjeva »Odiseju« o činu u našem smislu jednom, a tako i »Ilijadu«. Zato, kao što se i kod ostalih umijeća, koja oponašaju, jedno oponašanje tiče jedne stvari, tako valja da i priča — jer čin oponaša — oponaša jedan čin i to čin cio, i da dijelovi događaja tako budu sastavljeni, da se razilazi i poremećuje cjelina, ako se koji dio premeće ili oduzima. Jer to nije

dio cjeline, što se može dodati ili ne dodati, a da se ništa ne opaža.

Čin jednostavan i prepleten. Jedne su priče jednostavne a druge prepletene, jer su već i čini, koji se u pričama oponašaju, sami ovakovi. Jednostavan mi je onaj čin, koji se kao suvisli i jedan razvija bez okreta ili prepoznavanja, a prepleten onaj, koji se razvija uz prepoznavanje ili okret ili oboje. To treba da dolazi iz samoga sastava priče tako, da to ili kao nužna ili kao vjerojatna posljedica slijedi iz predašnjega. Jer velika je razlika, da li što slijedi radi čega ili iza čega.

Okret i prepoznavanje. Okret je to, da se radnja izvrće u protivno i to, kako kažemo, po vjerojatnosti ili nuždi. Tako u »Edipu« htjede glasnik razveseliti Edipa i riješiti ga straha zbog matere pa mu kaže, tko je on, i postiže protivno. U »Linkeju« vodili su ovoga na smrt, a uza nj je išao Danaj da ga ubije, ali se iz predašnjih prilika desi to, da ovaj zaglavi, a onaj se spase. Prepoznavanje je, kako i ime kaže, to, da se lica, koja su sa sreće ili nesreće poznata, najprije ne poznaju pa se onda prepoznaju i stupe u prijateljstvo ili neprijateljstvo. Najljepše je prepoznavanje onda, kad je u isti mah i okret, kako je to u »Edipu«. Ima i drugih načina prepoznavanja. Jer to može biti i spram stvari nežive i kakvegod, i može se prepoznati, da li je netko nešto učinio ili nije učinio; ali je pomenuti iz »Edipa« način prepoznavanja najbolji i za priču i za čin. Jer takovo prepoznavanje i okret budit će ili sažaljenje ili strah, a takove čine tragedija i oponaša; osim toga dogodit će se tu nesreća i sreća. A kad se prepoznavanjem netko prepoznaje, to se jednomu otkriva samo jedno lice, kad je drugo poznato: kadšto treba da se obadva lica otkriju. Tako Orest prepozna Ifigeniju po šiljanju pisma, a njemu je trebalo da se i sam očituje Ifigeniji.

Strah i sažaljenje. Čega se valja držati i čega se valja kloniti kod sastavljanja priče i čim će se postići zadaća tragedije, to bi trebalo raspravljati odmah iza toga, što je sada rečeno. Dakle sastav za najljepšu tragediju valja da bude ne jednostavan nego prepleten, i to da oponaša ono, što budi strah i sažaljenje, jer to je osobitost takova oponašanja. Zato je jasno prvo to, da ne smiju ni čestiti ljudi očito padati iz sreće u nesreću, jer to ne budi ni straha ni sažaljenja, nego je opačina;

ni zli iz nesreće u sreću, jer to je najmanje zgodno za tragediju — tu nema ničega, što treba, ni čuvstva čovječnosti ni sažaljenja ni straha —; ne smije opet ni veoma opaki iz sreće padati u nesreću. Taj bi nam sastav budio doduše čuvstvo čovječnosti, ali ne bi sažaljenja ni straha, jer žalimo nekriva patnika a bojimo se za čovjeka njemu jednaka. Zato takov čin ne će buditi sažaljenja ni straha. Preostaje dakle čovjek po sredini, a to je onaj, koji nije krepošću i pravednošću odvojio niti pada u nesreću radi zloće i opačine nego radi kakve pogrješke, — kakov odličan i srećan čovjek kao Edip, Tijest i ugledni ljudi iz takovih porodica. Treba dakle da dobro uređena priča bude prije jednostruka negoli, kako neki kažu, dvostruka pa da prikazuje prijelaz ne iz nesreće u sreću nego nasuprot iz sreće u nesreću, ne radi opačine nego radi kakve velike pogrješke čovjeka ili onakova, kakova smo gore pomenuli, ili boljega a ne gorega. Dokaz je tomu ova činjenica: prije su pjesnici kupili kakvegod priče, a sada se najljepše tragedije slažu samo o nekim kućama, na pr. o Alkmeonu, Edipu, Orestu, Meleagru, Tijestu, Telefu i o drugima, kojima se desi, te nešto strašno ili pretrpješe ili učiniše. Dakle umjetnički najljepša tragedija tako se sastavlja. Zato jednako griješe, koji Euripidu prebacuju, što to čini u svojim tragedijama i što mu se mnoge nesrećno svršuju. Jer tako je i pravo, kako smo rekli. Najbolji je dokaz to: takove se tragedije na pozorištu i za predstave čine najtragičnije, ako srećno prođu, i Euripid se čini najtragičniji među pjesnicima, ako i nije ostalo kod njega u najboljem redu. Druga je po redu tragedija — za nju neki kažu da je prva —, koja ima i dvostruki sastav kao »Odiseja« i koja se protivno svršuje za dobre i zle. Čini se prva radi slabosti gledalaca: pjesnici popuštaju i ugađaju čuvstvu gledalaca. Ali to nije tragičko milje nego pristaje više komediji. Jer ondje i najmrža lica po priči, kao Orest i Egist, na koncu izlaze kao prijatelji, i nijedan ne pogiba od drugoga.

Tragičnost čina. Strah i sažaljenje može se rađati iz predstave, ali i iz samoga sastava sadržaja, a to je bolje i znak boljega pjesnika. Jer treba da je priča i bez predstave tako sastavljena, da onaj, koji čuje, kako se čin razvija, osjeća i zebnju i sažaljenje radi onoga, što biva; to bi bar svatko osjetio slušajući priču o Edipu. Ali predstavom to postizati pokazuje

manje umijeća i treba redatelja. A koji s pomoću predstave idu samo za čudesnim a ne za strašnim, među njima i tragedijom nema ništa zajedničko. Jer ne valja od tragedije tražiti svako milje nego samo ono, koje je za nju osobito. Pjesnik treba da prireduje milje iz sažaljenja i straha oponašanjem; zato je očito, da to valja metnuti u događaje. Odredimo dakle, koje se zgode čine strašne ili ganutljive. Lica, koja vrše takove čine, nužno su međusobno ili prijatelji ili neprijatelji ili ni jedno ni drugo. Ako dakle zlostavi neprijatelj neprijatelja, ne budi nikakova sažaljenja, ni dok čini, ni dok to kani, osim što se tiče samoga bonog čina; tako isto ako si nijesu ni jedno ni drugo. Ali kada se među svojtom dogode takovi boni čini, to treba tražiti, na pr. ako brat brata, sin oca, mati sina ili sin mater ubija ili to kani ili što drugo slično čini. Ne smiju se dakle predane priče bitno mijenjati na pr. ono, kako Klitemnestra pogibe od Oresta, a Erifila od Alkmeona; ali pjesnik treba da sam iznalazi i predanu priču lijepo upotrebljava. A recimo jasnije, što je nama lijepo. Čin se može vršiti tako, kao što su stari prikazivali lica, naime sa svjesnim znanjem, kao što Euripid prikaza Medeju da ubija svoju djecu. Mogu lica učiniti strašno djelo, ali u neznanju, pa se kasnije prepoznati kao svoji, kao što Sofoklov »Edip«. Ima osim toga i treći način: netko kani učiniti nešto strašno iz neznanja, ali prepozna, prije negoli učini. Drugoga načina osim ta tri nema. Jer treba da se čin ili izvrši ili ne izvrši i to sa znanjem ili u neznanju. Najgore je tu sa znanjem namjeravati pa ne učiniti. Jer opako je to a nije tragično, budući da nema bona čina. Zato nitko tako ne čini osim rijetko, na pr. Hemon Kreontu u »Antigoni«. Drugo po redu jest učiniti. Bolje je učiniti u neznanju a iza čina prepoznati; to nije opako, a prepoznavanje pòtrêsâ. Najbolje je posljednje, na pr. u »Kresfontu« hoće Meropa da ubije sina, ali ga ne ubije, nego ga prepozna; u »Ifigeniji« prepozna sestra brata, a u »Heli« sin majku hoteći je izdati. Ta zato se upravo, što je davno rečeno, ne bave tragedije oko mnogo kućâ. Jer pjesnici su išli doduše za tom svrhom u pričama, ali su to našli po sreći a ne po umijeću; zato su prinuđeni baviti se oko kućâ, u kojima su se dogodili takovi boni čini. Rečeno je dakle dosta, kako treba sastavljati događaje i kakove treba da budu priče.

Preveo M. Kuzmić.

Demosten.

Rodio se valjada g. 384. pr. Is. u atičkom selu Pejaniji. Oca izgubi rano. Imutak, što ga je otac, posjednik tvornice oružja, ostavio, raspu skrbnici. Demosten uči govorništvo u Iseja, vještaka u pravu baštinskom, i bavi se mnogo poviješću Tukididovom. Optuži skrbnike, uspije na sudu, ali do imutka svoga, čini se, ne dođe. Stane za plaću pisati ljudima sudbene govore, a svladavši tjelesne mane i slab glas svoj progovori negdje u 30. godini svojoj prvi put u narodnoj skupštini. Demosten svraća Ateni pogled na glavnoga neprijatelja Filipa, kralja makedonskoga. Jednom zgodom izgovori 1. govor »Protiv Filipa«. Filip šireći vlast udari na Halkidiku, na Olint. Demosten u tri »Govora olintska« potiče Atenjane, da izdašno pomognu gradu. Olint padne, Atena se uzbuni, ali se umiri, kad Filip stane raditi o miru, koji se na prijedlog Filokratov g. 346. sklopi. Poslanstvo, u kojem se desi i Demosten i Eshin, ide k Filipu, da se on pred njima zakune na mir. Kralj baš osvaja Trakiju, a Demosten sili drugove, da ga potraže i učine kraj tomu osvajanju, ali ne uspije. Poslije zakletve krene Filip s vojskom u Tesaliju. Demosten vrativši se poziva narod, da zakrči kralju put kroz Termopilu, ali mu se protivi Eshin veleći, da kralj ide na Tebu, neprijateljicu atensku. Narod posluša Eshina, a kralj prođe klancem, sjedini se s Tebom, uništi Focane, postane mjesto njih članom amfiktionskim i ravna igrama pitijskim. Atena hoće silom rat, ali joj Demosten govorom »O miru« dokazuje, da je vrijeme za to nezgodno. Domala optuži najprije preko Timarha a onda sam Eshina, da se kao poslanik dao podmititi od kralja. Eshin se svaki put izmakne. Kad je Filip počeo za se i u Peloponesu rovariti, izgovori Demosten 2. govor »Protiv Filipa«, gdje veli, da kralj hoće sve Helene da pokori. God. 343. pošalju Atenjani siromašne građane pod Diopitom u Hersones, da se tu nasele. Kardija im ne htjede dati zemlje. Kad Filip Kardiji pošalje pomoć, udari Diopit na makedonsku Trakiju. Filip se potuži u Ateni, a Demosten god. 341. u skupštini obrani Diopita govorom »O prilikama u Hersonesu«. Još iste godine izgovori treći i najsnažniji govor »Protiv Filipa«. Međutim se zavrgne sveti rat s Lokranima, a amfiktionci pozovu

Filipa, koji zauzme Elateju, ključ od Beotije. Atena se prestravi. Demosten predloži, da se u Tebu šalje poslanstvo, koje će Atenu izmiriti s Tebom. On kao poslanik pridobije Tebance i složnim silama pobijede dva puta kralja, ali g. 338. u trećoj bici kod Heroneje, gdje se bori i Demosten, porazi ih kralj. Palima, kad su im kosti (tijelo se spalilo na razbojištu) dopremili u Atenu, govori na grobu Demosten. Na prijedlog njegov popravi Atena zidove gradske, da bude spremna za boj s Filipom. Za svoju filu preuze on sam taj posao, te je osim novca, što ga je od države dobio, potrošio i svoga. Zato Ktesifont predloži g. 336., da mu se o velikim Dionisijama preda u kazalištu zlatan vijenac. Eshin ustade protiv toga i optuži Ktesifonta, da mu je prijedlog protivuzakonit. Do raspre dođe istom g. 330. Sila se domaćega i stranoga svijeta skupi da čuje dva najveća govornika a najljuća protivnika. Najprije progovori tužitelj Eshin, zatim kratko Ktesifont, a onda branitelj njegov Demosten. Govor njegov »O vijencu« pravo je remek-djelo. Eshin ne dobije ni $^1/_5$ glasova te je po zakonu morao platiti 1.000 drahmi (800 K) i nije smio više takve tužbe podizati. Eshin je moralno utučen te voli ići u izgon negoli platiti globu. — Dok je Aleksandar bio u Indiji, potroši njegov blagajnik Harpal u Babilonu silne novce pa u strahu pobjegne s velikim blagom u Grčku da je pobuni. U Ateni miti, ali ga zatvore i povedu istragu, da se nađu razdavani novci. I na Demostena padne sumnja, te ga osude na globu; pa jer nije platio, bace ga u tamnicu, odakle pobjegne. Poslije smrti Aleksandrove diže Demosten Grke, da izvojšte slobodu, ali ih makedonski namjesnik Antipatar porazi i od Atene zaište, da mu preda Demostena i neke druge državnike. Demosten se zakloni u hram Posidonov na otočiću Kalauriji blizu Trezena u Argolidi, isiše otrov iz pisaljke pa se izlazeći iz hrama sruši mrtav g. 322.

Iz trećega govora „Protiv Filipa".

(21.—31.)

Uvod: prilike su zle, jer govornici narodu samo govore, kako je njemu milo slušati; 1. dio: Filip pod plaštem mira ratuje; 2. dio: moć je Filipova preko mjere narasla.

Da se Filip doista od malena i isprvine ponizna vladara silno podigao, da među Grcima nema povjerenja ni sloge i da je mnogo čudnije bilo, što je onako malen postao ovako velik, nego što je čudno sada, što je tako mnogo poosvojio, i da će i ostalo pod svoju vlast skučiti, i sve slično, što bih mogao nabrojiti, o tome ne ću da govorim. Ali ja vidim, da je sav svijet, počevši od vas, njemu dopustio ono, rašta su se kroz cijelo pređašnje vrijeme svi ratovi grčki porodili. A što je to? Da radi, štogod hoće, i da Grke onako jednoga po jednoga čerupa i plijeni i gradove njihove prvom navalom zarobljuje. Pa opet ste vi sedamdeset i tri godine bili poglavice helenske a dvadeset i devet godina Lakedemonjani, a i Tebanci su se u ovo posljednje vrijeme poslije bitke kod Leuktre nekake moći dokopali. I opet ni vama ni Tebancima ni Lakedemonjanima nigda, ljudi Atenjani, Grci ne dopustiše, da radite, štogod hoćete! Ni izdaleka! Nego kad se činilo, da vi ili radije tadašnji Atenjani s nekojima nepravedno postupaju, mislili su svi, i oni, koji se nijesu imali ni za što da tuže na njih, da im valja rat preduzimati zajedno s uvrijeđenima. Drugi put opet, kad su Lakedemonjani zavladali i do iste moći došli kao i vi te su kušali da se preko mjere šire i državne ustave ruše, ustadoše svi protiv njih na oružje, i oni, koji se ni za što na njih nijesu tužili. No što treba druge napominjati? Ta mi sami i Lakedemonjani, koji isprva nijesmo mogli spomenuti ništa, u čem jedni drugima krivo činimo, opet smo mislili, da moramo u rat zato, što smo vidjeli, da se drugima čini krivo. Pa opet svi grijesi, što ih Lakedemonjani za onijeh trideset godina i djedovi naši za onijeh sedamdeset počiniše, iznose, ljudi Atenjani, manje nego nepravde, što je Filip za ovijeh jedva trinaest godina, otkad se podigao, učinio Helenima; pače ne iznose ni peti dio, a to se može ukratko lako dokazati.

Ne ću ni da pominjem Olint, Metonu, Apoloniju i trideset i dva grada u Trakiji, što ih je sve divljački razvalio, te čovjek, koji onamo dođe, ne može lako ni da kaže, je li se u njima igda stanovalo; ne govorim ni o tome, kako je tolik narod u Fokidi uništen. Nego kako je s Tesalcima? Nije li njihove državne ustave i gradove uništio i četverovlade namjestio, da mu robuju nesamo po gradovima, već i po kotarima? A zar u gradovima na Eubeji ne vladaju već tirani? — i to na otoku

blizu Tebe i Atene! Ne piše li u svojim pismima otržito: »Ja živim u miru s onima, koji mene hoće da slušaju«? I on to ne piše, da ne bi potvrđivao djelima, već je zaputio na Helespont, prije je došao na Ambrakiju, ima u rukama Elidu, taj silni grad u Peloponesu, nedavno je vrebao na Megaru: ni grčka ni barbarska zemlja nije lakomosti toga čovjeka dosta prostrana. I svi mi Grci to vidimo i čujemo, pa opet u to ime ne šaljemo jedni k drugima poslanike niti se tužimo a stojimo tako zlo i tako smo na gradove pocijepani, te do dana današnjega ništa ne možemo da učinimo, što bi bilo korisno i potrebito: da se složimo i da sastavimo kaku zajednicu za prijateljsku pomoć, već mirno gledamo, kako se taj čovjek sve više širi. Jer svaki je, rekao bih, naumio, da se okoristi onijem časom, kada drugi izdiše, a ne pazi i ne nastoji, kako će se izbaviti Grčka. Jer da se on, kao što se groznica ili kaka druga bolest u svoje vrijeme vraća, i onomu primiče, koji misli, da je sada od njega veoma daleko, to svaki dobro zna. A znate zaista i to: što su god Grci od Lakedemonjana ili od nas trpjeli, to su bar svakako bile nepravde, koje su im činili rođeni sinovi grčki, pa bi se to moglo uzeti tako isto, kao kad rođeni sin bogate kuće u čem ne bi gospodario dobro ni pametno: on istina baš u tome zaslužuje ukor i prigovor, ali se ne može kazati, da je on to radio kao stranac ili kao razdionik. A kad bi rob tratio i rasipao, što ga ne ide, koliko bi to pred svijem svijetom bilo strašnije i uvredljivije! Ali prema Filipu i njegovu sadašnjemu nastojanju ne vladaju se nipošto tako, premda on nesamo što nije Grk niti je s Grcima ikako u rodu, nego nije ni barbar iz take zemlje, koju možeš sa štovanjem spomenuti, već vucibatina iz Makedonije, odakle prije nijesi mogao ni valjana kakog roba kupiti.

Preveo St. Senc.

Treći dio: uzrok nevolji je propadanje javne čudorednosti; 4. dio: govornik predlaže, da se ide u pomoć Hersonesu i da se svim Helenima šalju poslanici, koji će ih pozvati u boj protiv Filipa.

Iz govora „O vijencu".

(1.—8., 169.—179., 188.—195., 199.—205., 256.—266., 285.—290., 321.—324.)

Prije svega, ljudi Atenjani, molim sve bogove i sve boginje, da za ovu svoju parnicu od vaše strane dobijem onoliko ljubavi, koliko sam je do ovoga časa iskazivao i gradu našemu i vama svima; zatim, da vam bogovi udijele ono, što najbolje dolikuje i vama i vašoj savjesti i vašoj časti, pa da o tom, kako treba da slušate obranu moju, ne zapitate za savjet moga protivnika — jer to bi ipak bilo užasno —, već zakone i zakletvu svoju, u kojoj osim svih ostalih dužnosti stoji pisano i to, da jednu i drugu stranku jednako slušate. A to ne znači samo toliko, da se unapredak ne odlučuje ništa niti da se jednoj i drugoj stranci pokaže jednaka sklonost, nego da se također svakomu parcu dopusti, da se obrani onim redom i onako, kako mu je volja i kako je prije smislio. Meni je doduše u ovoj parnici uopće u mnogo gore nego Eshinu, ali poglavito, ljudi Atenjani, u dvije stvari: jedno, što se ja i on ne borimo za isto. Jer nije isto za mene, da sad izgubim vaše povjerenje, a za njega, da izgubi ovu parnicu, nego za mene —, ali ne ću da u početku svojega govora rečem ni jedne oštre; a on mene optužuje iz obijesti. Drugo pak leži u naravi svih ljudi, da pogrde i tužbe rado slušaju a da se na one, koji sami sebe hvale, srde. A od toga je ono, što je ugodno, zapalo njemu, a što je, kako bih rekao, svima odurno, ostaje meni. Pa ako ja čuvajući se toga ne govorim o svojim djelima, mislit će se, da ja ne mogu da pobijem prigovore i da ne mogu da razlažem, zašto ja ištem počast; prelazim li na svoje građansko i državničko djelovanje, bit ću često prisiljen da govorim o samome sebi. Ja ću dakle pokušati da to činim u što manjoj mjeri; a kad mene stvar sama na to sili, onda zapravo krivnja pada na onoga, koji je tu parnicu zapodjenuo.

Vi ćete, ljudi Atenjani, svi valjada priznati, da ova parnica jednako spada na mene i na Ktesifonta i da zaslužuje, da se za nju zauzimam s ne manjim žarom nego on. Jer u svačem je gubitak tužan i težak a pogotovo, ako mu je kriv kakav neprijatelj; no najteži je gubitak vaše ljubavi i vašega povjerenja, stim više, što je najveće blago, ako ih stečeš. Pa budući da se o tom radi kod ove parnice, zaklinjem i molim sve vas jednako, da

pravedno saslušate moju branidbu protiv onih optužbi, kao što određuju zakoni. Jer njihov je početnik Solon, prijatelj naroda vama sklon, mislio, da treba da su oni moćni nesamo po tom, što ih je on napisao, nego i po zakletvi sudija, ne možda, kako se bar meni čini, zato, što vam nije vjerovao, već zato, što je vidio, da prigovorima i potvorama, koje su uporište prvoga govornika — tužitelja, optuženi ne može da uteče, ako svaki pojedini od vas sudija savjesno štujući bogove ne bude drage volje priznavao također pravo drugoga govornika pa ako ne bude jednako pravedno saslušao obadvojicu i tako sve skupa prosudio.

Budući da ja danas kanim da, kako valja, račun polažem o cijelom svom životu i o svojem javnom djelovanju, stoga hoću još jedamput da zazovem bogove i pred vašim im se licem molim, prvo da za ovu svoju parnicu od vaše strane dobijem onoliko ljubavi, koliku sam ja i gradu našemu i svima vama do ovoga časa iskazivao, zatim da vam svima dadu, da u ovoj tužbi presudite ono, što će ubuduće služiti i na slavu državi i na čast svakomu pojedinomu.

Prvi dio: pobija Eshina, govori o Filokratovu miru i poslanstvu, što je išlo k Filipu; 2. dio: opravdanje Ktesifontova prijedloga; 3. dio: rod i život Eshinov; 4. dio: iznova razlaže svoju politiku, savez s Tebom, posljednji rat s Filipom.

Baš je bilo uveče, a dođe jedan glasnik pred pritane javljajući, da je Elateja osvojena. Nato oni odmah ustanu od večere, otprave ljude iz šatorâ na trgu i zapale gradu a podjedno pošalju po vojvode i pozovu trubača: grad je bio pun žamora! Sjutradan u zoru sazovu pritani vijeće u vijećnicu, a vi se sakupljaste u skupštinu; i prije nego što će vijeće dovršiti raspravu i stvoriti zaključak, sav je narod sjedio gore. Nato dođu vijećnici, i pritani priopće, što im je javljeno, dovedu i onoga čovjeka, te i on iskaže, a državni glasnik stane pitati: »Tko želi da govori narodu?« Ne ustade nitko. Glasnik pitaše više puta, pa opet ne ustade nitko, a bile su sakupljene sve vojvode, svi govornici, a zajednički glas domovine pozivaše svakoga, da govori za njezin spas. Jer glas, što ga državni glasnik po zakonima pušta, uzima se s punim pravom za zajednički glas domovine. Dakako, da su imali ustati oni, koji su spas države željeli, bili biste vi i svi ostali Atenjani poustajali

i na zborište stupali: jer svi ste vi zacijelo sreću njezinu željeli. A da su imali ustati bogataši, bilo bi ustalo njih tri stotine; a da su trebali i jedni i drugi, i rodoljupci i bogataši, bili bi poustajali oni, koji su poslije velike prinose platili; jer oni su to i učinili iz ljubavi i bogatstva radi. No čini se, kao da je onaj čas i onaj dan tražio čovjeka, koji je nesamo bogataš i rodoljubac, već je također od početka događaje pratio i namjere i želje Filipove pravo prosudivao. Jer tko to nije znao i odavno prozreo, sve da je bio i rodoljubac i bogataš, opet nije mogao znati niti vas svjetovati, što treba činiti. Takav dakle čovjek pojavio sam se onoga dana ja te sam stupio na zborište i vama rekao ovo; a poslušajte me pomnjivo s dva razloga: prvo, da znate, da ja jedini između govornika i državnika u strašnom času nijesam mjesto rodoljupca ostavio, već sam usred strahota i usmeno i pismeno prosuđivao, što vaša sreća iziskuje; a drugo zato, što ćete malo vremena potrošiti, ali ćete zato sve dalje događaje mnogo bolje razumjeti. Ja sam dakle rekao: »Ja sam uvjeren, da oni, koji viču, da su Tebanci tobože odviše u vlasti Filipovoj, sadašnjega položaja ne poznaju. Jer ja sam uvjeren, da kad bi to baš i bilo tako, mi ne bismo slušali, da je Filip u Elateji, već da je na našoj međi. Ali da je on onamo došao, da Tebance na svoju stranu dobije, to ja dobro znam. A kako ta stvar stoji« — tako sam govorio — »poslušajte! Koliko je god Tebanaca mogao ili potkupiti ili prevariti, sve je za sebe dobio; ali one, koji su od početka na njega ustajali pa mu se i danas odupiru, nikako ne može da pridobije. Što dakle namjerava i zašto je Elateju uzeo? Da primakne oružanu vojsku i izbliza je pokaže i da tijem svoje prijatelje ohrabri i osokoli a svoje neprijatelje zastraši, da bi ili od straha protiv svoje volje popustili ili da bi ih on na to natjerao silom. Ako dakle« — govorio sam — »mi u ovaj čas neprilike, koje smo može biti od Tebanaca imali, hoćemo da pominjemo i njima kao pristašama svojih neprijatelja svoje povjerenje uskraćujemo, onda ćemo prvo učiniti ono, što sebi Filip može poželjeti; a drugo bojim se, da će se njegovi sadašnji protivnici s njim složiti, svi jedne duše za Filipom pristati i tako i on i oni na Atiku udariti. A ako mene poslušate i razloge moje uzmete prosuđivati a ne zlobno pobijati, ja se nadam, da ćete se uvjeriti, da ja svjetujem ono, što treba da bude, pa ćete sadašnju pogibao od

grada našega odvratiti. Što ja dakle velim da je potrebito? Prvo i prvo, da sadašnji strah sebi izbijete iz glave pa da ga na drugu stranu obratite i u strahu budete za Tebance; jer oni su bliže nesreći nego mi, i prije njima prijeti pogibao. Zatijem da sva kolika naša momčad pođe u Eleusinu i svijetu pokaže, da ste vi sami glavom pod oružjem. Onda će se vaše pristalice u Tebi osloboditi, da oni brane pravo i pravicu, kad vide vas spremne da im pomognete, ako tko na njih udari. Onda predlažem, da izaberete deset poslanika pa da ih zajedno s vojvodama ovlastite, da odrede, kada i kako će onamo polaziti. A kad poslanici stignu u Tebu, što svjetujem, kako da postupaju? Na ovo mi osobito pazite! Neka Tebance ni za što ne mole, — jer to je u ovaj čas sramota, već neka im jave, da ćemo im doći u pomoć, ako to ištu; jer su oni u najvećoj pogibli, dok mi mirnije od njih u budućnost gledamo. Ako to prihvate i nas poslušaju, postigli smo, što želimo, te smo to učinili načinom grada našega dostojnim; a ne pođe li nam to za rukom, neka sami sebi pripisuju, ako sada u čem griješe, a mi bar nijesmo ništa sramotno ni kukavno učinili.« Kad sam to i slično tomu rekao, sišao sam sa zborišta. Riječi moje prihvatiše svi bez ičijega prigovora, a po svojim riječima sastavio sam prijedlog, a po svojem prijedlogu bio sam izabran za poslanika a kao poslanik sam pridobio nesamo Tebance, nego sam od početka do kraja to proveo i sebe sam otvoreno za vas izložio opasnostima, koje su grad naš bile zaokupile.

To je bio početak i prva preokretnja odnosa našega prema Tebi, gdje su prije toga ovi naši ljudi ta dva grada naveli na neprijateljstvo, mržnju i nepovjerenje. Moja je odluka opasnost, koja je onda gradu našemu prijetila, kao oblak raspršala. Bila je dakle dužnost svakoga pravednoga građanina, da onda pred svima izjavi, ako je što bolje znao, a ne da sada prigovara. Jer državnik i opadač, koji sebi i onako ni u čem ne nalikuju, najviše se jedan od drugoga razlikuju tijem, što onaj prije događaja svoje misli izjavljuje i sebe na odgovornost predaje svojim slušateljima, sudbini, slučaju, svakomu tužitelju; a ovaj šuti, kad bi trebalo da govori, a prigovara, kad se što nepovoljno dogodi. Ono je dakle, kako rekoh, bio čas za čovjeka, koji je za grad naš i za iskrene savjete bio zabrinut. No ja idem tako daleko, te priznajem, da sam pogriješio, ako tko

sada može što bolje svjetovati, ili ako se uopće išto drugo moglo činiti osim onoga, što sam ja predložio. Jer ako tko sada što zna, što bi nam bilo koristilo, da smo učinili onda, — ja velim, to mi nije smjelo izmaći. A ako toga nema niti je bilo, niti bi itko ikada ili danas mogao reći, ma što li je onda državniku valjalo da čini? Zar da ne izabere ono, što se činilo i što je zaista bilo najbolje? To sam ja dakle učinio, Eshine, kad je državni glasnik pitao: »Tko želi narodu govoriti?« a ne: »Tko će prošlost optužiti?« niti »Tko će za budućnost da jamči?« Pa dok si ti u ono vrijeme u skupštinama nijem sjedio, ja sam se javljao i govorio! No kad nijesi onda izjavio, a ti reci sada, koji sam ja savjet, što bi mi imao biti poznat, ili koju sam gradu našemu korisnu zgodu propustio? Koji je to savez, koji korak, na koji sam ovo građanstvo radije trebao da navedem?

No za ono, što je prošlo, nitko nikad i ne pita i nitko o tome nigdje ne vijeća; nego budućnost ili sadašnjost zove državnika na svoje mjesto. Tada su dakle, kako se mislilo, strahote bile u budućnosti a donekle već tu, i po tom ti prosuđuj smjer mojega državničkoga rada a ne izvraćaj ono, što je prošlo! Jer svršetak je svemu onakav, kako je već volja božja, a samo cilj očituje mišljenje državnikovo. Nemoj dakle to meni u grijeh upisati, ako je Filipa sreća poslužila, te je iz one bitke jači izašao. Jer odluka je o tome bila u vlasti božjoj, ne u mojoj. Nego da ja nijesam upotrijebio sve, što se po ljudskom računu moglo, i da nijesam učinio savjesno i brižno i živo — preko svoje snage, ili da nijesam učinio ono, što je iskala čast i dostojanstvo našega grada i potreba, to mi dokaži pa onda me istom optužuj! No ako je bura, koja je nastala, jača bila nesamo od nas nego od svijeh ostalih Helena, što onda? To bi bilo baš tako, kao kad bi tko brodolomstva radi tužio gospodara, koji za svoj spas učini sve i brod svoj opremi onako, kako misli da će dobro proći, a onda ga zateče bura pa mu spremu ošteti, ili — što više, sasvijem polomi. No on bi mogao reći: »Ali ja nijesam bio krmilar!« — pa tako ni ja nijesam bio vojvoda ni gospodar sreći, već je ona bila gospodarica svemu. Nego prosuđuj i pazi na ovo: Ako nam je pored pomoći tebanske opet bilo suđeno, da u boju tako prođemo, šta bi se istom imalo iščekivati, da ni njih nijesmo imali za saveznike,

nego da su oni pristali za Filipom, za kojega je onda onaj ondje uložio svu svoju vještinu govorničku? Pa ako je sada, kad se boj bio tri dana hoda od Atike, tolika pogibao i tolik strah grad naš obuzeo, što bi se istom imalo dočekati, da se ta ista nesreća gdje u našoj zemlji dogodila? Zar ti ne znaš, da su jedan, dva, tri dana gradu našemu dala priliku, da se pridigne, sabere, odahne — mnogo koješta za spas njegov; a inače — nije vrijedno izreći ono, što milošću kojega boga i s pomoću saveza, na koji se ti tužiš, nije ni nastalo.

Kad Eshin toliko udara na nesrećni svršetak, hoću i ja koju neočekivanu da kažem. I neka se, tako vam Zeusa i svijeh bogova, nitko mojemu govoru ne začudi, kao da pretjeravam, već neka ga blagohotno prosudi! Da je naime svima naprijed jasno bilo, što će se unapredak dogoditi, i da su to svi naprijed znali, pa da si nam ti, Eshine, naprijed govorio i vikom i bukom to potvrđivao, dok ni pisnuo nijesi, ni onda ne bi grad naš bio od toga smio odustati, ako bi samo ili slavu ili djedove ili potomstvo imao pred očima. Sad se bar vidi, da nije imao sreće, a to se može svakomu dogoditi, ako je volja božja; ali da je grad naš, koji je iskao da bude ostalima na čelu, onda od toga odustao, bila bi na njega pala krivnja, da je sve Filipu izdao. A da je bez boja zapustio ono, za što su djedovi naši svakoj pogibli prkosili, tko ne bi tebe bio prokleo a ne grad naš ni mene? A kakvim bismo očima, Zeusa mi, gledali ljude, koji u grad naš dolaze, da su se stvari doduše onako dogodile, kao što jesu, ali da je Filip bio izabran za vođu i glavara svima, i da su, samo da do toga ne dođe, drugi bez nas vojevali i to još, gdje grad naš u pređašnja vremena nigda nije neslavnu sigurnost više cijenio od borbe za čast i poštenje? Jer koji Grk, koji barbar ne zna, da bi Tebanci, da bi Lakedemonjani, koji su još prije njih osilili, i da bi kralj perzijski s velikom blagodarnošću i drage volje gradu našemu bili dopustili, da uzme, štogod hoće, i da zadrži, što ima, samo da se pokorava i pušta, da drugi stoji Grčkoj na čelu! No to tadašnjim Atenjanima, kako se vidi, nije bilo dano ni možno ni prirođeno, niti je za cijelo to vrijeme ikada itko grad naš mogao nagovoriti, da za silovitim mogućnicima pristane i mirno robuje, već se svagda borio za prvenstvo i u pogibiju srtao za čast i slavu! A ta je borba po vašem mišljenju tako sveta i vašemu

značaju poćudna, da i od svojih djedova najviše hvalite one, koji su u njoj učestvovali — s punim pravom! Jer tko se ne bi začudio hrabrosti onijeh muževa, koji pregorješe, da i zemlju svoju i grad svoj ostave i da se u brodove sklone, samo da ne postanu tuđi podanici, i Temistokla, koji ih je tako svjetovao, za vojvodu izabraše.

Svaki je od njih mislio, da se nije rodio samo svomu ocu i svojoj materi nego i svojoj domovini. A koja je tu razlika? Tâ, što onaj, koji misli, da se samo svojim roditeljima rodio, suđenu i prirodnu smrt iščekuje; a tko misli, da je rođen i za domovinu, taj će htjeti umrijeti, samo da ne vidi, gdje ona robuje, pa će mu nasilja i pogrde, koje treba podnositi, kad domovina robuje, biti strašnije od smrti.

Peti dio: zaglavak. Prikazivati nesreću kao krivnju, — to znači zlobno klevetati.

No kad već svakako moju sreću želiš ispitivati, Eshine, gledaj na svoju, pa ako nađeš, da je moja veća od tvoje, onda je prestani grditi! Gledaj dakle odmah od početka! Neka mi, Zeusa vam, nitko ne prigovara, da nemam srca! Jer ja mislim, da nema smisla, da se komu prigovara radi siromaštva ili da se tko tim diči, ako je u obilju odrastao, ali pogrde i klevete ovoga zlobnog čovjeka sile me, da se u ovakva razlaganja upuštim, samo što ću ja u tom držeći se istine biti umjeren, kolikogod samo mogu.

Meni dakle, Eshine, zapade kao dječaku sreća valjane školske obuke i tolik imutak, kolik je potrebit, da čovjek radi siromaštva ne učini ništa sramotno. Kad sam izišao iz djetinjske dobi, zapade mi sreća, da prema svomu imutku prirađujem zbor, opremam ratni brod, pridonosim za ratne potrebe pa da ne zaostajem za drugima u darežljivosti ni prema pojedinima ni prema državi, već da i državi i prijateljima budem koristan. A kada se odlučih da se bavim javnim poslovima, zapade mi sreća, da odaberem onaku politiku, radi koje me i domovina i mnogi drugi Grci vijencem često odlikovaše i o kojoj se ni vi, moji neprijatelji, ne usuđujete govoriti, da nije bila dična. Taku sam dakle ja sreću u životu imao i o njoj bih mogao mnogo koješta spomenuti, ali ne ću da spominjem, jer se bojim, da ne bih koga tim, što se dičim, uvrijedio. A ti, koji se hvališ i druge prezireš, razmatraj tu svoju sreću, kakva je tebi zapala! Radi te sreće bio si kao dijete sirotinjski uzgojen

pa si zajedno sa svojim ocem u školi služio, crnilo miješao, klupe opirao i školu meo — kao kakav rob a ne kao slobodan dječak. A kao muž si svojoj materi, dok je redila u tajne, čitao molitvenike i inače joj išao na ruku te po noći se srnećom kožom zaogrtao, žrtve prolijevao pa one, koji se za tajne posvećivahu, čistio i ilovačom i mekinjama tr'o a poslije čišćenja dizao ih i pozivao, da govore: »Zlu utekoh, bolje nađoh«, — i tim si se dičio, što nitko nije nikada toliko zavijao; a ja i vjerujem, jer nemojte misliti, da on jako zna vikati a ne zna divno zavijati. A danju si kroz ulice vodio one krasne meticom i topolovim lišćem ovjenčane ophode, stiskao pitome zmije i nad glavom njima mahao poskakujući i vičući: »Euoj saboj« i »hijes ates, ates hijes«, a babe te zvahu prvim pjevačem i prvim plesačem i bršljonošom i kovčegonošom i što ti ja znam, a za nagradu si dobivao kolačiće i gužvare i paprenjake. Pa tko ne bi radi toga uistinu srećnim slavio sebe i svoju sudbinu? A kad si se upisao u građane — kako, o tome ne ću da govorim —, čim si se upisao, odmah si sebi najljepši zanat odabrao, da budeš pisar i sluga kod malih činovnika. A kada si se najposlije i toga oprostio pa sâm sve ono radio, što drugima prigovaraš, nijesi, Zeusa mi, svoje tadašnje stanje potonjim svojim životom ni malo osramotio, već si otišao u službu k onim tako zvanim gušavim glumcima Similu i Sokratu i kod njih si bio tritagonist pa si kao kaka piljarica iz tuđih vrtova sakupljao smokava, grožđa i maslina i tim zasluživao više nego od komada, koje ste prikazivali, da uzdržite život! Jer slušatelji su s vama na smrt i život boj bili, pa si od njih mnogo ranâ zadobio, — prirodno je dakle, da one, koji take opasnosti nijesu iskusili, kao kukavice ružiš. No ja ću ono, radi čega bi se tvoje siromaštvo moglo okriviti, ispustiti pa ću prijeći na ono, što se upravo tvome značaju može prigovarati. Ti si naime, kad ti je i politika pala na pamet, odabrao taku politiku, radi koje si, dok je domovina bila srećna, kao zec živio u strahu držćući, a kad je ostale stigla nesreća, pokazivao si pred svima svoju obijest. A što je onaj, koji je dobre volje, kad tisuću građana pogine, zaslužio, da mu živi učine? Ja bih mogao o njem mnogo toga reći, ali ja ne ću da o tome govorim, jer mislim, da ne treba sve bezobzirno pominjati, koliko bih na njemu mogao pokazati sramote i rugobe, nego samo koliko nije za mene sramota reći.

Isporedi dakle među sobom moj i svoj život, Eshine, mirno i bez žestine, onda zapitaj slušatelje, čiju bi sreću svaki od njih odabrao! Ti si držao školu, — ja sam je polazio; druge si redio u tajne, — ja se dao rediti; ti si bio pisar, ja član skupštine; ti si bio glumčić, ja slušatelj; ti si propadao, ja ti se smijao; ti si kao državnik sve radio za neprijatelje, ja za domovinu. Ostalo ne pominjem, ali za mene se danas radi o tome, da dobijem vijenac; a da sam poštenjak od pete do glave, to je već priznato, ali ti kao poznat klevetnik nijesi siguran, da li još smiješ klevetati ili da već jedamput s tim prestaneš, ako ne dobiješ ni peti dio glasova. Zar ne vidiš, da si imao veliku sreću, što mojoj prigovaraš!

Dalje pokazuje, da se ne treba, kako mu prigovara Eshin, čuvati njegove govorničke vještine, jer je služila domovini samo na korist; narod pozna svoje prijatelje pa je zato njega, ne Eshina odabrao, da govori na grobu palima kod Heroneje.

Mnogo je, Eshine, grad naš divno i veličajno kroz mene zaključio i izveo i nije to zaboravio. Evo dokaza! Kad je narod iza samoga događaja birao, tko će nad mrtvima besjediti, nije izabrao tebe, koji si se naprijed tiskao, usprkos tvojemu lijepomu grlu, niti Demada, koji je onaj čas bio mir sklopio, niti Hegemona niti ikoga drugoga između vas nego mene! A kada ste ustali ti i Pitoklo — bez obzira i bez stida, Zeusa mi i ostalih bogova! — i mene stali grditi i optuživati isto tako, kao što ti optužuješ sada, još je radije izabrao mene. Ti dobro znaš, zašto; ali opet ću ti reći i ja. Znali su oni i jedno i drugo: i moje rodoljublje i spremnost, kojom sam državi služio, — i vašu podlost; jer što ste u vrijeme sreće pod zakletvom tajili, to ste onda, kad je grad naš pao, očito priznavali. Atenjani dakle pomisliše, da su oni, koji se tek u općoj nesreći usudiše da svoje mišljenje očituju, odavno njihovi tajni neprijatelji, ali da su se tek onda odali. Zatim mišljahu, da nije u redu, da je onaj, koji će nad mrtvima besjediti i njihovo junaštvo slaviti, bio pod jednim krovom i za jednim stolom s njihovim protivnicima pa da je ondje u društvu s ubicama gozbom i pjesmom slavio nesreću Helenâ, a povrativši se ovamo da bude odlikovan i da kaogod glumac samo glasom nesreću njihovu oplakuje, — već da se ona i od srca sažaljuje. A to su nalazili u sebe i u mene ali u vas ne. Zato izabraše mene a ne vas. I nije samo

narod birao tako a oci i braća pokojnih, koje bijaše narod za ukop izabrao, možda drukčije, nego kad su imali prirеđivati daću kao obično kod najbližega rođaka, prirediše je kod mene. Dakako: jer po krvi bijaše svaki svakomu bliži rođak od mene, ali svima zajedno nitko bliži; jer onaj, komu je najviše bilo stalo do njihova života i do njihove pobjede, taj je i najviše osjećao žalost nad svima, što ih je snašla sudbina, koju nijesu nikako zaslužili.

Čitaj mu i ovaj natpis, koji je grad naš odredio, da im se u ime naroda napiše, da znaš, Eshine, da si baš i u tom nerazuman i gadan klevetnik. Čitaj!

(Sluga ustavi vodu na uri, a pisar čita natpis.)

Ovdje su borci, koji se biše za dom svoj mili.
Junački razbiše svi dušmana njegovih gnjev.
Ali im junačka divna borba ne spase život,
Nego tek općeni Had podijeli nagradu njim',
Samo da Grci na sebe ne treba da uzmu jaram
Ropstva, da steže im grud dušmana užasni jal.
Očinska zemlja sada u krilu svom krije tjelesa
Junačka, jerbo je to smrtnima sudio Zeus.
Grijehu umaći i sve izvoditi mogu tek bozi,
Ali na svijetu tom stigne sudbina nas sve!

Čuješ li, Eshine? I u samom ovom natpisu stoji, da grijehu umaći i sve izvoditi samo bogovi mogu: nije državniku, već bogovima dana vlast, da borci nadvladaju. Zašto dakle, nesrećniče, radi toga mene grdiš i govoriš stvari, koje bogovi tebi i tvojima na glavu svalili!

Završuje ovako:

Dvoje, ljudi Atenjani, treba da čestiti građanin ima — jer tako mogu o sebi bez ikake zamjere reći —: u sreći da domovini svojoj osigurava izbor časti i prvenstva a u svakoj zgodi svoju odanost; jer ovo leži u njegovoj moći a snaga i jakost domovine ne. A da ta odanost u meni nije ugasnula, lako ćete razabrati. Gledajte! Ni onda, kad su moju glavu iskali, ni onda, kad su mi osudu amfiktionaca namjenjivali, ni onda, kad su me optuživali, ni onda, kad su ove kao divlje zvijeri na me dražili, — nikada se nijesam odanosti prema vama iznevjerio. Jer odmah od početka odabrao sam si u svojoj politici

*

pravi i pravedni put, da čast, moć i slavu svoje domovine podupirem, umnožavam i branim. Nijesam ja čovjek, koji vesela lica obilazi trgom veseleći se sreći tudinaca, pružajući ruku i kazujući veselu vijest onima, od kojih iščekuje, da je Filipu javljaju, a o sreći naše države sa strahom sluša uzdišući i spuštajući glavu, kao što ovi bezdušni, koji se gradu vašemu rugaju, kao da se time ne rugaju sami sebi, i koji u tuđinu oči bacaju i tuđu sreću, koja se nad nesrećom Grka uzdiže, slave govoreći, da treba nastojati, da dovijeka traje.

Ali ni jedan od vas, vi bogovi svi koliki, to ne dopustio, nego dali vi radije i njima kakvo bolje mišljenje i uvjerenje, a ako im nema lijeka, a vi ih same sobom bez traga s lica zemlje uklonite, a nas ostale što prije oslobodite strahota, što nam prijete, pa nam dajte sigurnu budućnost!

Preveo St. Senc.

Eshin.

Nešto je stariji od Demostena a rodom iz atičkoga sela Kotokide od siromašnih roditelja. Otac mu je bio pučki učitelj a mati svećenica nekoga tajnog bogoštovlja. Sam je bio najprije pisar kod nižih oblasti a onda glumac, ali nije dospio dalje od tritagonista. Zatim otide opet u pisare i vine se do tajnika u vijeću. Na političkom se polju javi poslije pada grada Olinta g. 348. Tada je pozivao Grke, da se slože protiv Filipa. Poslije pristane uz makedonsku stranku. Kad je izgubio parnicu protiv Ktesifonta, otide u Malu Aziju, odande na Rod — tu je, kažu, osnovao govorničku školu — a onda na Sam, gdje je umr'o. Sačuvala su se tri govora: Protiv Timarha, O okršenju poslaničke dužnosti (najbolji) i Protiv Ktesifonta. On nije školovan govornik, već je to postao po prirodnom daru svome. Glas mu je bio lijep i jak; jezikom ne zaostaje za Demostenom, samo što mu je on često prebujan; one dokazne snage, što je ima u Demostena, nema u njega.

Iz govora „Protiv Ktesifonta".

(1.—8.)

Vidite, ljudi Atenjani, kolike su bile pletke i priprave i moljakanja na trgu, što su neki upotrijebili za to, da se ne bi

vršila u državi pravda i običaji. A ja sam došao, jer se uzdam ponajprije u bogove, zatim u zakone i u vas i držim, da nikakve pletke ne će kod vas više vrijediti nego zakoni i pravda. Htio bih, ljudi Atenjani, da i vijećem od »pet stotina« i skupštinama valjano upravljaju njihovi predsjednici, i da vrijede zakoni, koje je postavio Solon o redu govorničkom, da bude prosto ponajprije najstarijemu građaninu mirno stupiti na zborište i bez buke i smetanja po iskustvu državu najbolje svjetovati, a zatim da smije i svaki drugi građanin prema svojoj dobi i redom kazati mnijenje svoje o svemu. Čini mi se, da bi se tako dalo državom najbolje upravljati i da bi bilo veoma malo parnicâ. Kako su sada dokinute sve pređašnje dobre ustanove, predlažu neki lakoumno prijedloge zakonima protivne, te za njih daju glasovati neki drugi, koji nijesu na najpravedniji način ždrijebom dobili predsjedništva, nego predsjedaju po svojim pletkama. A ako koji drugi vijećnik po pravu dobije predsjedništvo i zdušno oglašuje vaša glasovanja, njemu se oni, koji misle, da država nije više zajednička, već njihova svojina, groze, da će ga tužiti, podvrgavajući sebi narod i prisvajajući sebi vlast. Ukinuli su sud — onaj po zakonu, a sude u skupštini sa strašću. Zamuknuo je najljepši i najrazboritiji glas: »Tko hoće da govori od onih, koji su navršili pedeset godina, a zatim redom ostali Atenjani«, a drskosti govornikâ ne mogu više obuzdavati ni zakoni ni pritani ni predsjednici skupština ni deseti dio države, naime fila predsjednica. Kad je to tako, i kad su takve prilike u državi, kakve negdje vi sami držite da su, ostaje jedan način državne uprave, ako nekud i ja dobro vidim, naime tužba s protivuzakonitosti. Ako i nju ukinete ili je povjerite onima, koji je ukidaju, naprijed vam kažem, da ćete malo pomalo neopazice nekolicini prepustiti državnu upravu. Ta dobro znate, ljudi Atenjani, da su tri vrste državne uprave kod svih ljudi: monarhija, oligarhija i demokratija. Monarhije se i oligarhije upravljaju po volji svojih glavara a demokratske države po postojećim zakonima. Nitko vas dakle neka to ne zaboravlja, već neka svatko dobro zna, da on onoga dana, kad uniđe u sudnicu da sudi o tužbi s protivuzakonitosti, ima dati glas svoj o slobodi svojoj. Stoga je i zakonoša postavio ovo prvo u sudačkoj zakletvi: »Glasovat ću po zakonima«, dobro znajući to, da se čuva i demokratski ustav, ako se očuvaju zakoni državni. To

treba da dobro držite na pameti i mrzite na one, koji predlažu nezakonite prijedloge, i da držite, da nijedan takav prestupak nije malen nego svaki vrlo velik, i da ne dopuštate, da vam to pravo otima ikoji čovjek a ni vojskovođe, koji već dugo vremena branidbom brane neke govornike i ruše državnu upravu, ni moljakanje tuđinaca, koje neki vode sa sobom pred sud pa riješeni izlaze iz sudnice a rade u državnoj upravi protiv zakona. No kao što bi se vas svaki sramio ostaviti bojni red, kamo bi ga postavili u ratu, tako se i sada sramite ostaviti mjesto, kamo su vas evo danas kao čuvare demokratije postavili zakoni! I to treba da držite na pameti, da su svi građani — i oni, koji su ovdje i slušaju presudu, i oni, kojih nema, jer su kod svojega posla, vama povjerili državu i predali u ruke državnu upravu. Njih štujte i sjećajte se zakletve, kojom ste se zakleli, i zakonâ! Pa ako dokažem Ktesifontu, da je predložio i nezakonit prijedlog i neosnovan i državi nekoristan, ukinite, ljudi Atenjani, nezakonite prijedloge, učvrstite gradu demokratski ustav, kaznite one, koji protivno rade zakonima i vašemu probitku! Pa ako s tom odlukom saslušate ono, što mislim kazati, znadem zacijelo, da ćete odlučiti, što je pravo i prema zakletvi i korisno vama samima i cijeloj državi.

Preveo F. Radanović.

Prvi dio: prijedlog se Ktesifontov protivi zakonima zato, što Demosten još u ono doba nije položio računa o svom upravljanju kazališnom blagajnom i o popravljanju zidova gradskih, i što se predlaže, da mu se vijenac preda u kazalištu; 2. dio: Demosten je po svom privatnom i javnom životu nedostojan takva odlikovanja; 3. dio: o odlikovanju u pređašnje vrijeme, o znamenovanju tužbe s protivuzakonitosti, o sudbenom postupku za take prekršaje prije i sada, o značaju Ktesifontovu; završetak.

Likurg.

Vršnjak je Eshinov a prijatelj i pristalica Demostenov. Rodio se u atičkom selu Butadi od veoma odličnih roditelja, a učio u Platona i Isokrata. Kroz 12 godina (338.—326.) upravlja državnim dohocima i sjajno digne financije; gradi brodarnice, oružane, Dionisovo kazalište i drugo; na njegov prijedlog diže narod mjedene kipove Eshilu, Sofoklu i Euripidu i sprema prijepis njihovih djela u državni arhiv. Umr'o je g. 324. Od 15

sudbenih govora sačuvao se samo govor Protiv Leokrata; njega je tužio radi izdaje, jer je poslije bitke heronejske ostavio Atenu a vratio se za 6 godina. Do raspre je došlo nešto prije parnice Ktesifontove, te se Leokrat teškom mukom riješi. Likurg nije imao dara za govornika, ali je naukom i marljivošću gledao da to naknadi. U govoru rado navodi pjesnike.

Iz govora „Protiv Leokrata".

(83.—99., 102.—110.)

Pripovjedit ću vam nešto iz starine, a to sebi uzmite za uzor, pa ćete i o ovom i o drugom bolje odlučivati. Tu najveću prednost ima naš grad, što je postao Helenima uzor krasnih djela. Koliko je po vremenu od svih najstariji, toliko su naši pređi pretekli vrlinom druge ljude. Kad je za kraljevanja Kodrova zadesila Peleponešane nerodica u njihovoj zemlji, odlučiše vojevati na naš grad, naše pređe otjerati i zemlju podijeliti. I ponajprije poslaše poslanike u Delfe i pitahu boga, hoće li osvojiti Atenu. Kad im je bog odgovorio, da će grad uzeti, ako ne ubiju Kodra, kralja atenskoga, krenu na Atenu. Neki Delfljanin Kleomant saznade proroštvo i potajno ga javi Atenjanima. Tako su naši pređi, čini se, i strane ljude vazda imali sklone. Kad su Peloponešani navalili u Atiku, što učiniše naši pređi, vi sudije? Nijesu ostavili zemlje i otišli kao Leokrat; ne izdadoše hraniteljice svoje i ne predadoše hramova neprijateljima, već se, premda ih je malo bilo, zatvoriše, dadoše se podsjedati i ostadoše ustrajni za domovinu. A tako plemeniti ljudi, bijahu tadašnji kraljevi, da su voljeli umrijeti za spas svojih podanika nego ostati u životu pa otići u drugu koju zemlju. Vele, da je Kodro naložio Atenjanima, da paze, kad umre, i da je uzeo prosjačko odijelo, da prevari neprijatelje, i izišao na vrata i sagnut skupljao pred gradom suho granje. Kad su došla k njemu dva čovjeka iz okola i pitala ga za prilike u gradu, jednoga je od njih ubio navalivši na nj srpom. A onaj se drugi razljuti na Kodra i pomislivši, da je prosjak, trgne mač i ubije Kodra. Kad se to dogodilo, poslaše Atenjani glasnika tražeći, da im dadu kralja, da ga pokopaju, govoreći im svu istinu. Peloponešani ga dadoše i vidjevši, da im nije više moguće zemlje osvojiti, oti-

doše. Kleomantu pak Delfljaninu i njegovim potomcima dade grad doživotnu hranu u pritaneju. Gledajte, jesu li tako kao Leokrat ljubili domovinu tadašnji kraljevi, koji su voljeli neprijatelje prevariti i mrijeti za nju i svoj život za opći spas žrtvovati. Stoga se samo i samo po njima krsti naša zemlja, budući da su dobili iste časti kao bogovi. Pa i pravo je, jer onu zemlju, za koju su se tako silno brinuli, mrtvi su dobili za baštinu. A Leokrat ni živ ni mrtav ne bi mogao imati prava na nju, već bi jedini s punim pravom morao biti prognan iz zemlje, koju je ostavio neprijateljima pa otišao. Ta ne bi bilo lijepo, da ista zemlja pokriva najhrabrije junake i najveću kukavicu na svijetu.

I opet se on usudio kazati, što će i sada možda vama reći, da nikada ne bi dočekao tu parnicu, kad bi bio svjestan, da je tako što učinio, kao da se svi tati i oni, koji plijene hramove, ne služe istim dokazom. To nije dokaz, da nijesu djela počinili, već dokaz njihove bezobraznosti. Ne mora on to kazivati, već to, da nije otplovio, da nije grada ostavio, da nije u Megari stanovao. To su dokazi čina, jer što je amo došao, mislim, da ga je neki bog doveo na samu kazan, da ga, pošto je umakao pogibli punoj slave, stigne beslavna i nečasna smrt, i da se onima, koje je izdao, predade u ruke. Da ga je naime drugdje stigla nesreća, ne bi bilo još jasno, je li radi toga kažnjen; stigne li ga pak ovdje kod onih, koje je izdao, očito je, da radi svojih zločina trpi tu kazan. Bogovi najradije pomućuju pamet zlim ljudima.

Ta tko se od starijih ne sjeća ili tko od mlađih nije za Kalistrata, koga je država na smrt osudila, čuo da je pobjegao i da je čuvši od boga u Delfima, da će, ako dođe u Atenu, dobiti svoje pravo, došao i pribjegao žrtveniku dvanaestorice bogova pa opet od države smrću kažnjen bio? I pravo je, jer kad pravo stigne zločinca, to je kazan. A bog je s pravom uvrijeđenima dao, da krivca kazne, jer strašno bi bilo, kad bi se i dobrima i zlima pokazivali isti znaci.

Ja mislim, ljudi, da se bogovi brinu za sve ljudske čine, a najviše za štovanje prema roditeljima i mrtvima i prema njima samima. Pravo je tako, jer je najveća opačina nesamo ogriješiti se o one, od kojih smo dobili početak života i primili najviše dobra, nego i ne žrtvovati života svoga za dobro njihovo.

Pripovijeda se — ako i jest vrlo nalik na priču, ipak će i sada svim mlađima biti od koristi, ako poslušaju, — da je u Siciliji iz Etne provalio potok lave i da je, vele, tekao prema drugoj zemlji a osobito prema jednomu gradu ondješnjih stanovnika. Drugi su nagli u bijeg želeći, da se spasu, a jedan je jedini mladić videći, da mu je otac prestar i da ne može umaknuti i da ga je već gotovo lava zahvatila, digao ga i nosio. Mislim zato, što je teret na se navalio, zahvatila je i njega lava. Po tom se baš može vidjeti, da je božanstvo dobrim ljudima milostivo. Pripovijeda se naime, da je vatra ono mjesto opkolila, i da su se jedini oni spasli. Po njima se još i sada mjesto zove: mjesto pobožnih. Oni, koji su brzo nagli u bijeg i svoje roditelje ostavili, svi su poginuli. Zato treba da i vi imajući svjedočanstvo od bogova jednoglasno kaznite eto toga, koji je sve najveće zločine počinio, koliko je mogao, jer je bogovima uskratio starinske časti, roditelje ostavio neprijateljima, a mrtvima nije dao pogrebnih počasti.

K tomu promotrite, ljudi, — jer ne ću da se odvratim od starih — one čine, kojima su se oni dičili; valjada ćete ih vi poslušati i poprimiti. Vele, da je Eumolp, sin Posidonov i Hionin, došao s Tračanima prisvajajući sebi pravo na našu zemlju i da je u ono doba baš bio kraljem Erehtej, koji je imao za ženu Praksiteju, kćer Kefisovu. Kad je htjela velika vojska provaliti u njihovu zemlju, otiđe u Delfe i upita boga, što bi učinio, da pobijedi neprijatelje. Pošto mu je bog odgovorio, da će neprijatelja svladati, ako kćer žrtvuje, prije nego se sukobe vojske, posluša boga, učini to i protjera neprijatelje iz zemlje, kad su navaljivali.

Navest ću vam i iz pjesama Homera, kojega su držali vaši oci za tako čestita pjesnika, te su postavili zakon, da se svake pete godine za svetkovine Panateneja od svih pjesnika jedino njegove pjesme kazuju, i tim su Helenima pokazali, da su sebi najljepša djela uzeli za uzor. Pa i pravo je, jer zakoni kratkoće radi ne poučavaju, već nalažu, što treba činiti, a pjesnici prikazuju ljudski život, odaberu najljepša djela te ljude svjetuju razlaganjem i dokazivanjem. Hektor je pobuđujući Trojance na boj za domovinu rekao ovo:

Nego se kod lađa bor'te u skupu; tkogod bude
Udaren, srušen, te ga sudbina i smrt zateče,
Neka umre, jer nije sramota mu umrijet braneć
Domovinu, al' djeca i žena će ostati za njim
Čitavi, zdravi i sav imutak, ako l' Ahejci
Vrate se u lađah svojih u postojbinu u milu.

Takve pjesme slušajući, ljudi, pređi vaši i za takvim se djelima povodeći tako su bili hrabri, da su nesamo za svoju domovinu nego i za cijelu Heladu kao zajedničku domovinu htjeli mrijeti. Oni, koji su se na Maratonu ogledali s barbarima, svladali su vojsku iz cijele Azije i svojom pogibli stekli svim Helenima opću sigurnost ne ponoseći se svojom slavom, već tim, što su počinili djela dostojna slave postavljajući sebe za zaštitnike Helenima a za gospodare barbarima, jer ne nastojahu samo riječju oko hrabrosti, već je činom svima pokazivahu. Stoga bijahu oni, koji su tada u našem gradu prebivali, tako čestiti ljudi i u javnom i u običnom životu, da je najhrabrijim u ono doba Lakedemonjanima, kad su vojevali na Mesenjane, prorekao bog, da će od nas vođu dobiti i neprijatelje pobijediti. Pa ako je naše vođe bog držao za bolje od potomaka Heraklovih, koji uvijek kraljuju u Sparti, kako ne treba hrabrost naših starih smatrati za prvu na svijetu? Ta koji Helen ne zna, da su dobili za vođu od našega grada Tirteja, s kojim su i neprijatelje svladali i uredili odgoju mladeži posavjetovavši se dobro nesamo za tadašnju pogibao nego za sva vremena. Spjevao im je i ostavio elegije, koje slušatelje odgajaju u hrabrosti. I dok se za druge pjesnike ništa nijesu brinuli, njega su tako silno cijenili, te su postavili zakon, da se, kadgod budu u oružju polazili na vojnicu, svi pozovu k šatoru kraljevu, da čuju pjesme Tirtejeve; jer su mislili, da će tako najradije za domovinu mrijeti. Korisno je čuti tu elegiju, da znate, po kakvim pjesmama bijahu pjesnici kod njih na glasu.

(Slijedi pjesma, što je otisnuta na str. 84.)

Lijepa je pjesma, ljudi, i korisna onima, koji je se hoće da drže. Tako su bili hrabri slušajući tu pjesmu, da su se s našim gradom otimali o prvenstvo s punim pravom, jer su jedni i drugi počinili najljepša djela. Naši su naime pređi pobijedili barbare, koji su prvi navalili na Atiku, i pokazali su jasno, da muževnost

nadmašuje bogatstvo a hrabrost mnoštvo. Lakedemonjani u Termopili u boju nijesu bili iste sreće, a hrabrošću su kud kamo sve nadmašivali. Stoga je moći vidjeti nadgrobne natpise jednih i drugih kao svjedočanstva njihove hrabrosti, istinito napisane za sve Helene, onima:

Javi Lakoncima, stranče, da ovdje u grobu ležimo
Znajući slušati vijek njihovih zakona moć,

a vašim pređima:

Ovdje na Maratonu Atenjani za sve Helene
Junački bijući boj skršiše Međanâ vlast.

Toga se, Atenjani, nije samo lijepo sjećati, nego je i onima, koji su to učinili, hvala a gradu vječna slava. A ne, što je Leokrat učinio, koji je svoje volje osramotio slavu našega grada, što se tako dugo dizala. Ako dakle njega na smrt osudite, činit će se svima Helenima, da i vi na takva djela mrzite, a ako ne, i pređe ćete svoje lišiti stare slave i ostalim ćete građanima veoma škoditi. Jer tko se onima ne divi, ovoga će kušati nasljedovati misleći, da se onakva djela slave kod većine, a kod vas da se bezobraznost, izdajstvo i kukavština drži za najljepše.

Preveo F. Radanović.

Plutarh.

Rodio se u beotskom gradu Heroneji oko g. 50. posl. Is. od odličnih i bogatih roditelja, a umr'o poslije g. 120. Učio je u Ateni, boravio u Aleksandriji a više puta u Rimu, gdje su ga i na carskom dvoru štovali. Velik dio života proveo je u Heroneji baveći se knjigom i poučavanjem sinova svojih i mladeži. Od cara Trajana zadobi čast konzularsku, a kao starac postade svećenik Apolonov. On je najplodniji pisac rimskoga doba i stekao veliku popularnost. Ni jedno se staro djelo nije čitalo više od njegovih Poređenih životopisa, u kojima poređuje po jednoga Grka i Rimljanina, na pr. Aristida i Katona Starijega, Perikla i Fabija Maksima, Aleksandra i Cezara. Iz toga su djela crpli pjesnici, filozofi, slikari i kipari. Plutarh je vrstan pripovjedač a ima pred očima više svrhu moralnu negoli historičku istinu; zato i nema prave, duboke kritike. Još imamo od

njega veliku zbirku spisâ pod imenom Etika, gdje se raspravlja o pitanjima historičkim, političkim, literarnim, osobito o filozofiji i vjeri.

Iz „Aristida".

Slava u spomen platejske bitke (21.).

Nato se sastane opća grčka skupština, u kojoj Aristid predloži, da se svake godine u Plateji sastaju zastupnici i poslanici iz Grčke, a svake četvrte godine da se slave »igre u slavu slobode«; saveznička grčka vojska neka sastoji od 10.000 oklopnika, 1.000 konjanika i 1.000 brodova za rat s Perzijancima, a Platejci da se puste kao nepovredljivi i sveti zato, što oni bogu u ime Grčke žrtvuju! Skupština to sve prihvati, a Platejci uzmu na sebe, da svake godine žrtvuju za one Grke, što su ondje pali i pokopani. I to oni do dana današnjega čine na ovaj način. Šesnaestoga dana mjeseca memakteriona, koji je u Beoćana alalkomenije, obdržavaju svečan ophod. Naprijed ide u cik zore trubač, koji trubi znak za juriš. Za njim dolaze kola puna mrčike i vijenaca, onda crn bik i žrtve ljevanice od vina i mlijeka u vrčevima a od ulja i kâda u posudama, koje nose sinovi slobodnih građana — ta ničiji se rob ne smije ničega, što na tu svečanu službu pripada, dotaknuti, jer su oni ljudi za slobodu poginuli —, a za svima ide načelnik platejski, koji se inače niti smije željeza dotaknuti niti drugu osim bijelu haljinu obući, ali onda se obuče u grimiznu haljinu, uzme vrč za vodu, opaše mač pa ide od gradskoga arkiva kroz grad do onih grobova. Onda zagrabi vode iz izvora, opere sam stećke i pomaže ih dragom masti, a zatim zakolje onoga bika nad lomačom; pomoli se Hadu i podzemnome Hermu i poziva one junake, što su za Grčku poginuli, na objed i »krvni napitak«. Onda pomiješa u vrču vino i izlije ga govoreći: »Pijem u slavu junaka, koji su za slobodu grčku poginuli!« — To su eto običaji, koje Platejci još i dan danas čuvaju.

Iz „Perikla".

Periklov graditeljski rad (12.).

Što je Ateni najviše milja i ljepote donijelo i čemu se i ostali svijet najviše začudio i što jedino Grčkoj svjedoči, da

njezina hvaljena moć i staro blagostanje nije laž: to je divota njezinih javnih zgrada. No baš u tome su Periklovi neprijatelji njegovu politiku prekoravali i opadali vičući u svakoj skupštini: »Na narod pada sramota i pokor, što je zajedničko blago svih Grka k sebi prenio! Još mu je najpristojniji izgovor protiv prigovora taj, da je od straha perzijskoga zajedničko blago odonud uklonio, da bi se na sigurnu mjestu čuvalo. No taj mu je izgovor Periklo uzeo, te se čini, kao da Grčka očevidno strašnu pogrdu, pače tiranstvo trpi gledajući, kako mi od njezinih za ratne svrhe utjerivanih prinosa svoj grad pozlaćujemo i kitimo kao taštu ženu ukrasujući ga skupocjenim kamenjem i umjetninama i hramovima od 1.000 talenata!« Zato je Periklo narod poučavao, da za novce saveznicima ne duguju računa, jer ih u ratu brane i neprijatelje suzbijaju, a zato ne dobijaju ni jednoga konja, ni jednoga broda, ni jednoga vojnika. Što saveznici daju, to su jedino novci, a novci ne pripadaju onima, koji ih daju, već onima, koji ih primaju, ako ono ispunjuju, za što ih primaju. Budući pak da je njihov grad dosta opskrbljen stvarima za rat potrebitim, zato treba njegovo obilje obraćati na onake stvari, od kojih će, kad se dovrše, imati vječnu slavu, a dok se dovršuju, gotovo blagostanje. Jer tako se pojavljaju svakojaki rad i svakovrsne potreboće, koje svaku vještinu bude, svaku ruku zabavljaju i gotovo svemu gradu zaslugu daju i tako mu iz samoga sebe podjedno ljepotu i hranu pružaju. Mladi i zdravi ljudi dobijali su svoj dio državnoga imutka u vojnicama, a mnoštvo radnika, koji nijesu uzeti u vojnike, po Periklovoj osnovi nije imalo da ostane bez užitka niti ga opet dobijati bez muke i rada. Zato je bez oklijevanja među narod bacio velike osnove umjetnina i veoma vješte nacrte dugotrajnih gradnja, da bi onaj dio stanovništva, koji je kuću čuvao, tako isto kao i oni, koji su služili kao mornari i vojnici u tvrđama i na bojnom polju, imao pravo, da od državne imovine dobija korist i dio. Jer građa je bila tu: kamen, mjed, slonova kost, zlato, čempresovo i drugo drvo. A bilo je obrtnika, koji će to izrađivati i dogotavljati: tesara, kipara, kovača, klesara, mastilaca, zlatara, tokara, slikara, vezilja, rezara, onda za sve to ljudi za otpremanje i dopremanje: trgovaca, mornara i krmilara po moru a na suhu kolara, konjušara, vozara, užara, tkalaca, sedlara, cestara i rudara. Pa kao što vojvoda ima svoju osobitu vojsku, tako je

imao svaki obrt dodijeljeno mnoštvo prostih nadničara, koje je u službi zastupalo oruđe i tjelesnu snagu. I tako su te potrebоće tako reći svakoj dobi i vještini ono blagostanje donosile i razdavale.

Tako su se ta djela dizala, divna svojom veličinom a nenadmašna oblikom i ljepotom. Majstori su se natjecali, da bi obrtnički posao nadmašili vještačkim izrađivanjem. Ali najčudnija bijaše brzina. Stvari, za koje se mislilo da će svaka pojedina za mnoga pokoljenja i ljudske vijekove jedva doći do kraja, sve su one u kratko vrijeme za jedne jedine uprave dovršivane. I opet je, kažu, jedamput Zeuksis, kad je čuo, da slikar Agatarh mnogo do sebe drži, što brzo i lako slika, rekao: »A ja trebam dugo vremena!« Jer u radu okretnost i brzina ne daje djelu trajne vrijednosti ni savršene ljepote, već je na djelo potrošeno vrijeme nekim načinom zajam, koji, ako se to djelo sačuva, za kamate daje njegovu trajnost. Zato su djela Periklova stim divnija, što su u kratko vrijeme postala — za mnoge vijekove. Jer svako je pojedino odmah onda sjećalo starine, a čarom je do dana današnjega živo i novo. Tako nad njima kao da vječna mladost cvate, čuvajući pogled od dodira s vremenom. Kao da je u tima djelima miris vječnoga cvijeća i podjedno duša, koja ne stari. — Sve je to njemu rukovodio i nadgledao Fidija, premda su tima djelima bili zabavljeni znameniti graditelji i umjetnici. Jer 100 stopa dugi Partenon gradio je Kalikrat i Iktin; a hram »Tajne« u Eleusini počeo je graditi Koreb te je postavio stupove po zemlji i spojio ih s glavnim gredama. Poslije njegove smrti postavio je Metagen iz Ksipete vijenac i gornje stupove, a kube nad hramom dovršio je Ksenoklo iz Holarga. Dugački zid, za koji Sokrat veli da je sam čuo, kako Periklo osnovu predlaže, preuzeo je Kalikrat. Ovomu se poslu u jednoj komediji ruga Kratin, što kao sporo odmiče, jer — kaže — odavno ga Periklo riječima dovršuje ali činom — ni makac! Odej je po svojem unutrašnjem razređenju imao mnogo sjedala i mnoge stupove, a krov mu bio naokolo koso i strmo sagrađen, završujući se jednim jedinim šiljkom, pa tako je, kažu, bio slika i prilika čadora kralja perzijskoga. I tim je rukovao Periklo. Zato se i opet Kratin u svojim »Tračankama« šali: »Evo dolazi l u k o g l a v i Z e u s noseći na glavi odej, pošto je za s u d b e n i c r i j e p zamakao!« — Ponoseći se

ovim djelom predloži Periklo sada prvi put, da bi se kod Panateneja priređivalo glazbeno natjecanje, i kao izabrani sudija odredi sam, kako natjecatelji treba da sviraju, pjevaju ili u citaru udaraju. Pa kako onda, tako je i unapredak odej bio mjesto za glazbene svečanosti. Propileje na tvrđavi dovršene su za pet godina, a graditelj bijaše Mnesiklo. Čudan slučaj, koji se kod gradnje dogodio, dokazao je blizinu boginje, koja je ća i sama pomagala taj posao dovršivati. Najmarljiviji i najvoljniji se radnik oklizne, padne s visine, te je tako teško bolovao, da su ga liječnici ostavili. Periklo je bio tužan, no boginja mu se u snu ukaže i odredi lijek, kojim je toga čovjeka brzo i lako izliječio. Zato je on i dao postaviti mjedeni lik »ljekarice Atene« na akropoli do žrtvenika, koji je, kako pripovijedaju, i prije ondje stajao. Pomenuti Fidija pravio je zlatni lik te boginje, te je na stupu zabilježeno, da je to njegovo djelo. Uopće je gotovo sve bilo njemu povjereno, te je, kako smo rekli, radi Periklova prijateljstva on bio svima umjetnicima glava.

Iz „Aleksandra Velikoga".

Bitka kod Gaugamele. Izvor nafte kod Egbatane (31.—35.).

Pošto je Aleksandar svu zemlju do Eufrata sebi pokorio, ići će dalje na Darija, koji je s jednim milijunom vojnika k moru silazio. Jedan će mu njegov prijatelj kao nešto smiješno pričati: kako su se njegovi dvoranici u igri na dvoje podijelili, pa će i jedni i drugi sebi uzeti vojvodu i glavu nazivajući jednoga Aleksandrom, drugoga Darijem. Isprva će se među sobom nabacivati grudama, onda tući šakama, dok se u žestini ne raspališe pa kamenje i toljage ne zgrabiše tako, te ih se našlo mnogo, koji nikako ne će da prestanu! Kad je Aleksandar to čuo, zapovjedi, da se kolovođe sami među sobom pobiju. Aleksandru dade on oružje a Dariju Filota. Vojska je to gledala i uzimala kao kakvo znamenje za budućnost. Nastade ljuti boj, ali najposlije pobijedi t. z. Aleksandar i dobije na dar 12 sela i pravo, da smije nositi perzijsko odijelo. Tako priča Eratosten. Nego do velike bitke s Darijem nije baš došlo kod Arbele, kako mnogi povjesničari pišu, već kod Gaugamele. Vele, da ta riječ u tamošnjem jeziku znači »devina kuća«, pošto je negda jedan kralj, koji je na brzoj devi neprijateljima izmakao, tu devu ondje trajno smjestio i za njezinu opskrbu nekoliko sela s do-

hocima odredio. U mjesecu boedromionu po prilici u početku atenskih misterija pomrčao je mjesec, a u jedanaestoj noći poslije toga pomrčanja sastaše se vojske okom u oko. Darije je svoju momčad jednako držao u oružju prolazeći svojim redovima sa zubljama, a Aleksandar je svoje Makedonce pustio, da bi se odmarali. On se zabavljao s gatarom Aristandrom pred svojim šatorom obavljajući nekake tajne obrede i žrtvujući bogu Straha. Utom se ravnina među Nifatom i gordijejskim gorama sva vidjela obasjana perzijskim vatrama, a iz okola neprijateljskoga odjekivaše nekaki neodređen, zamršen glas i žamor kao iz ždrijela morskoga. Stariji prijatelji Aleksandrovi, osobito Parmenion, začudiše se tolikome mnoštvu i spomenuše u razgovoru, kako je to velik i težak posao, s tolikom se silesijom po danu pobiti i nju razbiti. Kad je dakle kralj svoju žrtvu svršio, dođu oni pred njega i uzmu ga nagovarati, da noću na neprijatelja navali i najgroznije u bližem boju mrakom zastre. No Aleksandar odgovori onim glasovitim riječima: »Ja pobjedu ne kradem!« Nekojima se dabogme taj odgovor učini djetinjast i prazan, kao da se on s tolikom pogibli šali. Drugima se opet učinilo, kao da se on u sadašnjost pouzdaje i sigurno u budućnost gleda, dok poraženomu Dariju ne daje povoda, da se opet pouzda u drugi pokušaj i da krivnju baca na noć i na mrak. Jer kod tolike moći i zemlje ne će Dariju nestati ni oružja ni momaka, da bi od rata odustao, već ako bi se i svoje oholosti i nade odrekao, kad ga očevidan poraz silom dozove k pameti.

Kad su oni otišli, legne Aleksandar pod svoj šator; i kažu, da je ostali dio noći protiv svojega običaja prespavao tako čvrsto, te su se njegove vojvode ujutru čudile, kad su k njemu došle. Oni dakle vojnicima na svoju ruku dadu zapovijed, da ručaju. Onda uniđe Parmenion, kako je bila hitnja, k njemu, stane kraj njegove postelje i zovne ga 2—3 puta imenom. Kad se kralj nato probudio, pita ga: kako to, da on spava, kao da je već pobijedio, a ne kao da mu valja tekar boj biti najveći od sviju? Nato se Aleksandar nasmiješi i kaže: »Što? Pa zar ti ne misliš, da smo već pobijedili, kad se više ne moramo potucati i za Darijem, koji pred bitkom bježi, u dalekoj i opustošenoj zemlji trčati!« Ali nesamo u bici, već i u samoj opasnosti pokazao se on velik i čvrst svojom bistroumnošću i

pouzdanjem. Dok je naime boj trajao, nastade na lijevom krilu kod Parmeniona uzmak i nemir, jer je baktrijansko konjaništvo s velikom žestinom i svom silom na Makedonce udarilo, te je Mazej izvan bojnoga reda okolo poslao konjanike, da napadnu na stražare prtljage. To je dakle Parmeniona s jedne i druge strane i zbunjivalo pa zato pošlje k Aleksandru glasnike s porukom: tabor je s prtljagom izgubljen, ako sprijed brže bolje ne pošlje jaku pomoć onima ostrag! Slučajno je kralj baš u taj čas svojoj četi htio da dâ znak za napadaj. No kako je čuo Parmenionovu poruku, kaže: »Ta taj je pamet izgubio i poludio, jer je u svojoj zabuni sasvim zaboravio, ako su pobjednici, da će im još i šaka dopasti sve, što je neprijateljevo; a ako su poraženi, ne smiju misliti na blago i robove, već na dičnu smrt u junačkom boju!« Pošto je ovako Parmenionu poručio, metne na glavu kacigu. Ostalo je oružje već bio obukao u šatoru, — sicilijansku košulju s pasom i preko nje dvostruk lanen oklop od onih, što su kod Isa zaplijenjeni. Kaciga bijaše od željeza, ali se sjala kao čisto srebro, — djelo Teofilovo. Do nje je pristajala ogrlica također od željeza s umetnutim kamenjem. K tome je imao krivu sablju osobite tvrdoće i lakoće, koju mu je poklonio kralj kitijski, jer se Aleksandar najviše izvještio za boj na sablje. Onda je nosio jahačku kabanicu, koja je gizdavije bila izrađena od ostalog oružja. Bila je naime rukotvor staroga Helikona i počasni dar, što mu ga je grad Rod poklonio; i tu je obično nosio u boj. Dok je dakle kroz bojne redove jahao ovdje ispravljajući, ondje opominjući, ovamo poučavajući, onamo nadgledajući, sjedio je na drugom konju; jer je svoga Bukefala štedio, jer je već bio vremenit. No kad je išao na posao, vodili bi pred njega Bukefala; pa kako je njega objahao, odmah se počinjao napadaj.

Sad se on najviše porazgovorio s Tesalcima i s ostalim Grcima. Oni ga osokoliše vičući, da ih vodi na neprijatelja. Nato on svoje koplje uzme iz desne ruke u lijevu i počne se, kako Kalisten priča, bogovima moliti i njih zazivati: ako je uistinu potomak Zeusov, nek obrane Grke i njima pomognu! Gatar Aristandar jahao je u bijeloj haljini i sa zlatnim vijencem kraj njega i pokaže orla, koji se nad Aleksandrovom glavom dizao u zrak i u svom letu ravno letio prema neprijateljima. To je sve one, koji su ga gledali, velikim pouzdanjem napunilo.

U tren živi jurili su konjanici u svom pouzdanju pocikujući uzagrapce protiv neprijatelja a pješadija kao talasi — za njima. No prije nego što će se prednji redovi sraziti, uzmaknuše Perzijanci. Progon bijaše žestok; a Aleksandar je pobijeđenu četu, u kojoj je bio Darije, odsvakud gonio prema svomu središtu. Njega je izdaleka spazio kroz srednje redove, u dubljini kraljevske straže istaknuo se njegov lik; bio je lijep, velik čovjek, stojeći na visokim kolima, dobro zaklonjen mnoštvom kićenih konjanika, koji su u gustim redovima oko njegovih kola bili smješteni i spremni da neprijatelje dočekaju. Ali kad strašni lik Aleksandrov izbliza ugledaše, gdje one, što su bježali, među njih goni, — spopane ih strava, i oni se većinom razbjegnu. Najhrabriji plemići dali su se pred svojim kraljem ubijati; pa kako su jedni preko drugih padali, nastajala je smetnja u progonu, jer su još u smrtnom trzanju momke i konje obuhvatali. Sad su Dariju sve strahote bile pred očima. Već su i čete, koje su imale da ga brane, na nj padale tako, te nije bilo lako kola okrenuti i protjerati: kotači, poškropljeni krvlju tolikih mrtvih, zapadali su među njima; a konji, mnoštvom mrtvih zadržani i gotovo zatrpani, počnu skakati i svoga kočijaša zbunjivati. Zato ostavi Darije svoja kola i oružje i pobjegne. Nego teško da bi i sada utekao, da nijesu došli opet drugi konjanici od Parmeniona, koji su Aleksandra zvali na drugu stranu, »jer još jaka četa ondje stoji na okupu, te neprijatelji ne će da popuštaju«. Uopće okrivljuju Parmeniona, da je u toj bici bio spor i mlitav bilo zato, što mu je njegova starost već nešto od njegove srčanosti otkidala, ili što je, kako Kalisten veli, samovolja i nadutost Aleksandrove moći u njemu nezadovoljstvo i zavist pobudila. U onaj čas dakle razljuti se kralj na taj poziv, ali ne reče vojnicima prave istine, već dade zatrubiti, da bi se vraćali, kao da mu se hoće kraj učiniti pokolju i — »što se već smrkava«. Nego goneći prema onoj strani, koja je bila u opasnosti, začuje usput, da su neprijatelji sasvim poraženi i da bježe.

Pošto se ovako ona bitka završila, bilo je, kao da je vlast Perzijanaca posvema skršena. Nato je Aleksandar za kralja Azije proglašen i uzme bogovima veličanstvene žrtve prikazivati i svoje prijatelje darivati bogatstvom, palačama i kneževinama. Da bi se pred Grcima iskazao, izdade zapovijed, da se sve njihove kneževske vlade ukidaju i da oni sami sobom upravljaju;

a napose da se Platejcima grad njihov iznova gradi zato, »što su njihovi stari svoju zemlju Grcima prepustili, da bi u njoj za svoju slobodu boj zametnuli«.

Prolazeći Babilonijom, koja mu se odmah sva pokorila, začudio se najviše uvalini kod Egbatane, iz koje je kao iz izvora neprestano oganj sukljao, a zatim velikome potoku nafte, koji je blizu one uvaline radi množine te smole kao kakvo jezero. Ta smola inače nalikuje asfaltu; samo što je tako osjetljiva na vatru, da još prije nego će se plamena dotaknuti, kroz samu zraku svijetla plane i često puta i zrak, što među njima leži, upali. Pokazujući mu njezino svojstvo i djelovanje nakapaše Perzijanci usku stazu, koja je do kraljeva dvora vodila, tom žitkom tvari. Onda stanu na jedan kraj i pruže svoje luče na pokapana mjesta, jer se već mrak hvatao. Tek što je onaj kraj planuo, već je u tren oka plamen dalje zahvatio i brzo kao misao stigao na drugi kraj, i tako je ona staza bila jedna vatra. A bio je kod kralja neki Atenjanin Atenofan, jedan od onih, što su ga obično kod mazanja i kupanja dvorili i njegove misli šalom na vesele stvari navraćali. Baš je onda u kupaonici kod Aleksandra stajao momak, koji je bio sasvim prost i smiješna lica, ali je ugodno znao pjevati, a zvao se Stefan. Istom će Atenofan: »Hoćeš li, kralju, da s ovom tvari učinimo pokus na Stefanu? Jer ako se na njemu upali i ne ugasi, onda i ja priznajem, da mu je snaga neodoljiva i strašna!« Nekako je i onaj momak drage volje na takav pokušaj pristajao, i oni ga svega namažu. No kako ga zapališe, izbije iz njegova tijela tolik plamen i sasvim ga zavije tako, te je Aleksandar došao u najveću nepriliku i strah. Pa da nije srećom ondje bilo mnogo ljudi, koji su sudove s vodom za kupanje u rukama držali, prije bi se oganj raširio, nego što bi pomoć stigla. Nego i ovako su tijelo toga momka, koje je od pete do glave bilo jedna vatra, jedva jedvice ugasili, i on se poslije toga razbolio. Po tome nekoji, koji priču, što se tiče istine, hoće da spasavaju, prilično vjerodostojno tvrde, da je ta nafta bilo poznato sredstvo, kojim je Medeja po pričanju tragičara onaj vijenac i plašt namazala. A otkud nafta postaje, o tome se nije ništa izvjesno znalo . . . Može biti da izvire ta kapljevina iz zemlje, koja je od prirode masna, te se lako užeže. Jer uistinu ima Babilonija veoma vruće tlo, tako, da se je-

čmeno zrnje često puta od zemlje odbija i uvis skače, kao da sav onaj kraj od vrućine ima trzanje.

Preveo St. Senc.

Lukijan.

Taj najveći satirik grčki rodio se u Samosati u Siriji oko g. 120. posl. Is. od siromašnih roditelja. Učio je kipariju, iz zanata pobjegne pa naučivši grčki izuči govorništvo i postane u Antiohiji odvjetnik. Zatim prođe kao sofistički govornik Grčkom, Italijom i Galijom te steče slave i novaca. I toga se zvanja okani pa se nastani u Ateni i preda filozofiji. Sada stane pisati kratke dijaloge, pune dosjetke i šale o bogovima i ljudima. Vesela se ćud poslije prometnu u sarkastičko napadanje na pojedina lica. Pod starost postane carski činovnik u Egiptu, gdje i umre negdje poslije g. 180. Pisao je i govore i odulje spise.

1. O potvori.

(2.—6.)

Hoću da pokažem u raspravi kao na slici, što je potvora i odakle se počinje i što čini; ali mi je Apel Efešanin već odavno preoteo tu sliku. Jer i njega su potvorili pred Ptolemejem, da je s Teodotom bio učesnik urote u Tiru, a Apel nije nigda vidio Tira ni znao, tko je Teodot, samo je čuo, da je Ptolemejev namjesnik, kojemu je povjerena uprava Fenikije. Pa ipak ga je jedan od umjetničkih takmaca, Antifil po imenu, zato, što mu je zavidio čast, koju je kod kralja stekao, i što mu je bio takmac u umjetnosti, potvorio pred Ptolemejem, da je bio učesnik svega i da ga je netko vidio u Feniciji, gdje ruča s Teodotom i za čitava mu ručka šapće u uho, i napokon izjavi, da se Tir odmetnuo i Pelusij zauzeo na Apelov savjet. A Ptolemej, kako i inače nije bio baš razuman nego u despotskom laskanju othranjen, tako se raspalio i uzrujao, te nije uzeo na um nikakvu vjerojatnost ni to, da mu je potvorač bio takmac, ni to, da je slikar odviše neznatan za toliku izdaju, pa još kad mu je on dobročinstva učinio i poštovao ga mimo sve drugove njegove; uopće nije ispitao ni to, da li je Apel otplovio u Tir;

nego mu se odmah prohtjelo ljutiti se, te stane vikom napunjati kraljevske dvore vičući: nezahvalnik, podmukalac, urotnik! I da nije jedan od onih, koji su bili s njim uhvaćeni, razljutivši se na Antifilovu bestidnost i požalivši bijednoga Apela rekao, da on ni u čemu nije bio s njima, bio bi izgubio glavu i trpio za ono, što se u Tiru dogodilo, ni kriv ni dužan. A Ptolemej se, kažu, za to tako zastidio, te je Apelu darovao sto talenata i Antifila dao mu za roba.

A Apel sjećajući se, u kakvoj je pogibli bio, osvetio se za potvoru ovakvom slikom. Zdesna sjedi čovjek s veoma velikim ušima gotovo tolikima, kao Midina što su, te pruža ruku Potvori, koja još izdaleka dolazi. Do njega stoje dvije žene: Neznaja, mislim, i Sumnja. A s druge strane dolazi Potvora, prekrasna žena ali vatrena i strastvena, jer se bijes i gnjev vidi na njoj; lijevom drži zapaljenu zublju, a desnom vuče za kosu mladića, koji ruke diže k nebu i bogove zove za svjedoke. Naprijed ide blijed i ružan čovjek oštrih očiju i nalik na one, koji su iza duge bolesti omršavili. Njega bi čovjek držao za Jal. Pa i druge dvije žene idu s njim opominjući i štiteći i kiteći Potvoru. I kako mi je i za njih kazao tumač slike, jedna je Podmuklost a druga Prijevara. A za njima ide žena sva u žalosti, u crnom odijelu i s raspuštenom kosom; zvali su je, čini mi se, Raskaja; bar se plačući okretala natrag i veoma stidljivo pogledala Istinu, koja se približavala. Tako je Apel svoju pogibao prikazao na slici.

Tako dajmo i mi, ako vam je s voljom, po slici efeskoga slikara prođimo svojstva potvore, ali prije je označimo definicijom; tako će nam slika biti jasnija. Potvora je dakle tužba. koja biva u izočnosti onoga, koji se tuži, bez znanja njegova, te se vjeruje, jer je nazočna samo jedna strana, pa nema prigovora. Taki je predmet našega raspravljanja. Pa budući da su tri lica, kao u komedijama, onaj, koji se potvora, i onaj, pred kim se potvora, ogledajmo za svakoga, kako upravo postupa.

Preveo dr. A. Musić.

2. San ili pijetao.

(1.—2., 4., 17.—24.)

Crevljar Mikil. Ama sam Zeus te ubio, ništarijo ti, pijetle! Gle ti zavidljivca i kričala! Baš sam bio bogat čovjek i preslatko sanjao i divno blaženstvo uživao, a ti me krikom i vriskom svojim probudi, kao da mi ni u noći nije uteći siromaštvu svojem, puno grdnijem od tvoga. Pak sudeći po velikoj tišini, što je naokolo, i po studeni, koja me još nije, kao što svagda ujutru, slèdila — jer to mi je najsigurnije kazalo za to, da je dan na domaku — još ne može da je ponoć, no budnik taj, kao da zlatno ono runo čuva, umah, čim bude večer, deri se i viči. Al' čekaj, prisjest će ti! Osvetit ću ti se, duše mi! Neka samo svane dan, štapom ću te izlijemati; jer sad bi bilo što posla s tobom, kad bi po mraku tamo amo skakutao.

Pijetao. Mikile gospodaru! Mišljah, da ću ti ugoditi srcu, preotmem li od noći, koliko bih mogao, da uranivši uzmogneš dogotoviti čestit komad rabote; jer ako prije sunca jednu crevlju napraviš, bit ćeš tim radom stekao već toliko, te se jedan dan možeš prehraniti. Ako li ti je milije prespavati, a ja ću ti mirovati i u mene manje glasa no u ribe; ele ti pazi, da imajući u snu blaga i bogatstva na javi ne gladuješ.

Mikil. Zeuse čudotvorče i Heraklo čuvaru, kakav to užas? Pijetao progovorio poput čovjeka!

Pijetao. Pa takva šta čini ti se da je čudo, ako mi je govor kao i vama?

Mikil. Kako ne? — Ej, bozi, čuvali nas oda zla!

Pijetao. Ti si, Mikile, čini mi se, velika neznalica te nijesi ni Homerovih pjesama čitao, u kojima i Ahilejev konj Ksanto odrekavši se odrješito rzanja stoji sred boja te se razgovara čiste šesterce besjedeći, ne kao što ja sada bez stihova; pa taj je konj i proricao i budućnost objavljavao, i nije se činilo, da što nečuveno radi, a onaj, koji ga je slušao, nije, kao što ti, u pomoć zazivao boga čuvara, kao da je ono, što čuje, nešto užasno i grozno. Pa što bi ti tek bio radio, da ti je greda na Argi progovorila, ili hrast u Dodoni sam od sebe proricao, ili da si vidio oderane kože, gdje gmižu, i komade govedine, gdje ričuu, napola kuhano i nabodeno na ražnjeve? A ja, koji sam drug Herma, najvećega blebetaša i govorljivca između svih bogova

a i inače stanujem i živim s vama, kako tako morao sam naučiti čovječji govor. Kad bi mi pak obećao, da ćeš tajnu čuvati, rekao bih ti bez oklijevanja pravi uzrok, zašto mi je govor jednak s vašim, i odakle to, što ovako umijem zboriti.

Mikil. Ele, ele, da nije i to san, što se taj pijetao ovako sa mnom razgovara? Nuder dakle reci, tako ti Herma, dragi moj, koji je drugi uzrok tvome govoru. Da ću mučati i nikomu ne ću kazati, — za to se nemoj starati. Ta tko bi mi i vjerovao, kad bih stao pripovijedati, da sam to od pijetla čuo?

Pijetao. Slušaj dakle! Sasvim nečuvenu stvar znam da ću ti kazati, Mikile: ovaj tu, koji ti se prikazuje pijetlom, bijaše, nije tomu dugo, — čovjek. Ja ti se istom nedavno preobrazih u pijetla.

Mikil. A kako to? Ta rad bih to svakako znati.

Pijetao. Jesi li čuo za nekog Pitagoru Mnesarhova, Samljanina?

Mikil. Mudrijaša onog misliš i hvalisavca, koji stavljaše zakon, da ne valja niti mesa okusiti niti graha jesti, uklanjajući ovako najslađi, meni bar, smok od stola, a osim toga dokazivaše ljudima, da je on, prije nego što bijaše Pitagora, bio Euforb. Vračarom ga smatraju i čarobnikom, pijetle!

Pijetao. Uprav onaj Pitagora sam ti ja; stoga, brate, prestani me ružiti, osobito kad ne znaš, kakva mi je bila priroda.

Mikil. To ti je opet kud i kamo veće čudo od onoga pređašnjega. Pijetao mudrac! No recide ipak, Mnesarhov sine, kako nam iz čovjeka posta pticom?

Pijetao. Dakle bio sam isprva Euforb, borio sam se kod Ilija; tu umrijeh od ruke Menelajeve, poslije postadoh Pitagora.

Mikil. Pa daj pripovijedaj o Pitagori!

Pijetao. Zapravo, Mikile, bijah sofistom, jer treba, mislim, ipak da istinu kažem, ali inače ne baš neuk i nevješt lijepim znanostima. Putovao sam također u Egipat da se od svećenikâ naučim mudrosti, pohodio sam sveta mjesta i proučio spise Orove i Isidine; odjedrih zatim u Italiju i ondješnje Helene tako zanijeh, te su me držali za boga.

Mikil. Čuo sam o tom pak i to, da su vjerovali, da si ti poslije smrti opet oživio. No reci mi, pošto si odložio Pitagoru, u koga si se onda preobrazio?

Pijetao. U Aspasiju, zatim u Krata, zatim postadoh kralj, onda siromah a zamalo satrap, zatim konj i čavka i žaba i drugo koješta — bilo bi predugo pojedince sve nabrojiti —. Najposlije postadoh pijetlom i to više puta, jer taj mi je život omilio; i pošto sam kod mnogih drugih, kod kraljeva i siromaha i bogataša robovao, najposlije evo i s tobom živim te ti se svaki dan smijem, kad radi siromaštva svoga jaučeš i kamkaš, a bogatašima se diviš ne znajući za jade, što su im se popeli na dušu. Jer da znadeš za brige, koje imaju, smijao bi se sam sebi, što si isprva mislio, da je bogatstvo neiskazano blaženstvo.

Mikil. Nude dakle, Pitagora — ili kako se već najvoliš zvati, jer ne bih te rado pomeo u govoru nazivajući te sad ovako, sad onako.

Pijetao. Sve jedno, zvao me ti Euforbom ili Pitagorom ili Aspasijom ili Kratom, jer sve sam ovo ja; nego bolje bi baš činio, kad bi me po ovome, što pred sobom vidiš, nazivao pijetlom, da ne poniziš tu pticu, kao da je ništava, a kad tamo — toliko duša ima u sebi.

Mikil. Nude dakle, pijetle, budući da si gotovo svaki način živovanja iskušao i sve si bio, sada jasno kazuj to o bogatašima, kako žive, to o sirotinji, da vidim, eda li si pravo rekao, da sam sretniji od bogatašâ.

Pijetao. Gle, ovako stvar promotri, Mikile! Tebe zacijelo nije puno briga, dođe li glas, da su neprijatelji na domaku, niti se staraš, da ti provalivši ne poharaju polja i ne zgaze perivoj ili ne posijeku loze, nego tek, kad začuješ trublju, a možda još ni tada, skrbiš se za sebe, kuda bi krenuo, da se spaseš i pogibli da izbjegneš; oni pak baš su i za sebe u strahu, ali ih ljuti također, kad sa bedemâ vide, gdje im se raznosi sve, štogod su na spahiluku imali. Treba li plaćati ratni namet, samo se oni k tomu pozivaju; a treba li poći na vojsku, stupaju naprijed u pogibao kao vojskovođe pješačke ili konjaničke; a ti sa vrbovim svojim štitom, kad se valja spasti, lagahan kao ptica, opet si spreman kod slavlja da se častiš, kad zapovjednik nadvladavši donosi žrtvu. A u miru opet ti kao čovjek iz naroda, ako pođeš gore u skupštinu, gospoduješ nad bogatašima, a oni se plaše pa dušu u se, darovima te mire. Jer i za to, da imadeš banjâ i igarâ i prikazivanja i sve drugo do mile volje, oni se naprežu; a ti, kad oni dosluže i prije nego stanu služiti, sudac

čangrizav kao gosa kakav, gdjekad im i ne daš govoriti, pače ako ti se svidi, zaspeš ih daždom od kamenja ili im globiš imutak; pa dalje: niti se ti bojiš kakva söka ni lupeža, da ti unišavši po atuli ili provalivši zid ne otme novce, niti ti zadavaju posla računi ili naplate, a ne ložiš se ni s prokletim provodnicima i nemaš briga na sto strana, već dogotoviš li crevlju, dobiješ svojih sedam grošića plate, pred večer izađeš, i ako ti se svidi, pođeš se kupati, zatim kupiš kakovu harengu ili salakušku ili nekoliko glavica crvena luka te se razgaljuješ pjevajući i u svom dragocjenom siromaštvu mozgajući. Zato si i tijelom zdrav i jak a tvrd za studen; jer rad te otvrđuje i junačkim te čini boriocem suprot onoga, za što drugi misle da se ne da svladati. Pa zbilja tebe ne snađe nikoja od onih teških bolesti, već ako te koji put uhvati laka groznica, jedno malo joj se podaš, ali onda namah skočiš na noge stresavši sa sebe muku, a groznica smjesta otpiri od straha videći, gdje hladnu vodu ločeš i liječničke pohode do hiljadu vragova šalješ. A bogataši — ima li zla, što ga jadnici s neumjerenosti svoje ne bi patili, uloge u nogama i sušicu i zapalu pluća i vodenu bolest? Jer to su posljedice skupocjenih onih gozba. Zato i jedni od njih kao Ikar visoko se podignu i suncu se primaknu, no jer ne znadu, da su im krila zglobljena od voska, gdjekada uz silan pljusak strmoglavce padnu u more; koji pak kao Dedal mislima ne dosegoše neba ni oblaka, nego se drže zemlje, oni obično bez opasnosti prolete.

Mikil. Ljude valjane i razborite misliš.

Pijetao. U onih drugih pak možeš vidjeti brodolome, Mikile, do zla boga grdne, kad na primjer Kres stoji oskubenih krila, a Perzijanci mu se brukaju, dok uzlazi na lomaču, ili kad se Dionisije, pošto mu utonu silništvo, viđa u Korintu kao školnik, gdje iza tolike vladavine dječicu uči slova čitati.

Mikil. Kažide mi, pijetle, kada pak ti bijaše kraljem — jer si rekao, da si nekoć i kraljevao —, kakav ti se tada činio taj život? Je li? bio si presrećan uživajući svih dobara cvijet, kakav bio da bio?

Pijetao. Nemoj me ni sjetiti, Mikile, tako sam bio zlosrećan, jer u svem, što je spolja, činio sam se, kako veliš, presrećan, ali iznutra morilo me trista briga i muka.

Preveo A. Šrabec.

3. Iz „Razgovorâ u Hadu“.

Diogen i Mausol.

Diogen. Čime se, Karanine, toliko ponosiš te hoćeš, da te više časte nego nas ostale sve?

Mausol: Kraljevanjem svojim, jer cijelom Karijom vladah, i jedan dio Lidije i neke otoke i Joniju do Mileta pokorih; zatim bijah još hrabar i lijep čovjek; a što je najznatnije, u Halikarnasu imam na sebi prevelik spomenik, kao ni jedan drugi mrtvac, od najljepšega mramora sagrađen i krasnim likovima urešen, koje su Skopa i Leohar načinili. Ne čini li ti se, da se s pravom time ponosim?

Diogen. Dakle vladanjem i ljepotom i veličinom spomenika ponosiš se?

Mausol. Da, tako mi Zeusa, tim.

Diogen. Ali lijepi Mausole, ta ti nemaš više ni ljepote ni jakosti. Tvoja je lubanja tako gola i ćelava kao i moja; mjesto očiju i nosa imamo rupe, nalikujemo dimu ili sjeni i cvrčimo kao ptice. A što se spomenika tvoga tiče, Halikarnašani ga mogu tuđincima pokazivati i njima se dičiti, ali što ti od njega imaš, ne znam kazati, već ako te veseli uvijek toliku težinu kamenja na sebi nositi.

Mausol. To će mi dakle sve biti bez koristi, i Mausol će biti u istom redu s Diogenom?

Diogen. Nipošto, predragi moj! Jer Mausol će jadikovati, ako se sjeti onih stvari, koje je na zemlji ostavio; a Diogen će mu se smijati, jer za takve stvari nije mario, pa ako i nema dragocjena spomenika, opet je iza sebe ostavio slavu, da je živio život čovjeka, spomenik, koji je viši i na tvrđoj osnovi sagrađen nego tvoj.

Preveo dr. A. Musić.

Tumač.

Krupnijim se brojevima označuje stranica, brojevima u zagradi pjesma a ostalima redak.

12. 1. boginja: Muza. — Pelej: kralj u tesalskom gradu Ftiji, muž božice Tetide, koja boravi kod oca Nereja u moru, otkad joj sin Ahilej vojuje pod Trojom. — 3. Aïd: Had. — 7. Atrejev sin: Agamemnon, zapovjednik grčke vojske. — 9. Letin sin: Apolon, bog svjetlosti, sunca; kao sunce vidi i zna sve, zato je bog proroštva; on je ujedno bog spasa i smrti, jer je toplina blagotvorna a pripeka pogubna: kao bog smrti nosi strijele. Mjesto strijela uzima u ruke i citaru, on je zaštitnik pjesme. — Leta je kći Titanke Febe, po baki se Apolon zove Feb. — Bolest: kuga — 15. povez: bijel, vunen trak, što se svećeniku vije oko glave kao znak, da je nepovrijeđen; Hris ga nosi na palici, jer dolazi moliti. — 16. dva Atrida: Agamemnom i brat mu Menelaj. — 17. nazuvčari: golijeni im štite nazuvci od kova, podstavljeni valjada kožom. — 19. Prijam: kralj trojanski.

13. 36. Hrisa i Kila: gradovi u zemlji u trojanskoj. — 37. Tened: otok uz obalu trojansku. — 38. Smintije: zato, što zatire poljske miše, ili zato, što je miš simbol proroštva, a Apolon je bog proročki. — 41. Danajci: Grci. — 47.—51. kuga. — 54. Hera: sestra i žena Zeusova, čuvarica braka. — 64. hekatomba: zapravo žrtva od 100 komada, onda uopće velika žrtva. — 65. blago za žrtvu mora biti bez mane i zdravo.

14. 101. palica: skeptar, kićeno drveno žezlo, znak vlasti vladarske i sudačke; služi kralju kao i štap, kad ide kuda.

15. 117.—119. prema tim stihovima, kažu, izradio je atenski kipar kip Zeusov u Olimpiji: Kronion: (Kronid): sin Kronov. Krono znajući, da će ga sin s prijestola svrgnuti, proždiraše svoju djecu, ali maloga Zeusa sakri mati Reja na Kreti, te on poslije zbaci Krona. — Ambrosijski: besmrtni, božanski. — 127. Lemnos: otok u Egejskom moru. — 134. Hefest je krupan i hrom; on je bog vatre i kovač umjetnik. Bogovi su vični gledati mladu kćerku Herinu Hebu, gdje im toči, pa se smiju nespretnomu Hefestu.

16. 137. podjednake: svaki dobiva dosta; forminga: citara, nalik na liru, samo što su krakovi citare šuplji a na liri puni.

— 7. Kaža: Glas. — 17. sluge: vojnik služi ratnomu bogu Aresu, sinu Zeusa i Here.

18. 67. švrće: mekoputni ljudi.

19. 113. zrnja: ječmene prekrupe, koja se saspe na životinju. — 129. drob: utroba t. j. pluća, jetra, srce.

20. 136. eter: zrak. — 137. Kaistro: rječica, utječe kod Efesa u more. — 143. Skamandar ili Ksant: rječica u zemlji trojanskoj. — 13. odrezana se dlaka dijeli među prvake grčke i trojanske, eda bi ih zakletva vezala. — 16. Ida: gora kod Troje.

21. 50. u kola janjiće metne: kod žrtve uz zakletvu nije se meso ispeklo i jelo, niti se pilo vino, nego se životinja zakopala ili u vodu bacila ili spalila.

23. 24. Tidejev sin: Diomed. — 29. Astijanaks: asti = grad, anaks = gospodar. — 47. Plako: gora u Kilikiji. — 50. Artemida je ubi: kap joj pade. Artemida je sestra Apolonova i božica smrti i lova; nosi kratku haljinu bez rukava, lovačke čizmice pa luk i tobolac, jednom rukom drži lane; ona je djevica.

27. 30. vojsku mirmidonsku: Mirmidonci iz Tesalije, momčad Ahilejeva. — 38. Telamon: kralj na Salamini.

29. 102. Eak: djed Ahilejev.

31. 49. Olimpljanin: Zeus. — 70. uzdodrža: u bojnim se kolima dese dva junaka; jedan ravna konje, drugi se bije, dok se ne izmori, onda prihvati uzde, a bije se onaj, što je dosad ravnao kolima.

32. 96. stolac: velika stolica s naslonom za leđa i ruke, a kako je visoka, ima podnožje; ima i manjih stolaca s naslonom samo za leđa i stoličica bez ikakva naslona. — 102. bezobrazna: jednom ga je onako hroma htjela s neba ukloniti, da ga ne gledaju bogovi. — 105. zemlja je po Homeru okrugla ploča, koju optječe duboka rijeka Okean.

33. 134. štit ima 5 koluta, jedan na drugom, prema sredini su sve manji; onaj u sredini, s kojim Hefest počinje, jest od mjedi, drugi od kositera (kalaja), treći od zlata, četvrti opet od kositera, peti od mjedi. U sredini je prikazano nebo i zemlja, na drugom kolutu život gradski u miru i ratu, na trećem proljeće, ljeto i jesen, na četvrtom pastirski život i kolo, na petom Okean. — 137. Orion: lovac od Artemide ubijen. — Plejade (vlašići): sedam kćeri Titana Atlanta, koji drži nebo; njih je Zeus pretvorio u zvijezde. — Hijade se pomišljaju kao čopor svinja, što srću pred lovcem Orionom u Okean; tako se i Medvjed plaši Oriona. — 140. sjevernica nikad ne zalazi, ne tone u more. — 148. prvi prizor predočuje svadbu, drugi sud na trgu; ubistvo ne progoni država, već ubijenoga osvećuje rod (bratstvo), te ubojica mora bježati u tuđinu, ako se s rodom ne nagodi i plati krvarinu. Ubojica se ovdje nagodio, ali je došlo do spora: rođak traži krvarinu, a ubojica tvrdi, da je dao.

34. 152. kmet: sudac obranik. — 156. Kad koji starješina (vijećnik) hoće da progovori, poda mu glasnik skeptar, znak vlasti sudačke. — 161. miso dvostruka: ili će im razoriti grad, ili treba da se drage volje predadu i izruče polovicu imanja svoga. — 172. trojačena: triput poorano: polje leži na ugaru, a onda se ore triput: u proljeće, ljeto i jesen; kod trećega se oranja sije.

35. 196. Linovu: u jednoj se grčkoj narodnoj pjesmi kaže, da je Lino prvi ljudima zapjevao pjesmu, ali ga je Apolon ubio, a Muze su za njim žalile. Priča je nastala od pripjeva »ajlinos« (semitski »ai lenu« = jao nama!), koji se pjevao u nekoj tužaljci za proljećem i mladošću. — 206. Knos: grad na Kreti. — 207. Arijadna: kći kralja Mina. — Dedal: mitski predstavnik najstarije grčke umjetnosti, ubio je rođaka i zato pobjegao iz Atene na Kretu; tu sagradi kralju Minu labirint, kamo ga Mino zajedno sa sinom njegovim zatvori. Dedal načini od perja i voska sebi i sinu Ikaru krila i, prije nego će poletjeti, svjetova sina, da ne leti k suncu; sin ne posluša, krila mu se od sunca raspadnu, a on se utopi u moru, koje se po njemu prozva Ikarskim. Dedal je dospio na Siciliju.

41. 104. odar provrtani: krevet je velik okvir na četiri noge; dulje su strane okvira provrtane, a kroz rupice je provučeno remenje, na koje se meću jastuci ili kožice a preko toga gunjci ili plahta.

42. 123. otok se Lemno puši od vulkana. — 129. blagim strjelama: smrt od kapi.

43. 8. Hiperion (Višnji) Helije: Sunce, sestra mu je Zora. — 14. Kalipsa: kći Atlantova, živi na mitskom otoku Ogigiji. — 16. dvadeseta je godina, otkako je Odisej pošao otkuće.

44. 19. on se ne presta mučit: kod kuće je morao ubijati prosce i boriti se s gospodom, koja su htjela osvetiti ubijene. — 20. Odisej je Posidonu, gospodaru mora, oslijepio sina Kiklopa Polifema i Posidona uvrijedio (v. str. 65.). — 27. Egist je Agamemnona na povratku ubio a njega opet Agamemnonov sin Orest. — 36. Hermija (Hermo): lijep maldić, bog glasnik, pratilac putnikâ, vodič duša u podzemni svijet; ima zlatan štap, kojim čovjeka budi i uspavljuje, a zlatne ga sandale nose preko kopna i mora; on daje ljudima mnoge blagodati; na kipovima ima na šeširiću ili na sandalama krioca.

45. 87. u Sparti je Menelaj, u Pilu Nestor.

46. 97. kod predvrata: vrata su dvorišna natkrita, te krov stoji na stupovima. Iz dvorišta dolaziš u prednji dio kuće, koji nije drugo no sprijed otvoren trijem, a odavde na vrata u mušku dvoranu, kojoj strop stoji na četiri stupa; po srijedi među tim stupovima ima ognjište a nad njim u stropu natkrit otvor; pod je nabit zemljom. Ženski se stan desi do muške dvorane, a u trijemu kućnom noćivaju stranci. — 99. Tafljani: u Akarnaniji po primorju i otocima. — 105. očišćaju: ploča se od stola skida i čisti pa opet namješta. — 126. naslonjač: stolac s naslonom samo za leđa, a Atena sjeda na veliku stolicu.

47. 137. oglasnik: dvije su vrste glasnika; privatni obavljaju poslove u kući, osobito dvore kod stola, a javni služe kralju u državnom poslu, te su kao glasnici Zeusa i ljudi nepovrijedeni.

48. 15. petrusin: peršun.

49. 36. Feačka: otok Sherija na sjeveru Itake, koja je blizu Akarnanije. — 38. Zemljotresac: Posidon kao more obuhvata zemlju (zemljodržac), trozubom (ostvama) uzburka more, potrese zemlju i kida stijene (zemljotresac): valovi su nalik na konja, koji trči, zato je konj stvor njegov. — Solimska brda: u prednjoj Aziji. — 51. Euro: istočnjak; Noto: jug; Zefir: zapadnjak; Borej: sjever. — 66. Pelion: Ahilej.

51. 50. Erimant i Tajget u Peloponesu. — 52. egidonoša: egida, štit s resama, valjada kozja koža.

52. 71. luka: livada. — 84. darima: prosac nuđa ocu djevojčinu vjenčane dare — goveda, ovce, koze i dragocjenosti; otac bira zeta ali ne uvijek najbogatijega. Osim toga dariva zaručnik zaručnicu, roditelje i svojtu njezinu drugim darovima. Mlada donosi mužu haljine i nakita u kuću.

53. 102. doznaju: najviše osjećaju sami sreću svoju. — 116. odjeća: prtena košulja bez rukava i preko toga plašt (struka) t. j. odulji komad sukna ili platna nalik na shawl.

54. 169. jagnjed: topola.

56. 15. Odisej stupi u kućni trijem: zidovi su kućni obloženi (kao u palačama istočnih naroda) mjedenim limom, iznutra se naokolo gore u zidu vodoravno pruža trak (optok) od modre caklovine; prag, vrata i dovratnici su obloženi limom od srebra i zlata. — 21. pseta: bit će nemani, što su sprijed krilati orlovi a ostrag lavovi. — 25. uza zid: u dvorani. — 31. za rasvjetu služi suha smrekovina (luč); pali se u posudama, koje stoje na stalcima; ovdje drže luč kipovi. — 36. sladun: šipak (Granatapfel).

57. 65. darovnina: državno dobro, koje samo od kralja na kralja prelazi, ali ga kralj ne može kao ostali imutak svoj drugomu da pokloni.

60. 52. Filoktet: Tesalac, na glasu strjeljač, imao je luk i otrovne strjelice Heraklove.

63. 167. Dejfob: brat Hektorov, muž Helenin poslije smrti Parisove; one noći, kad je Troja pala, pusti Helena Menelaja u sobu, gdje je spavao Dejfob, i Menelaj ga ubije i grozno nakazi odrezavši mu ruke, uši i nos. — 174. nemili danak: dan ropstva i propasti.

69. 43. pljenjačica: plijeni gradove.

70. 6. Ir: od ruga načinjeno prema imenu Iride, glasnice božje.

71. 30. paši se: rvači se pašu zaslonom; Odisej se opaše svojim dronjcima te ovako odgali mišice. — 34. Antinoje: prosac. — 41. Ehet: okrutan kralj u Epiru.

72. 24. pređica s dvojakim cjevčicama: kopča od dva zasebna dijela; na jednom su nasađene dvije paralelne igle, među kojima se nalazi kvačica; drugi ima dvije cjevčice a među njima rupicu. Iglama se probodu oba kraja struke, i onda se one utisnu u cjevčice, a kvačicom se zahvati rupica, te se ovako spoje oba dijela, koji su sa spoljašne strane iskićeni.

74. 99. požiljak: jednom pohodi Odisej djeda svoga Atolika i s njim pođe u lov na Parnas; na nj navali golem vepar i rani ga zubom u nogu, ali ga Odisej ubije.

81. 22. Demetra: sestra Zeusova, božica ploda poljskoga. — 23. vijencem: od klasja. — 37. Plejade: v. **33.** 137., zapadaju koncem listopada, a izlaze sredinom svibnja; naznačuju svršetak i početak plovidbe.

85. 5. Titon: sin trojanskoga kralja Laomedonta, krasan mladić, kojega je božica Zora (Eos) uzela za muža i za nj u Zeusa isprosila vječnost ali ne vječnu mladost, te se od starosti sav osušio i pretvorio u cvrčka. — 6. Mida: mitski kralj frigijski: zaželio je od Bakha, kad je taj bog kod njega boravio, da sve bude zlato, čega se takne; ali kad se i jelo i pilo u zlato pretvaralo, zamoli Bakha, da ga riješi te nevolje. Na savjet Bakhov okupa se u rijeci Paktolu, koja od toga časa obiluje zlatom. — Kinir: najprije vladar u Siriji, onda na Kipru. — 7. Pelop, sin Tantalov, vladar peloponeski, otac Atreja i Tijesta, djed Agamemnona i Menelaja. — 8. Adrast: kralj argivski, za volju Poliniku, sinu Edipovu, pođe još sa šestoricom vođâ na Tebu.

86. 5. Suđenice: Klota (prede nit života), Lahesa (razvlači nit), Atropa (neminovna, presijeca nit).

88. (1.) 3. Folegandar, Sikin: neznatni otoci cikladski; smisao: volio bih biti iz zadnjega mjesta nego zvati se Atenjanin. — 18. robovanja dan: tlačenje naroda izaziva u gradu bunu, a buna domami neprijatelja, te plane rat, koji donosi ropstvo i ništi mnogi mladi život. — 23. siromasi: dužnika su gospoda prodala u roblje.

89. 43. drugi: plemstvo. — 50. uknjižbe: na založene njive stavio bi se za znak duga kamen; Solon je makao te kamenove t. j. oprostio zemlju duga. — 53. rasprodani: jer građanin nije mogao u svom gradu biti rob, prodali bi ga u tuđinu. — 57. tu: u Ateni.

90. 65. badalj uzeo: razdražio stranke. — 14. Dražesti (Harite) tri: Aglaja, Eufrosina i Talija; kćeri Zeusove, božice ljepote.

92. 1. Enijalije: Aresa prati u boju ubojnička Enija, po njoj se on zove Enijalije. — 3. ismarsko vino: iz okolice tračkoga grada Ismara.

95. 12. Bakho: bog loze i veselja.

96. 1. Afrodita: božica ženske ljepote i ljubavi, nju služe Dražesti; vrabac i golub su joj posvećeni, kao što je paun ptica Herina a orao Zeusova.

98. (1.) 2. Kadmo: osnivač tvrđave tebanske; pjesnik hoće da pjeva epsku pjesmu, ali ga nešta nagoni na ljubavnu (lirsku). — 8. Hreljo: Heraklo. — (3.) 7. Ero: bog ljubavi, sin Afroditin, oružan lukom i strjelama. — (5.) 2. Dionis: Bakho, sin Zeusa i Semele, kćeri Kadmove.

99. 9. sin Kiterkin: Afrodita se rodila kod otoka Kitere (niže Lakonije) iz pjene morske; sin njezin: Ero. — (8.) 3. Bot (Gončin): zviježđe kod Velikoga medvjeda.

102. Olimpija nije grad nego sveto, ograđeno mjesto, puno hramova, žrtvenika i spomenika. Igre se slave svake 4 godine o prvom uštapu poslije 21. lipnja. U oči slave oglasi se mir, i svaki rat prestane. Igre je isprva priređivala Pisa a poslije Eliđani, pošto su Pisu razorili. Igrama ravna 10 sudaca. Slava traje 5 dana. Prvi dan se žrtvuje, suci se kunu, da će pravedno suditi, a takmaci, da će se držati reda. Drugi dan trče, rvu se i šakaju dječaci i to u stadiji na istočnoj strani izvan ograde. Treći dan se tu ogledaju odrasli u trci dugoj (svi skupa trče 24 puta po 192 m t. j. 24 puta od mete do mete), prostoj (po četvorica samo do mete) i u dvostrukoj (do mete i natrag); zatim je na redu rvanje, šakanje i pankratija (rvanje zajedno sa šakanjem). Četvrti je dan utrka konjska u hipodromu na jugu od stadije, zatim pentatlon i trka u oružju. Kod konjske utrke upregnuta su po četiri ili dva konja pod niske dvokolice, a 12 puta treba projuriti od stupa do stupa zakrečući oko njih. Ima i utrka u jahanju. Poslije te utrke dolazi pentatlon t. j. natjecanje peterostruko: trka (pješke), bacanje koluta do 2 kg. teška, skakanje, bacanje koplja, rvanje. Napokon je trka u oružju, i to svi skupa trče (nekad s kaćigom, štitom i nazuvcima, poslije samo sa štitom) do mete i natrag. Peti dan dijele suci u hramu Zeusa Olimpijskoga nagrade: omotaju dobitniku čelo vunenim trakom i stave na glavu vijenac maslinov; ime dobitnika, oca i grada njegova oglasi glasnik. Dobitnika sjajno dočekaju građani kod kuće, prate ga uz pjesmu zbora u hram, gdje dobitnik položi svoj vijenac kao zavjetni dar; zatim je gozba i opet pjeva zbor. — 13. Uranija: zapravo Muza astronomije. — 20. orao: ptica Zeusova. — 33. sinci Dinomenovi: Hijeron, sin Dinomenov, ima sina po imenu Dinomena. — 35. Nika: Pobjeda; pjesnik misli bitku kod Himere, gdje su bili sinovi Dinomenovi.

103. 40. Alfej: rječica u Olimpiji. — 41. Pita: Delfi, gdje su se sredinom mjeseca kolovoza svake 4 godine (dvije godine poslije olimpijskih igara) u dolini grada Krise, što su ga amfiktionci g. 586. razorili, slavile pitijske igre; isprva je bilo samo natjecanja u glazbi i pjevanju, poslije su se uvele još igre, kao što su bile u Olimpiji. U Delfima je Ferenik pobijedio g. 482. i 478. — 42. zemlje se taknuvši: zemlje se dotiče Grk za potvrdu zakletve. — 45. nije sakrila mete: nije zaostao za drugima, već je bio prvi. — 57. gradoborac: Heraklo, sin Zeusa i Alkmene. — 58. svjetličar: sijeva munjom. — 59. Persefona: kći božice Demetre a žena podzemskoga vladara Hada. — 61. pas: Kerber, čuvar u Hadu, sin Tifaona i Ehidne Ehidna: pola zmija, pola djevojka. — 64. Kokit: podzemna rijeka. — 66. Ida: gora u zemlji trojanskoj. — 70. Protaonovo čedo: Meleagar, sin Enejev a unuk Protaonov; kad mu je bilo 7 dana, pristupe Sudenice i reku, da će umrijeti, čim dogori glavnja, što gori na ognjištu; mati Alteja brzo utrne i spremi glavnju u kovčeg te ju je čuvala, dogod joj nije u lovu ubio braću radi veprove kože. — 78. Div: Zeus. — 85. Amfitrion: muž Alkmenin. — 90. Hera, žena Zeusova, mrzi na Herakla, te je, dok je još bio u

kolijevci, poslala na nj dvije zmije, ali ih je on zadavio. — 98. srdžbu: Enej je, zahvaljujući za dobru žetvu, bogovima prinosio žrtve, ali je Artemidu zaboravio i ovako joj se zamjerio.

104. 106. Kalidon: prijestolnica Enejeva u Etoliji. — 113. demon: bog. — 126. Kureti: Etoljani oko etolskoga grada Pleurona.

105. 175. Kiprida: Afrodita, po otoku Kipru, gdje su je veoma štovali. — 177. Kaliopa: Muza »miloglasna«. — 181. Pelopska snaga: Pelop, sin Tantalov, zaprosi Hipodamiju, kćer elidskoga kralja Enomaja, koji se sa svakim proscem na kolima utrkivao, pa ako bi ga stigao, probo bi ga kopljem; to je činio, jer mu je bilo proročeno, da će od zeta poginuti. Pelop je podmitio vozača Enomajeva, te je izvadio čavle od kotača ili mjesto željeznih stavio voštane. Enomaj se u trku sruši i zaglavi. Pelop je osim Pise, kojom je vladao Enomaj, dobio i Olimpiju, gdje je osnovao igre.

106. 1.—8. što je voda u prirodi, zlato među bogatstvom, sunce među zvjezdama, to su olimpijske igre među igrama. — 13. sviju vrlinâ cvijet: rese ga najljepše vrline. — 15. u glazbe krasoti: vješt je glazbi. — 17. dorsku citaru: pjesnik treba da pjesmu i uglazbi; Pindar sklada u duhu dorske i eolske glazbe. — 26. Prelja: sudenica Klota, v. 86. 5. — 25. tog: Pelopa; priča kaže, da su lidijskoga kralja Tantala zvali bogovi na gozbu i dajući mu ambrosije i nektara učinili besmrtnim; Tantal obijestan pozove k sebi bogove, zakolje sina i dade im ga za pečenku, da vidi, znadu li sve bogovi; ni jedan bog ne okusi mesa osim Demetre, koja u žalosti — Pluton joj je ugrabio kćer Perseonu — smetena pojede jedno pleće. Hermo skuha Pelopa u kotlu, pa ga tako bogovi ožive, a pleće mu načine od bjelokosti. Tantala bace u Had, gdje trpi glad i žeđu, premda stoji u vodi, a nad glavom mu visi razno voće. Pindar je promijenio priču: Pelopa ne vade iz kotla, već ga kao novorođenče Sudenica diže iz koritašca, a pleće mu od poroda krasi bjelokost. — 31.—35. mila priča zavarava smrtnika, o istinitosti se njezinoj on istom s vremenom uvjeri; o bogu ne valja ružno govoriti, zato će on o Tantalu i Pelopu sasvim drukčije pjevati.

107. 38. Sipil: gora u Lidiji. — 41. Trozubnik: v. 48. 38. — 45. Ganimed: sin trojanskoga kralja Trosa; njega ugrabi Zeus preko orla svoga i učini vinotočom. — 62. tri muke: glad, žeđa, hrid; četvrta: svijest, da je radi njega sin postao opet smrtan čovjek.

108. 72. Pisijanac otac: Enomaj. — 76. knozi pristupi: more mu se dignu do nogu. — 77. Kipranka: v. **105.** 175. — 91. Enomaja ubi, a Hipodamijom se oženi. — 92. vladara šest: među njima Atreja i Tijesta; sinovi su se razišli po Peloponesu. — 93. žrtvom klanicom: štuju ga kao heroja. — 102. sreća s pobjede je vječna, nepromjenita, zato je i najveća.

109. 113. brza kola: pobjedu u utrci na kolima. — Zgodan put: do grade za pjesmu. — 114. Kronij: brežuljak na sjeveru

Olimpije, vidi se izdaleka; strjelica: pjesma. — 117. ne gledajde: ne traži dalje veće moći, nego je kraljevska; nema je.

109. Tragedija je nastala iz bogoštovlja Dionisova i to od ditiramba, što ga je zbor satira, obučenih u jarčje kože (tragedija = jarčja pjesma), pjevao igrajući kolo oko žrtvenika. Zborovođa je pomalo sve više govorom ispunjavao stanke u pjesmi pripovijedajući nešta, što je bilo u savezu s pjesmom, a napokon se odvojio od zbora i postao prvi glumac. Tomu glumcu satiru poda Tespis obrazinu i odijelo, te se glumac preodijevao i razna lica glumio. Ozbiljnu licu nije više pristajao zbor obijesnih satira, te ga je zamijenio zbor običnih ljudi ili gdjekad zbor božanskih bića u ljudskoj podobi, kao što na pr. u Eshilovu »Prometeju«. Tako se stale razvijati dvije vrste dramske: ozbiljna tragedija i jogunasta satirska igra, u kojoj je ostao zbor satirski. Dijalog je stvorio Eshil dodavši drugoga glumca. Trećega je glumca uveo Sofoklo. — Prikazivalo se u Ateni o Dionisovim praznicima, od kojih su najsjajnije bile velike Dionisije potkraj mjeseca ožujka. Isprva se prikazivalo na dva mjesta: u Leneju, na zapadu od akropole ispod Areopaga, i na jugoistočnom obronku Akropole. Na potonjem je mjestu državnik i govornik Likurg sagradio kameno kazalište (dovršeno je oko godine 330.), te se sada samo ovdje glumilo. Prije toga je sve osim orkestre bilo od drva. Kazalište ima tri dijela: okruglo igralište (orkestra) za glumce i zbor, gledalište (teatar) za gledaoce i jednokatnu pozorišnu zgradu (scena) za dekoracije, sprave, odijevanje i vježbanje glumaca i zbora. U igralište vode dva ulaza, kojima su ulazili gledaoci, glumci i zbor. Glumci i zbor ulaze desno, ako prikazuju domaća lica, a lijevo, ako tuđince, jer je gledaocima desno trg (domaći svijet) a lijevo Pirej i more, kojim se plovi u svijet; glumci dolaze i ravno iz pozorišne zgrade. Ona ima dva krila (parascenije), u kojima stoji po jedan perijakt, oslikani trostrani bridnjak; bridnjaci bi se okrenuli, ako bi se usred komada promijenilo mjesto radnje; svu dekoraciju nijesu mogli brzo mijenjati. Između krila stoji proscenija, glavna dekoracija od drvenih stupova, oslikanih ploča i platna s trojim vratima, od kojih su glavna u sredini. Na vrata idu glumci ukućani ravno iz pozorišne zgrade u igralište. Proscenija seže do prvoga kata, a prikazuje: hram, palaču, kuću, seljačku ili vojničku kolibu, gaj, pećinu, šikaru, vrleti i drugo. S vremenom nestaje onoga mnoštva različnih dekoracija, jer se sve manje glume tragedije a sve više komedije, gdje su dekoracije gotovo uvijek jednake; sad se počinje graditi stalna proscenija t. j. niz kamenih stupova, među koje se meću oslikane ploče. Nad proscenijom u 1. katu ima velik otvor, iz kojega se pruža jaka pomična poluga s vitlom (machina), o koju je glumac, što je prikazivao boga, bio zakvačen i lebdio u zraku. Zastora nema. Posebna se pozornica gradi istom u rimsko doba, te zaprema polovicu orkestre. — Pjesnik, koji hoće da prikaže svoje drame, mora se za velike Dionisije javiti prvomu arhontu, jer je on tom slavom ravnao. On je odredio, čije će se drame glumiti, tko će od građana kojemu pjesniku prirediti zbor, koji će glumci glumiti, kojim će redom pjesnici iznositi svoje drame; on je ždrebao suce, koji će nagrade dosuditi. — Bogati građanin, koga bi arhont odabrao, skupio bi zbor i na svoj ga trošak dao uvježbati, hranio ga i plaćao sve vrijeme, kupio mu za predstavu odijelo, obrazine i vijence; najmio bi frulača, koji bi pratio pjesmu zbora. — Tragički zbor ima do Sofokla 12 lica a od Sofokla 15; komički broji 24 lica. Oba zbora su četverouglata, dok je ditirampski okrugao. Zborovođa se zove korifej; on govori u dijalogu sve, što otpada na zbor. — Dok treba jedan glumac, glumi sam pjesnik. Eshil uzima još jednoga u pomoć. Sofoklo se prvi okani glumljenja, te se sada stvori glumački stalež. Za dramu trebaju u glavnom tri glumca: glavni protagonist, drugi deuteragonist, treći i najneznatniji tritagonist. Četvrti glumac, ako ga ustreba, ne govori ništa. Budući da tragedije prikazuju heroje, imadu glumci, da budu veći i jači, obuću (koturne) s veoma debelim drvenim potplatima i visokim petama; bokove i prsi ispunjaju jastucima, ruke produljuju rukavicama; na glavi imadu čconi nastavak s vlasuljom a na licu obrazinu. Muškarci igraju muške i ženske uloge, šaptača nema. Glumca plaća država. Osim glumaca ima i statista. — Velike su Dionisije trajale 5 dana. Prvi dan je bio ophod i žrtva, a ostale se dane glumilo. Narod — isprva muškarci, poslije i ženske — grne rano ujutru u kazalište. Kazalište je u zakupu, te se na ulazu pobire ulaznina. Potkraj 5. v. počinje država građanima plaćati ulazninu, po 2 obola (26 fil.) na dan. Prva tri dana glume se tragedije: svaki dan iznosi po jedan pjesnik tri tragedije (trilogiju) i jednu satirsku igru; sva četiri komada zajedno zovu se tetralogija. Četvrti dan se glumi 5 komedija, po jedna od svakoga pjesnika. — Kad se čitavo prikazivanje svrši, sude suci. Prva i druga nagrada je časna. Prvi je dobitnik, čini se, dobivao zlatan bršljanov vijenac. Svi pjesnici dobivaju za drame neku plaću od države. Građanin, koji je dobitniku dao zbor, stavlja spomen-ploču s imenom svojim i pjesnikovim. Arhont sastavlja zapisnik o čitavoj predstavi. — U tragediji razlikujemo dijalog i zbornu pjesmu. Obično je 5 činova, ali ih ima i više. Iza prvoga čina dolazi ulazna pjesma a iza ostalih osim posljednjega stajaće pjesme. To pjeva sam zbor. Osim toga nalazimo još tužaljku i pozorničke pjesme. Tužaljku, koja se umeće u sam čin, pjeva zbor naizmjence s glumcima, a pozorničku glumac sam ili s drugim glumcem na izmjenu. Zbor uz pjesmu, ali ne svaku, igra.

110. 2. morskih talasa: vidi s Kavkaza more. — 9. mladi gospodar: Zeus, koji zbaci s neba Krona; tako zavladaju novi bogovi, djeca Kronova: Zeus, Posidon, Pluton, Hera. Stari se bogovi Titani osim nekolicine pobune, ali ih Zeus svlada i baci u Tartar. I Prometej je Titan, ali se nije bunio. — 14. unaprijed: on je sin Temide, koja je nekad vladala proročištem delfijskim. — 22. nartek: devesilje, raste u južnim krajevima evropskim; šibe porastu do 5 m visoko, a grade se od njih štapovi; jezgra je debela, te se lako da izvaditi.

*

111. 57. sjajnog bogatstva: bogataši su atenski mnogo trošili na konje.

112. 79. let: tko bi motrio ptice, okrenuo bi se k sjeveru, pa ako bi ptica proletjela od zapada na istok t. j. nadesno, donosila bi sreću, obrnuto nesreću; ako bi se iznenada javila i nestalo je, držao bi svaku pojavu zdesna za sreću, nalijevo za nesreću. — 84. utroba: kad je vrač proricao iz žrtve, pazio je, je li utroba zdrava, pogotovo žuč i jetra; gledao je, kako izgara žrtva, kako se kovrča rep, diže dim, puši li se žrtva i cmari ili plamenom gori.

113. 2. godišnje: Kalhant je prorekao, da će 10. godine pasti Troja, zato je Klitemnestra istom sada postavila stražu, da pazi, kada će planuti vitiljače, koje su od Troje do Arga postavljene; stražar dakle straži godinu dana. — 5. vladari sjajni: Sirije, Medvjed, Orion, Plejade i Hijade navješćuju izlazom i zalazom ljeto i zimu. — 10. snove junačke: Klitemnestra misli, kao da je muškarac, ubiti Agamemnona.

114. 17. nesreću: Klitemnestra živi s Egistom. — 32. tri puta po šest: isprva su se igrali s 3 kocke, poslije s 2, na svakoj ima 1—6 oka; bacaju se iz posude, i svaki hitac ima svoje ime; najsrećniji je »Afrodita«, kad se sve iskrenu na 6, a najgori, kad na 1; to se zove »pâs« ili »vino«. — 36. bič strašan: strah od kazni.

115. 2. s ljevanicom: Klitemnestri se usnio strašan san, zato hoće da pokojnoga muža žrtvom ublaži. Robinje su, tobože od tuge, morale gospodarici za volju izgrepsti lice i isparati haljine. — 5. kroz sav vijek: naoko su sad protužile, a u srcu tuguju, otkako su zarobljene. — 14. krik: Klitemnestra je u snu u odaji kriknula.

116. 33. uhom, srcem: narod je slušao zapovijedi, a u srcu štovao vladare. — 38. pravde sud: neke krivce stigne kazan odmah, druge za neko vrijeme, a malo tko izbjegne. — 44. ne istre s': krv se ne može istrti, iz nje niče osveta. — 48. u stanu nevjestinu: krivci su se rado u ženskim odajama sakrivali. — 53.—61. zbor kao robinja mora hvaliti sve, štogod rade Klitemnestra i Egist, ali u srcu, krijući lice haljinom, žali Agamemnona.

117. 77. okajnica: žrtva, kojom netko želi umilostiviti boga (ne pokojnika), da mu prosti grijeh i kazan. — 103. Hermo podzemni: provodač dušâ v. **44.** 36.

118. 144. prozbori: uvojak.

119. 165. čudiš: Orest ti je uzor. — 180. iskiti: u haljinu bi se utkali razni likovi. — 183. četvero: otac, mati, sestra (Ifigenija), brat.

121. 2. Zemlji: osnov delfijskom proročištu jest zemlja t. j. pare iz nje. — 7. Febu: Apolonu, koji se rodi do jezera podno gore Kinta na Delu. — 10. Paladin žal: Atika. — 13. sinci Hefestovi: Atenjani su narod Erehtejev, a Erehtej se zamjenjuje s Erihtonijem, sinom Hefestovim; kad bi Atenjani slali svečano poslanstvo u Delfe, išli bi pred njim ljudi sa sjekirama, kao da će prokrčiti put. — 19. Loksija: Apolon. — 21. u predvorju: izvan ograde hrama delfijskoga imala je božica Atena hram. — 25. bog bučni: Dionis; govorilo se, da se na Parnasu obnoć češće vidi svijetlo, što tobože polazi od Dionisa, koji uz sjaj bakalja s nimfama obilazi. — 26. Pentej: kralj tebanski, opr'o se bogoštovlju Dionisovu, zato su ga na gori Kiteronu bakhantkinje u svom zanosu, držeći ga za zvijer, rastrgale. — 27. Plist: rječica, izvire blizu koričke stijene. — Posidon ima žrtvenik u hramu delfijskom, jer je isprva proročište pripadalo Posidonu i Apolonu, dok se nije Posidon preselio u proročište na otočiću Kalauriji kod Argolide. — 28. Zeus ima žrtvenik, jer on izvršuje, što je suđeno; on je izvor svakoga proroštva. — 29. isprva se proricalo jedamput u godini, poslije svaki mjesec, napokon svaki dan osim u nesrećne dane. Iznajprije je proricala mlada djevojka, poslije neudata ženska, koja je navršila 50 godina. Proročica se zove Pitija. Na dan proricanja pali se tamjan u hramu a pred hramom na žrtveniku blago; ako je žrtva povoljna, proriče se. Ljudi ulaze s lovorovim vijencem na glavi i s grančicom, što je vunicom ovita, u ruci; svakoga škrope na pragu svećenici vodom. Ždrijebom se odredi, kojim će redom ljudi pitati. Pitija se opere u vrelu Kastaliji, obuče dugu haljinu, uresi zlatom kosu i uniđe u najsvetije mjesto hrama, koje je bilo nalik na pećinu; ovamo se izlijevalo vrelo Kasotis, tu je rasla stara lovorika i bilo grotlo, nad kojim je stajao velik tronog s probušenom pločom; na ploči je stajala stolica Pitijina. Pitija ovdje spali lovorova lišća i ječmena brašna, gutne vode iz vrela, skoše zubma koji list s lovorike i sjedne na stolicu; pare je omame, a svećenik (profet), koji do nje stoji, sastavlja iz njezinih nesuvislih riječi proročanstvo u stihu ili prozi.

122. 39. pred najsvetijim je mjestom bilo svetište; u dnu svetišta stoji kip Apolonov licem na istok, pred njim ognjište a do ognjišta kamen s dva orla; taj se kamen zvao središte, jer se pričalo, da su se tu sastala ona dva orla, što ih je — jednoga s istoka, drugoga sa zapada — pustio Zeus, da vidi, gdje je sredina zemlje. — 46. ženski zbor: Erinije, podzemne božice, nesmiljene osvetnice svake nepravde; imadu crnu kožu, kosu od samih zmija i crne haljine s crvenim pojasom. — 48. Gorgona: neman, od koje bi se svatko skamenio, kad bi ga pogledala. — 51. Finej: trački kralj, uze za ženu kćer Borejevu Kleopatru, ali je odvrže i baci u tamnicu, a oženi Ideju, koja oslijepi Kleopatrina dva sina i zatvori u grob; Fineja stiže kazan: kadgod bi sio za stol, došle bi krilate nemani Harpije pa razgrabile i opoganile hranu. — 62. prorok proriče bogom nadahnut, ne motreći znamenja; gatač gata iz znakova. — 63. doma svetitelj: čisti kuće.

123. 77. mjestâ oblitih: otokâ.—79. grad Paladin: Atena. — 80. kip stari: drveni kip Atene Polijas na akropoli. — 88. to pamti: da imam moć. — 92. glasnici su nepovrijeđeni a tako i onaj, koga prate. — 107. trijezno blaženje: njima se ne lijeva vino, već med s vodom.

124. 108. obnoć: podzemnom se božanstvu žrtvuje noću, a žrtva se spali dokraja, jer mrka božanstva ne možeš zvati na veselu gozbu.

126. Kralju tebanskomu Laju proreče proročište, da će dobiti sina, od kojega će poginuti. Kad se dijete (Edip) rodi, izloži ga na gori Kiteronu, odakle ga neki korintski pastir odnese korintskomu kralju Polibu, koji ga uzme pod svoje. Kao mladić ode Edip u Delfe, a proročište mu kaže, da se ne vrati kući, jer će oca ubiti a mater oženiti. Držeći Korint za dom zaputi put Tebe. Putem se sastane s ocem Lajem pa zavadivši se s pratnjom njegovom ubije oca. Tebu riješi sfinge i za to dobije kraljicu (mater) za ženu. Kuga navali na zemlju, i on traži ubojicu Lajeva, radi kojega gine narod, i nađe sebe; izbode sebi oči, a sinovi njegovi Eteoklo i Polinik podijele kraljevsku čast. Eteoklo protjera Polinika, a ovaj pođe u Argo i nađe saveznikâ, pa njih sedmorica krenu na Tebu. Kapanej se uspne na zid, ali ga Zeus gromom ošine, jer se pohvalio, da ga ni strijela Zeusova ne će više oboriti. U boju se sukobe braća i jedan drugoga probodu. U Tebi zavlada Kreont, brat majke i žene Edipove.

128. 104. Dirka: vrelo tebansko. — 122. za leđima: Argivljanâ. — 124. zmaju: Argivljanima. — 129. sruši ga: Kapaneja. — 136. peri: Ares. — 142. plijen: pobjednici su zaplijenjeno oružje prikazali Zeusu; snesli ga na hrpu ili objesili na drvo, da bude spomenik pobjedi. — 143. do dvojice: Polinika i Eteokla.

132. 246. smiri: ako bi se tko putem na mrtvaca namjerio, bacio bi na nj šaku praha, i tim bi bio obavljen ukop; proći mimo mrtvaca a ne posuti ga bio bi grijeh. — 247. svetiobred: prah i žrtva ljevanica.

133. 264. kolut držat: u teškim je prilikama Grk bio pripravan ići kroz vatru, golom rukom dizati usijano gvožđe, piti volujsku krv, samo da dokaže nedužnost svoju. — 279. čudo bogova: Kreont je zaboravio zakon božji, koji nalaže rodu, da svoga sahrani, a zakon je božji jači od svake ljudske odredbe.

134. 324. strahota, kad sudac pravo ne misli.

137. 424. trostruka: vino, med, mlijeko.

139. 507. kletu ljubav: Eteoklo bi tu ljubav, koju Poliniku iskazuješ, kletom nazvao. — 512. Had želi: da se obojica sahrane.

141. 584. Labdakovići: Laj i potomstvo njegovo.

145. 741. luda si: Hemon veli, da iz poštovanja prema oc ne će ni jedne ružne izustiti; a Kreont odvraća, da ne treba laskanja.

146. 762. da grijeha ne bude: osuđenima, da od gladi umru, davalo bi se (tako i vestalinkama u Rimu) nešta malo hrane, da se izbjegne grijehu.

147. 780. jasni čar: Hemon, presvojen ljepotom očiju Antigoninih, pred vladom (Kreontom) brani silne zakone t. j. zakon božji o ukopu. — 799. pjev uspavanke: epitalamija, što se uvečer pjeva mladijencima pred vratima.

148. 808. Tantalova kći: Nioba, udala se za kralja Amfiona u Tebu; kako je imala 7 sinova i 7 kćeri, gradila se većom od božice Lete, koja ima samo Apolona i Artemidu; Artemida i Apolon joj poubijaju svu djecu, a Nioba ode k ocu na Sipil, gdje se pretvori u kamen.

150. 877. Persefasa: Persefona v. **103.** 59.

151. 919. lik Danajin: Akrisije, kralj argivski, u strahu, da će od unuka poginuti, zatvori kćer Danaju u podzemnu tamnicu: k njoj dođe Zeus u podobi zlatne kiše i dade joj sina Perseja: kćer i dijete zabije kralj u kovčeg i baci u more, ali se oni iz[illegible]ve i dođu u Argo. Akrisije pobjegne u Tesaliju, gdje ga poslije unuk kod natjecanja nehotice pogodi kolutom i ubije. — 921. sapeta: Danaja. — 928. Drijantov sin: Likurg, kralj edonski u Trakiji, natjera boga Dionisa i zarobi pratnju njegovu — satire i nimfe (Muze): Dionis učini, tê kralj poludi i ubije ženu i djecu; pa kad nasta nerodica, baci ga narod u neku pećinu, gdje ga konji ili panteri razderu. — 935. plamen i klik: baklje i klicanje bakhantkinja. — 937. Mrke stijene: Simplegade, stajale su na ulazu u Crno more, a od vjetra se sklapale i rasklapale, te nije među njima ništa moglo proći. Argoplovci puste po savjetu Finejevu (v. **122.** 51.) goluba; pa kad on proleti, projure za njim i oni; od toga časa stoje stijene nepomično. — 940. dvori: u Salmidesu su gusari, dakle stanuje Ares. — 947. krv prastarih Erehtida: mati Kleopatrina Oritija bijaše kći atenskoga kralja Erehteja; nju je ugrabio Borej i odnio u Trakiju.

152. 952. Usudnice: v. **86.** 5. — 960. činjah, što je korisno: Kadmo osnivajući Tebu ubije zmaja u pećini kod vrela Dirke i posije njegove zube; iz njih niknu oružani divovi. Na savjet božice Atene baci među njih kamen, a oni se zavade i poubijaju, te ih ostane samo 5; s njima sagradi Kadmo tvrđavu tebansku Kadmeju. Kad su sedmorica navalila na Tebu, proreče Tiresija, da će Teba pobijediti, ako se koji potomak koljena zmajskoga žrtvuje za domovinu, jer se Ares ljuti poradi zmaja, što ga je ubio Kadmo. Sin Kreontov Megarej ode na zid gradski, gdje je bila zmajska pećina, probode se i sruši.

153. 1001. Sardes: u Lidiji. — 1002. elektar: smjesa od zlata i srebra.

155. 1081. mnogoimeni: zove se Dionis, Bakho, Jakho, Lijej i drukčije. — Kadmejske djeve: Kadmova kći Semela, mati Dionisova, htjede vidjeti Zeusa u pravoj slici; on osvane s gromom i munjom, a plamen spali nju i kuću. — 1082. krajitalski: Velika Grčka, gdje su u to doba g. 444. Atenjani osnivali naseobinu Turij. — 1083. Deja: Demetra; u Eleusinu je grnuo svijet radi misterija, koje su u Periklovo doba bile u cvijetu. U misterije se posvećivalo o malim i velikim Eleusinijama; male su se slavile u proljeće u Ateni a velike u jesen u Eleusini. Tko je u proljeće bio ređen u male tajne, mogao se u jesen rediti u velike, ali ne u sve najedamput. O velikim se Eleusinijama skupi svijet u Ateni, kamo se iz Eleusine donesu sveti kipovi. Ređeni se kupaju, čiste u moru, žrtve se prinose, hramovi se polaze, a sedmi dan krenu u Eleusinu mirtom i ačem ovjenčani a s klasjem, ratarskim oruđem i bakljama u ruci. Pred procesijom se nosi kip Jakhov. Uz šalu, igru i pjesmu stižu u večer k Eleusini i ulaze zapalivši baklje. Dalja nas slava sjeća, kako je Pluton ugrabio Persefonu, a Demetra tražeći kćer nije htjela okusiti jela, i kako je najposlije srknula smiješana napitka kikeona. Ređeni se čiste, poste, piju kikeon. Napokon se oni, koji su već u sve tajne ređeni, skupe u

velikom hramu, gdje su se, čini se, prikazivale žive slike o otmici Persefone, lutanju Demetrinu, porodu Jakhovu, o mukama zlih i blaženstvu rođenih na drugom svijetu. Tajne su se morale strogo čuvati. Najsjajnije su se velike Eleusinije slavile svake 4. godine, tad je bilo utrke konjske i natjecanja u snazi tjelesnoj. — 1086. Ismen: rječica tebanska. — 1088. sjaj: v. **121.** 25. — 1092. Nisa: gora na Eubeji, gdje je, kažu, bio čudesan trs, koji je jutrom prolistao, a uvečer imao zrelo grožđe.

156. 1098. nju: Tebu. — 1103. tijesno: Eurip između Grčke i Eubeje. — 1108. Nakso: otok u Egejskom moru, gdje je boravio Dionis i zasadio lozu. — 1109. Tije: bakhantkinje. — 1111. Amfion: sagradi zidove donjega grada Tebe; udarao je u citaru, a kamenje se samo slagalo; bio je muž Niobin. — 1154. božica putova: Hekata, boravi obnoć na raskršću i groblju, a prate je psi stigijski; ona je zaštitnica vještica, koje za mjesečine kupe trave i vračaju; njoj ljudi svakoga mlađa nose na raskršća žrtvu — jela, što siromasi pokupe.

160. 1249. Megarej: v. **152.** 960.

162. 2. mejdanu: v. **102.** i **103.** 41.

163. 64. metu očesa: takmaci su, da ne gube vremena velikim zakretom, gledali da skrenu što bliže stupa; mala je neopreznost rodila nesrećom.

165. 125. mene ništa: i Elektra je smrću Orestovom ubijena.

166. Medeja: Pelija svrgne brata Esona i zakralji se u tesalskom gradu Jolku podno gore Pelija. Kad Jason, sin Esonov, odraste, stupi pred Peliju i zaište kraljevstvo. Pelija mu to obeća, ako mu donese zlatno runo iz Kolhide. Jason sagradi od smrekovine s Pelija lađu »Argu (Brzicu)«, skupi po izbor junakâ, stigne u Kolhidu i zaište u kralja Eeta runo. On mu obreče, ako njivu izore bikovima, što vatrom dišu, i ako posije zmajske zube. Uz pomoć kćeri Eetove Medeje, na glasu vračarice, izvrši to, pa kad niknu oružani ljudi, baci po savjetu Medejinu kamen među njih, te se oni sami poubijaju. No Eet ne htjede dati runa, ali Jason uz pomoć Medejinu pogubi zmaja, čuvara runa, pa s Medejom i družbom svojom pobjegne. Međutim su mu bili roditelji umrli i to radi Pelije, zato mu se Jason osveti. Medeja nagovori Pelijine kćeri, da rasijeku svoga oca, i u kotlu skuhaju, jer će ga oni oživiti i ovako pomladiti. One poslušaju, ali se prevare. Sin Pelijin Akast protjera Jasona, te on s Medejom i djecom stigne u Korint, gdje oženi Glauku, kćer korintskoga kralja Kreonta. — 2. Simplegade: v. **151.** 937. — 6. zlatno runo: kralj u gradu Orhomenu (u Beotiji) Atamant odvrgne ženu, božicu Nefelu (Oblak), i oženi Kadmovu kćer Inu, koja stane djecu Nefelinu Friksa i Helu progoniti. Mati im pošlje zlatoruna ovna, koji ih ponese na more. Putem spadne Hela, te se po njoj ono mjesto prozva Helespontom, a Frikso dođe u Kolhidu kralju Eetu, ovna žrtvuje Zeusu, a runo objesi u gaju Aresovu. — 68. to: rda.

170. 141. Orfej: tračkí pjevač, micao je pjesmom drvlje i kamenje, a tok vode ustavljao.

174. 291. ono: ljutinu i psovke Medejine. — 300. uz braću: djecu iz braka s kraljevnom.

175. 338. Helije: bog sunčani.

178. 445. malo koju: žena je u Eoljana i Dorana slobodnija negoli u Jonjana, zato i sretamo u Eoljana Sapfu. U Sparti se djevojke kao i dječaci javno odgajaju, dok u Ateni djevojka ne polazi škole, već se uči poslu uz majku. S vremenom pomalo prodire prosvjeta i u odaje ženske. Poslije smrti Aleksandrove javljaju se po gradovima javne djevojačke škole.

179. Komedija je procvjetala u dva kraja: na Siciliji i u Ateni, ali svagdje na drugom osnovu. Narod je bio vesele ćudi, te su odvajkada po gradovima lakrdijaši javno prikazivali lakrdije uz igru, pjesmu, mimiku i govor. Tu su narodnu lakrdiju na Siciliji dotjerali i u knjigu uveli Epiharmo, koji je kao dijete s otoka Kosa došao u sicilsku Megaru, i Sirakušanin Sofron. U Ateni se komedija kao i tragedija razvila iz bogoštovlja Dionisova. Na blagdan Dionisov preobukli bi se muškarci pa u veselu ophodu (komos, odatle komedija) pošli u svetinju Dionisovu i pjevali pjesme »falike«. To je zametak atičkoj komediji, na koju je utjecala i sicilska. Razdjeljenje je komedije nalik na tragediju, samo što poslije ekspozicije dolazi prijestupna pjesma (parabaza), kod koje se zbor, koji je inače glumcima okrenut, okrene prema gledaocima; od toga je pjesmi ime. U parabazi govori pjesnik o svojim zaslugama, suparnicima i koječemu drugom. Pomalo je nestaje, a to je prijelaz k srednjoj i novoj komediji; u potonjoj uopće nema zbora. — 5. ne bi oni to: ne smiješ kazniti roba, jer će prebjeći k neprijatelju; do g. 413. prebjeglo je k Spartancima preko 20.000 robova.

180. 15. dugačku: aristokratska mladež nosi dugu kosu na spartansku, obični ljudi je šišaju napola a robovi do kože. — 17. mjesec: posuđivalo se na mjesec dana, 20. i slijedećih je dana trebalo platiti, jer oko 1. tuži vjerovnik dužnika. — 19. pločica: drvena, oblita voskom, koji je odozgo crn a ispod toga bijel, da se vide pismena, kad se oštrljatom pisaljkom zadre. — 22. mina: 78·58K. — 23. žigalj: konj sa žigom; žig imadu samo skupi konji.

181. 25. voziš: u Ateni je o raznim svetkovinama bilo natjecanja, pogotovo o velikim Panatenejama, kad su se ljudi natjecali u glazbi, tjelesnoj snazi, okretnosti i ljepoti, a bilo je i utrke na kolima i u jahanju s bojnom odorom i utrke na lađama. — 28. kolikoput: govori sam za se zlovoljni Filon. — 31. dvokolice: niske za utrku. — 32. nek konj se valja: govori sluzi: poslije trke puštaju konja, da se na pijesku valja. — 34. sud: jednima moram platiti, jer me sud sili, a drugi će uzeti ono, što sam za dug založio. — 38. sela knez: seoski načelnik, koji plijeni dužnika, ako ne plati. — 43. posrednica: bilo je ženâ, koje su ženile muškarce. — 48. Megaklo: stara, propala plemićka porodica. — 50. Kesira: žena Alkmeona ili Pisistrata.

182. 65. ip (hipos): konj. — 67. Fidonid: Štediša. — 69. Fidipid: Štedikonja. — 71. gradu gouiti: pretposljednjega dana

velikih Panateneja poreda se sjajna povorka pred gradskim vratima u najljepšem predgrađu atenskom, u Keramiku. Tu su pjevači, frulači, pješaci, konjanici (mladi vitezovi), pobjednici na svojim kolima i konjma, činovnici, svećenici, poslanici iz atenskih naseobina, odabrani starci s maslinovim grančicama, građanske djevojke i gospođe s kojekakvim sudem za žrtvu, doseljeničke djevojke i žene s hladnicima i stolicama za građanke. Usred povorke stoji lađa, a na njezinu jarbolu i okrižici razapeta je krasno vezena haljina za božicu Atenu. Ophod prođe najljepšim ulicama preko trga na akropolu, gdje se žrtva pali, polažu zavjetni darovi i sav narod časti. Žena Strepsijadova već unaprijed uživa, kako će joj sin kao pobjednik ponosno u toj povorci polaziti na akropolu. — 88. Posidona viteškog: v. **49.** 38.

183. 105. Plutarh veli: »Anaksagora kaže, da je zrak oko nas po svom biću ognjen; a Ksenofan —, da su zvijezde od usijanih oblaka te obdan gasnu, a noću se užare kao kakav ugljen«. — 110. dobri i valjani: zapravo »lijepi i valjani«; tako su sebe krstili aristokrati atenski, od kojih je nekolicina pristajala uz Sokrata; tim je otac htio sina pridobiti za svoj naum. — 113. Herefont: učenik Sokratov; komedija ga zove doušnikom, nametnikom, prosjačinom, a jer je blijed i mršav, mišem, sinom noći, čovjekom od drva šimširova. On je pitao proročište delfijsko, tko je najpametniji, a ono je odvratilo, da je Sofoklo mudar, Euripid mudriji a Sokrat najmudriji. — 118. Leogora: otac govornika Andokida, velik raskalašnik; gnjeteli su u ono doba rijetki. — 122. obadva govora: sofisti uče »slabiju stvar prikazati jačom«, nepravdu pravednom; starac je o tom nešta čuo, ali ne zna, što je to; misli, da su ti govori živa lica. — 127. obol: 13 fil. — 132. jarmenik: konj u jaram upregnut; žigonoša: konj sa žigom.

184. 142. dječak: rob vratar. — 145. prostački: nogom lupaju o vrata prostaci. — 144. Kikin: selo atičko. — 148. sa sela: početkom rata peloponeskoga morao se preseliti u grad. — 168. Sfet: selo atičko.

185. 181. Grci su ručali podvečer; osim ručka još su dva obroka: ujutru i o podne. — 185. iz rvališta: u rvalištu (palestri) vježbaju se dječaci pod nadzorom učitelja gimnastike; tu se Sokrat desi baš, kad se po običaju prinosi žrtva Hermu, zaštitniku gimnastike. Sokrat se učini, kao da će držati geometrijsko predavanje; pospe stol pepelom, da uzmogne po njem crtati likove, ražanj, što se upotrebljava kod žrtvovanja, svine po srijedi i načini šestar; pa dok nazočni prate crtanje njegovo, omakne komad mesa od žrtve. — 186. Tale (Talet): v. Nacrt knj. str. 5. — 192. kod Pila: Atenjani su spartansku četu zatvorili na otoku Sfakteriji kod Pila, te se morala napativši se gladi predati. — 195. lučice: stari su vjerovali, da od luka može i nemoćan čovjek ojačati. — 200. on: Sokrat.

186. 211. naselačku: Atena bi svladanu neprijatelju nešta zemlje oduzela i slala onamo siromašne građane, da se nasele i paze na pokorena neprijatelja; zemlju bi mjernici na komade razdijelili,

pa bi se to onda ždrijebom medju naseljenike podijelilo. — 218. suće: ruga se Atenjanima, koji su gotovo dan na dan sjedili u sudnicama i mnogi živjeli o plaći sudačkoj (3 obola = 39 fil. na dan). Sucem (porotnikom) može biti svaki neporočan građanin, koji je navršio 30 godina. Mora se zakleti, da će se u službi držati zakona i nepristrano suditi. Ujutru se svaki put iždreba za pojedine sudove po 200, 400, 500, 1.000, 1.500, 2.000, 2.500 porotnika, a gdjekad sudi sva porota; tim brojevima doda se još jedan, da se ne uzmognu glasovi raspoloviti. Svaka sudnica ima drukčije obojen ulaz i drugo slovo nad ulazom. Iždrebani porotnici dobivaju štap iste boje, kao što je ulaz, pa žir sa slovom nad ulazom i marku, na koju mu se iz državne blagajne isplati plaća. Sudu predsjeda činovnik, koji je primio tužbu i obavio istragu. Raspra se počinje s molitvom i žrtvom. Najprije govori tužitelj, onda tuženik. Svaki mora sam da govori, zato daju nevješti sebi govor od vještaka (logografa) napisati i nauče ga ili progovore samo koju riječ, a nastavi odvjetnik, koji nije za to smio primiti plaće. U onakim parnicama, gdje je vrijeme odmjereno, stoji vodena ura t. j. posuda puna vode; voda curi na rupicu, pa kad iscuri, mora govornik završiti. Ako se čitaju spisi kakvi, ustavi vodu čovjek, koji stoji do ure. Poslije govorâ glasuje porota. Svaki porotnik ima dvije glasovnice: jednu šuplju za tužitelja, drugu punu za tuženika. Bacaju ih u dvije žare: u mjedenu s malim otvorom i u otvorenu drvenu. Porotnik primi glasovnicu među prste, da se ne vidi, kakva je, pa je spusti u mjedenu žaru, a drugu baci u drvenu. Predsjednik izaspe glasovnice iz mjedene žare, prebroji ih i preko glasnika oglasi osudu. — 223. pružila: ne razumije riječi »pružiti se«; drži, da znači: na tle se pružiti, biti pokoren. — 241. prezirem: razmišljam. — 243. bogove: Sokrat misli pravo sunce a Strepsijad sunčanoga boga i drži, da »prozirati« znači »prezirati« i da Sokrat prezire bogove, kako je to onda u Ateni sve više otimalo mah.

187. 246. uvis: Diogen iz Apolonije učio je, da je izvor svemu životu i mišljenju zrak i to čist i suh, dok vlažan ubija misli; zato Sokrat lebdi visoko. — 250. vlagu mišljenja: misao, da vlaga priteže mišljenje k zemlji, šaljivo pjesnik iskreće veleći: zemlja priteže vlagu mišljenja; budući da je Sokrat vadio primjere iz svakidašnjega života, zato pjesnik od ruga veli, da dragušac (neko bilje za salatu) baš tako privlači vlagu oko sebe; za dragušac se držalo da podražuje duh i razbija mlitavost. — 268. Bizant: dorska naseobina, ima kao i Sparta gvozden novac. — 272. Maglica: uzeo sam mjesto »oblak«, jer zbor prikazuje ženska lica. — 280. Atamant: v **166.** 6., njega je narod jednom htio žrtvovati, ali uto baš stigne Frikso iz Kolhide i oslobodi ga; vijenac sjeća Strepsijada ovjenčane žrtve, pa se boji, da mu se ne dogodi kao Atamantu, što ga je vidio u kazalištu u tragediji. — 281. u tajne: redenika bi trli ilovačom i mekinjama, posuli ga prahom smrvljena vapnenca, stavili mu na glavu vijenac, a svećenik ili pomoćnik bi čitao molitvu. — 284. brašna prah: fin kao najfinije brašno.

188. 304. u vrtu Okeana: vrt nimfâ Hesperida na otoku

u Okeanu; u tom vrtu stoji drvo života s krasnim jabukama. — 306. Meotsko jezero: Azovsko more; Mimant: gora nedaleko Smirne u Maloj Aziji.

189. 316. zastrijet se: zastri glavu, da te ništa ne smeta. — 335. Tesalke su na glasu vračarice; mislilo se, da umiju mjesec s neba skinuti. — 337. zrcalo: glatka kovna ploča; da ne bi za'rđala, čuvala se u toku.

190. 345. talenat: 4.715 K. — 355. nadriljekara: ljekarnicâ nema, liječnici sebi sami grade lijekove; bilo je nadriljekara, koji su kojekakve masti i ljekarije po ulicama ili u dućanima prodavali: kamen proziran: staklena leća. — 359. tužbu prepisuje: tužitelj mora tužbu napisanu predati oblasti; pisar je cijelu ili u izvatku prepiše pa kod ureda izloži, da svatko, kojemu je do one parnice, može za nju doznati. — 373. ne oglase: prije nego moja parnica dođe na red.

191. 392. ovijeh: gledalaca. — 393. to: iznalaženje novih misli. — 410. svezao: Zeus je zbacio Krona. — 411. staro zlo: stare, mnogoput pominjane gluposti, od kojih mora da čovjeku pozli. — 412. zdjelicu: za bacanje.

192. 431. Telefa, kralja misijskoga, rani Ahilej, kad su se Grci polazeći prvi put pod Troju iskrcali u Aziji. Bura raspršа Grke, i oni se vrate u Grčku, a proročište reče Telefu, da će ga iscijeliti onaj, koji ga je ranio. Preobučen u prosjaka dođe k Agamemnonu u Argo i preko Agamemnona izliječi Ahilej Telefa nastrugavši rđe s koplja svoga na ranu. To je Euripid obradio u jednoj tragediji, gdje se Telef vladao i govorio kao pravi sofist. — 443. Pandelet: neki sofist.

193. 475. prvu pjesmu je ispjevao Lamproklo ili Frinih a drugu stari ditirampski pjesnik Kedid. — 478. Frinis: glazbenik iz Mitilene s otoka Lezba. — 484. Dipolije ili Bufonije: svetkovina potkraj lipnja a na spomen prvoga obrađivanja polja; slava se odlikovala starodrevnim običajima: žrtvovao bi se bik orač, koga inače nijesu smjeli žrtvovati; svećenik bi pobjegao, kao da je tim počinio svetogrđe, a sjekiri bi sudili i prokleli je. — Puncato cikade: puncato starine; u staro bi doba muškarci atenski kosu na tjemenu skupili u čvor i iglom cikadom učvrstili. — 485. Kedid: v. **193.** 475.

194. 489. Panateneje: v. **182.** 71. — 490. Tritonka: Atena; o Panatenejama igrali su zborovi neku junačku igranku, nalik na napadanje i uzmicanje u boju; zbor, koji je najljepše igrao, dobio je govedo, kojim se častio. Štit je trebalo držati kao u boju, ali mekoputna mladež ne mari za to niti misli, da sad igra na čast božici Ateni. — 492. na trg: tu su sudnice i vijećnica, sijelo pravdanja i politike. — 497. Japet: Titan, otac Prometejev, pripada najstarijemu koljenu bogova; ovdje znači: starovjerac, mračnjak. — 500. Hipokrat: sinovac Periklov; sinovi su mu bili prosti i glupi. — 501. vježbalište: gimnazija; do 18. godine vježba se dječak u rvalištu pod nadzorom učiteljevim, a poslije polazi gimnaziju, gdje više

nema toga nadzora. U gimnaziji izvan grada sastaju se građani rano ujutru, da se vježbaju, šeću ili gledaju mladež, kako se vježba. Oko 10 sati, kad se puni trg, idu u grad na trg. U gimnaziji ima nasada i trijemova; s vremenom se grade knjižnice, dvorane za filozofe i retore pa mrzla, topla i parna kupališta. U Ateni su tri stare gimnazije: Akademija, gdje je Platon poslije otvorio svoju školu, Likej i Kinosarg. — 505. trstika: vijenac Dioskurâ Kastora i Polideuka, koji su uzor mladeži u boju. — 506. topolom se ovjenčao Heraklo, kad je svladao Kerbera.

195. 523. Antimah: neki raskalašnik. — 536. stater: zlatan novac = 20 drahmi (15·8 K). — 546. mrzlu kupelj: da bi se iznemogli Heraklo okrijepio, dade božica Atena, te proključaju topla vrela u Termopili.

196. 561. kotab: na rt stalka stavi se pločica; igrač gleda da ono vina, što mu u čaši ostane, izdaleka saspe na pločicu i nju zbaci. Ima i drugi način: posuda se napuni vode, na vodu se metnu prazne zdjelice, a igrač treba da ih pljuskom vina potopi. — 578. crijep: krov je ravan i crijepom popločen. — 580. pir: podvečer vodi mladoženja mladu u kuću svoju, a pri tom se pale baklje; utrne li baklja, zao je znak. — 581. Egipat: kraj, gdje nema kiše.

197. 593. badljem se gone konji i volovi. — 596. povodnik: konj privezan uz ona dva u jarmu. — 614. nijem t. j. sin.

199. 654. jaz: na cesti, što vodi u Pirej, dižu se neko 19 m visoke, strme stijene, pod kojima se nalazi kotlina okružena kršem: ovamo su se bacali prosti zločinci, što ih je krvnik toljagom utukao ili konopom udavio. — 676. Vihor vlada svijetom: to je Sokrat učio Strepsijada a Strepsijad sina.

200. 703. haljinu su mu uzeli, kad ga je Sokrat primao u školu, a on morao haljinu odložiti.

201. Arsinoja, žena i sestra kralja Ptolemeja Filadelfa, upriličivala je svake godine u dvoru u Aleksandriji u slavu Afroditina ljubimca Adonisa sjajnu svečanost. Po priči je Adonis bio krasan pastir, kojega je vepar razderao. Žaleći njegovu smrt umoli se Afrodita Zeusu, i on dopusti, da se Adonis na neko vrijeme vrati na ovaj svijet. Slava se u dvoru slavila bar dva dana i to prvi dan Adonisov povratak na ovaj svijet a drugi dan smrt njegova. Njegov i Afroditin lik bi smještali u sjenicu i donosili darove.

202. 19. drahma: 39 fil. (7 dr. = 5·53 K). — 28. zar ćenam —: lijenčino! — 36. mina: 78·58 K.

203. 67. Eutihida: sluškinja.

204. 84. on: Adonis. — 91. korintskoga roda: Sirakusu su osnovali Dorani Korinćani. — 92. Belerofont, unuk kralja korintskoga Fisifa; njemu se htjede za neku uvredu osvetiti kralj tirintski Preto pa ga pošalje s tajnom porukom k svomu očuhu, kralju Jobatu u Likiju. On ga je devet dana častio, a deseti dan zaište, da mu preda poruku. Razabravši iz nje, da mu je ubiti Belerofonta, naloži mu, da pogubi himeru, što je imala glavu lavlju, rep zmajski a tijelo kozje. Atena dade Belerofontu krilata konja

Pegasa, te ubije neman. Zatim ga Jobat pošalje, da pobije Solimljane i Amazonke; pa kad i to svrši, oženi ga svojom kćeri. Belerofont htjede jednom na Pegasu na Olimp, ali pade, izdahne i pretvori se u zvijezdu. — 100. Idalija: gora na Kipru; Golga: grad na Kipru. — 101. Erika (Eriks): gora na Siciliji.

205. 103. Hore: božice godišnjih doba. — 106. Berenika: mati Ptolemejeva i Arsinojina, koju su poslije smrti štovali kao boginju. — 124. Ganimed: v. **107.** 45.

206. 1399. Pir ili Neoptolem: sin Ahilejev. — 140. Lapite: divlji brđani u Tesaliji, bili su boj s centaurima; njihov kralj Piritoj pođe s Tesejem u podzemni svijet, da otmu Hadu ženu Persefonu. — Deukalion: Zeus potopi svijet, samo ostavi Deukaliona i ženu mu Piru; Deukalioni: sinovi Deukalionovi Helen i Amfiktion. — 141. Pelop: v. **105.** 181., **106.** 25. — Unuci: osobito djeca njegovih sinova Atreja i Tijesta. — 10. školarinu: za nastavu se ne brine država, roditelji šalju djecu u privatnu školu i plaćaju mjesečno učitelja. — 11. Nanako: priča se, da je bio kralj frigijski i živio prije Deukaliona pa da je znao, da će bogovi potopiti svijet, i zato naricao.

207. 17. koda gleda Had: mrska mu je. — 34. Apolon — lovče: početak pjesme. — 44. gravalja: veći crijep. — 45. emet: pô obola (6·5 fil.). — 46. ćeramida: crijep.

208. 59. Eutije, Kokalo i Filo: učenici. — 61.. na leđa: jedan ga je popao za ruke i povukao na svoja leđa, a drugi mu je noge digao. — 62. Akesej: krmilar oca Nestorova Neleja, za koga se priča da je vazda, prije nego će odbroditi, htio dočekati uštap. — 72. Kotida: možda žena Lampriskova. — 76. iz kraja —: iz kraja čudesna, neobična.

209. 85. mišem zabiti: začepiti. — 92. Klija: Muza povijesti. — 93. umij jezik u medu: slatke ti riječi ne će koristiti.

211. 15. olira, zea: kukuruz. — 21. pismo dvoje: oni imadu zapravo hijeroglife pa pismo hijeratsko, koje je postalo pokraćivanjem hijeroglifa, i obično (demotsko) još većma pokraćeno; prvim i drugim se pisalo sveto a mrtvo narječje, što su ga znali samo svećenici, a trećim narodni jezik. — 27. biblos ili papiros: od njega se pravio papir i drugo.

212. 28. talenat: 4.715 K (500 tal. = 2,357.500 K). — 31. Kisija: kraj u Suzijani; Hoasp: rijeka u Suzijani.

214. 4. bobom: od Klistena naprijed ždrebaju se arhonti, kao što većina činovnika, crnim i bijelim bobom u hramu Tesejevu. Bit će, te su stajale dvije žare: jedna s pločicama, na kojima je bilo ime po jednoga kandidata, druga s bijelim i crnim zrnima. Vukla bi se po jedna pločica i zrno; ako bi zrno bilo bijelo, bio bi izabran onaj, čije je ime bilo na pločici. Arhonti su se zvali: eponim, kralj, polemarh a ostala šestorica tesmoteti. — 9. Aristogiton i Harmodije: ubili su tiranina atenskoga Hiparha, brata Hipije, koji je pobjegao k Perzijancima i s njima pošao na Atenu. — 36. uvrstavani: bojni red jest falanga t. j. neprekinut, 8—12 momaka dubok red.

215. 6. stadija (atička): neko 150 m. — 25. Kinegir: brat pjesnika Eshila. — 28. Eretrija: na Eubeji. — 29. Sunij: glavica u južnoj Atici. — 31. Alkmeonovci: Megaklo od roda Alkmeonova poubija sa svojim ljudima kao arhont sve pristalice Kilona, koji je prije (Drakonta i Solona) htio srušiti vladu plemstva. Alkmeonovci budu radi svetogrda protjerani, jer su ljude ubijali i kod žrtvenika; poslije se vrate. Na njih se sumnjalo, da su u dogovoru s Hipijom. — 35. Heraklej: hram Heraklov. — 36. Kinosarg: trg Ateni na istok, podno gore Likabeta.

216. 7. hoplit: oklopnik, težak pješak s kacigom, oklopom, štitom, nazuvcima, mačem, kopljem.

217. 15. Ares na sirskim kolima: Kserksova vojska. — 32. Palada (Atena): zaštitnica grada Atene. — 35. Kekropov brijeg: akropola atenska, koju je po priči sagradio Kekrop. — 36. Kiteron: gora među Atikom i Beotijom.

219. 2. iz laurijskih rudnika: Laurij, gora u južnoj Atici; Temistoklo predloži g. 483., da se dohoci iz tih ruda upotrijebe za gradnju brodovlja. Aristid se opr'o, ali je ostrakizmom bio izgnan: narod prihvati prijedlog, te se već početkom Kserksove vojne ni jedno brodovlje grčko osim sirakuskoga nije moglo mjeriti s atenskim. — 3. drahma: 79 fil. (10 dr. = 7·9 K). — 7. za ono: Atena je Eginu pobijedila na kopnu, ali je Egina svojim jakim brodovljem opasala obalu atičku i uništila trgovinu; zato je Temistoklo i učinio onaj prijedlog, da uzmognu svladati Eginu na moru, ali do toga nije došlo. — 21. Gelon: tiranin sirakuski. — 22. Kerkira: otok nasuprot Epiru.

220. 13. kralja Demarata svrgnu Spartanci, jer nije tobože pravi sin kralja Aristona, a on od sramote pobjegne k Dariju.

222. 28. Melampod: na glasu vrač.

233. 2. dok se trg napuni: oko 10 sati. — 36. Trahin: grad u Tesaliji.

224. 18. Sperhej: rijeka u Tesaliji.

225. 5. odgojitelj: rob pedagog prati dječaka svuda i uči ga, kako se valja oblačiti i vladati u kući i na ulici, kod jela i u društvu: ne uči ga predmete. — 7. građane primali: Tespija poslije perzijskoga rata nije imala dosta građana pa je primala tuđince, dapače robove. — 20. Kej: kraj blizu Kinosure (Pasjega repa), šiljatoga poluotoka na sjeveroistočnoj strani Salamine prema otočiću Psitaliji. — 21. Munihija: poluotok u Pireju; zove se tako, jer je tu imala hram Artemida munihijska t. j. Mjesec; zato se u retku 32. zove obala sveta. — 39. Nika: Pobjeda.

226. 1. Bakis: gatalac iz Beotije. — 8. crepovima osuđen: ostrakizam; da bi tiranidi doskočio, uvede Klisten ostrakizam. Početkom svakoga proljeća pita se narod u skupštini, ima li opasnosti za ustav. Ako to narod glasujući potvrdi, sazove se mjeseca travnja skupština na trg, a mora ih najmanje 6.000 doći. Svaki dobije crijep

(ostrakon) i na nj napiše ime opasnoga građanina; tko dobije najviše glasova, mora na 10 godina u izgon, ali ne gubi imutka ni građanskoga prava. — 38. trijera: 40—50 m duga i 5 m široka ratna lađa s tri reda vesala, jedan je nad drugim; laka je, duboko pod vodu ne sjeda; ima dva jarbola: glavni u srijedi a manji na prednjem kraju; obadva imadu po jednu okrižicu a na njoj četverouglato jedro. Sprijed se nalazi okovan šiljak — kljun, kojim se buše neprijateljske lađe, zatim sa svake strane po jedna rupa, kud je provučen konop za sidro, napokon slika, pločica s imenom lađe i uha. Uha su grede, što sa strane izviruju i brane, da neprijatelj ne skrši lađom svojom vesala i ne probije bokova. Ostrag na krmi jest kormilo. — 38. Tenjani: s otoka Tena.

227. 10. bolje s gorima: hrabrost s kukavštinom, sloboda s ropstvom, slava sa sramotom. — 14. po Eakovce: po kipove tih heroja eginskih i salaminskih, da im budu u pomoć. — 29. po Temistoklovoj opomeni: Temistoklo je polazeći od Artemisija k Salamini urezao na obali eubejskoj u stijenu poziv, kojim je pozivao Grke u Kserksovoj mornarici, da se ne biju s braćom ili bar da se biju nehajno. — 37. orosang: perz. erseng, ures prijestola. — 36. kod Eubeje: kod Artemisija.

228. 7. Artemisija: kraljica halikarnaska. — 14. Kalinda: grad u Kariji.

230. 6. određeno: u primirju g. 445. na 30 godina. — 12. Potideja: korintska naseobina, pripada Ateni, ali dobiva činovnike iz Korinta. Kad je Atena zatražila, da se ostavi tih činovnika i poruši dio zida, digne se Potideja, a Atena je podsjedne i zauzme. — 13. Megara je jedno vrijeme bila uz Atenu, ali se ocijepila; zato joj Atena zada težak udarac — zabrani joj trgovati u Ateni i atenskim lukama. — 15. nezavisni: da razvrgnemo savez svoj.

231. 1. od svoga: spartanski vojnik nema plaće, dok atenski oklopnik u ratu dobiva 2—3 obola (26—39 fil.) plaće na dan a isto toliko za hranu; veslač je svega imao 6 obola (neko 79 fil.) na dan. — 2. zakrčen put: Atena im svojim brodovljem ne da na more. — 3. danci pod silu: u ratu saveznici spartanski osim četa i lađa davaju novaca, da se troškovi podmire. — 7. prije t. j. nego se svrši rat. — 12. jednako pravo glasa: o zajedničkim prilikama saveza peloponeskoga, kao što je mir, rat i ugovori, odlučuje savezno vijeće, u koje šalju gradovi svoje zastupnike, a sastaje se u Sparti. Najprije rasprave o predmetu Spartanci u svojoj narodnoj skupštini i to u nazočnosti zastupnika saveznoga vijeća; zatim izidu zastupnici savezнички, a Spartanci odluče, kako će njihovi zastupnici glasovati u saveznom vijeću. U vijeću odlučuje većina, a Sparta izvršuje odluku. U savezu je atenskom drukčije. Isprva je istina odlučivalo savezno vijeće na Delu, gdje su svi saveznici imali jednako pravo glasa, ali za Perikla pretvori se savez u atensku vlast, saveznici u podanike, a saveznička se blagajna prenese s Dela na akropolu atensku i postane državnom blagajnom atenskom, te Atena troši taj novac po svojoj volji u svoje svrhe. — 13. jednoga

plemena: ima Dorana, Arkadana, Ahejaca i Eoljana (Tebanaca). — 19. nehátôst: nemar.

232. 10. iz zagođa: zgodom, pripadom. — 14. tudinci: ljudi, koji nijesu stalno u Ateni nastanjeni. — 15. naseoci: meteći, stalno nastanjeni tuđinci; ne uživaju građanskoga prava niti smiju steći kuće ni zemlje, ako to komu ne dopusti narodna skupština: bave se obrtom i trgovinom. — 31. na kopnu: u Trakiji.

233. 14. goniti: Sparta nije strancima dala da dulje vremena borave u njoj, da ne bi iskvarili građane: efori su strance budno nadzirali i smjeli ih istjerati. O svetkovinama je tamo bilo sila stranaca pa i pjesnika i filozofa. — 15. po ugovoru: v. **230.** 6. — Nadgrobni govor: mrtvi se spale na bojištu, kosti se prenesu u grad, gdje se 3 dana prije ukopa načini šator, u kojem se namjeste lijesovi od čempresovine; svoji svojima prikažu žrtvu. U sprovodu se voze lijesovi, u svakom kosti palih iz jedne file; nosi se i prazan odar za one, kojih nijesu našli. Rođakinje žale. Grob se iskopa u najljepšem predgrađu Keramiku. Kad mrtve zaspu, govori ugledan, od naroda izabran građanin nadgrobno slovo, dok se to drugim pokojnicima ne čini.

234. 31. građen: za Spartu su držali da je svoj ustav uredila prema kretskomu.

235. 3. nekim građanima: tko je htio u Sparti ostati potpun građanin, morao se po zakonu javno odgojiti i pridonositi za zajednički ručak i dolaziti na nj; tko to ne bi činio, gubio bi politička prava, a valjada zadržao samo privatna.

235. 37. Lakedemonjani: Spartanci i perijeci (podanici).

238. 1. ne vrijede: nevaljali su sad prvi put junačkom smrću dokazali, da su valjani, a valjani su pošteni život svoj zapečatili časnom smrti. Nevaljali nijesu za svega vijeka svoga pojedincima toliko škodili, koliko su smrću u boju koristili domovini.

239. 36. utakmicu: živ zavidi takmacu živu, ali ga mrtva rado slavi.

240. 8. njihovu djecu: djecu palih hrani država; kad su punoljetni, dobiju od države javno u kazalištu i to na velike Dionisije svu bojnu opremu oklopničku.

244. 17. nasljednici: demagozi. — 33. Kir (Mlađi): poslije sicilske vojne pomaže Sparti Sirakusa i Kir, koji je kod Kunakse g. 401. pao u boju s bratom, kraljem Artakserksom.

245. 10. ginuli: vojnik je padao na vojnika i nehotice ga svojim oružjem ubijao. — 23. sakrili: da ih kao roblje prodadu. — 33. Katana: grad na sjeveru Sirakuse. — 35. u grad: Sirakusu.

246. 6. kod Pila: v. **185.** 192. — 28. kotila: 0·27 l.

247. 1. zemlja taoška: Armeniji na sjever pod Kavkazom. — 2. parasanga: perz. mjera = 30 stadija (4·5 km).

248. 8. štitonoše: peltasti, laki pješaci s lakim štitom pa s mačem i sulicom. — 20. pletar: 30·83 m. — 30. Parasija: u Arkadiji. — 34. Stimfal, Metidrija: u Arkadiji.

249. 5. Lusija: u Arkadiji. — 25. lakat: 0·46 m (15 lak. = 6·9 m); u Grka ima koplje i dolje šiljak, da se može u zemlju zatači. — 31. Harpas: rukav Araksa, današnjega Arasa.

250. 24. darik, perz. novac: 20 drahmi (15·8 K), 10 dar. = 158 K.

251. 23. bojni red: v. **214.** 36.

252. 21. Orhomen: u Arkadiji. — 26. u nesvijest: kažu, da seljaci na Kolat-Dagu i danas strance opominju, da ne jedu mnogo njihova meda, jer opaja, ako nije čovjek na nj naučan. — 34. Sinopa: u Maloj Aziji na Crnom moru.

253. Spartanski voda Kalikratida zatvori Konona u Mitileni s kopna i mora. Atena u strahu, da s Kononom ne padne i njezina moć na moru, opremi 110 lađa, za veslače uzme i robove; da bi namakla novaca, prekuje zlatne i srebrne zavjetne darove i crkveno posuđe iz Partenona. Kalikratida ostavi 50 lađa kod Mitilene, a s 120 krene na Atenjane, koji su već imali 150 lađa. U bici kod Arginuskih otoka g. 406. poraze Atenjani Kalikratidu, koji se utopi. Poslije bitke krenu atenske vojvode put Mitilene i nekim časnicima zapovjede, da izbave, što se još da izbaviti. Nastane oluja, a časnici ne uzmognu izvršiti zapovijedi. Vojvode pošalju o toj nesreći izvještaj vijeću i narodu, u kojem su krivili samo oluju, a nijesu pomenuli, da su polazeći naložili časnicima, da spasavaju momčad s nastradalih lađa. — 25. deseti je vojvoda bio Arhestrat, koji je već prije kod Mitilene zaglavio. — 26. potpora: diobelija, o svetkovinama je država dijelila novaca među narod. — 27. sud: porota, v. **186.** 218. — 29. vijeće je vlada, broji 500 članova; vijećnikom može biti svaki neporočni građanin, koji navrši 30 godina. Vijećnici služe godinu dana, a nastupaju negdje sredinom srpnja to je početak atičke godine. Budući da cijelo vijeće ne može biti dan na dan na okupu, dolazi samo na sjednice, a poslove vladne obavljaju odbori; ima ih 10, u svakom su vijećnici jedne file. Svaki odbor obavlja poslove kroz pritaniju t. j. 1/10 godine. Članovi zaposlena odbora zovu se pritani te su u 5. v. predsjedništvo u narodnoj skupštini, dok se u 4. v. ždrijebom biraju za to devetorica iz onih odbora, koji nijesu zaposleni, po jedan iz svakoga odbora. — 30. izvješćivati: usmeno; prije toga su poslali pismeni izvještaj.

254. 8. trijerarh: zapovjednik jedne lađe: isprva je zapovjednik sam na svoj trošak opremao lađu, koja dobiva od države više manje neopremljenu (bez vesala, jedara, konopa, veslača), poslije redovno oprema više ljudi zajedno lađu, a jednoga između sebe biraju za zapovjednika. Trošak opremanja iznosi 4.000—6.000 drahmi (neko 3.160—4.740 K), a služba traje godinu dana. — 19. ruke: glasovalo se dizanjem ruke. — Prijedlog: o svemu, što je imala skupština riješiti, stvaralo je vijeće prijedlog pa ga onda iznosilo pred skupštinu. Skupština bi se počela sa žrtvom i molitvom, koju bi govorio glasnik; zatim bi se pročitao prijedlog vijeća, a narod bi dizanjem ruke glasovao, prihvaća li ili ne; ako ne bi prihvatio, pozvao bi glavni predsjednik preko glasnika — on mu je zvonce —narod, da o prijedlogu ili bolje predmetu raspravlja; govornici bi ili zagovarali

prijedlog vijeća i preporučivali ga bez promjene ili predlagali kakvu promjenu ili o tom iznosili sasvim nov prijedlog. Prijedlog svoj morao bi svaki govornik napisati i predati predsjedništvu, a narod bi dižući ruku odlučio. Ako bi se javili nepovoljni znaci ili nastao mrak, razišla bi se skupština. — 21. Apaturije: svetkovina pred zimu: sastajale su se srodne porodice, da upišu svoju djecu u bratstvo, jer inače ne bi imala prava na očevinu; bratstvo je prastaro uređenje, sačinjavale su ga glave porodicâ jedne krvi, te je ono nekad osvećivalo krv svojih, odlučivalo o baštini, zajedno blagovalo i žrtvovalo svojim bogovima zaštitnicima. — 18. u crnini: jer su im rođaci u pomorskoj bici izginuli. — 28. po filama: kad skupština sudi komu, skuplja se na trgu — inače redovno na Pniksu —, sjedi po filama i glasuje tajno kamečkima. — 33. jedanaestorica: 10 iz svake file, a 11. je pisar; nadziru tamnicu, uhićuju proste zločince i brinu se, da se ovrši smrtna osuda. — 39. protivuzakonit je, jer narod još nije odlučio, prihvaća li prijedlog vijeća t. j. tužbu, niti su se optuženici branili, niti se smjelo više optuženika jednim glasovanjem suditi, već svaki napose. Protiv nezakonita je prijedloga građanin smio ustati prije ili poslije glasovanja i zakleti se, da će sudu tužiti, jer se prijedlog ili odluka protivi zakonu. Tako nije došlo do glasovanja, ili ako je već bilo obavljeno, nije odluka vrijedila, dok nije porota osudu izrekla.

255. 7. onako isto: na smrt. — 17. troveslarica: trijera. — 31. jaz: v. **199.** 654. — 31. božici: Ateni: poslije kako su Perzijanci akropolu popalili, podignu Atenjani od Atenina hrama samo Opistodom, kamo su smjestili državnu blagajnu, u koju je pored drugih dohodaka tekla 1/10 zaplijenjenih dobara. Božici sagraditi Periklo mjesto staroga spaljenoga hrama glasoviti Partenon.

256. 11. sklonio: protiv zakona. — 15. Enoja: tvrđava na granici beotskoj.

257. 19. jamci: su jamčili, da krivci ne će pobjeći; zato su ih vezali. — 23. iz Pireja: kad se g. 404. Atena preda Sparti, zavladaju »tridesetorica«, koja izagnaju u Pirej i okolna mjesta sav gradski puk osim 3.000 najimućnijih, koji su uz njih pristajali. Trasibul se utvrdi u Pireju na Munihiji, tridesetorica udare na nj, ali se navala izjalovi. Za koji dan padne vlada, one 3.000 se izmire s demokratima u Pireju, puk se vrati, demokratija se uvede.

259. 30. dragušac: v. **187.** 250.

261. 1. trijem: sagradili su ga blizu trga Zeusu robovi na slobodu pušteni. — 10. lijep i dobar: v. **183.** 110., za aristokrate znače te riječi, koliko idealist; ideali su im: staro doba sa starim ćudorednim, pravom i ustavom — doba, kad su oni imali gotovo svu vlast. — 15. na zamjenu: bogat mora na svoj trošak opremati zborove i ratnu lađu; ako tko vidi, da je drugi bogatiji, a ne oprema, može ga pozvati, da od njega preuzme taj posao; ako on preuzme, spor je riješen, ako ne, ponudi mu, da se s njim mijenja za imutak. Ako ponudu protivnik prihvati, mijenjaju se, ali onaj, koji je zamjenu

*

ponudio, oprema. Odbije li protivnik zamjenu, idu pred oblast, jedan drugomu preda vjeran popis imovine svoje, a porota na osnovu popisa presudi.

270. 3. Perzija u peleponeskom ratu pristaje uz Spartu i tim pritješnjuje Atenu, poslije pomaže Ateni, te Konon pobijedi Spartu na moru. — 9. Kir (Mladi): v. **244.** 33. — 13. složili: poslije bitke kod Kunakse g. 401. krenu Grci i barbarska vojska Kirova, koju je vodio Arijej, prema sjeveru, jer su se bojali, da ne će imati hrane, ako se vrate istim putem, kojim su došli. Tisaferno, vođa kraljev, sklopi s Grcima primirje i obeća, da će ih pustiti kroz zemlju i dati hrane. Arijej se izmiri s kraljem, a Grci posumnjaju na nj. Kod Zabate domami Tisaferno vojvode i časnike grčke u svoj tabor, te časnike smakne, a vojvode otpravi kralju, koji ih dade pogubiti. Grci izaberu za vojvodu Ksenofonta te sami bez barbara srećno dospiju u Trapezunt a odavde na Helespont. — 35. Konon: Tisaferno htjede pokoriti jonske gradove u Maloj Aziji, koji su bili pristali uz Kira; Sparta im priteče u pomoć. Na Spartu se digne Atena i Teba, a podupre ih Perzija; Atenjanin Konon, koji je zapovijedao mornaricom perzijskom, potuče Spartu na moru kod Knida g. 394. Konon je umr'o na Kipru od bolesti. — 37. Temistoklo je bio Sparti trn u oku; pletkama njezinim stigne ga ostrakizam, i on otide na dvor perzijskoga kralja.

271. 11. to: da osobito mrzi na Perzijance. — 17. Eumolpidi: veliki svećenik i velika svećenica misterija eleusinskih jesu od roda Eumolpova, v. **155.** 1083.

272. 3. na silu: to biva, kad jedna politička stranka svlada drugu. — 4. služiti: za plaću u tuđoj vojsci.

273. Atenjani su poslije g. 404. držali, da je svim nevoljama kriva nova prosvjeta, koju su širili sofisti obarajući vjeru, ćudoređe, zakon, pravo i državu. Ta prosvjeta rodi Alkibijada i Kritiju. Svijet zamrzi na Sokrata, jer on nosi kratak haljinac kao kaki Spartanac (neprijatelj), hoće da popravlja građanstvo i državu, oko njega se kupi mladež, pred njom on sramoti državnike, pjesnike i obrtnike dokazujući im, da misle, da nešta znadu, a ne znadu; njega vide u društvu sofista, on puti građane, da dadu djecu naobraziti, a bio je donekle učitelj Alkibijadu i Kritiji. Nije čudo, te se našao čovjek Anit — imao je kožarnicu, a mrzio na novi duh vremena — i složio se s mladim tragičkim pjesnikom Meletom i s državnikom Likonom, pa njih trojica tužili Sokrata, da kvari mladež, ne vjeruje u državne bogove, nego uvodi nova božanstva. Porota osudi Sokrata, i on ispije otrov g. 399.

274. 5. Flijunt: u sjevernom Peloponesu. — 14. Tesej: Androgeja, sina kretskoga kralja Mina, dade kralj Egej ubiti iz nenavisti, jer je u natjecanju pobijedio. Mino zatim prisili Atenu, da šalje svake 9. godine po 7 dječaka i 7 djevojčica na Kretu, da ih proždre Minotaur, neman u bikovljoj podobi. Tesej, sin Egejev, ubije Minotaura s pomoću kćeri Minove Arijadne.

275. 16. otac Kritobulov: Kriton, vršnjak i prijatelj Sokratov; po njemu je Platon nazvao svoga »Kritona«. — Eshin: napisao i izdao »Razgovore Sokratove«; tim ulazi u književnost nova vrsta djelâ (dijalozi), koju je dotjerao Platon. Treba ga razlikovati od govornika Eshina. — Antisten: v. Nacrt knj. str. 7. — 17. Peanjanin: iz atičkog sela Peanije. — 19. Simija, Kebet: imućni i duhoviti Tebanci, učenici glasovitoga Pitagorovca Filolaja, pisali su filozofske razgovore. — 20. Euklid: v. Nacrt knj. str. 7. — Aristip: v. Nacrt knj. str. 7.

277. 32. Fasis: danas Rion, što teče Kavkazu na jug. — Heraklovi stupovi: Gibraltar.

278. 4. ono: voda, magla, zrak (obićni. ne eter).

280. 36. Enoja: na granici beotskoj, kud je rob zamakao.

281. 25. Hipokrat sa Kosa: savremenik Sokratov, osnivač prave liječničke znanosti. — 30. Poliklit: glava argivske kiparske škole, koja se realizmom odlikovala; voli od mjedi saliti mlada, krepka pobjednika u igrama. — Fidija: savremenik Poliklitov, idealist; osim vješte ruke i dobra oka ima u njega velik um i mašta. Remek-djela jesu kip božice Atene u Partenonu i Zeusov u Olimpiji.

282. 10. stid: nešta za zvanje učiti bilo je Atenjaninu zazorno; on uči, da bude obrazovan.

284. 8. Hipija se bavi svim znanjem ljudskim: prirodnim znanostima, aritmetikom, geometrijom, glazbom i poviješću. — Prodiku je najmilija sinonimika. — 17. nema kad: gospodar nema za vas vremena. — 23. uđosmo: vežom se dolazi u četverokutno dvorište, koje je opkoljeno zgradom. Sprijed pa slijeva i zdesna pruža se trijem, iz kojeg se ide u sobe za goste i klijeti, gdje se sprema hrana i drugo; u dnu je otvorena dvorana s ognjištem, na kojem se u bogatoj kući više ne kuha, već je samo za žrtvovanje; iz te dvorane se ide u bračnu odaju, spavaonice, ženske radionice. Prednji dio kuće je samo za muškarce. — 27. Menda: na Halkidici. — 32. Orfej: v. **170.** 141. — 38. iza ovoga: riječi su iz Homera, a pod »ovim« se razumijeva Sisif. Odisej pričajući Alkinoju o podzemnom svijetu veli, da je vidio Sisifa, gdje uludo uz brdo valja golem kamen, koji mu se uvijek natrag otkotrlja; iza njega, kaže, spazio je Herakla, gdje drži napet luk, kao da će ončas izbaciti strijelu, a sjene mrtvih lete kud koja. Platon se zgodno podsmijeva sofistima: Protagora mu je lukav kao Sisif — on se lukavošću u životu isticao —, ali mu je poslije, kad ga Sokrat popadne, sav trud, kao što i Sisifu, uzalud, da se iz škripca izvuče; Hipija je strog, boje ga se učenici kao sjene Herakla.

285. 1. Fedro: iz atičkog sela Mirinunta, plitka uma a pomaman za govorničkom umjećom; po njemu nazva Platon svoga »Fedra«. — 5. Tantala: i to je iz Homera; Tantal stoji do brade u vodi, a Prodik je poradi svoje bolesti do vrata zamotan. — 13. Agaton: tragički pjesnik, pobijedio o Dionisovoj svetkovini Lenejama g. 416.; tu je pobjedu Platon proslavio u svojoj »Simpoziji«.

286. 29. u Zeusa: nebo se pomišlja kao grad, nad kojim se diže akropola, u kojoj stoluje Zeus.

287. 20. nadstojnik: pedagog v. **225.** 5.

289. 18. završen: cio, nema inovrsnih umetaka; sve treba da je tako sastavljeno, da se cjelina poremeti, čim se što iskine. — Govorom t. j. oponašanje govorom. — 19. pojedini dijelovi: činovi i zborne pjesme. — Radnjom oponaša drama, pripovijedanjem ep. — 20. umiruje: u srcu čovječjem ima i neko naginjanje na strah i sažaljenje; to ga tišti, dok se ne smiri, ali u zbiljskom se životu ne može tako lijepo smiriti kao u tragediji, gdje se čovjek gledajući izmišljenu zgodu sit nažali i naboji; osim toga gledajući nesrećnika i pomišljajući na se vidi, da je sretniji, i ovako osjeti veće zadovoljstvo. Tragedija sažaljenjem budi ljubav k bližnjemu: žaleći nesrećnika, koji sam priznaje grijeh svoj, nemamo srca tražiti za nj kazan.

290. 31. Parnas: v. **74.** 99. — 31. hinio ludilo: Odisej nije htio pod Troju, te se činio lud; orao je po kamenu a sijao so. Palamed trgne mač, kao da će posjeći maloga mu sina Telemaha. Odisej se prepadne i oda. — 34. Odiseja pjeva povratak Odisejev, Ilijada gnjev Ahilejev; lov na Parnasu upleo je pjesnik samo pripadom.

291. 12. po vjerojatnosti: vjerojatno je, što može ali ne mora biti istina; što nije nužno, nego je slučajno. — 13. Edip: Sofoklova tragedija; kad Edip (v. **126.**) posumnja, da je ubio Laja, dođe iz Korinta glasnik, javi mu smrt korintskoga kralja Poliba i zove ga u Korint na prijesto. Edip se veseli, što nije ubio oca (Poliba), ali se boji, da ne bi u Korintu mater oženio. Glasnik hoće da ga umiri pa reče, da mu ono nijesu roditelji, nego da ga je on primio od Lajeva sluge na Kiteronu; to ga još jače zbuni, jer sluti, da se proroštvo ispunilo. — 15. Linkej: tragedija Teodekta iz Faselide u Likiji, učenika Platonova i Isokratova. Bel ima dva sina: Egipta i Danaja. Egipto ima 50 sinova, Danaj 50 kćeri. Braća se zavade poradi vlade. Danaj mora s porodicom bježati i stigne u Argo. Za njim dođu sinovi Egiptovi, izmire se s Danajem i ožene s kćerima. Danaj im ne vjeruje i ujedno se hoće da osveti; zato nagovori kćeri, da ubiju muževe; sve poslušaju osim Hipermnestre, koja poštedi Linkeja. U Teodektovoj tragediji vodio je Danaj Linkeja na stratište, a Hipermnestra optuži okrutna oca pred narodom, i on za okrutnost svoju izgubi glavu. — 29. Orest: u Euripidovoj »Ifigeniji na Tauridi« sazna Ifigenija, da su Orest i Pilad, koje mora žrtvovati, Mikenjani, pa želi pisati Orestu; jedan će nositi pismo, drugoga će žrtvovati. Dok piše pismo, nagode se njih dva teškom mukom, da će ići Pilad. Ifigenija preda pismo Piladu a u strahu, da se ne izgubi, kaže mu, što je u pismu; neka poruči Orestu, da mu pismo šalje sestra Ifigenija. Tako prepoznaju Ifigeniju, a Pilad će: »Oreste, nosim i predajem ti pismo od sestre«. Ifigenija ne vjeruje, dok joj Orest ne kaže neke znakove. — 38. čestiti: ako dobar bez ikakve krivnje svoje pati, to u nas budi ogorčenje, ne strah i sažaljenje; pati li opak, budi za čas čuvstvo čovječnosti, ali kad pomislimo, da je s voljom zao, razbija se svako sažaljenje i strah za nj; žalimo samo onoga, koji s neke zablude pati, i bojimo se za nj, dok još ne pati, ali mu nesreća prijeti. — 10. Tijest: Atrej, sin Pelopov, zavjetuje se, da će Artemidi žrtvovati najljepše janje. U stadu se nađe zlatoruno janje, ali ga Atrej ne žrtvuje, nego spremi u kovčeg. Žena Atrejeva zavoli brata muževa Tijesta i tajom mu dade janje. Braća se zavade radi vlade, a Tijest predloži, neka vlada onaj, u koga je zlatoruno janje. Atrej pristane pa vidjevši, da je prevaren, reče na savjet Zeusov Tijestu, neka mu ustupi kraljevstvo, ako sunce promijeni svoj tok. Tijest prihvati, prevari se, izgubi vladu i mora u izgon. Sada sazna Atrej za nevjeru ženinu, pozove Tijesta, kao da će se s njim pomiriti, ali zakolje djecu njegovu i dade mu ih jesti; zatim mu otkrije sve i opet ga protjera. Priču je obradio Euripid. — 18. Alkmeon: među sedmoricom krenu na Tebu (v. **126.**) i prorok Amfijaraj; on je znao, što će se dogoditi, zato nije htio u boj, dok ga nije sklonila žena, koju je Polinik podmitio ogrlicom. Amfijaraj zaglavi. Deset godina poslije krenu sinovi one sedmorice na Tebu. I sin Amfijarajev Alkmeon pođe; nagovori ga mati, podmićena plaštem od sina Polinikova Tesandra. Teba pade, Alkmeon dozna sve pa ubije mater. Priču je obradio Sofoklo u »Alkmeonu«. — Meleagar: v. **103.** 70. — 19. Telef: v. **192.** 431. — 30. ugađaju čuvstvu: gledalac želi, da se sretno svrši, ali tragički pjesnik ne smije tomu čuvstvu ugađati.

293. 15. bitno mijenjati: ne smije uništiti tragičnost čina, a to bi se dogodilo, kad Orest i Alkmeon ne bi ubijali matere; način ubijanja pjesnik slobodno mijenja. — 22. treći način: ubijati se može zapravo na 4 načina; 1. čovjek ubija sa znanjem, 2. u neznanju, 3. hoće da ubije u neznanju, ali ne učini, jer prepozna onoga prije čina, 4. pozna lice pa ga hoće da ubije, ali se predomisli. Posljednje je najgore, pa zato i ne broji Aristotel. — 28. Kreont došavši u grobnicu zove Hemona, a on trgne mač na oca, ali ubije sebe. Tim Aristotel ne prekorava Sofokla; ta Hemon nije glavno lice, nosilac tragičkoga načina. — 31. Kresfont: tragedija Euripidova; Polifont ubije mesenskoga kralja Kresfonta i njegova 2 sina, a Meropu prisili, da mu bude žena. Trećega sina izbavi Meropa i otpravi u Etoliju. Polifont udari na nj ucjenu. Izbavljeni sin dođe k Polifontu i zaište ucjenu, jer je, kaže, ubio Kresfontova sina. Polifont ga ugosti i dade mu konak. U njegovu sobu uđe obnoć mati Meropa i već zamahne sjekirom, da ubije tobožnjega ubojicu sina svoga; uto doleti sluga i kaže, da joj je to sin.

296. 11. hegemonija spartanska od 404.—376., atenska od 477.—404. — 13. Leuktra: g. 371. — 33. u Trakiji: na Halkidici g. 348. — 36. Tesalcima: gospoda u Tesaliji pozovu Filipa u pomoć protiv tiranina ferskoga. Filip svlada tiranina, ali ga je Tesalija morala priznati svojim gospodarom; pokrajine Tesalijotida, Pelazgijotida i Hestijeotida dobiju uzdanike Filipove za upravnike.

297. 3. na Helespont: jer se nadao, ako Helespont uzme, uništit će trgovinu atensku u Crnom moru i zatvoriti Ateni dovoz žita odande. Zato krene ljeti g. 342. da dokraja pokori Trakiju. U osvojene gradove naseli Makedonce — bilo je i zločinaca —, podigne tvrđave, udari na Epir da svrgne kneza moloskoga Aribu, a postavi brata a g. 341. pođe na Bizant i Perint. — 4. na Ambrakiju: g. 343. svoje žene Aleksandra za kneza i da ovako zagospoduje na Jonskom moru. Filip zaprijeti tom zgodom i Ambrakiji. — Elidu: i u Peloponesu rovari Filip; Mesenija, Megalopol, Argo zovu Filipa protiv Sparte; plemstvo elidsko, što ga je puk istjerao a Filip vratio, sklapa s njim savez.

298. 17. za mene: izgubim li vaše povjerenje, uništen mi je sav politički život i rad.

299. 20. pred pritane: v. **253.** 29.; odbor boravi u okrugloj zgradi (tolu) na trgu blizu vijećnice; čitav je dan na okupu. — 22. večera: zapravo ručak v. **185.** 181. — Građu: porušili su kolibe, u kojima se prodavalo, pa građu — pleter, čim se smrklo, zapalili, da jave narodu na selu, da sjutra dođe u skupštinu. — 26. gore: na Pniksu.

300. 2. tri stotine: u prijekoj potrebi raspisao se ratni porez — inače nema poreza —, a pobirao se poslije g. 378. ovako. narod je bio razdijeljen u porezne zadruge, za svaku je bio načinjen popis, koliko ima tko platiti; po ovom popisu bi država utjerivala porez. Poslije ne pobira država, već 300 najbogatijih građana predujmi državi sav porez, pa ga oni onda od naroda utjeraju.

301. 5. u Eleusinu: kraći je put vodio u Tebu kroz goru preko Aharne i File, ali nije bio za vojsku s konjaništvom; vojnička je cesta vodila preko Eleusine. — 6. pod oružjem: svi oklopnici od 20.—60. godine i cijelo konjaništvo. — 27. ovi: Eshin i drugovi njegovi.

302. 23. iz one bitke: kod Heroneje g. 338.

303. 1. onaj ondje: Eshin.

304. 4. misli bitku salaminsku.

305. 3. u tajne: misli privatne misterije, što su iz Male Azije u Atenu dospjele. — 4. molitvenici: u njima su bile molitve za čišćenje i ređenje; sljepari su uza se imali cijele hrpe knjiga, što su ih tobože glave misterijâ Orfej i Musej napisali. — Srneća koža: bakhijsko odijelo. — 7. utekoh—nađoh: nastaje nov, bolji život. — 9. vikati: kao govornik odlikuje se Eshin jakim glasom. — 12. euoj i t. d.: bakhijski poslik: saboj je, čini se, riječ frigijska, a znači, koliko ređeni u tajne Sabazija (Bakha). — 14. bršljonošom: bršljan je posvećen Bakhu. — 23. glumci su imali svoja društva i društvene zgrade; u takvim su se društvima nalazili i pjesnici i glazbenici. Glumili su i po selima pa skupljali voća; takvom zgodom znalo bi doći do šaka, ako bi glumci na silu uzimali. — 29. kukavice: Eshin je Demostena više puta okrstio kukavicom.

306. 17. Demad: govornik i pristalica Filipov, skloni poslije bitke kod Heroneje Filipa na mir s Atenom. Hegemona i Pitokla osudiše Atenjani poslije smrti Aleksandrove na smrt.

307. 32. glavu iskali: Aleksandar razorivši Tebu zaište u Atenjana, da mu predadu Demostena i njegove drugove. Fokion i Demad umire Aleksandra, te je od zahtjeva odustao. — 33. osuda amfiktionaca: Aleksandar je, čini se, mislio Demostena i drugove mu predati amfiktionskomu vijeću, da im sudi.

309. 15. predsjedništva: u ovo doba predsjedaju devetorica, a jedan je izmedu njih glavni predsjednik, v. **253.** 29. — 19. tužiti: za prekršaje, za koje nije bilo zakona, tužilo se u vijeću i narodnoj skupštini; to je mogla najjača politička stranka na zlo upotrebljavati. — 21. »Tko hoće —«: tako je glasnik nekad govorio a u Demostenovo doba samo: »Tko želi govoriti?« — 25. fila predsjednica: sredinom 4. v. se uredilo, da pritane i devetoricu predsjednikâ podupire u skupštini čitava jedna fila, koja se iždreba. — 28. tužba s protivuzakonitosti: v. **254.** 39.

312. 2. u pritaneju, na sjevernom obronku akropole, hrani država zaslužne građane, svećenike i dobitnike u velikim narodnim igrama. — 5. po njima: imenima heroja prozvane su file ovim redom: Erehtejeva, Egejeva, Pandionova, Leontova, Akamantova, Enejeva, Kekropova, Hipotontova, Ajantova i Antiohova. — 28. Kalistrat, najznamenitiji govornik u ono doba, kad se Teba sukobila sa Spartom; on je radio za Spartu a protiv Epaminonde. Kad se g. 366. Orop predao Tebi, optuže ga s izdajstva, ali se sjajno obranio. Poslije bitke kod Mantineje tuže ga opet i osude na smrt, ali on ode, prije nego puče osuda; vrati se bez dopuštenja i plati glavom. — 30. žrtveniku 12 bogova: na trgu.

313. 31. Panateneje: v. **182.** 71. Pisistrat je, drži se, uredio tu svetkovinu i odredio, da se sav Homer recituje.

314. 20. potomci Heraklovi: kraljevi spartanski; ali Tirtej nije Atenjanin, pjesma odiše duhom pravoga Spartanca.

315. 16. onima: djedovima.

316. 1. Nato: poslije bitke kod Plateje, gdje je perzijski vođa Mardonije bio poražen. — 10. memakterion: polovina studenoga i prosinca.

317. 6. zajedničko blago: saveznička blagajna, koju je Periklo s Dela na akropolu prenio. — 5. mu: narodu. — 12. talenat: 4.715 K, 1.000 tal. = 4,715.000 K. — 14. ne dobijaju: od saveznikâ, nekad su davali lađe i vojnike. — 25. u vojnicama: vojnici su plaćeni, v. **231.** 1.

318. 10. za jedne —: pod Periklom. — 11. Zeuksis: iz Herakleje u dolnjoj Italiji, na glasu slikar, boravi već g. 425. u Ateni. — Agatarh: iz Sama, slikar kazališnih dekoracija. — 24. stopa: 0·29 m, zapravo je samo svetište 100′ (29·89 m) dugo, a cio je hram 225′ (69·51 m) dug i 100′ (29·89 m) širok i 65′ (14 m) visok. Kršćani su hram pretvorili u crkvu a Turci u džamiju. Kad su Mlečani Turke g. 1.687. podsjedali, pade zrno iz topa u Partenon, gdje su Turci

čuvali barut, i sredina hrama prsne u zrak. — 27. Ksipeta: selo atičko. — 29. Holargo: rodno mjesto Periklovo. —Dugački zid: po srijedi između zida, koji se pružao od Falera do Atene, i zida, što se sterao od sjeverozapadne strane Pireja do Atene, podigao je Periklo treći, da s juga štiti put, koji vodi iz Pireja u grad. — 37. Kratin: Atenjanin, otac atičke komedije; za predmet komedije uzeo je politički život i šibao opačine svoga vremena; pristajao je uz Kimona, a udarao na Perikla, glavu protivne stranke. — 33. odej je pokrit, da se ne gubi glas glazbe i pjesme. — 38. lukoglavi: s glavom nalik na glavicu luka: Periklo je imao tijelo osim glave skladno, glava mu je bila velika, duguljasta; na nju smješta Kratin mjesto šešira odej sa šiljatim krovom. — 39. sudbeni crijep: kad je Atena g. 445. sa Spartom sklopila tridesetogodišnje primirje, te se morala odreći Megare, Trezena i pustiti savez s Ahajom, htjede vođa konservativne stranke Tukidid (ne povjesničar) srušiti Perikla, čiji je ugled bio uzdrman; no Tukidid ne uspije, već ga stigne ostrakizam, a njegova se stranka raspe. To se dogodi gotovo u isto doba, kad se odej dogradio.

319. 5. propileje: ulaz u akropolu na zapadnoj strani; petora vrata, jedna do drugih u jednom zidu, bila su natkrita krovom, što je ležao na mramornim stupovima, koji su stajali pred vratima i iza njih; srednja su vrata bila najveća a druga dalje sve manja. — 31. Eratosten: osnivač znanstvene geografije, najmnogostraniji naučnjak aleksandrijski, rodio se oko 275. pr. Is. u Kireni.

320. 2. boedromion: polovina rujna i listopada. — 3. misterije: velike Eleusinije v. **155.** 1083.

323. 2. prepustili t. j. za boj kod Plateje, gdje je Mardonije bio potučen. — 36. vijenac i plašt, kojim je Medeja ubila suparnicu Glauku (v. str. 178.).

324. 2. Apel: jedan od najvećih slikara, valjada iz Kolofona. — 5. Ptolemej: egipatski kralj.

325. 12. Mida: v. **85.** 6.; priča se, da se Apolon jednom u pjevanju natjecao sa satirom Marsijom, a sudac im je bio Mida; pa jer je držao, da Marsija bolje pjeva, dade mu Apolon magareće uši.

326. 9. zlatno runo: v. **166.** 6. — 27. Ahilejev konj Ksanto: kad se Ahilej poslije smrti Patroklove odljuti i popne na kola da ide u boj, proreče mu konj skoru smrt. — 32. greda na Argi: v. **166.**; lađa je bila od smrekovine s Pelija, ali je u nju božica Atena stavila komad dodonskoga hrasta, koji je znao govoriti i proricati. Dodona je bila najstarije proročište, a pripadalo je Zeusu; proricalo se iz šuštanja granja nekoga hrasta, ispod kojega je ključalo vrelo. — 34. oderane kože: kad su Odisejevi drugovi žrtvovali Helijeva goveda, za koja im je bilo rečeno, da će ih stići nesreća, ako u njih dirnu, uzmu kože zaklanih goveda puzati a na ražnjima meso rikati. — 35. drug Hermov: pijetao je posvećen Hermu.

327. 15. Pitagora: v. Nacrt knj. str. 5.; zaradi seobe duše zabranjuje jesti mesa i graha (boba). — 19. smok: kruh je Grku glavna hrana, a drugo je sve prismok. — 21. Euforb: priča se, da je Pitagora tvrdio, da je njegova duša nekad bila u tijelu Trojanca Euforba, koji je Patrokla prvi ranio (v. str. 28.). — 35. Oro: sin Iside, žene i sestre sunčanoga boga Osirisa.

328. 1. Aspasija: Milećanka, svojom duhovitošću zanese Perikla, te je on odvrgao ženu svoju i nju uzeo. — Krat: cinički filozof. — 30. ratni namet: Atenjani ga plaćaju samo u prijekoj potrebi, v. **300.** 2. — 34. da se časti: poslije pobjede se prinose žrtve, a tom se zgodom narod gosti. — 36. gore: na Pniks, gdje se drže skupštine. — 37. darovima: novcem, žitom, zemljama (u naseobinama); bogati vršeći službu kao vojskovođe ili kao činovnici odgovaraju narodu i vijeću za rad svoj pa se boje, da ih narod ne preda sudu. — 39. sudac: iždrebanim činovnicima ispita porota dojakošnji život (dokimasija), da se vidi, jesu li vrijedni službe; a poslije godišnje službe odgovaraju za svoj rad.

329. 3. sok: doušnik; država je atenska u financijalnoj neprilici rado primala prijave, povlačila bogate na sud i više puta preko svojih govornika isticala, da porota ne će moći dobiti plaće (blagajne su prazne), ako optuženika ne osudi i ovako dobro njegovo ne zaplijeni. — 4. atula: vrh zida, vijenac. — 21. Ikar: v. **35.** 207. — 30. Dionisije (Mladi) istjeran iz Sirakuse ode u Korint, gdje je, kažu, otvorio pučku školu.

330. 1. Diogen: cinički filozof iz Sinope na Crnom moru, živi u Ateni, poslije u Korintu; umr'o je g. 323. pr. Is. — Karanin: Mausol, kralj u Halikarnasu u Kariji; kad je g. 352. pr. Is. umr'o, podiže mu žena, kraljica Artemisija, veličanstvenu grobnicu, koja je bila 37 m visoka a jedno 19 m široka. — Ime »Mausoleum« prihvatili su Rimljani za sve velike i lijepe grobnice. — 8. Skopa: na glasu kipar s otoka Para; Leohar, drug Skopin, bit će Atenjanin.

Popravci.

Str. 3. »iz Regije« u »iz Regija«.
» 6. »prema svema« u »prema svemu«.
» 7. »dijalektika Sokratova« u »dijalektiku Sokratovu«.
» 8. »Ptolomejevici« u »Ptolemejevići«.
» 49. »ambrozijom« u »ambrosijom«.
» 51. »Nimfe« u »nimfe«.
» 82. »Uranovoj i Zeusovoj« u »Uranovoj, Kronovoj i Zeusovoj«.
» 82. »bogatsvom« u »bogatstvom«.
» 85. »od Mida« u »no Mida«.
» 88. »bogatsvo« u »bogatstvo«.
» 90. »dražesti« u »Dražesti«.
» 95. »jadra« u »jedra«.
» 102. »do—tnjî« u »dobròsretnjî«.
» 95. »Kerliku« u »Kerkilu«.
» 108. »šta ti« u »išta ti«.
» 108. iza »među ljudima.« izostavi točku.
» 121. »Uniđe, za čas izleti —« treba dà stoji ispred »Dà, strašno l' —«.
» 122. »Onemogle su od sna« u »Iznemògle su ti od sna«.
» 147. »svatòvac« u »svatóvac«.
» 171. »barbarkom« u »s barbarkom«.
» 188. »kentaura vuka« u »kentaura, vuka«.
» 189. »Koasa« u »Kaosa«.
» 194. »irbuhu« u »trbuhu«.